

37	-----	ספרי על במדבר ה
37	-----	פסוק ב
37	-----	א.
37	-----	ב.
38	-----	ג.
38	-----	ד.
38	-----	ה.
38	-----	פסוק ג
38	-----	ו.
39	-----	ז.
39	-----	ח.
39	-----	ט.
39	-----	י.
39	-----	יא.
40	-----	פסוק ד
40	-----	יב.
40	-----	פסוק ו
40	-----	יג.
40	-----	יד.
40	-----	טו.
41	-----	טז.
41	-----	יז.
41	-----	יח.
41	-----	יט.
41	-----	פסוק ז
41	-----	כ.
41	-----	כא.
42	-----	כב.
42	-----	פסוק ח
42	-----	כג.

42	-----	כד.
42	-----	כה.
42	-----	כו.
42	-----	כז.
43	-----	כח.
43	-----	פסוק ט
43	-----	כט.
43	-----	ל.
43	-----	פסוק י
43	-----	לא.
44	-----	לב.
44	-----	לג.
44	-----	לד.
45	-----	פסוק יב
45	-----	לה.
45	-----	לו.
45	-----	לז.
45	-----	פסוק יג
45	-----	לח.
45	-----	לט.
46	-----	מ.
46	-----	מא.
46	-----	מב.
46	-----	פסוק יד
46	-----	מג.
46	-----	מד.
47	-----	מה.
47	-----	פסוק טו
47	-----	מו.
47	-----	מז.

47	מח.
48	מט.
48	נ.
48	פסוק טז
48	נא.
49	פסוק יז
49	נב.
49	נג.
49	נד.
49	פסוק יח
49	נה.
50	נו.
50	נז.
50	נח.
50	פסוק יט
50	נט.
50	ס.
51	סא.
51	פסוק כ
51	סב.
51	פסוק כא
51	סג.
51	סד.
52	פסוק כב
52	סה.
52	סו.
52	פסוק כג
52	סז.
52	סח.
53	פסוק כד

53	-----	ע.
53	-----	פסוק כה
53	-----	סט.
53	-----	עא.
53	-----	עב.
54	-----	פסוק כז
54	-----	עג.
54	-----	פסוק כח
54	-----	עד.
54	-----	עה.
55	-----	פסוק כט
55	-----	עו.
55	-----	עז.
55	-----	פסוק ל
55	-----	עח.
55	-----	פסוק לא
55	-----	עט.
56	-----	פ.
56	-----	ספרי על במדבר ו-
56	-----	פסוק א
56	-----	פסוק ב
56	-----	פא.
57	-----	פב.
57	-----	פג.
57	-----	פד.
57	-----	פסוק ג
57	-----	פה.
58	-----	פו.
58	-----	פז.
58	-----	פח.

59	פ.ט.
59	צ.
59	פסוק ד
59	צ.א.
59	צ.ב.
60	צ.ג.
60	צ.ד.
60	צ.ה.
60	פסוק ה
60	צ.ו.
60	צ.ז.
60	צ.ח.
61	צ.ט.
61	ק.
61	ק.א.
61	ק.ב.
62	ק.ג.
62	פסוק ו
62	ק.ד.
62	ק.ה.
62	פסוק ז
62	ק.ו.
63	ק.ז.
63	ק.ח.
63	פסוק ט
63	ק.ט.
64	ק.י.
64	ק.יא.
64	ק.יב.
64	ק.יג.

64	-----	קיד.
64	-----	קטו.
65	-----	פסוק י
65	-----	קטז.
65	-----	קיז.
65	-----	פסוק יא
65	-----	קיח.
65	-----	קיט.
66	-----	פסוק יב
66	-----	קכ.
66	-----	קכא.
66	-----	קכב.
67	-----	פסוק יג
67	-----	קכג.
67	-----	קכד.
68	-----	פסוק יד
68	-----	קכה.
68	-----	פסוק טו
68	-----	קכו.
68	-----	קכז.
68	-----	פסוק יח
68	-----	קכח.
69	-----	קכט.
69	-----	פסוק יט
69	-----	קל.
69	-----	קלא.
69	-----	קלב.
69	-----	פסוק כ
69	-----	קלג.
69	-----	קלד.

70	פסוק כא
70	קלה.
70	קלו.
70	קלז.
70	קלח.
71	פסוק כג
71	קלט.
71	קמ.
71	קמא.
71	קמב.
71	קמג.
72	פסוק כד
72	קמד.
72	פסוק כה
73	פסוק כו
76	פסוק כז
76	ספרי על במדבר ז
76	פסוק א
76	קמו.
76	פסוק ב
76	קמז.
77	פסוק ג
77	קמח.
77	קמט.
77	קנ.
77	פסוק ו
77	קנא.
78	פסוק י
78	קנב.
78	פסוק יב

78	קנג.
78	פסוק יג
78	קנד.
79	קנה.
79	פסוק יד
79	קנו.
79	פסוק יז
79	קנז.
79	פסוק יח
79	קנת.
80	ספרי על במדבר ח
80	פסוק ב
80	א.
80	ב.
80	ג.
80	ד.
80	פסוק ג
80	ה.
81	ו.
81	פסוק ד
81	ז.
81	ח.
82	ט.
82	פסוק כד
82	י.
82	יא.
82	פסוק כה
82	יב.
83	ספרי על במדבר ט
83	פסוק א

83	-----	יג.
83	-----	פסוק ב
83	-----	יד.
83	-----	פסוק ג
83	-----	טו.
84	-----	טז.
84	-----	פסוק ד
84	-----	יז.
84	-----	פסוק ה
84	-----	יח.
84	-----	פסוק ו
84	-----	יט.
85	-----	כ.
85	-----	פסוק ז
85	-----	כא.
85	-----	כב.
85	-----	פסוק י
85	-----	כג.
86	-----	כד.
86	-----	פסוק יא
86	-----	כה.
87	-----	פסוק יג
87	-----	כו.
87	-----	כז.
87	-----	כח.
87	-----	כט.
87	-----	פסוק יד
87	-----	ל.
88	-----	פסוק א
88	-----	א.

88	פסוק ב
88	ב.
88	ג.
89	פסוק ג
89	ד.
89	ה.
89	ו.
89	פסוק ד
89	ז.
90	פסוק ה
90	ח.
90	ט.
90	י.
91	פסוק ו
91	יא.
91	יב.
91	פסוק ז
91	יג.
92	יד.
92	פסוק ח
92	טו.
92	טז.
92	פסוק ט
92	יז.
93	פסוק י
93	יח.
93	פסוק יא
93	יט.
93	פסוק יב
93	כ.

94	-----	כא.
94	-----	פסוק יג
94	-----	כב.
94	-----	כג.
94	-----	פסוק יד
94	-----	כד.
94	-----	פסוק טו
94	-----	כה.
95	-----	כו.
95	-----	כז.
95	-----	פסוק טז
95	-----	כח.
96	-----	כט.
96	-----	פסוק יז
96	-----	ל.
96	-----	לא.
96	-----	לב.
96	-----	לג.
96	-----	לד.
97	-----	פסוק יח
97	-----	לה.
97	-----	פסוק יט
97	-----	לו.
98	-----	פסוק כ
98	-----	לז.
98	-----	לח.
98	-----	פסוק כא
98	-----	לט.
98	-----	מ.
99	-----	פסוק כב

99	מא.
99	פסוק כג
99	מב.
99	מג.
100	פסוק כד
100	מד.
100	פסוק כו
100	מה.
101	מו.
101	פסוק כז
101	מז.
101	מח.
101	מט.
102	נ.
102	פסוק כח
102	נא.
102	נב.
102	פסוק כט
102	נג.
103	פסוק ל
103	נד.
103	פסוק א
103	נה.
104	פסוק ב
104	נו.
104	נז.
104	פסוק ג
104	נח.
105	פסוק ד
105	נט.

105	פסוק ה
105	ס.
105	פסוק ו
105	סא.
105	סב.
106	פסוק ז
106	סג.
106	סד.
106	סה.
107	סו.
107	פסוק ט
107	סז.
107	סח.
107	פסוק יא
107	סט.
108	פסוק יב
108	ע.
108	פסוק יג
108	עא.
108	עב.
108	פסוק יד
108	עג.
109	עד.
109	פסוק טו
109	עה.
109	עו.
109	פסוק טז
109	עז.
109	עח.
110	עט.

110	פסוק יז
110	פ.
110	פא.
110	פב.
110	פג.
111	פסוק יח
111	פד.
111	פה.
111	פסוק יט
111	פו.
111	פסוק א
111	פז.
111	פח.
112	פט.
112	פסוק ב
112	צ.
112	צא.
112	צב.
113	פסוק ג
113	צג.
113	פסוק ד
113	צד.
113	פסוק ו
113	צה.
114	צו.
114	פסוק ז
114	צז.
114	פסוק יא
114	צח.
115	פסוק יב

115	-----	צט.
115	-----	פסוק כא
115	-----	ק.
115	-----	קא.
115	-----	קב.
115	-----	קג.
116	-----	פסוק כב
116	-----	קד.
116	-----	קה.
117	-----	פסוק כג
117	-----	קו.
118	-----	פסוק כד
118	-----	קז.
118	-----	פסוק כה
118	-----	קח.
118	-----	קט.
118	-----	קי.
118	-----	פסוק כו
120	-----	פסוק כז
120	-----	פסוק כח
121	-----	פסוק כט
121	-----	קכ.
121	-----	ספרי על במדבר טו
121	-----	פסוק ב
121	-----	א.
122	-----	פסוק ג
122	-----	ב.
122	-----	ג.
123	-----	פסוק ד
123	-----	ד.

123	פסוק ה
123	ה.
123	ו.
123	ז.
124	פסוק ו
124	ח.
124	ט.
124	פסוק ח
124	י.
125	פסוק י
125	יא.
125	פסוק יא
125	יב.
125	פסוק יב
125	יג.
126	פסוק יג
126	יד.
126	טו.
126	פסוק יד
126	טז.
126	יז.
126	יח.
127	פסוק טו
127	יט.
127	כ.
127	פסוק יח
127	כא.
127	כב.
127	פסוק יט

127	-----	כג.
128	-----	כד.
128	-----	פסוק כ
128	-----	כו.
128	-----	ל.
128	-----	פסוק כא
128	-----	ל'.
128	-----	כה.
129	-----	כז.
129	-----	כח.
129	-----	כט.
129	-----	לא.
129	-----	פסוק כב
129	-----	לב.
129	-----	לג.
130	-----	פסוק כד
130	-----	לד.
130	-----	פסוק כה
130	-----	לה.
131	-----	לו.
131	-----	לז.
131	-----	פסוק כו
131	-----	לח.
131	-----	לט.
131	-----	פסוק כז
131	-----	מ.
132	-----	מא.
132	-----	מב.
132	-----	מג.
132	-----	פסוק כח

132	-----	מד.
132	-----	מה.
132	-----	פסוק כט
132	-----	'.
132	-----	מו.
133	-----	מז.
133	-----	פסוק ל
133	-----	מח.
133	-----	מט.
133	-----	פסוק לא
133	-----	נ.
134	-----	נא.
134	-----	פסוק לב
134	-----	נב.
134	-----	נג.
134	-----	נד.
134	-----	פסוק לג
134	-----	נה.
135	-----	נו.
135	-----	פסוק לד
135	-----	נז.
135	-----	פסוק לה
135	-----	נח.
135	-----	פסוק לו
135	-----	נט.
135	-----	ס.
136	-----	פסוק לח
136	-----	סא.
136	-----	סב.
136	-----	סג.

136	-----	סד.
136	-----	סה.
137	-----	סו.
137	-----	פסוק לט
137	-----	סז.
137	-----	סח.
137	-----	סט.
138	-----	ע.
138	-----	פסוק מ
138	-----	עא.
138	-----	עב.
138	-----	פסוק מא
138	-----	עג.
139	-----	עד.
139	-----	עה.
139	-----	פסוק א
140	-----	קע.
141	-----	פסוק ב
141	-----	פסוק ג
141	-----	פסוק ד
142	-----	פסוק ה
142	-----	פסוק ו
143	-----	פסוק ז
143	-----	קפ.
143	-----	פסוק ח
144	-----	פסוק ט
144	-----	פסוק י
144	-----	קצ.
145	-----	פסוק יא
145	-----	פסוק יב

145	פסוק יג
146	פסוק יד
146	פסוק טו
147	ו.
147	זא.
147	פסוק טז
147	זב.
147	זג.
147	זד.
147	זה.
148	זו.
148	פסוק יז
148	זז.
148	פסוק יח
148	זא.
148	פסוק יט
148	זב.
149	זג.
149	פסוק כ
149	זד.
149	פסוק כא
149	זה.
150	פסוק כב
150	זו.
150	פסוק א
150	זז.
150	זח.
151	פסוק ב
151	זט.
151	זי.

151	יא.
152	פסוק ג
152	יב.
152	פסוק ד
152	יג.
153	פסוק ה
153	יד.
153	פסוק ו
153	טו.
153	טז.
153	פסוק ז
153	יז.
154	פסוק ח
154	יח.
154	יט.
155	פסוק ט
155	כ.
155	כא.
155	פסוק י
155	כב.
155	פסוק יא
155	כג.
155	כד.
156	פסוק יב
156	כה.
156	כו.
156	פסוק יד
156	כז.
156	כח.
157	פסוק טו

157	-----	כט.
157	-----	ל.
157	-----	לא.
157	-----	פסוק טז
157	-----	לב.
158	-----	פסוק יז
158	-----	לג.
158	-----	פסוק יח
158	-----	לד.
158	-----	לה.
158	-----	לו.
158	-----	פסוק יט
158	-----	לז.
159	-----	לח.
159	-----	פסוק כ
159	-----	לט.
159	-----	פסוק א
159	-----	מ.
160	-----	פסוק ב
160	-----	מא.
160	-----	פסוק ג
160	-----	מב.
160	-----	מג.
160	-----	מד.
160	-----	מה.
161	-----	מו.
161	-----	פסוק ד
161	-----	מז.
161	-----	מח.
161	-----	מט.

161	-----	נ.
162	-----	פסוק ה
162	-----	נא.
162	-----	פסוק ו
162	-----	נב.
162	-----	פסוק ח
162	-----	נג.
163	-----	פסוק ט
163	-----	נד.
163	-----	נה.
163	-----	פסוק י
163	-----	נו.
163	-----	נז.
163	-----	נח.
164	-----	נט.
164	-----	ס.
164	-----	סא.
164	-----	פסוק יא
164	-----	סב.
164	-----	סג.
165	-----	פסוק יב
165	-----	סד.
165	-----	סה.
165	-----	פסוק יג
165	-----	סו.
165	-----	פסוק יד
165	-----	סז.
165	-----	פסוק טו
165	-----	סח.
166	-----	פסוק טז

166	-----	סט.
166	-----	פסוק יט
166	-----	ע.
166	-----	פסוק כא
166	-----	עא.
167	-----	פסוק ב
167	-----	עב.
167	-----	פסוק ג
167	-----	עג.
167	-----	פסוק ד
167	-----	עד.
167	-----	עה.
167	-----	1.
167	-----	2.
168	-----	3.
168	-----	4.
168	-----	5.
168	-----	6.
168	-----	עו.
168	-----	פסוק ה
168	-----	עז.
168	-----	עח.
168	-----	עט.
169	-----	פ.
169	-----	פסוק ו
169	-----	פא.
169	-----	פסוק ח
169	-----	פב.
169	-----	פסוק יא
169	-----	פג.

170	פד.
170	פסוק יב
170	פה.
170	פסוק יד
170	פו.
171	פסוק טו
171	פז.
171	פח.
171	פסוק טז
171	פט.
172	פסוק יז
172	צ.
172	פסוק יח
172	צא.
173	פסוק יט
173	צב.
173	צג.
173	צד.
173	צה.
173	צו.
173	צז.
174	פסוק א
174	צח.
174	צט.
174	פסוק ב
174	ק.
174	פסוק ג
174	קא.
175	קב.
175	פסוק ד

175	קג.
175	פסוק ה
175	קד.
175	קה.
176	קו.
176	קז.
176	קח.
176	פסוק ו
176	קט.
176	קי.
177	פסוק ז
177	פסוק ח
177	פסוק ט
178	פסוק י
178	פסוק יא
178	פסוק יב
178	קכ.
179	פסוק יג
179	פסוק טו
179	פסוק יח
179	פסוק יט
180	פסוק כ
180	קל.
181	פסוק א
181	פסוק ב
182	פסוק ג
182	פסוק ד
182	קמ.
183	פסוק ה
183	פסוק ו

183	פסוק ז
184	פסוק ח
184	פסוק י
184	א.
184	ב.
184	פסוק יא
184	ג.
184	ד.
185	ה.
185	ו.
185	פסוק יב
185	ז.
185	פסוק יג
185	ח.
185	ט.
185	י.
186	יא.
186	יב.
186	יג.
186	פסוק יד
186	יד.
186	טו.
186	טז.
187	פסוק טו
187	יז.
187	יח.
187	יט.
187	כ.
187	כא.
187	כב.

188	-----	כג.
188	-----	פסוק טז
188	-----	כד.
188	-----	כה.
188	-----	כו.
188	-----	פסוק יז
188	-----	כז.
189	-----	כח.
189	-----	כט.
189	-----	פסוק יח
189	-----	ל.
189	-----	לא.
190	-----	1.
190	-----	2.
190	-----	3.
190	-----	לב.
190	-----	לג.
190	-----	פסוק יט
190	-----	לד.
191	-----	פסוק כא
191	-----	לה.
191	-----	פסוק כב
191	-----	לו.
191	-----	לז.
191	-----	לח.
192	-----	לט.
192	-----	פסוק כג
192	-----	מ.
192	-----	מא.
192	-----	פסוק א

192	-----	מב.
193	-----	מג.
193	-----	מד.
193	-----	מה.
193	-----	מו.
193	-----	פסוק ב
193	-----	מז.
193	-----	מח.
194	-----	פסוק ג
194	-----	מט.
194	-----	נ.
194	-----	פסוק ד
194	-----	נא.
194	-----	נב.
195	-----	נג.
195	-----	פסוק ה
195	-----	נד.
195	-----	1.
195	-----	2.
195	-----	3.
195	-----	4.
195	-----	5.
196	-----	פסוק ו
196	-----	נה.
196	-----	נט.
196	-----	ס.
196	-----	סא.
196	-----	סב.
197	-----	פסוק ז
197	-----	סג.

197	-----	סד.
197	-----	פסוק ח
197	-----	סה.
198	-----	סו.
198	-----	סז.
198	-----	סח.
198	-----	1.
198	-----	2.
198	-----	3.
198	-----	4.
198	-----	5.
199	-----	6.
199	-----	7.
199	-----	8.
199	-----	9.
199	-----	10.
199	-----	11.
199	-----	פסוק ט
199	-----	סט.
199	-----	ע.
199	-----	עא.
200	-----	עב.
200	-----	עג.
200	-----	עד.
200	-----	עה.
200	-----	עו.
200	-----	עז.
200	-----	עח.
201	-----	פסוק י
201	-----	עט.

201	פ.
201	פסוק יא
201	פא.
201	פב.
202	פסוק יב
202	פג.
202	פד.
202	פה.
203	פסוק יג
203	פו.
203	פז.
203	פסוק יד
203	פח.
203	פט.
204	פסוק טו
204	צ.
204	פסוק טז
204	צא.
204	פסוק יז
204	צב.
205	פסוק יח
205	צג.
205	פסוק יט
205	צד.
205	צה.
205	צו.
205	צז.
205	פסוק כ
205	צח.
206	פסוק כא

206	-----	צט.
206	-----	ק.
206	-----	קא.
206	-----	פסוק כב
206	-----	קב.
207	-----	פסוק כג
207	-----	קג.
207	-----	פסוק כד
207	-----	קד.
207	-----	פסוק כה
207	-----	קה.
207	-----	פסוק כו
207	-----	קו.
208	-----	פסוק כז
208	-----	קז.
208	-----	פסוק כח
208	-----	קח.
209	-----	פסוק כט
209	-----	קט.
210	-----	פסוק א
210	-----	קי.
210	-----	פסוק ב
210	-----	קיא.
211	-----	פסוק ג
211	-----	קיב.
211	-----	פסוק ד
211	-----	קיג.
212	-----	פסוק ה
212	-----	קיד.
212	-----	פסוק ו

212	-----	קטו.
212	-----	פסוק ז
212	-----	קטז.
212	-----	פסוק ח
212	-----	קיז.
213	-----	פסוק ט
213	-----	קיח.
213	-----	פסוק י
213	-----	קיט.
214	-----	פסוק יא
214	-----	קכ.
214	-----	פסוק יב
214	-----	קכא.
214	-----	פסוק יג
214	-----	קכב.
214	-----	פסוק יד
214	-----	קכג.
215	-----	פסוק טו
215	-----	קכד.
215	-----	פסוק טז
215	-----	קכה.
215	-----	פסוק יז
215	-----	קכו.
216	-----	פסוק יח
216	-----	קכז.
216	-----	פסוק יט
216	-----	קכח.
217	-----	פסוק כ
217	-----	קכט.
217	-----	פסוק כב

217	קל.
218	פסוק כד
218	קלא.
218	פסוק כה
218	קלב.
218	פסוק כו
218	קלג.
219	פסוק א
219	קלד.
219	פסוק ב
219	קלד.
219	פסוק ג
220	קלה.
220	קלו.
220	פסוק ה
220	קלז.
221	פסוק ו
221	קלח.
221	פסוק ז
221	קלט.
222	פסוק ח
222	קמ.
222	פסוק ט
222	קמא.
222	פסוק י
222	קמב.
223	פסוק יב
223	קמג.
223	פסוק יג
223	קמד.

223	פסוק יד
223	קמה.
224	פסוק טו
224	קמו.
224	פסוק טז
224	קמז.
225	פסוק יז
225	קמח.
225	פסוק יט
225	קמט.
226	פסוק כ
226	קנ.
227	פסוק כא
227	קנא.
227	פסוק א
227	קנב.
228	פסוק ג
228	קנג.
229	פסוק ד
229	קנד.
229	פסוק ה
229	קנה.
230	פסוק ו
230	קנו.
230	פסוק ז
230	קנז.
231	פסוק ח
231	קנח.
231	פסוק ט
231	קנט.

232	פסוק יא
232	קס.
232	פסוק יב
232	קסא.
232	פסוק יג
232	קסב.
233	פסוק יד
233	קסג.
233	פסוק טו
233	קסד.
233	פסוק טז
233	קסה.
234	פסוק יז
234	קסו.
234	פסוק יח
234	קסז.
234	פסוק יט
234	קסח.
235	פסוק א
235	א.
235	פסוק ב
235	ב.
238	פסוק ג
238	ג.
238	פסוק ד
238	ד.
238	פסוק ה
238	ה.
239	פסוק ו
239	ו.

239	פסוק ז
239	ז.
240	פסוק ח
240	ח.
240	פסוק ט
240	ט.
240	פסוק י
240	י.
242	פסוק יא
242	יא.

ספרי על במדבר ה

פסוק ב

א.

וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה למה נאמרה פרשה זו. לפי שהוא אומר ואיש אשר יטמא ולא יתחטא (במדבר יט) עונש שמענו אזהרה לא שמענו תלמוד לומר צו את בני ישראל וגו' [ולא יטמאו את מחניהם] הרי זו אזהרה לטמאים שלא יכנסו למקדש בטומאה.

ב.

צו הצווי מיד בשעת מעשה ולדורות. אתה אומר הצווי מיד בשעת מעשה ולדורות או אינו אלא לאחר זמן. תלמוד לומר צו את בני ישראל ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם. הא למדת שהצווי מיד בשעת מעשה. לדורות מנין תלמוד לומר צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך וגו' [יערוך אותו אהרן חוקת עולם לדורותיכם] (ויקרא כ"ח) הא למדת שהצווי מיד בשעת מעשה ולדורות מצווי הזה. מנין לכל הצואות שבתורה היה רבי ישמעאל אומר הואיל ונאמרו צואות בתורה סתם ופרט באחת מהם (שאינה אלא [שהוא] מיד בשעת מעשה ולדורות אף פורטני בכל הצואות שבתורה שיהיו מיד בשעת מעשה ולדורות. ר' יהודה בן בתירה אמר אין הצווי בכל מקום אלא זירוז שנא' וצו את יהושע וחזקה ואמצהו (דברים ג') לפי דרכנו למדנו שאין מחזקים אלא המחזקים ואין מזרזים אלא למזרזים. רשבני ישראל אומר אין צווי בכל מקום אלא חסרון כים שנאמר צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך (ויקרא כ"ד) צו את בני ישראל וישלחו מן המתנה (במדבר ה') צו את בני ישראל ונתנו ללויים מנחלת (שם ל"ה) צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי (שם כ"ח). הא אין צווי בכל מקום אלא חסרון כים חוץ מאחת ואיזה זה צו את בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם באים אל הארץ כנען (שם ל"ד) תזרזם לענין חילוק הארץ.

ורבי אומר אין צווי בכל מקום אלא אזהרה שנא' ויצו ה' אלהים על האדם [וגו'] ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (בראשית ב').

ג.

וישלחו מן המחנה מחנה שכינה. שומע אני ממחנה לוי תלמוד לומר אל מחוץ למחנה תשלחום. הא עד שלא יאמר יש לי בדין אם נדחו טמאים ממחנה ארון הקל קל וחומר ממחנה שכינה החמור. אלא אם אמרת כן ענשת מן הדין לכך נאמר וישלחו מן המחנה ללמדך שאין עונשין מן הדין. רבי אומר אין צריך קל וחומר אם נדחו טמאים ממחנה ארון הקל קל וחומר ממחנה שכינה החמור אם כן למה נאמר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב אלא בא הכתוב ליתן להם את המחיצות

ד.

וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש שומע אני ששלשתן במקום אחד תלמוד לומר במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. מצורע היה בכלל ויצא מן הכלל ולמד על הכלל מה מצורע שהחמרה טומאתו חמור שלוחו משלוח חברו אף כל שהחמרה טומאתו חמור שלוחו משלוח חברו. מכאן מנו חכמים למחיצות כל שהזב מטמא מצורע מטמא חמור מצורע שמטמא בביאה. כל שטמא מת מטמא זב מטמא חמור הוב שהוא מטמא תחת אבן מסמא. כל שטבול יום מטמא חמור מטמא חמור מטמא מת שהוא מטמא את האדם כל שמחוסר כפורים פוסל טבול יום פוסל חמור טבני ישראל שהוא פוסל את התרומה

ה.

וישלחו מן המחנה [כל צרוע וגו'] למה נאמר אין לי אלא אלו שאר טמאים מנין [תלמוד לומר כל צרוע וכל זב] היה ר' יאשיה אומר קל וחומר אם נדחו טמאים ממחנה ארון הקל קל וחומר ממחנה שכינה החמור אלא אם אמרת כן ענשת מן הדין לכך נאמר וישלחו מן המחנה וגו' ללמדך שאין עונשין מן הדין [ר' יונתן אומר אין צריך אם נדחו טמאים ממחנה ארון הקל קל וחומר ממחנה שכינה החמור אם כן למה נאמר וישלחו מן המחנה כל צרוע בא הכתוב ליתן להם את המחיצות].

פסוק ג

ו.

בכל אדם הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא בלוי נושאי הארון תלמוד לומר מזכר עד נקבה תשלחו בכל אדם הכתוב מדבר אחד גדולים ואחד קטנים במשמע או אינו אלא כענין שענש מה מצינו בטמא מקדש שלא ענש אלא גדולים שנא' ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש (במדבר י"ט) אף כאן לא נאמר אלא גדולים תלמוד לומר מזכר עד נקבה תשלחו אחד גדולים ואחד קטנים במשמע.

ז.

ר' יונתן אומר מזכר עד נקבה תשלחו (למה נאמר לפי שהוא אומר וישלחו מן המחנה אין לי אלא אלו שאר טמאים מנין אמרת קל וחומר אם נדחו טמאים ממחנה ארון הקל קל וחומר ממחנה שכונה החמור אאם כן ענשת מן הדין לכך נאמר מזכר עד נקבה תשלחו לומר שאין עונשין מן הדין) אין לי אלא זכר ונקבה טומטום ואנדרוגינוס מנין תלמוד לומר אל מחוץ למחנה תשלחום אין לי אלא שיכול להשתלח שאינו יכול להשתלח מנין תלמוד לומר אל מחוץ למחנה תשלחום אין לי אלא אדם כלים מנין תלמוד לומר אל מחוץ למחנה תשלחום.

ח.

ר' עקיבא אומר מזכר עד נקבה תשלחו א' אדם וא' כלים במשמע ר' ישמעאל אומר הרי אתה דן הואיל ואדם מטמא בנגעים וכלים מטמאים בנגעים מה אדם טעון שלוח אף כלים טעונים שלוח לא אם אמרת באדם שמתפמ על גבי משכב ומושב לפיכך טעון שלוח תאמר בכלים שאין מטמאין על גבי מושב ומשכב לפיכך לא יטענו שלוח הרי אבן המנוגעת תוכיח שאינה מטמא על גבי מושב ומשכב וטעונה שלוח ואל תתמה בכלים שאף על פי שאין מטמאים על גבי מושב ומשכב לפיכך יטענו שלוח

ט.

ר' יוסי הגלילי אומר מזכר עד נקבה תשלחו מה זכר ונקבה מיוחדים שהם ראויים לעשות אב הטומאה וטעונה שלוח אף כל שראוי לעשות אב הטומאה בכל התורה. ור' יצחק אומר הרי הוא אומר אם לא יכבס ובשרו לא ירחץ (ויקרא י"ב) על רחיצת גופו ענוש כרת או [לא] ענוש [אלא] על כיבוס בגדים אמרת מה טומאת מת לא ענש בו על כיבוס בגדים האוכל מנבלה קלה דין הוא שלא יענש בו על כיבוס בגדים

י.

אל מחוץ למחנה תשלחום למה נאמר לפי שהוא אומר וישלחו מן המחנה שומע אני לא יגעו לא בארון ולא בנושאים אבל יתנו להם מקום בפני עצמם תלמוד לומר אל מחוץ למחנה תשלחום

יא.

ולא יטמאו את מחניהם מכאן אמרו ג' מחנות הם מחנה ישראל ומחנה לוייה ומחנה שכונה. מפתח ירושלים ועד הר הבית מחנה ישראל מפתח הר הבית עד העזרה מחנה לוייה מפתח העזרה ולפנים מחנה שכונה.

אשר אני שוכן בתוכם חביבים הם ישראל אף על פי שהם טמאים שכונה ביניהם וכן הוא אומר השוכן אתם בתוך טומאתם (ויקרא טז) ואומר ולא יטמאו את מחניהם (א) אומר ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה (ב) (במדבר ל"ה). ר' יוסי הגלילי אומר בא וראה כמה כח עברה קשה עד שלא פשטו ידיהם בעבירה לא היו בהם זבים ומצורעים ומשפשטו ידיהם בעבירה היו בהם זבים ומצורעים. לפי דרכנו למדנו ששלשה דברים אלו אירעו בו ביום ר' שמעון בן יוחאי אומר בא וראה כמה כח עבירה קשה שעד שלא פשטו ידיהם בעברה נאמר בהם ומראה כבוד ה' כאשר אוכלת (שמות כד) לא יראים ולא מזדעזעים

משפשו ידיהם בעברה מה נאמר בהם וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו ויראו מגשת אליו (שם ל"ד).

(א) אשר אני שוכן בתוכם כצ"ל וכ"ה בילקוט

פסוק ד

יב.

ויעשו כן בני ישראל הודיע שבחן של ישראל שכשם שאמר להם משה כן עשו. מה תלמוד לומר כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בני ישראל מלמד שאף הטמאים לא עכבו

פסוק ו

יג.

וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למה נאמרה פרשה זאת. לפי שהוא אומר נפש כי תחטא ומעלה [מעל] בה' (ואומר) או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר [וגו'] אבל בגזל הגר לא שמענו (בכל התורה) תלמוד לומר דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם בא הכתוב ולימד על גזל הגר ונשבע לו ומת שישלם קרן וחומש לכהנים ואשם למזבח. זו מדה בתורה כל פרשה שנאמרה במקום אחד וחסר בה דבר אחד וחזר ושנאה במקום אחר לא שנאה אלא על שחסר בה דבר אחד. ר"ע אומר כל מקום שנאמר בה (לאמר) צריך לידרש.

יד.

ר' יאשיה אומר איש או אשה למה נאמר לפי שהוא אומר (שמות כא) וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור אין לי אלא איש אשה מנין תלמוד לומר איש או אשה להשוות אשה לאיש לכל חטאת ונזקין שבתורה. ר' יונתן אומר אין צריך שכבר נאמר (שם) בעל הבור ישלם ואומר שלם המבעיר את הבערה מה תלמוד לומר איש או אשה לתלמודו הוא בא.

טו.

כי יעשו מכל חטאת האדם למה נאמר לפי שנאמר נפש כי תחטא ומעלה מעל [וגו'] או מצא אבדה. אין לי אלא במשקר באלו כמשקר במקום בשאר כל דבר מנין תלמוד לומר כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל אין מעילה בכל מקום אלא שיקור וכן הוא אומר וימעלו באלהי אבותיהם (דברי הימים א' ה') ואומר וימעלו בני ישראל מעל בחרם (יהושע ז) ואומר וימת שאול במעלו אשר מעל בה' (דברי הימים א' י') ואומר בעוזיה צא מן המקדש כי מעלת (דברי הימים ב' כו) ואומר ומעלה בו מעל (במדבר ה').

טז.

ואשמה הנפש ההוא למה נאמר לפי שהוא אומר איש או אשה אין לי אלא איש או אשה טו"א מנין תלמוד לומר ואשמה הנפש ההוא הנפש ההיא הכל במשמע האנשים והנשים והגרים במשמע. ב] משמע מביא את אלו ומביא את הקטן אמרת מה אם ע"ז חמורה פטר בה את הקטן קל וחומר כל מצות שבתורה.

ב) אשר אני שוכן בתוכה כצ"ל וכ"ה שם.

יז.

ואשמה הנפש ההוא מנין לגוזל (הגר) ונשבע לו והלך להביא את הכסף ואת האשם ולא הספיק להביא עד שמת שהיורשים פטורים תלמוד לומר ואשמה הנפש ההיא. או כשם שפטורים מן האשם כך יהיו פטורים מן הקרן תלמוד לומר ונתן לאשר אשם לו.

יח.

ואשמה הנפש ההוא למה נאמר. מנין אתה אומר המדליק גדישו של חברו ביוהכ"פ שאף על פי (שאין בית דין נפרעים ממנו שיהיה נדון בנפשות) [שהוא נדון בנפשו בית דין נפרעים ממנו] תלמוד לומר ואשמה הנפש ההוא.

יט.

ואשמה הנפש ההוא והתודו למה נאמר לפי שנאמר והתודה אשר חטא עליה אין לי אלא חטאת שטעונה וידוי אשם מנין תלמוד לומר ואשמה הנפש ההיא והתודה. רבי נתן אומר זה בנה אב לכל המתים שטעונים וידוי

פסוק ז

כ.

והתודו את חטאתם אשר עשו לא על מה שעשה אביו שאם אמר לו תן לי פקדון שהפקדתי אצל אביך והוא אומר לא הפקדת משביעך אני ואמר אמן לאחר מכאן נזכר שומע אני שיהא חייב תלמוד לומר את חטאתם אשר עשו ולא על מה שעשה אביו.

כא.

והשיב את אשמו בראשו למה נאמר לפי שהוא אומר ושלם אותו בראשו אין לי אלא (עקר דמים חומש) [דמים עקר] מנין תלמוד לומר והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יוסף עליו עד שיהיה (חומש וחומשה) [הוא וחומשו חמשה] משום ר' יאשיה אמרו חמשה שלם לעולם

כב.

ונתן לאשר אשם לו למה נאמר לפי שהוא אומר לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו אין לי אלא לו ולשלוחו. מנין לרבות שליח בית דין והיורש תלמוד לומר ונתן לאשר אשם לו. הרי שהיה חייב לחברו מנה ובא בבית דין ולא הספיק לתתו לו עד שבא בעל חוב של נגזל מנין שמוציאין מיד הגזלן ונותנים לבעל חוב של נגזל תלמוד לומר ונתן לאשר אשם לו מכל מקום.

פסוק ח

כג.

ואם אין לאיש גואל ר' ישמעאל אמר וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל ומה תלמוד לומר ואם אין לאיש גואל בא הכתוב ולימד על הגוזל הגר ונשבע לו ומת שישלם קרן וחומש לכהנים ואשם למזבח. ר' נתן אומר ואם אין לאיש גואל אין לי אלא איש אשה מנין תלמוד לומר להשיב האשם אליו. אבא חנן אומר משום ר' אליעזר בנגזל הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא בגוזל תלמוד לומר להשיב האשם אליו הא בגזל הכתוב מדבר.

כד.

אשם המושב לה' לכהן בכסף הכתוב מדבר אתה אומר בכסף הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא באשם כשהוא אומר מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו הרי אשם אמור הא מה תלמוד לומר האשם המושב לה' בכסף הכתוב מדבר.

כה.

לה' לכהן קנאו השם ונתנו לכהנים.

כו.

באנשי משמר הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא בכל כהן שירצה תלמוד לומר מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו (את) [מי] שמכפרים בו עליו אלו אנשי משמר. הרי שגוזל כהן יזכה בו והדין נותן אם זכה בשל אחרים לא יזכה בשל עצמו. היה ר' נתן אומר בלשון אחרת אם דבר שלא זכיתי בו עד שלא בא לתוך ידי משבא לתוך ידי [אין אחר יכול להוציא או מידי דבר שזכיתי בו ובא לידי] דין הוא שלא יהא אחר זוכה ומוציא מתוך ידי. א"ל לא אם אמרת בזה שאין לאחרים חלק בו תאמר בזה שיש בו לאחרים חלק הואיל ויש בו לאחרים חלק דין הוא שיצא מתחת ידי ויתחלק לאנשי משמר.

כז.

מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו מכאן אתה אומר הגוזל את הגר ונשבע לו והלך להביא את הכסף ואת האשם ולא הספיק להביא עד שמת שירשיש פטורים תלמוד לומר מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו. כך היה ר' עקיבא שונה עד שלא בא מזפרונה אבל [מי שבא] [משבא] מזפרון אמר (אפי') [אם] נתן

את הכסף לאנשי משמר ומת (היורשים פטורים) אין מוציאים מיד כהן וקורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה. והכהן אומר לו הבא אשם והקרב והוא אומר האשם המושב לה' לכהן [וגו'] את שצריך כפרה יצא זה שכפרה לו נפשו.

כח.

מלבד איל הכפורים מכאן אתה אומר נתן הכסף ליהויריב ואשם לידעיה יצא וקורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה או אפי' נתן את האשם ליהויריב והכסף לידעיה יצא וקורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה תלמוד לומר מלבד איל הכיפורים [וגו'] יחזיר ויביא אשם אחר ויתננו לידעיה ויזכה יהויריב בשלו.

פסוק ט

כט.

וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל רבי ישמעאל אומר בא הכתוב ללמדך על מקדיש ערימתו עד שלא מרח שהוא פטור מן התרומות ומן המעשרות. או אף משמרח תלמוד לומר ראשית דגנך תירושך ויצהרך

ל.

רבי עקיבא אומר בא הכתוב ללמדך שאם בא לעשות כל גרנו תרומה רשאי ובלבד שישיר מקצת. וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל בא הכתוב ולימד על התרומה שתהא נוהגת בכל. איסי בן עקיבא אומר אומר אם מעשר הקל הרי הוא נוהג בכל תרומה חמורה אינו דין שתהא נוהגת בכל. ד"א אם מעשר הקל שאינו נוהג (בראשית הגז) [בשנת הג"ו] הרי הוא נוהג בכל תרומה (שהיא חמורה) אינו דין שנוהגת בכל. (אשר יקריבו דבר אחר) איסי בן מנחם אומר אם מעשר שאינו בא אלא משום תלמד ליראה הרי הוא נוהג בכל תרומה חמורה דין הוא שתהא נוהגת בכל.

אשר יקריבו לכהן לו יהיה ר' ישמעאל אומר וכי תרומה מקריבים לכהן מאי ת"ל אשר יקריבו לכהן לפי שהוא אומר ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך אבל לא שמענו מה יעשה בהם ת"ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה. בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו נתונים לכהנים.

פסוק י

לא.

ואיש את קדשיו לו יהיו כל הקדשים היו בכלל שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו משך הכתוב כל הקדשים ונתנם לכהנים ולא שיר מהם אלא תודה ושלמים והפסח ומעשר בהמה ומעשר שני ונטע רבעי שיהיו לבעלים.

לב.

ואיש את קדשיו לו יהיו מכאן אתה אומר כהן שהקריב את הזבח אפילו במשמר אחר הרי הן שלו ועבודתו שלו.

לג.

ואיש את קדשיו לו יהיו למה נאמר לפי שהוא אומר (ויקרא י"ט) ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה' קדש לבעלים או קדש לכהנים ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו בנטע רבעי הכתוב מדבר שיהא לבעלים דברי ר' מאיר. ר' ישמעאל אמר קדש לבעלים א"א קדש לבעלים או קדש לכהנים הרי אתה דן מעשר שני קרוי קדש ונטע רבעי קרוי קדש אם במעשר שני למדת שאינו אלא של בעלים אף נטע רבעי לא יהיה אלא של בעלים. והרי' תרומה תוכיח שקרוי קדש ואינה אלא של כהנים והיא תוכיח לנטע רבעי שאע"פ שקרוי קדש לא יהא אלא של כהנים. אמרת הפרש מעשר שני טעון הבאת מקום ונטע רבעי טעון הבאת מקום אם למדתי למעשר שני שאינו אלא של בעלים אף נטע רבעי לא יהיה אלא של בעלים. הרי בכורים יוכיחו שטעונים הבאת מקום ואינן אלא של כהנים והם יוכיחו לנטע רבעי שאף על פי שטעון הבאת מקום לא יהיה אלא של כהנים. אמרת הפרש (מעשר שני קרוי קדש וטעון הבאת מקום ופדיון נטע רבעי קרוי קדש וטעון הבאת מקום ופדיון ואל תבא תרומה ותוכיח שאף על פי שקרויה קדש אינה טעונה הבאת מקום ולא בכורים שאף על פי שטעונים הבאת מקום אבל אין להם פדיון ולא יהיו אלא של כהנים. אמרת הפרש אדון בשלושה לשונות כאחד) מעשר שני קרוי קדש וטעון הבאת מקום ופדיון ונטע רבעי קרוי קדש וטעון הבאת מקום ופדיון ואל תוכיח תרומה שאף על פי שקרויה קדש אינה טעונה הבאת מקום ולא בכורים שאף על פי שטעונים הבאת מקום אבל אין להם פדיון. אלמד דבר מדבר ואדון דבר מדבר. אלמד דבר (מדבר) ששואה בג' דרכים מדבר ששואה בג' דרכים ואל אלמד דבר השואה בג' דרכים מדבר שלא שואה אלא בדרך א' או בב'. אם למדתי למעשר שני שאינו אלא של בעלים אף נטע רבעי לא יהיה אלא של בעלים.

ר' יהרשע אומר קדש של בעלים א"א קדש של בעלים או קדש לכהנים ת"ל ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו למי מוסיפים למי שכבר ניתנו לו.

לד.

ואיש את קדשיו לו יהיו למה נאמר לפי שהוא אומר (במדבר יח) כל תרומות הקדשים אשר ירימו בני ישראל שומע אני ישלם בזרוע. תלמוד לומר ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן (קדשים) לבעליהם.

ואיש את קדשיו לו יהיו הרי שמדד להם בארץ ונתוספו אחרים עליהם יכול קורא אני עליו (ואיש את קדשיו לו יהיו) [איש אשר יתן לכהן לו יהיה] תלמוד לומר (איש אשר יתן לכהן לו יהיה) [ואיש את קדשיו לו יהיו]. או אפילו מדד בקופה ונתוספו אחרים עליהם קורני עליו ואיש את קדשיו לו יהיו תלמוד לומר איש אשר יתן לכהן לו יהיה. ר' יוסי אומר הרי שפדה את בנו בתוך שלשים יום ומת קורני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה תלמוד לומר ואיש את קדשיו לו יהיו. לאחר שלשים יום אין מוציאין מיד כהן וקורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה.

פסוק יב

לה.

דבר אל ב"י ואמרת אליהם איש איש כי תשטה אשתו למה נאמרה פרשה זו לפי שהוא אומר כי יקח איש אשה ובעלה וגומר לא שמענו אלא בזמן שיש לו עדים והתרו בה שיוצאה ממנו בגט אבל [יש ב' עדים ולא התרו בה נבעלה בפני עד אחד] ספק נבעלה ספק לא נבעלה [אחר סתירה] לא שמענו מה יעשה לה. תלמוד לומר דבר אל ב"י ואמרת אליהם איש איש כי תשטה אשתו. הרי הכתוב זקקה שתהא שותה מים המרים לכך נאמרה הפרשה.

לו.

איש איש לעשות אשה כאיש דרבי עקיבא.

[לן] כי תשטה אשתו בראויה לאישות הכתוב מדבר להוציא אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכדברי עקיבא בן מהללאל אף משוחררת ואשת הגר. אמרו לו והרי כרכמית שפחה משוחררת היתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון כלשון הזה אמר להם דוגמה השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו בית דין את ארונו.

לז.

ומעלה בו מעל על דבר ערוה או על דבר ממון כשהוא אומר ושכב איש אותה שכבת זרע הרי מעילה על דבר ערוה לא על דבר ממון.

ומעלה בו מעל אין מעילה בכל מקום אלא שיקור וכן הוא אומר וימעלו באלהי אבותיהם (דה"א ה') ואומר וימעלו בני ישראל מעל בחרם (יהושע ז') ואומר וימת שאול במעלו אשר מעל (דברי הימים א' י') וכן הוא אומר בעזריה מלך יהודה צא מן המקדש כי מעלת (דה"ב כו') (ואומר ומעלה בו מעל) הא אין מעילה בכל מקום אלא שיקור.

פסוק יג

לח.

ושכב איש להוציא את הקטן שאינו איש

לט.

אותה ולא את אחותה. שהיה בדין אם כשבא איסור הקל על איסור הקלה אסר את אוסרו כשבא איסור חמור על איסור חמורה אינו דין שהוא אוסר את אוסרו. תלמוד לומר אותה ולא את אחותה. אבא חנן אומר משום ר' אליעזר אותה ולא את חמותו אותה ולא את הערוה. שהיה בדין ומה אם במקום שאין האוסר אוסר כל ימיו כשבא איסור הקל על איסור הקלה אסר את אוסריו מקום שהאוסר אוסר כל ימיו

כשבא איסור חמור על איסור חמורה אינו דין שיהיה אוסר את אוסריו. תלמוד לומר אותה ולא את חמותו אותה ולא את הערוה.

מ.

ונעלם מעיני אישה להוציא את הסומא.

ונעלם מעיני אישה ולא שיהא בעל רואה ומעמעם הא אם ידע בה בעלה אינו רשאי להערים עליה ולהשקותה

מא.

ונסתרה והיא נטמאה אין עדים לטומאה אבל יש עדים לסתירה. או אין עדים לא לטומאה ולא לסתירה אם אמרת כן אף היא מותרת לבעלה הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון ונסתרה אין עדים לטומאה אבל יש עדים לסתירה.

ונסתרה לא שמענו שיעור סתירה תלמוד לומר ונסתרה והיא נטמאה סתירה כדי טומאה. כדי להקיף דקל דברי ר' ישמעאל. ר' אליעזר אומר כדי מזיגת הכוס. ר' יהושע אומר כדי לשתותו. בן עזאי אומר כדי לצלות ביצה. ר' עקיבא אומר כדי לגמותה. רבי יהודה בן בתירא אומר כדי לגמות ג' ביצים זו אחר זו. ועד אין בה בשני עדים הכתוב מדבר. או אינו מדבר אלא בעד אחד תלמוד לומר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת שאין תלמוד לומר אחד אלא זה בנה אב כל מקום שנאמר עד הרי בכלל שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד

מב.

והיא לא נתפשה להוציא את האנוסה. או בין בישראל בין בכהונה אמרת אם המטמא טומאה קלה עשה בה אונס כרצון סוטה חמורה דין הוא שיעשה אונס כרצון בכהונה

פסוק יד

מג.

ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו רשות דברי רבי ישמעאל. ר' אליעזר אומר חובה

מד.

ר"ע אומר מה תלמוד לומר נטמאה נטמאה שלשה פעמים אלא טמאה לבעל וטמאה לבעל וטמאה לתרומה. ר' ישמעאל אומר אינו צריך ומה אם גרושה קלה שמותר לחזור למגרשה בישראל פסולה מן הכהונה סוטה חמורה דין הוא שתהיה פסולה מן הכהונה

מה.

מה תלמוד לומר והיא נטמאה והיא לא נטמאה אם היא נטמאה למה שותה ואם טהורה היא למה היא משקה.

אלא בא הכתוב ללמדך שלעולם אין משקים אלא על הספק. ומכאן אתה דן לשרץ ומה אם במקום שלא עשה אונס כרצון עשה ספק כודאי כאן שעשה אונס כרצון אינו דין שנעשה ספק כודאי. ומה כאן רשות היחיד אף להלן רשות היחיד מה כאן דבר שיש בו דעת לישאל אף להלן דבר שיש בו דעת לישאל מכאן אמרו ספק טומאה ברשות היחיד טמא ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור את שיש בו דעת לישאל ספיקו טמא ואת שאין בו דעת לישאל ספיקו טהור.

פסוק טז

מו.

והביא האיש את אשתו אל הכהן מן התורה האיש מביא את אשתו אל הכהן אלא אמרו מוסרים לו שני תלמידי חכמים בדרך שלא יבא עליה. ורבי [יוסי] אומר בעלה נאמן עליה מקל וחומר. ומה נדה שחיבים על ביאתה כרת בעלה נאמן עליה סוטה שאין חיבים על ביאתה כרת אינו דין שיהא בעלה נאמן עליה. אמרו לו כל שכן הואיל ואין חיבים על ביאתה כרת לא יהא בעלה נאמן עליה. [דבר אחר] אמרו לו לא אם אמרת בנדה שיש לה היתר אחר איסורה תאמר בסוטה שאין לה היתר אתר איסורה. דבר אחר נחשדו ישראל על הסוטות ולא נחשדו על הנדות.

מז.

והביא את קרבנה עליה כל קרבן שעליה דברי ר' יהודה. וחכמים אומרים קרבן שמכשירה לו כגון זבה ויולדת הרי זו מביאה משלו ואין מקיץ מכתובתה וקרבן שאין מכשירה לו כגון שקפחה נזירות בראשה או שחללה את השבת הרי זו מביאה משלה ומקיץ מכתובתה.

מח.

עשירית האיפה אחד מעשירית באיפה. קמח (שעורים) למה נאמר שהיה בדין הואיל ומנחת חוטא באה על תטא ומנחה זו באה על חטא אם למדתי למנחת חוטא שאינה באה אלא סולת אף זו לא תבוא אלא סולת תלמוד לומר קמח.

שעורים למה נאמר שהיה בדין הואיל ומנחת חוטא באה על חטא וזו באה על חטא אם למדתי למנחת חוטא שאינה באה אלא חטים אף זו לא תבא אלא חטים תלמוד לומר שעורים.

אמר ר' (שמעון בן) גמליאל הניחו לי סופרים ואומר כמין חומר (אבל נראה הוא) כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה.

מט.

לא ישים עליה שמן מגיד שאם נתן עליה שמן ולבונה עובר בלא תעשה. (או) כשם שעובר על שמנו כך עובר על לבונתו אמרת על השמן יהא עובר שאין יכול לחזור וללקט על לבונה לא יהיה עובר שיכול לחזור וללקטה תלמוד לומר לא (ישים) [יצק] עליו שמן ולא יתן עליו לבונה. מגיד שאם נתן עליו שמן ולבונה עובר בלא תעשה.

ג.

ומפני מה? טעמו של דבר (מגיד) [כי] מנחת קנאות הוא. שתי קנאות כשם שקנאה לבעל כך קנאה לבעל כשם שקנאה למטה כך קנאה למעלה.

מנחת זכרון שומע אני זכות וחובה תלמוד לומר מזכרת עון כל הזכרונות שבתורה לטובה וזו לפורענות דברי ר' טרפון. ר"ע אומר אף זאת לטובה שנאמר ואם לא נממאה האשה [וגו']. אין לי אלא מזכרת עון מזכרת זכות מנין תלמוד לומר מנחת זכרון מכל מקום. ר' ישמעאל אומר מנחת זכרון כלל מזכרת עון פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט (שהיה בדין) ויש לבעל דין לחלוק וכי איזה מדה מרובה מדת טובה או מדת פורענות הוי אומר מדת טובה. אם מדת פורענות מעטה הרי היא מזכרת עון מדה טובה מרובה דין הוא שתהה מזכרת זכות. זאת היא מדה בתורה כלל ופרט שדרך הדין לוקה בו יתקיימו זה וזה אל תלקה דרך הדין.

כיצד יתקיימו זה וזה ואל תלקה דרך הדין אם היתה טמאה פורענות פוקדה מיד ואם יש לה זכות תולה לה (ששה) [שלשה] חדשים מפני תיקון הולד דברי אבא יוסי בן חנן. ר' אליעזר בן יצחק (איש הדרת) איש כפר דרום אומר תשעה חדשים שנאמר ונקתה ונזרעה זרע מה זרע בן ט' חדשים אף זכות ט' חדשים. ר' ישמעאל אומר שנים עשר חודש ואף על פי שאין ראייה לדבד זכר לדבר (דניאל ד) להן מלכא מלכי ישפר עלך כלא מטא על נ"נ לקצת ירחין תרי עשר. רשב"י אומר אין זכות תולה במים המרים אם אתה אומר שהזכות תולה במים המרים מדחה אתה את המים בפני כל הנשים ושונות ומוציא אתה שם רע על הטהורות ששתו ויאמרו טמאות היו אלא שתלתה להן זכות.

רבי אומר אני אכריע אם היתה טהורה

סופה למות כדרך בני אדם ואם היתה טמאה סופה למות וצבתה בטנה ונפלה ירכה. רשב"י אומר וכי מי מודיע לכל העומדים שסוף זו למות וצבתה בטנה ונפלה ירכה אלא כיון שהיתה שונה פניה מוריקות ועיניה בולטות וכמין שרביטין היו מורקים בה והם אומרים מהרו והוציאוה שלא תטמא העזרה.

פסוק טז

נא.

והקריב אותה הכהן מכאן אמרו אין משקין שתי סוטות כאחת.

והעמידה שלא יעמיד עמה לא עבדיה ולא שפחותיה מפני שלבה סמוך עליהן.

לפני ה' בשער נקנור מכאן אמרו ראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשער נקנור.

פסוק יז

גב.

ולקח הכהן מים קדושים אין מים קדושים אלא שקדשו בכלי (ואליהם) אלו מי כיוור.

בכלי חרש מגיד שלא עשה בה כל הכלים ככלי חרס. שהיה בדין הואיל ועפר ומים מקדשים בפרה ועפר ומים מקדשים בסוטה אם למדתי לפרה שעשה בה כל הכלים ככלי חרס אף סוטה א) אינו דין (שלא נעשה) [שנעשה] בה כל כלי ככלי חרס תלמוד לומר בכלי חרש מגיד שלא עשה בה כל הכלים ככלי חרש ב). בכלי חרש חדשה שהיה בדין הואיל ועפר ומים מקדשים בפרה ועפר ומים מקדשים בסוטה אם למדתי בפרה ושעשה בה (כל הכלים ככלי חרס) [ישנה כחדשה] אף סוטה יעשה בה (כל הכלים ככלי חרס) [ישנה כחדשה] תלמוד לומר בכלי חרש דברי רבי ישמעאל.

א] בילקוט הגי' דין הוא שנעשה וכו'. ב] דברי ר' ישמעאל וכן הוא בילקוט שם.

נג.

ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן מגיד הכתוב שאם לא היה שם עפר מביא עפר ממקום אחר ונותנו למקום מפני שהמקום מקדשו. איסי בן עקביא אומר להביא קרקע בית עולמים. איסי בן מנחם אומר אם (המטמא) טומאה קלה עשה בה בית המקדש כמשכן סוטה חמורה דין הוא שנעשה בה בית המקדש כמשכן. ומה תלמוד לומר [בקרקע המשכן שלא יביא מתוך קופתו].

גד.

ומן העפר לפי שהוא אומר ולקחו לטמא מעפר נאמר כאן עפר ונאמר להלן עפר מה עפר האמורה (להלן) [כאן] עפר על פני המים אף (כאן) [להלן] עפר על פני המים. ומה להלן אם הקדים עפר למים יצא אף כאן אם הקדים עפר למים יצא.

יקח הכהן ונתן אל המים כדי והראה. ג' דברים בתורה כדי שיראו אפר פרה ועפר סוטה ורוק יבמה.

ר' ישמעאל אומר אף דם הצפור

פסוק יח

גה.

והעמיד הכהן את האשה לפני ה' מקום שמעמידה בתחלה מעמידה בסוף.

ג.

ופרע את ראש האשה כהן נפנה לאחוריה ופורעה כדי לקים בה מצות פריעה דברי ר' ישמעאל (דבר אחר) לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר (שמואל ב' י"ג) ותקח תמר אפר על ראשה. ר' יהודה אומר אם היה בית חליצתה נאה לא היה מגלהו ואם היה שיערה נאה לא היה הי סותרו היתה מכוסה לבנים מכסה שחורים היו שחורים נאה לה מפשיטן ומלבישים אותה כעורים היו עליה כלי זהב קטלאות ונזמים וטבעות מסלקים הימנה כדי לנבלה. ר"י בן ברוקה אומר אין מנוולים בנות ישראל יותר ממה שכתוב בתורה אלא לפני ה' ופרע את ראש האשה. סדין של בוץ היה פורס בינו לבין העם כהן פונה לאחוריה ופורעה כדי לקי בה מצוות פריעה. אמרו לו כשם שלא חסתה על כבוד המקום כך אין חסין על כבודה. כל הניווול הזה מנוול אותה כל הרוצה לראות בה רואה חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גס בהן. אחד האנשים ואחד הנשים. אחד קרובים ואחד רחוקים מותרים לראותה. שנאמר (יחזקאל כ"ג) ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה.

גז.

ונתן על כפיה אבא חנן אומר משום ר' אליעזר כדי ליגעה כדי שתחזור בה. והלא דברים קל וחומר אם כך חס המקום על עוברי רצונו על אחת כמה וכמה יחוס על עושי רצונו.

גח.

וביד הכהן יהיו מי המרים מגיד הכתוב שאין המים נהפכים להיות מרים אלא ביד הכהן. דבר אחר נקראו מרים על שם סופם שממריין את הגוף ומערערים את העון.

פסוק יט

נט.

והשביע אותה הכהן הכהן משביעה ואין נשבעת מאליה. שהיה בדין נאמר כאן שבועה ונאמר להלן שבועה מה שבועה האמורה להלן היא נשבעת מאליה אף שבועה האמורה כאן היא נשבעת מאליה תלמוד לומר והשביע אותה הכהן הכהן משביעה ואינה נשבעת מאליה.

ס.

ואמר אל האשה בכל לשון שהיא שומעת דברי ר' יאשיה. שהיה בדין ומה אם יבמה קלה לא עשה בה כל הלשונות כלשון הקודש סוטה חמורה אינו דין שלא נעשה בה כל הלשונות כלשון הקודש. תלמוד לומר ואמר אל האשה בכל לשון שהיא שומעת דברי ר' יאשיה. ר' ישמעאל אומר אינו צריך שהרי כבר נאמר ואמרה האשה אמן אמן ואם אינה שומעת כיצד [היא] אומרת אמן אמן. או אינה אומרת אמן אלא אחר האלה כשהוא אומר יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך הרי שבועה אמורה הא מה תלמוד לומר ואמר אל האשה למדה הכהן סדר שבועה.

סא.

אם לא שכב איש אותך מלמד שפותח לה בזכות אומר לה הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה קדמוך ונשטפו אל תגרמי לשם הגדול הנכתב בקדושה שימחה על המים. אומר לפני דברי הגדה מעשים שאירעו בכתובים הראשונים כגון אשר חכמים הגידו ולא כחדו מאבותם. ואמר לפני דברים שאינן כדאי לשמען היא וכל משפחת בית אביה (כדאי בהם). ר' ישמעאל אומר בתחילה מודיעה כחן של מים המרים אומר לה בתי (אומר לך) המים המרים האלו למה הן דומין. לסם יבש הניתן על בשר חי ואין מזיקו כשהוא מוצא [מכה] מתחיל לחלחל. אף [את] אם טהורה שתי ואל תמנעי ואם טמאה את חנקי ממי המרים המאררים האלה.

פסוק כ

סב.

ואת כי שטית אין לי אלא כדרכה שלא כדרכה מנין תלמוד לומר וכי נטמאת. ויתן איש בך את שכתבו להביא את הסריס. מבלעדי אישך להביא את אשת הסריס על הכל היה מתנה עמה.

פסוק כא

סג.

והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה מכאן אהת דן לכל השבועות שבתורה הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שאינו אלא באלה ובשבועה אף פורטני בכל השבועות שבתורה שלא יהיו אלא באלה ובשבועה. הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שאינם אלא ביו"ד ה"א אף פורטני בכל השבועות שבתורה שאינם אלא ביו"ד הא.

יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך למה נאמר לפי שהוא אומר ושמעה קול אלה אין לי אלא אלה מנין לעשות שבועה כאלה הרי אתה דן. נאמר כאן אלה ונאמר להלן אלה מה אלה האמורה כאן עשה שבועה כאלה אף אלה האמורה להלן עשה שבועה כאלה. (ומה אלה ביו"ד ה"א אף שבועה ביו"ד ה"א). הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם שאינן אלא ביו"ד ה"א אף פורטני בכל שבועות שבתורה סתם שאינן אלא ביו"ד ה"א.

סד.

בתוך עמך ועמך שלום. בתוך עמך ולא בזמן הזה הפרש בין אדם המתנול במקום שמכירים אותו לאדם המתנול במקום שאין מכירים אותו.

פסוק כב

סה.

בתת ה' את ירכך נופלת ובאו המים המאררים האלה ר' יוסי הגלילי אומר זה בטנו וירכו של בועל. אתה אומר זה בטנו וירכו של בועל או אינו אלא בטנה וירכה של נבעלת. כשהוא אומר וצבתה בטנה ונפלה ירכה הרי בטנה וירכה של נבעלת אמור הא מה תלמוד לומר לצבות בטן ונפול ירך זה בטנו וירכו של בועל. מגיד הכתוב כשם שהפורענות פוקדתה כך הפורענות פוקדתו. והלא דברים קל וחומר אם מדת פורענות המועטת המביא תקלה לחברו הרי הוא כיוצא בו קל וחומר למדת הטובה מרובה.

סו.

ואמרה האשה אמן אמן אמן שלא נטמאתי אמן שלא אטמא דברי רבי מאיר. ואין חכמים מודים בדבר אלא אמן שלא נטמאתי ואם נטמאתי יבאו לה. אמן עם איש זה אמן עם איש אחר אמן אם ארוסה אמן אם נשואה אמן אם שומרת יבם אמן אם משנת יבמת. זה הכלל כל שתבעל ותהא אסורה לו על אותה השעה הוא מתנה עמה. הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שאינו אלה באלה ובשבועה כך פורטני בכל שבועות שבתורה שלא יהא אלא באלה ובשבועה הואיל ופרט באחת מהם שאינה אלא ביו"ד ה"א אף פורטני בכל שבועות שבתורה שאינם אלא ביו"ד ה"א. והואיל ונאמרו שבועות סתם בתורה ופרט באחת מהם שאינה אלא באמן אף פורטה בכל שבועות שבתורה שאינם אלא באמן.

אבא חנן אומר משום ר' אליעזר להביא את שבועת הדיינים שהוא באמן שאם אין אתה עונה אחריו אמן אתה עושה שבועת שוא. הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שמגלגלים עליה את הישן אף פורטני בכל שבועות שבתורה שיגלגלו עליה את הישן. והלא דברים קל וחומר ומה סוטה שלא נתבעת מקודם מגלגלים עליה את הישן גזילות שנתבעו מקודם אינו דין שיגלגלו עליה את הישן.

פסוק כג

סז.

וכתב את האלות האלה שומע אני כל אלות שבתורה תלמוד לומר האלה.

הכהן למה נאמר שהיה בדין נאמר כאן וכתב ונאמר להלן וכתב מה וכתב האמור להלן כשר בכל אדם אף וכתב האמור כאן כשר בכל אדם תלמוד לומר הכהן.

סח.

בספר ומחה בדבר הנמתה והלא דברים קל וחומר ומה להטיל שלום בין איש לאשתו אמר המקום ספר שנכתב בקדושה ימחה על המים ספרי מינים שמטילין איבה ושנאה וקנאה ובעלי ריבות על אחת כמה וכמה שימחו מן העולם. ר' ישמעאל אומר ספרי מינים כיצד הוא עושה קודר את האזכרות ושורף את השאר. ר' עקיבא אומר שורף את כולו מפני שלא נכתב בקדושה.

[בספר ומחה בדבר הנמחה] מכאן אמרו אין כותבים לא על הלוח ולא על הנייר ולא על הדפתרא אלא במגלה שנאמר בספר. ואינו כותב לא בקומוס המש בקנקנתום אלא בדיו שנאמר ומחה על מי המרים כתב שיכול למחות.

פסוק כד

ע.

והשקה את האשה למה נאמר והרי כבר נאמר ואחר ישקה את האשה מה תלמוד לומר והשקה את האשה שאם נמחקה המגלה ואמרה איני שותה מערערים אותה ומשקים אותה בעל כורחה דברי רבי עקיבא. (וחכמים אומרים) [ר' שמעון אומר] ואחר ישקה את (האשה) למה נאמר [והלא כבר נאמר והשקה את (האשה) המים] ומה תלמוד לומר ואחר ישקה את האשה שלשה דברים מעכבים בסוטה עד שלא נמחקת המגילה ועד שלא קרב הקומץ ועד שלא קבלה עליה את השבועה. ואין מגלתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת. רבי אחי ר' יאשיה אמר משקם בה סוטה אחרת.

פסוק כה

סט.

ולקח הכהן מיד האשה ולא מיד שלוחה. מיד האשה שאם פרסה נדה לא היתה שותה.

עא.

והניף את המנחה מוליך ומביא מעלה ומוריד. מנין שנאמר אשר הונף ואשר הורם מקיש הרמה להנפה מה תנופה מוליך ומביא אף הרמה כן. ומה הרמה מעלה ומוריד אף הנפה מעלה ומוריד זו היא מצות תנופה.

לפני ה' במזרח שבכל מקום שנאמר לפני ה' הרי הוא במזרח עד שיפרוט לך הכתוב.

עב.

והניף את המנחה לפני ה' והקריב אותה אל המזבח למד על מנחת סוטה שטעונה הנפה והגשה. וקמץ הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר המזבחה זו הקטרת הקומץ שקרויה אזכרה. ואחר ישקה את האשה לענין שאמרנו.

פסוק כז

עג.

(והשקה את האשה עד) וצבתה בטנה ונפלה ירכה אין לי אלא בטנה וירכה שאר אבריה מנין תלמוד לומר ובאו בה אני אקרא ובאו בה מה תלמוד לומר וצבתה בטנה ונפלה ירכה אבר שהתחיל בעבירה ממנו תתחיל הפורענות. כיוצא בו אתה אומר וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות. כיוצא בו אתה אומר ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות. כיוצא בו אתה אומר ואכבדה בפרעה ובכל חילו פרעה התחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות. כיוצא בדבר אתה אומר הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות. אף כאן וצבתה בטנה ונפלה ירכה אבר שהתחיל בעבירה הוא התחיל בפורענות. והלא דברים קל וחומר אם מדת פורענות ממועטת אבר שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות קל וחומר למדת הטובה מרובה.

והיתה האשה לאלה שיהיו אלין בה ואומרים יארעך כשם שאירע לפלונית. לשבועה שיהיו נשבעים בה שיארעך כשם שאירע לפלונית וכן הוא אומר (ישעיה ס"ה) והנחתם שמכם לשבועה לבחירי. נמצינו למדין שהרשעים שבועה לצדיקים. ומנין שהצדיקים ברכה לרשעים שכן הוא אומר (ירמיה ד') והתברכו בו גוים ובו יתהללו ואומר ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך (בראשית יב) ואומר ויברכם ביום ההוא לאמר (שם מ"ח).

פסוק כח

עד.

ואם לא נטמאה האשה ר' ישמעאל אומר וכי מי טמאה שהכתוב מטהרה ומה תלמוד לומר ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא אלא מגיד הכתוב כיון שיצא עליה שם רע אסורה לבעלה. ר' שמעון ב"י אומר לא תעלה על דעתך שהזכות תולה במים המרים אלא אם לא נטמאה האשה וטהורה היא למה נאמר לפי שהוא אומר ואיש אשר ינאף את אשת איש לא שמענו אלא בזמן שיש לה עדים והתרו בה שהיא במיתה יש לה עדים ולא התרו בה פטורה מן המיתה הואיל ופטורה מן המיתה תהיה מותרת לבעלה. אמרת ספק נבעלה ספק לא נבעלה אסורה לבעלה. קל וחומר לשנבעלה ודאי אלא הרי היא בכלל שנאמר כי יקח איש אשה ובעלה.

ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא טהורה לבעל וטהורה לבועל וטהורה לתרומה.

עה.

ונקתה מן האלות ואף מן השבועות.

ונזרעה זרע שאם היתה עקרה נפקדת דברי רבי עקיבא. אמר לו ר' ישמעאל אם כן ילכ כל העקרות ויקלקלו בשביל שיפקדו וזו שישבה הפסידה. אלא מה תלמוד לומר ונקתה ונזרעה זרע שאם היתה ילדת בצער יולדת בריוח נקבות יולדת זכרים אחד יולדת שנים שחורים יולדת לבנים קצרים יולדת ארוכים.

דבר אחר ונקתה ונזרעה זרע להוציא את האיילונית שאינה ראויה לילד. דבר אחר ונזרעה זרע מפני שהיתה בכלל ויצאה לידון בדבר החדש החזירה הכתוב לכלל.

פסוק כט

עו.

זאת חורת הקנאות אין לי אלא לשעה לדורות מנין תלמוד לומר זאת תורת דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אומר בחותם הדברים.

עז.

אשר תשטה אשה להביא אשת חרש ואשת שעמום שבית דין מקנאים להם. (אף) לפוסלן מכתובתם או אף להשקותם תלמוד לומר והביא האיש את אשתו אל הכהן האיש משקה ואין בית דין משקים. חחת (אישה) [אישך] להוציא את הארוסה. משמע מוציא את הארוסה או מוציא את היבמה תלמוד לומר איש איש כי תשטה אשתו להביא היבמה דברי רבי יאשיה. ר' יונתן אומר (איש איש כי תשטה אשתו) [תחת אישך] להוציא את היבמה משמע מוציא את היבמה ומביא את הארוסה תלמוד לומר תחת אישה להוציא את הארוסה.

פסוק ל

עח.

איש אשר תעבור עליו רוח קנאה למה נאמר לפי שהוא אומר ועבר עליו רוח קנאה או כשם שעד שלא קנא לה רשות אף כך משקנא לה רשות תלמוד לומר או איש אשר תעבור עליו חובה ולא רשות. והעמיד (הכהן) את האשה לפני ה' (ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה) [ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת] אם עשה לה נקה ואם לא עשה לה לא נקה.

פסוק לא

עט.

ונקה האיש מעון שלא יאמר אוי לי שהרגתי בת ישראל אוי לי שנוולתי בת ישראל אוי לי שהיתי משמש עם הטמאה לכך נאמר ונקה. שמעון בן עזאי אומר בטהורה הכתוב מדבר הואיל והביאה עצמה לידי דברים הללו אף היא לא תצא מידי פורענות לכך נאמר ונקה האיש מעון. ורבי עקיבא אומר בא הכתוב ללמדך שסוף זו למות וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה בקרב עמה.

[דבר אחר] למה נאמר ונקה האיש מעון כשהאיש מנוקה מעון האשה ההיא תשא את עונה ולא* כענין שנאמר לא אפקוד על בנותינם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין ילבט. אמר להם הואיל ואתם רודפים אחר זנות אף המים לא יבדקו את נשיכם לכך נאמר ונקה האיש מעון מעון ההוא.

עי' הגרסא בילקוט כל הענין

ספרי על במדבר ו

פסוק א

קמה. ויהי ביום כלות משה מגיד הכתוב שכל שבעת ימי המלוואים היה משה מעמיד את המשכן ובכל בוקר ובוקר מושחו ומפרקו ואותו היום העמידו משחו ולא פרקו. רבי יוסי בר יהודה אומר אף בשמיני משחו ופרקו שנאמר (שמות מ) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן. נמצינו למידיים שבעשרים ושלושה באדר התחילו אהרן ובניו המשכן וכל הכלים לימשח בראש חדש הוקם המשכן. בשני נשרפה פרה. בשלישי הזה ממנו (תחת הזאה שניה גלחו). בו ביום שרתה שכינה בבית שנאמר (שם) ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד. בו ביום הקריבו נשיאים את קרבנם שנאמר ויהי המקריב ביום הראשון שאין תלמוד לומר ראשון אלא ראשון לכל ימות השנה. בו ביום ירדה אש מן השמים ואכלה את הקרבנות שנאמר (ויקרא ט) ותצא אש מלפני ה' ותאכל (אותם) על המזבח את העולה ואת החלבים. בו ביום הקריבו בני אהרן אש זרה שנאמר (שם) ויקחו שני בני אהרן נדב ואביהוא וימותו לפני ה'. מיתתן לפני ה' ונפילתן מחוץ. כיצד יצאו היה ר' יוסי אומר המלאך מדדן מתים עד שיצאו ונפלו בעזרה שנאמר (שם) ויאמר אליהם קרבו שאו את אחיכם מאת פני הקדש. מאת פני ה' לא נאמר אלא מאת פני הקדש. רבי ישמעאל אומר דבר למד מענינו שנאמר וימותו לפני ה' מיתתם לפני ה' ונפילתם לפני ה'. כיצד יצאו גררום בחכי ברזל.

פסוק ב

וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש או אשה כי יפליא לנדר נדר נזיר להזיר לה' למה נאמרה פרשה זו לפי שהוא אומר איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסר אסר על נפשו שאם נדר יום אחד אסור יום אחד שנים אסור שנים מאותו המין שנדר מאותו המין אסור. שומעני אף בנזירות [כן] תלמוד לומר דבר אל בני ישראל שאם נדר יום אחד או שעה אחת אסור שלשים יום ואסור לשנות יין ולטמא למתים ואסור בתגלחת לכך נאמרה פרשה זו.

פב.

איש או אשה לעשות נשים כאנשים. שהיה בדין מה אם במקום שעשה קטנים כגדולים לא עשה נשים כאנשים כאן שלא עשה קטנים כגדולים אינו דין שלא נעשה נשים כאנשים תלמוד לומר איש או אשה לעשות נשים כאנשים.

איש ולא קטן שהיה בדין ומה אם במקום שלא עשה נשים כאנשים עשה קטנים כגדולים כאן שעשה נשים כאנשים אינו דין שנעשה קטנים בגדולים תלמוד לומר (איש ולא קטן כאן שעשה נשים כאנשים אינו דין שנעשה קטנים כגדולים תלמוד לומר) איש או אשה להוציא את הקטנים.

פג.

(אם כן למה נאמר) כי יפליא להביא את מי שיודע להפלות מכאן אמרו [בן י"ב שנה ויום אחד נדריו נבדקין] בן י"ג שנים ויום אחד נדריו קימים.

כי יפליא לרצונו ולא אנוס או אפילו אנוס הרי אתה דן. נאמר כאן הפלאה ונאמר להלן הפלאה מה הפלאה האמורה להלן בנדר ובנדבה אף הפלאה האמורה כאן בנדר ובנדבה. (מכאן אמרו בן שלש עשרה שנה ויום אחד נדריו קיימים).

פד.

כי יפליא לנדור נדר או אפילו נדר בקרבן יהיה נזיר תלמוד לומר לנדור [נדר נזיר] עד שידור בנדרו של נזיר. יכול אפילו יזיר את אחרים תלמוד לומר נזיר אה עצמו מזיר ואינו מזיר את אחרים. א"כ למה נאמר נדר נזיר להזיר לעשות כנוי נזירות כנזירות. אף בנדרים כיוצא בהם מה בנדרים האב מפר נדרי בתו והאיש מפר נדרי אשתו אף בנזירות כיוצא בהם. ר' יהושע בן קרחה אומר להזיר אף את אחרים.

להזיר לה' המצוה להנזר לשם. אמר שמעון הצדיק לא אכלתי אשם נזירות מעולם אלא אחד. כשבא אחד מן הדרום יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו תלתלים נמתי לו מה ראית להשחית שער נאה. ונס לו רועה הייתי בעירי והלכתי למלאות מים מן המעיין ונסתכלתי בבואה שלי פחז לבי עלי בקש להעבירני מן העולם נמתי לו רשע הרי את מתגאה בשאינו שלך של עפר ושל רמה ושל תולעת הוא הריני מגלחך לשמים. מיד גלחתי את ראשי. ונשקתיו על ראשו נמתי לו כמותך ירבו בישראל עושים דעת המקום ועליך נתקיים איש או אשה כי יפליא לנדור נזיר להזיר לה'.

פסוק ג

פה.

מיין ושכר יזיר (חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה) לעשות יין מצוה כיון רשות. שהרי בדין הואיל ואונן אסור בשתיית יין ונזיר אסור בשתיית יין אם למדתי לאונן שלא עשה בו יין מצוה כיון רשות אף נזיר לא נעשה בו יין מצוה כיון רשות. (קל וחומר) [לא] מה (אם אונן) [לאונן] שעשה בו אכילת מצוה כיון מצוה [לפיכך] לא עשה בו יין מצוה כיון רשות נזיר שלא עשה בו אכילת מצוה כיון מצוה (אינו) דין [הוא] שלא נעשה בו יין

מצוה כ"ג. הר"י הרשות. הרי העובד יוכיח שלא עשה בו אכילת מצוה כ"ג מצוה ועשה בו יין מצוה כ"ג רשות והוא יוכיח לנזיר שאעפ"י שלא עשה בו אכילת מצוה כ"ג מצוה נעשה בו יין מצוה כ"ג רשות. ועוד קל וחומר מה אם עובד שלא עשה בו פסולת האוכל כאוכל אכילה כשתיה ואכילת ענבים כשתית יין עשה בו יין מצוה כ"ג רשות נזיר שעשה בו פסולת האוכל כאוכל אכילה כשתיה ואכילת ענבים כשתית יין אינו דין שנעשה בו יין מצוה כ"ג רשות. לא אם אמרת בעובד שנענש בו מיתה לפיכך עשה בו יין מצוה כ"ג הרשות תאמר בנזיר שלא ענש בו מיתה שלא נעשה בו יין מצוה כ"ג רשות תלמוד לומר מיין ושכר יזיר. לעשות יין מצוה כ"ג רשות.

ר' יוסי הגלילי אומר מיין ושכר יזיר למה נאמר לפי שהוא אומר (דברים י"ג) ואכלת לפני ה' אלהיך (במקום אשר יבחר לשכן שמו שם) [יכול] אף הנזירות במשמע ומה אני מקיים (ואכלת לפני ה' אלהיך) [מיין ושכר יזיר] בשאר כל היינות חוץ מיין מצוה. או אף ביין מצוה ומה אני מקיים (ואכלת לפני ה' אלהיך) בשאר כל אדם חוץ מן הנזיר. או אף בנזיר. תלמוד לומר מיין ושכר יזיר לעשות יין מצוה כ"ג רשות.

אבא חנן אומר משום ר' אליעזר למה נאמר מיין ושכר יזיר שהיה בדין הואיל ואסור בטומאה ואסור ביין אם למדתי בטומאה שלא עשה בה מת מצוה כמת רשות אף היין לא נעשה בו יין מצוה כ"ג רשות [תלמוד לומר] מיין ושכר יזיר.

פז.

והרי יין הוא שכר ושכר הוא יין אלא שדבר התורה שתי לשונות. כיצא בו אתה אומר שחיטה היא זביחה וזביחה היא שחיטה קמיצה היא הרמה והרמה היא קמיצה עמוקה היא שפלה ושפלה היא עמוקה אות הוא מופת מופת הוא אות אלא שדברה תורה שתי לשונות אף כאן אתה אומר מיין ושכר יזיר והרי יין הוא שכר ושכר הוא יין אלא שתי לשונות דברה תורה. רבי אלעזר הקפר אומר יין זה מזוג שכר זה חי. אתה אומר יין זה מזוג ושכר זה חי או אינו יין זה חי ושכר זה מזוג. (תלמוד לומר) הרי אומר ונסכו רביעית ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר לה' חי אתה מנסך ואי אתה מנסך מזוג. הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון יין זה מזוג שכר זה חי.

פח.

יזיר אין נזירה בכל מקום אלא פרישה הרי הוא אומר וינזרו מקדשי בני ישראל (ויקרא כב) ואומר את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור (שם כ"ה) ואומר והמה באו בעל פעור וינזרו לבשת (הושע ט') ואומר האבכה בחדש החמישי הנזר (זכריה ז') הא אין נזירה בכל מקום אלא פרישה (של יין).

יזיר שומע אני מסחורתו ומרפואתו תלמוד לומר (מיין ושכר יזיר) [לא ישתה בשתיה הוא אסור] מותר הוא בסחורתו וברפואתו.

פח.

חומץ יין וחומץ שכר מגיד שעשה בו חומץ יין כ"ג כ"ג שהיה בדין הואיל ועובד אסור בשתית יין ונזיר אסור בשתית יין אם למדתי לעובד שלא עשה בו חומץ כ"ג אף נזיר לא עשה בו חומץ כ"ג. ועוד קל וחומר ומה אם עובד שנענש בו מיתה לא עשה בו חומץ כ"ג נזיר שלא נענש בו מיתה אינו דין שלא נעשה בו חומץ

כיין תלמוד לומר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה. מגיד שעשה בו חומץ כיין. וכשם שעשה בו יין מצוה כיין הרשות כך עשה בו חומץ מצוה כחומץ רשות.

פט.

וכל משרת ענבים לא ישתה וכי מה הניח הכתוב שלא אמרו. והלא כבר נאמר מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה ומה תלמוד לומר וכל משרת ענבים לא ישתה. מגיד שאם שרה ענבים במים שהם בנותן טעם. ומכאן אתה דן לכל איסורים שבתורה ומה אם היוצא מן הגפן שאין איסורו איסור עולם ואין איסורו איסור הנאה ויש לו היתר לאחר איסורו עשה בו טעם כעיקר. שאר איסורים שבתורה שאיסורם איסור עולם ואיסורם איסור הנאה ואין היתר להם אחר זמן איסורם אינו דין שנעשה בו טעם כעיקר.

צ.

וענבים למה נאמר יש לי בדין עד שלא יאמר אם חייב על היוצא מן הפרי לא נחייב על פרי עצמו. אלא אם אמרת כן ענשת מן הדין. תלמוד לומר וענבים ללמדך שאין עונשין מן הדין.

לחים להביא את הבוסר. אתה אומר לחים להביא את הבוסר או לחים להוציא את היבשים. כשהוא אומר ויבשים הרי (כל) יבשים אמורים הא מה תלמוד לומר לחים להביא את הבוסר. שהיה בדין הואיל וחייב ביין וחייב בענבים מה יין פרי גמור אף ענבים פרי גמור תלמוד לומר לחים להביא את הבוסר. איסי בן (עקביא) [יהודה] אומר אלו נאמר יבשים הרי כל יבשים במשמע כשהוא אומר לחים ויבשים במה ענין מדבר ביוצא מן הגפן.

פסוק ד

צא.

כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין בא הכתוב ללמדך שאם אכל כזית מכולם שהוא לוקה את הארבעים ומכאן אתה דן לכל איסורים שבתורה. ומה אם היוצא מן הגפן שאין איסורם איסור עולם ואין איסורם איסור הנאה ויש היתר לאחר איסורם הרי הם מצטרפים *) שאר איסורים שבתורה שאיסורם איסור עולם ואיסורם איסור הנאה ואין להם היתר לאחר איסורם דין הוא שיצטרף זה עם זה בכזית.

(זע"ז בכזית כצ"ל וכ"ה בילקוט.

צב.

מכל אשר יעשה מגפן היין שומעני (מן) [אף] העלים והלולבים למשמע תלמוד לומר מחרצנים ועד זג מה הפרט מפורש פרי ופסולת פרי אף אין לי אלא פרי ופסולת פרי להביא [להוציא] את העלין ואת הלולבין שאינו פרי ופסולת פרי. ר' אליעזר אומר כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין אף העלים והלולבים במשמע א"כ למה נאמר מחרצנים ועד זג לא יאכל מיעוט חרצנים שנים וזג אחד דברי ר' אלעזר בן עזריה.

צג.

אלו הן החרצנים ואלו הן הזגים. החרצנים אלו החיצונים והזגים אלו הפנימים דברי ר"י. ר' (יוחנן) [יוסי] אומר שלא תטעה כזוגים של בהמה החיצונים זג והפנימי עינבל.

מחרצנים ועד זג לא יאכל מגיד שלא פטר אכילת צער. שהיה בדין ומה כפורים חמור פטר בו אכילת צער נזיר הקל אינו דין שיפטור בו באכילת צער תלמוד לומר מחרצנים ועד זג לא יאכל.

צד.

מחרצנים ועד זג לא יאכל למה נאמר לפי שהוא אומר מכל אשר יעשה מגפן היין כלל מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט מה הפרט מפורש פרי ופסולת פרי אף אין לי אלא פרי ופסולת פרי להביא החרצנים ואת הזגים שהם פרי ופסולת פרי. אי מה הפרט מפורש פרי גמור אף אין לי אלא פרי גמור אמרת וכי איזה פרי גמור שלא אמרו הא אין עליך לדון כלשון האחרון אלא כלשון הראשון מה הפרט מפורש פרי ופסולת פרי אף אין לי אלא פרי ופסולת פרי להביא החרצנים ואת הזגים שהם פרי ופסולת פרי. אם זכיתי מן הדין מה תלמוד לומר מחרצנים ועד זג לא יאכל אלא ללמדך כלל שאתה מוסיף על הפרט אי אתה יכול לדונו כעין הפרט להוציא מן הכלל עד שיפרוט לך הכתוב בדרך שפרט לך בנזיר.

צה.

בל ימי נזרו לעשות ימים שלאחר נזירותו כימים שבתוך נזירותו עד הבאת קרבן (שיכול) [אן] לא יהא חייב עד שישלים את נזירותו תלמוד לומר ואחר ישתה הנזיר יין אחר כל המעשים דברי ר"א.

פסוק ה

צו.

כל ימי נדר נזרו הרי הכתוב מוציא מכלל יין ובא לו ללמד על התגלחת.

צז.

כל ימי נדר נזרו תלוי בנזירותו ולא נזירותו תלוי בנדרו.

צח.

תער לא יעבור על ראשו לעשות המגלח כמתגלח.

צט.

תער לא יעבור על ראשו אין לי אלא תער תלש וספסף וסיפר מנין שהוא לוקה את הארבעים תלמוד לומר קודש יהיה מכל מקום דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אומר בתער הכתוב מדבר הא אם תלש וספסף וסיפר אינו לוקה את הארבעים.

ק.

עד מלאת הימים אשר יזיר לה' מנין אתה אומר שאם אמר הריני נזיר סתם שמגלח יום שלשים ואחד ואם גלח יום שלשים יצא תלמוד לומר עד מלאת הימים אשר יזיר לה' וכבר מלאו ימי נזירותו. [או אפילו אמר הריני נזיר שלשים יום אם גלח יום שלשים יצא תלמוד לומר עד מלאת הימים ועדין לא מלאו]. או אפילו אמר הריני נזיר ק' יום אם גלח ביום שלשים ואחד יצא תלמוד לומר עד מלאת הימים ועדיין לא מלאו ימי נזירותו. אין לי אלא מי שיש לו הפסק לנזירותו נזיר עולם מנין. תלמוד לומר כל ימי נזרו קדוש יהיה להביא את נזיר עולם.

קא.

קדוש יהיה זו קדושת שער. אתה שמר זו קדושת שער או אינו אלא קדושת הגוף כשהוא אומר קדוש הוא לה' הרי קדושת הגוף הא מה תלמוד לומר קדוש יהיה זו קדושת שער.

קדוש יהיה למה נאמר. לפי שהוא אומר וגלח הנזיר פתח אהל מועד אין לי אלא המגלח כמצותו ששערו אסור ואוסר גלחוהו ליסטים מנין תלמוד לומר קדוש יהיה מכל מקום.

קדוש יהיה למה נאמר. לפי שהוא אומר גדל פרע שער ראשו אין לי אלא מי שיש לו שער שינהג בו קדושת שער מי שאין לו שער מנין תלמוד לומר קדוש יהיה מ"מ דברי רבי יאשיה. ר' יונתן אומר אינו צריך שהרי כבר נאמר כי נזר אלהיו על ראשו בין שאין לו שער ובין שיש לו שער הא מה תלמוד לומר קדוש יהיה לענין שאמרנו (סתם נזירות שלשים יום שנאמר יהיה יהיה בג' שלשים יום).

גדל פרע שיער ראשו למה נאמר לפי שהוא אומר (ויקרא י"ד) והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו אף הנזיר במשמע. ומה אני מקיים גדל פרע שער ראשו בשאר כל הנזירים חוץ מן המנוגע. או אפילו מנוגע ומה אני מקיים יגלח את כל שערו בשאר כל המנוגעים חוץ מן הנזיר או אף הנזיר תלמוד לומר (וגלח אע"פ נזיר) [קדוש יהיה] גדל פרע שער ראשו.

[גדל פרע] למה נאמר. לפי שהוא אומר והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע פרוע יגדל פרע אתה אומר פרוע יגדל פרע או אינו אלא פרוע כמשמעו. הרי אתה דן נאמר כאן פרוע ונאמר להלן פרוע מה פרוע האמור להלן גידול שער אף פרוע האמור כאן גידול שער.

קב.

כל ימי נזרו (נזיר י"ד) לעשות ימים שלאחר נזירותו כימים שבתוך נזירותו עד הבאת קרבן. או לא יהיה חייב אלא עד שישלם נזירותו הרי אתה דן הואיל ואסור ביין (ובשכר) ואסור בתגלחת אם למדתי שעל היין שעשה ימים שלאחר נזירותו כימים שבתוך נזירותו עד הבאת קרבן אף תגלחת נעשה בה (שם מ"ד) ימים שלאחר נזירותו כימים שבתוך נזירותו עד הבאת קרבן. ועוד קל וחומר מה היין שאינו (מוותר) [סותר]

עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן חגלחת (שמותרת) [שסותרת] אינו דין שנעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. לא אם אמרת ביין (יבמות ה) שלא הותר מכללו לפיכך עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן תאמר בתגלחת שהותרה מכללה לפיכך לא נעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. הרי טומאה תוכיח (נזיר מ"ד) שהותרה מכללה נעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן והיא תוכיח לתגלחת שאע"פ שהותרה מכללה נעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. לא אם אמרת בטומאה (שם) שהיא סותרת את הכל לפיכך עשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן תאמר בתגלחת שאינה סותרת את הכל לפיכך לא נעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך הנזירות עד הבאת קרבן. לא זכיתי מן הדין תלמוד לומר ואחר ישתה הנזיר יין וכי הנזיר שותה יין אלא מופנה לדון להקיש גזירה שווה. נאמר כאן נזיר ונאמר להלן נזיר מה נזיר האמור להלן עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן אף נזיר האמור כאן עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן.

קג.

גדל פרע שער ראשו. למה נאמר. לפי שהוא אומר עד מלאת הימים. שאם אמר הרי נזיר סתם קורא אני עליו עד מלאת הימים. שומע אני מיעוט ימים שנים תלמוד לומר גדל פרע שער ראשו. כמה הוא גידול פרע אין פחות משלשים יום. אבל מחודש ולמעלה אי חודש ויום אחד אי חדש ושני ימים.

פסוק ו

קד.

כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא הרי הכתוב משיאו מכלל תגלחת ובא לו ללמד על הטומאה.

קה.

על נפש (מת) לא יבא שומע אני נפשות בהמה במשמע תלמוד לומר (לאביו ולאמו) על נפש מת לא יבא במה ענין מדבר בנפשות אדם. רבי ישמעאל אומר אינו צריך שכבר נאמר לא יבא בנפשות המטמאות בביאה הכתוב מדבר אלו הם אלו נפש אדם.

פסוק ז

קו.

מה תלמוד לומר לאביו ולאמו לא יטמא לאביו ולאמו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. עד שלא יאמר יש לי בדין הואיל וכהן גדול בל יטמא לקרובים ונזיר בל יטמא לקרובים אם למדתי לכהן גדול שמטמא למת מצוה אף נזיר מטמא למת מצוה. ועוד קל וחומר ומה כהן גדול שקדושתו קדושת עולם הרי הוא מטמא למת מצוה נזיר שקדושתו קדושת שעה אינו דין שיטמא למת מצוה. לא אם אמרת בכ"ג

קי.

בפתע (פתאום) להביא את האונס. שהיה בדין ומה אם במקום שעשה ספק כודאי לא עשה אונס כרצון כאן שלא עשה ספק כודאי אינו דין שלא נעשה אונס כרצון. תלמוד לומר בפתע להביא את האונס.

פתאום להביא את השוגג. שהיה בדין (ומה אם במקום שלא חייב את המזיד) [ומה אם במקום שלא עשה בו אונס כרצון] חייב את השוגג מקום (שחייב את המזיד) [שעשה בו אונס כרצון] אינו דין שנחייב את השוגג. ומנין שחייב את המזיד אמרת קל וחומר. ומה שבועת הפקדון שלא חייב את השוגג חייב את המזיד כאן שחייב את השוגג אינו דין שנחייב את המזיד. לא אם אמרת בשבועת הפקדת שכן אינו לוקה תאמר בכאן שלוקה והואיל ולוקה לא יביא קרבן תלמוד לומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אומר בפתע זה שוגג פתאום זה אונס

קיא.

וטמא ראש נזרו במי שהוא טהור ונטמא הכתוב מדבר הרי זה חייב בהעברת שער ובהבאת קרבן ולפטור את שנזר בבית הקברות. שהיה בדין ומה מי שהיה טהור ונטמא הרי זה חייב בהעברת שער ובהבאת קרבן מי שהיה טמא מתחילתו דין שיהיה חייב בהעברת שער ובהבאת קרבן תלמוד לומר נטמא ראש נזרו במי שהיה טהור ונטמא הכתוב מדבר הרי זה בהעברת שער ובהבאת קרבן ולפטור את שנזר בקבר.

קיב.

וגלח ראשו ראשו הוא מגלח ואינו מגלח כל שערו. שהיה בדין הואיל ומצורע מגלח ומביא קרבן ונזיר מגלח ומביא קרבן אם למדת למצורע שמגלח כל שערו אף נזיר יגלח כל שערו. לא אם אמרת במצורע שמגלח תגלחת שניה לפיכך יגלח כל שערו תאמר בנזיר שאינו מגלח תגלחת שניה לפיכך לא יגלח כל שערו. לויים יוכיחו שאין מגלחין תגלחת שניה ומגלחים כל שערו והם יוכיחו לנזיר אע"פ שאין מגלח תגלחת ב' יגלח כל שערו. תלמוד לומר וגלח ראשו ראשו הוא מגלח ואינו מגלח כל שערו.

קיד.

ביום טהרתו ביום הזיתו בשביעי אתה אומר ביום הזיתו בשביעי או בשמיני. תלמוד לומר בשביעי. אי בשביעי אע"פ שלא הזה תלמוד לומר ביום טהרתו. ביום הזיתו בשביעי.

קיד.

אין לי אלא שביעי שמיני תשיעי ועשירי מנין תלמוד לומר יגלחנו. אין לי אלא ביום בלילה מנין תלמוד לומר יגלחו. אין לי אלא תגלחת טומאה תגלחת טהורה מנין תלמוד לומר יגלחנו.

קטז.

מכאן אמרו תגלחת טומאה כיצד מגלח ואח"כ מביא ואם הביא ואח"כ גלח לא יצא.

פסוק י

קטז.

וביום השמיני להוציא את השביעי. אתה אומר להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי אמרת קל וחומר הוא. אם הסמוך לאסור מותר הסמוך למותר אינו דין שיהיה מותר. והרי זמן אכילת פסת יוכיח שהסמוך לאסור מותר והסמוך למותר אסור. אף אתה אל תתמה על זה שאע"פ שסמוך לאסור מותר והסמוך למותר יהיה אסור. לא זכינו אדוננו מן הקרבים. קבע זמן לקרבים וקבע זמן למקריבים מה זמן שנאמר לקרבים הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה אף זמן שנאמר למקריבים הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה. ועוד קל וחומר ומה זמן שנאמר לקרבים שריבה הכתוב [בהן] את הפסולים הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה שמיעט הכתוב את הפסולין אינו דין שנכשיר בו משמיני והלאה. לא אם אמרת בזמן שבאמר בקרבים שנוהג בכל הקרבנות לפיכך הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה תאמר במקריבים שאין נוהג בכל הקרבנות לפיכך לא הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה. לא זכיתי מן הדין (תלמוד לומר שמיני). נאמר כאן שמיני ונאמר להלן (ויקרא כ"ב) שמיני מה שמיני האמור להלן הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה אף שמיני האמור כאן הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה.

קיז.

שתי תורים או שני בני יונה מכאן אמרו (קנים פ"ב) אין מביאים תורים כנגד בני יונה ולא בני יונה כנגד תורים.

אל הכהן אל פתח אהל מועד מלמד שהוא חייב בטיפול הבאתם עד שיביאם אל פתח אהל מועד.

ועשה הכהן אחד לחטאת. שיפרישם הכהן אחד לחטאת ואחד לעולה. אין לי (יומא מ"א) אלא הפרשה בכהן. הפרשה בבעלים מנין. אמרת קל וחומר הוא אם מי שאין רשאי בהקדשתו רשאי בהפרשתו מי שרשאי בקדושתו אינו דין שיהא רשאי בהפרשתו. וכן הוא אומר ביולדת (שם יב) ולקחה שתי תורים או שני בני יונה. נמצינו למדים הפרשה בכהן והפרשה בבעלים נמצינו למדים קן סתומה וקן מפורשה.

פסוק יא

קיח.

וכפר עליו מאשר חטא על הנפש (תענית י"א וש"ג) וכי על איזו נפש חטא בה שצריך כפרה על שציער עצמו מן היין. והלא דברים קל וחומר ומה אם המצער נפשו מן היין צריך כפרה קל וחומר למצער נפשו (על כל) דבר. ר' ישמעאל אומר בנזיר טמא הכתוב מדבר שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש שמטמא למתים.

קיט.

וקדש את ראשו ביום ההוא והזיר לה' את ימי נזרו נמצינו למדין שמתחיל למנות מיום שגילח [דברי ר"י בר"י. רבי אומר מיום הבאת קרבנותיו. וחכ"א] והזיר לה' את ימי נזרו [והביא כבש בן שנתו לאשם]. כל אשמות

שבתורה מעכבים הכפרה חוץ מזה. ר' ישמעאל [בן ברוקא] אומר אף זה מעכב שנאמר והזיר לה' אימתי והזיר בזמן שהביא כבש בן שנתו לאשם.

פסוק יב

קב.

והימים הראשונים יפלו מי שיש לו אחרונים סותר. מנין שאם אמר הריני נזיר מאה ימים נטמא יום מאה חסר אחד סותר את הכל תלמוד לומר הימים הראשונים יפלו מי שיש לו אחרונים סותר. או אפילו נטמא יום מאה סותר את הכל. תלמוד לומר והימים הראשונים יפלו מי שיש לו אחרונים סותר או אפי' טמא בתחלת מאה סותר את הכל. תלמוד לומר והימים הראשונים יפלו מי שיש לו ראשונים סותר.

קכא.

כי טמא נזרו (שם מד) הטומאה סותרת את הכל ואין תגלחת סותרת את הכל. שהיה בדין הואיל ואסור בטומאה ואסור בתגלחת אם למדתי לטומאה שסותרת את הכל אף התגלחת תסתור את הכל. ועוד קל וחומר אם טומאה שלא עשה בה המתטמא כמטמא הרי הוא סותר את הכל תגלחת שעשה בה המתגלח כמגלח אינו דין שתסתור את הכל. תלמוד לומר כי טמא נזרו הטומאה סותרת הכל ואין התגלחת סותרת הכל (שם יז). אין לי אלא ימי טומאתו שאין עולים לו מן המנין ימי חליטה מנין. ודין הוא הואיל וימי טומאתו טעון תגלחת ומביא קרבן וימי חלוטו טעון תגלחת ומביא קרבן אם למדתי לימי טומאתו שמבטל בהם את הקודמים לפיכך אין עולים לו מן המנין תאמר בימי חלוטו שאין מבטל בהם את הקודמים לפיכך יעלו לו מן המנין. אמרת קל וחומר הוא אם מי שנזר בקבר ושערו ראוי לתגלחת (ימי) נזירות אין עולים לו מן המנין ימי חלוטו שאין שערו ראוי לתגלחת זירות אינו דין שלא יעלו לו מן המנין. הוא הדין לימי ספרו. או כשם שאין ימי חלוטו (אין) עולים לו מן המנין כך ימי הסגרו לא יעלו לו מן המנין. והדין נותן הואיל וימי חלוטו מטמא משכב ומושב אם למדתי לימי חלוטו שאין עולים לו מן המנין אף ימי הסגרו לא יעלו לו מן המנין. לא אם אמרת בימי חלוטו שטעון הוא תגלחת ומביא קרבן לפיכך אין עולים לו מן המנין תאמר בימי הסגרו שאין טעון תגלחת ומביא קרבן לפיכך יעלו לו מן המנין. מכאן אמרו (שם י"ד) ימי חלוטו של מצורע וימי ספרו כיוצא בהם אבל ימי הזב והזבה וימי הסגרו של מצורע (וימי ספרו כיוצא בהם) הרי אלו עולים מן המנין.

קכב.

(והזיר לה' את ימי נזרו) [כל ימי הזירו לה'] לעשות ימים שלאחר נזירות בימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. או לא יהיה חייב על הטומאה עד שישלים את נזירותו. הרי אתה דן הואיל ואסור בין ואסור לטומאה אם למדתי לדין שעשה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן אף טומאה נעשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן.

ועוד קל וחומר ומה היין שאינו סותר עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן טומאה שסותרת את הכל דין הוא שנעשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן.

לא אם אמרת (שם מ"ד) ביין שלא הותר מכללו לפיכך עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן תאמר בטומאה שהותרה מכללה לפיכך לא נעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. והרי תגלחת תוכיח שהותרה מכללה ועשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. היא תוכיח לטומאה שאף על פי שהותרה מכללה נעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן.

ועוד קל וחומר ומה תגלחת שאינה סותרת את הכל עשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן טומאה שסותרת את הכל דין הוא שנעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאה קרבן. לא אם אמרת בתגלחת שעשה בה המגלח כמתגלח לפיכך עשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן תאמר בטומאה שלא עשה בה המטמא כמתטמא לפיכך לא עשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. והרי היין יוכיח שלא עשה בו המשקה כשיתה עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. (ועוד קל וחומר) והיא תוכיח לטומאה שאעפ"י שלא עשה המטמא כמתטמא נעשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן.

ועוד קל וחומר ומה יין שאינו סותר עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן טומאה שסותרת אינו דין שנעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן. לא אם אמרת ביין שלא הותר מכללו לפיכך עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן תאמר בטומאה שהותרה מכללה לפיכך לא נעשה בה ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן.

הואיל וחור הדין חלילה תלמוד לומר ואחר ישתה הנזיר יין. וכי הנזיר שותה יין אלא מופנה להקיש לדון גזירה שוה. נאמר כאן נזיר ונאמר להלן נזיר מה נזיר האמור להלן עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן אף נזיר האמור כאן עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן.

פסוק יג

קכג.

זאת תורת הנזיר אחד נזיר ימים ואחד נזיר עולם. זאת לקרבן טהרה או אף לקרבן טומאה תלמוד לומר ביום מלאת ימי נזרו לא אמרתי אלא במי שיש פסק לנזרו.

קכד.

והביא אותו - אחרים מביאים אותו? והלא הוא מביא את עצמו!

זה אחד משלשה אתים שהי' ר' ישמעאל דורש בתורה.

כיוצא בו אתה אומר (ויקרא כב) והשיאו אותם עון אשמה וכו' - אחרים משיאים אותם? והלא הם משיאים את עצמם!

כיוצא בו אתה אומר (דברים לד) ויקבור אותו בגי - וכי אחרים קברו אותו? והלא הוא קבר עצמו!
אף כאן אתה אומר הביא אותו - הוא יביא את עצמו ואין אחרים מביאים אותו.

פסוק יד

קכה.

והקריב את קרבנו לה' כבש בן שנתו תמים להוציא בעל מום. וכבשה אחת בת שנתה תמימה להוציא בעלת מום ואיל אחד תמים [להוציא בעל מום] לימד לנזיר שטעון שלש בהמות.

פסוק טו

קכו.

וסל מצות (מנחות ע"ח) כלל. סלת חלות בלולות פרט. כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. שהיה בדין הואיל ותודה טעונה לחם ואיל ונזיר טעון לחם אם למדתי לתודה שטעונה ארבעת מינים אף נזיר יטעון ארבעת מינים. תלמוד לומר וסל מצות כלל סלת חלות בלולות בשמן פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט.

קכז.

ומנחתם ונסכיהם לעולה לשלמים או אף לחטאת ולאשם והדין נותן הואיל ומצורע מגלח ומביא קרבן [ונזיר מגלח ומביא קרבן אם למדתי למצורע שחטאתו ואשמו טעונים נסכים] אף הנזיר יהיה חטאתו ואשמו טעונים נסכים. תלמוד לומר ואת האיל יעשה זבח שלמים לה' על סל המצות. איל היה בכלל ויצא מן הכלל לימד על הכלל. מה איל מיוחד שהוא בא בנדר ונדבה טעון נסכים כך כל הבא בנדר ונדבה טעון נסכים. יצאו חטאת ואשם שאינם באים בנדר ונדבה שלא יטענו נסכים. מפני שהיה בכלל ויצא לידון בלחם החזירו הכתוב לכללן.

פסוק יח

קכח.

וגלח הנזיר פתח אהל מועד (נזיר מ"ה) בשלמים הכתוב מדבר שנאמר (ויקרא י"ג) ושחטו פתח אהל מועד. אתה אומר בשלמים הכתוב מדבר או פתח אהל מועד

כמשמעו. אם אמרת כן הרי זו דרך בזיון הא מה תלמוד לומר וגלח הנזיר פתח אהל מועד בשלמים הכתוב מדבר. אתה אומר בשלמים הכתוב מדבר או פתח אהל מועד כמשמעו. אמרת אמרה תורה (שמות כ) ולא תעלה במעלות על מזבחי קל וחומר שלא יגלח (הוא) מה תלמוד לומר וגלח הנזיר פתח אהל מועד בשלמים הכתוב מדבר. ר' יצחק אמר בשלמים הכתוב מדבר אתה אומר בשלמים הכתוב מדבר או אינו

אלא פתח אהל מועד כמשמעו תלמוד לומר ולקח את שער ראש נזרו [וכו'] מקום שהיה מבשל שם היה מגלח. אבא חנן אומר משום ר' אליעזר וגלח הנזיר פתח אהל מועד הא אין שם פתח פתוח לא היה מגלח.

קכט.

ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים מכל מקום. אין לי אלא תחת זבח השלמים תחת חטאת מנין תלמוד לומר תחת זבח מכל מקום. אין לי אלא במקדש בגבולים מנין תלמוד לומר ונתן על האש מכל מקום.

פסוק יט

קל.

ולקח הכהן את הזרוע הבשלה (חולין צח) אין בשלה אלא שלמה. ר' משעון בן יוחאי אומר אין בשלה אלא שנתבשלה עם האיל.

קלא.

וחלת מצת אחת אם נפרסה או נחסרה פסולה.

ורקיק מצת אחת מן הסל היה שאם נפרס או נחסר פסול.

קלב.

ונתן על כפי הנזיר אחר התגלחו את נזרו זה אחר התגלחו את נזרו ואין הבאת קברנות אחר התגלחו את נזרו.

פסוק כ

קלג.

והניף אותם תנופה לפני ה' מוליך ומביא מעלה ומוריד שנאמר (שמות כט) אשר הונף ואשר הורם מקיש הרמה לתנופה מה תנופה מוליך ומביא אף הרמה מוליך ומביא ומה הרמה מעלה ומוריד אף תנופה מעלה ומוריד. מכאן אמרו מצות תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד זו היא מצות תנופה.

לפני ה' במזרח (מנחות סא) שבכל מקום שנאמר לפני ה' הוא אומר במזרח עד שיפרוט לך הכתוב.

קלד.

קדש הוא לכהן על חזה התנופה ועל שוק התרומה למה נאמר. לפי שאתה אומר (ויקרא ז) כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי אף שלמי נזיר במשמע הרי הכתוב מוציאם מכללם. שמענו הפרשת

זרוע איו לי אלא הפרשת הזרוע הפרשת חזה ושוק מנין. ודין הוא ומה אם שלמי יחיד שאין טעונין הפרשת הזרוע טעונין חזה ושוק שלמי נזיר שטעונין הפרשת זרוע אינו דין שיהיו טעונין הפרשת חזה השוק. אם זכיתי מן הדין מה תלמוד לומר קדש הוא לכהן על חזה התנופה אלא כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להזיירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו דברי ר' אליעזר

פסוק כא

קלה.

זאת תורת אין לי אלא לשעה לדורות מנין תלמוד לומר זאת תורת דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אמר כחותם הדברים.

קלו.

קרבנו לה' על נזרו ולא נזרו על קרבנו.

קלו.

קרבנו לה' על נזרו ולא קרבן אחר על נזרו.

מלבד אשר תשיג ידו (מנין אתה אומר) שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים קורא אני עליו כפי נדרו (אשר ידור) כן יעשה (על תורת נזרו) או אפי' אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה חטאות ועל מאה אשמות קורא אני עליו כפי נדרו [תלמוד לומר] אשר ידור (תלמוד לומר מלבד אשר תשיג ידו) לא אמרת אלא בקדשים הבאים בנדר ונדבה. או אמר הריני נזיר על מנת שאהיה שותה יין ומטמא למתים קורא אני עליו כפי נדרו אשר ידור תלמוד לומר כן יעשה על תורת נזרו או אפי' אמר הרי עלי. חמש נזירות שאגלח תגלתת אתת ותעלה לכולם קורא אני עליו כפי נדרו תלמוד לומר כן יעשה על תורת נזרו.

קלה.

שאלו ר' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר את ר' שמעון בן יוחאי הרי שהיה נזיר [טהור] ומצורע מהו שיגלח תגלחת אחת ותעלה לו לנזרו ולצרעתו. אמר להם וכי אפשר אלו זה מגלח לגדל שער וזה מגלח לגדל שער יפה אתם אומרים אלא שהמצורע מגלח לגדל שער והנזיר מגלה להעביר שער. איך אפשר לו לגלח תגלחת אחת ותעלה לו לנזרו ולצרעתו. אמרו לו אם כן (לא עולה לו בטהור עולה לו בטטא) [לא תעלה לו לימי חליטו ותעלה לימי ספרו] א"ל וכי אפשר אלו זה מגלח לפני דמים וזה מגלח לפני דמים יפה אתם אומרים אלא שהמצורע מגלח לפני דמים ונזיר מגלח לאחר זריקת דמים איך אפשר שיגלח תגלחת אחת ותעלה לו לנזרו ולצרעתו. [אמרו לו ולא תעלה לימי צרעתו ולנזירות טהרה ותעלה לימי צרעתו ולנזירות טומאה. א"ל נזיר טמא בימי ספרו זה לגדל וזה להעביר נזיר טמא בימי חלוטו זה לפני ביאת מים וזה לאהר ביאת מים]. תקון הדבר לא עולה בימי גמרו [לא] עולה בימי ספרו לא עולה בטהור ולא עולה בטמא.

פסוק כג

קלט.

וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו לפי שכל מעשה הפרשה (באהרן) [בכהנים] הביא את אהרן והביא את בניו לכלל דבור. שזה כלל שכל זמן שדבר לכהנים מעשה בכהנים דבר בישראל כולו מעשה בישראל דבר לישראל מעשה בכל אדם צריך להביא (מן) הגרים.

קמ.

כה תברכו את בני ישראל בלשון הקודש שכל מקום שנאמר עניה ואמירה וככה [וכה] בלשון הקודש. כה תברכו את בני ישראל בעמידה אתה אומר בעמידה או אינו אלא בעמידה ושלא בעמידה תלמוד לומר ואלה יעמדו לברך את ישראל (דברים כ) נאמר כאן ברכה ונאמר להלן ברכה מה ברכה האמורה להלן בעמידה אף ברכה האמורה כאן בעמידה ר' נתן אומר אינו צריך שכבר אמר (ונגשו הכהנים בני לוי לשרתו ולברך בשם ה') [לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו] מקיש ברכה לשירות מה שירות בעמידה אף ברכה בעמידה.

כה תברכו את בני ישראל בנשיאת כפים אתה אומר בנשיאת כפים או בנשיאת כפים ושלא בנשיאת כפים תלמוד לומר וישא אהרן את ידיו [אל העם ויברכם] מה אהרן בנשיאת כפים אף בניו בנשיאת כפים. ר' יונתן אומר [אן] מה להלן ראש חודש וקרבת צבור וכ"ג אף כאן ראש חודש וקרבת צבור וכ"ג תלמוד לומר כי בו בחר ה' אלהיך (וגו') מקיש בניו לו מה הוא בנשיאת כפים אף בניו בנשיאת כפים.

קמא.

כה תברכו את בני ישראל בשם המפורש. אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכנוי תלמוד לומר ושמו את שמי על בני ישראל בשם המפורש ובמדינה בכנוי דברי ר' יאשיהו. ר' יונתן אומר הרי הוא אומר בכל המקום אשר אזכיר את שמי (שמות כ) זה מקרא מסודר בכל מקום שאני נגלה עליך שם תהיה מזכיר את שמי היכן אני נגלה עליך בבית הבחירה אף אתה לא תזכיר את שמי כי אם בבית הבחירה. מכאן אמרו שם המפורש אסור לומר בגבולים.

קמב.

כה תברכו את בני ישראל אין לי אלא ברכה לישראל ברכה לגרים מנין לעבדים ולנשים מנין תלמוד לומר (ואני אברכם) [אמור להם] ברכה לכהנים מנין תלמוד לומר ואני אברכם.

קמג.

כה תברכו את בני ישראל פנים כנגד פנים. אתה אומר פנים כנגד פנים או מול כנגד פנים תלמוד לומר אמור להם פנים כנגד פנים. כה תברכו את בני ישראל שיהיה כל הקהל שומע. או בינו לבין עצמו תלמוד לומר אמור להם שיהיה כל הקהל שומע. ומנין שחזן צריך לומר להם אמרו תלמוד לומר אמור להם.

פסוק כד

קמד.

"יברכך ה'" - בברכה המפורשת. וכן הוא אומר (דברים כח): "ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה ברוך טנאך ומשאריתך ברוך אתה בבואך. ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך" - אימתי? "כי תשמע בקול ה' אלהיך".

"יברכך ה' בנכסים". "וישמרך" בנכסים.

רבי נתן אומר: "יברכך" בנכסים "וישמרך" בגוף.

רבי יצחק אומר: "וישמרך" מיצר הרע. וכן הוא אומר (משלי ג): "כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד".

דבר אחר: "וישמרך" שלא ישלטו אחרים עליך וכן הוא אומר (תהלים קכא): "יומם השמש לא יכנה וירח בלילה". ואומר "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל". ואומר "ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך". ואומר "ה' ישמרך מכל רע". ואומר "ה' ישמר צאתך ובואך".

דבר אחר: "וישמרך" מן המזיקים. וכן הוא אומר (תהלים צא): "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך".

דבר אחר: "וישמרך" - ישמור לך ברית אבותיך שנאמר (דברים ז): "ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך".

דבר אחר: "וישמרך" - ישמור לך את הקץ וכך הוא אומר (ישעיהו כא): "משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל אמר שומר אתא בוקר וגם לילה".

דבר אחר: "וישמרך" - ישמור את נפשך בשעת המיתה וכך הוא אומר (שמואל א כה): "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים". שומע אני בין הצדיקים בין הרשעים? תלמוד לומר "ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע".

דבר אחר: "וישמרך" - ישמור רגליך מגיהנם. וכך הוא אומר (שמואל א ב): "רגלי חסידיו ישמור".

דבר אחר: "וישמרך" - ישמרך בעולם הבא. וכן הוא אומר (ישעיהו מ): "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים".

פסוק כה

"יאר ה' פניו אליך" - יתן לך מאור עינים.

רבי נתן אומר: זה מאור השכינה שנאמר (ישעיהו ט) קומי אורי כי בא אורך. כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים (תהלים ס"ז) אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה. ואומר (שם קי"ח) אל ה' ויאר לנו.

דבר אחר: "יאר" זה מאור התורה שנאמר (משלי י) כי נר מצוה ותורה אור.

"ויחונך" - במשאלותיך וכן הוא אומר (שמות ל"ג) וחננתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם.

דבר אחר: יתן חנך בעיני הבריות וכך הוא אומר (בראשית ל"ט) ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד ויתן חנו בעיני שר בית הסהר. ואומר (אסתר ב) ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה. ואומר (דניאל א) ויתן האלהים את דניאל לחן ולחסד ולרחמים. ואומר (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

דבר אחר: "ויחונך" בדעת ובבינה ובהשכל ובמוסר ובחכמה.

דבר אחר: "ויחונך" - יחנך בתלמוד תורה. וכך הוא אומר (שם ד) תתן לראשך לויית חן ואומר (שם א) כי לויית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך.

דבר אחר: "ויחונך" - במתנת חנם וכך הוא אומר (תהלים קכ"ג) הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל ה' אלהינו עד שיחננו. ואומר (שם) חננו ה' חננו כי רב שבענו בוז. ואומר (ישעיה לג) ה' חננו לך קוינו.

פסוק כו

"ישא ה' פניו אליך". בשעה שאתה עומד ומתפלל שנאמר (בראשית י"ט) ויאמר אליו הנה נשאתי פניך. והרי דברים קל וחומר ומה אם ללוט נשאתי פנים בשביל אברהם אוהבי לך לא ישא פנים מפניך ומפני אבותיך (וזה הוא שאמר הכתוב ישא ה' פניו אליך).

כתוב אחד אומר "ישא ה' פניו אליך" וכתוב אחד אומר (דברים י"ז): "אשר לא ישא פנים" כיצד יתקיימו שני כתובים הללו?

כשישראל עושים רצונו של מקום "ישא ה' פניו אליך" וכשאין עושים רצונו של מקום "אשר לא ישא פנים".

דבר אחר: (ר"ה י"ח נדה ע') עד שלא נחתם גזר דין "ישא ה' פניו אליך" משנחתם גזר דין "אשר לא ישא פנים".

כתוב אחד אומר (תהלים סה): "שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו" וכתוב אחד אומר (איכה ג): "סכותה בענן לך מעבור תפלה". כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

עד שלא נחתם גזר דין "שומע תפלה" משנחתם גזר דין - "סכותה בענן לך".

כתוב אחד אומר (תהלים קמה): "קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת" וכתוב אחד אומר (תהלים ז): "למה ה' תעמוד ברחוק". כיצד יתקיימו שני כתובים הללו?

עד שלא נחתם גזר דין "קרוב ה' לכל קוראיו" משנחתם גזר דין הוא "ברחוק".

כתוב אחד אומר (איכה ג): "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" וכתוב אחד אומר (דניאל ט): "וישקוד ה' על הרעה". כתוב אחד אומר (ירמיהו ד): "כבסי מרעה לבך ירושלים למען תושע" וכתוב אחד אומר (ירמיהו ב): "אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם [עונך לפני]". כתוב אחד אומר (ירמיהו ג): "שובו בנים שובבים" וכתוב אחד אומר (ירמיהו ח): "אם ישוב ולא ישוב". כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

עד שלא נתתם גזר דין "שובו בנים שובבים" משנחתם גזר דין "אם ישוב ולא ישוב".

כתוב אחד אומר (ישעיהו נה): "דרשו ה' בהמצאו" וכתוב אחד אומר (יחזקאל כ): "חי ה' אם אדרש להם" כיצד יתקיימו שני כחובים הללו?

עד שלא נחתם גזר דין "דרשו ה' בהמצאו" משנחתם גזר דין "חי ה' אם אדרש לכם".

כתוב אחד אומר (יחזקאל יז): "כי לא אחפוץ במות המת" וכתוב אחד אומר (שמואל א ב): "כי חפץ ה' להמיתם". כתוב אחד אומר (במדבר ו כו): "ישא ה' פניו אליך" וכתוב אחד אומר (דברים י ז): "אשר לא ישא פנים" כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

"ישא ה' פניו" בעולם הזה "אשר לא ישא פנים" לעולם הבא.

דבר אחר: "ישא ה' פניו" - יעביר כעסו ממך.

"וישם לך שלום" בכניסתך שלום וביציאתך שלום עם כל אדם.

רבי חנינא סגן הכהנים אומר: "וישם לך שלום" בביתך.

רבי נתן אומר: זה שלום מלכות בית דוד שנאמר (ישעיהו ט): "למרבה המשרה ולשלום אין קץ".

דבר אחר: זה שלום תורה שנאמר (תהלים כט): "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

גדול השלום ששינה מעשה שרה שנאמר (בראשית יח) ואני זקנתי. גדול השלום ששינה קדוש מפני שלום. גדול השלום ששינה מלאך מפני שלום. גדול השלום ששם שנכתב בקדושה נמחה ע"י המים (מפני שלום) בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו. ר' אלעזר אומר גדול השלום שלא טענו הנביאים בפי כל הבריות אלא שלום (סוף עוקצין). ר' שמעון בן חלפתא אומר גדול השלום שאין כלי מחויק ברכה אלא שלום. שנאמר ה' עוז לעמו יתן וגו'. ר' אלעזר הקפר אומר גדול השלום שאין חותם בו הברכות אלא בשלום שנאמר יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחונך ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. ר' אלעזר בנו של ר"א הקפר אומר גדול השלום שאפילו עובדי עבודת גלולים ושלום ביניהם כביכול אין (השטן) נוגע בהם שנאמר (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו. אבל משנחלקו מה נאמר (שם י) חלק לבם עתה יאשמו. הא גדול השלום ושנאו המחלוקת. גדול השלום שאפילו בשעת מלחמה צריכים שלום שנא' (דברים כ) כי תקרב אל עיר להלחם עליה (לתפשה) וקראת אליה לשלום. (שם ב) ואשלח מלאכים ממדבר קריות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום ואמת. (שופטים יא) וישלח יפתח מלאכים. מהו אומר ועתה השיבה אתהן בשלום. גדול שלום שאפילו מתים צריכים שלום שנאמר (בראשית ט"ו) ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. ואומר (ירמיה לד) בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וכו'. גדול השלום שניתן לעושי תשובה שנאמר (ישעיה נז) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב. גדול השלום שניתן בחלקם של צדיקים שנאמר (שם) יבוא שלום ינחו על משכבותם. גדול השלום שלא ניתן בחלקם של רשעים שנאמר (שם) אין שלום אמר ה' לרשעים. גדול השלום שניתן לאוהבי התורה שנאמר (תהלים קי"ט) שלום רב לאוהבי תורתך. גדול השלום שניתן לענוים שנאמר (שם לז) וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום.

גדול השלום שניתן ללומדי תורה שנאמר (ישעיה נ"ד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. גדול השלום שניתן אל עושי צדקה שנאמר (שם ל"ב) והיה מעשה הצדקה שלום. גדול השלום ששמו של הקב"ה קרוי שלום שנאמר (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום. ר' חנינא סגן הכהנים אומר גדול השלום ששקול כנגד כל מעשה בראשית שנאמר (עמוס ד) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח. (ישעיה מ"ה) עושה שלום ובורא (רע) [כל]. גדול השלום שהרי עליונים צריכים לו שנאמר (איוב כה) המשל והפחד עמו עושה שלום במרומיו. והרי

דברים קל וחומר ומה במקום שאין איבה ותחרות ושנאה ובעלי דבבו צריכים שלום קל וחומר למקום שיש בו כל המידות הללו.

(כתוב אחד אומר (שם) עושה שלום במרומיו) (חגיגה יג) כתוב אחד אומר (שם) היש מספר לגדודיו וכתוב אחד אומר (דניאל ז) אלף אלפים ישמשוניה ורבוא רבבן קדמוהי. כיצד יתקיימו הפסוקים הללו עד שלא גלו מארצם היש מספר לגדודיו משגלו מארצם אלף אלפים ישמשוניה כביכול נתמעטה פמליא של מעלה. רבי אומר משום אבא בן יוסי כתוב אחד אומר היש מספר לגדודיו וכתוב אחד אומר אלף אלפים ישמשוניה כיצד יתקיימו שני כתובים הללו אלף אלפים ישמשוניה זה גדוד אחד וכמה הן גדודיו היש מספר לגדודיו.

כתוב אחד אומר (תהלים קמ"ו) מונה מספר לכוכבים וגו' וכתוב אחד אומר (ישעיה ס) שאו עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם כשהקב"ה קורא הכל עונים מה שאי אפשר לבשר ודם לקרוא שני שמות כאחד. וכה"א (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. ואומר (תהלים סב) אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי. ואומר (ירמיה כג) הלא כה דברי כאש נאם ה'. רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי כתוב אחד אומר המוציא במספר צבאם וכתוב אחד אומר מונה מספר לכוכבים. כיצד יתקיימו שני כתובים הללו מגיד שאין (אדם) שם שינוי לא השם שנקרא עכשיו נקרא לאחר זמן. וכה"א (שופטים י"ג) ויאמר אליו מלאך ה' למה זה תשאל לשמי והוא פלאי איני יודע לאיזה שם אני מתחלף. (זבחים קטז)

כתוב אחד אומר (שמואל ב' כד) ויקן דוד את הגורן בכסף שקלים חמשים וכתוב אחד אומר (דברי הימים א' כא) ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות כיצד יתקיימו שני מקראות הללו. מקום הגורן בשש מאות ומקום המזבח בחמשים. רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי כתוב אחד אומר ויקן דוד את הגורן וכתוב אחד אומר ויחן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות. כיצד יתקיימו שני כתובים הללו. הן שנים עשר שבטים היו ולקח מכל אחד ונטל חמשים שקל מכל שבט ושבת נמצא שש מאות שקלים מכל השבטים. ר' אלעזר אומר ויקן דוד את הגורן (ואת הבקר) כמפורש בענין ומהו מפורש בענין ויתן דוד לארנן. אבל הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים בחמשים שקלים. (סנהדרין כא)

כתוב אחד אומר (מלכים א' ד) ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים וכתוב אחד אומר (ד"ה ב' ט') ארבעת אלפים ארוות סוסים. כיצד יתקיימו שני כתובים הללו. ארבעת אלפים טסבלאות של ארבעים אלף. (עירובין יד) כתוב א' אומר (שם ד) מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל וכתוב א' אומר (מ"א ד) אלפים בת יכיל כיצד יתקיימו שני כתובים הללו. אלפים בלח שהן ג' אלפים ביבש. מכאן אמרו חכמים (שבת לה כלים פט"ו) ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש. וכה"א (ישעיה כג) בושי צידון כי אמר ים מעוז הים לאמר לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים רוממתי' בתולות. אמר הים ומה אני שאיני מתירא שמא אוחיל ושמא אוליד בנים ובנות ושמא אקבור חתנים וכלות מה אמור בי (ירמיה ד) האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתני חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו (אמר הים) ומה אני שאין בי כל המדות שלו הריני עושה רצון ה' על אחת כמה וכמה בושי צידון.

פסוק כז

"ושמו את שמי" - למה נאמר? לפי שהוא אומר "כה תברכו את בני ישראל" - בשם המפורש. אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכינוי? תלמוד לומר "ושמו את שמי". במקדש בשם המפורש במדינה בכינוי (סוטה לג).

"ואני אברכם" - למה נאמר? לפי שהוא אומר "כה תברכו" אין לי אלא ברכה לישראל ברכה לכהנים מנין? תלמוד לומר "ואני אברכם".

"ואני אברכם" - שלא יהיו ישראל אומרים ברכותיהם תלויות בכהניהם תלמוד לומר "ואני אברכם". שלא יהיו הכהנים אומרים אנו נברך ישראל תלמוד לומר "ואני אברכם". אני אברך את עמי ישראל שנאמר (דברים טו): "כי ה' אלהיך ברכך בכל מעשה ידך כאשר דבר לך". ואומר (דברים כח): "ברוך תהיה מכל העמים". ואומר (דברים כח): "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים". ואומר (יחזקאל לד): "במרעה טוב ארעה אותם". ואומר (יחזקאל לד): "אני ארעה את צאני".

ספרי על במדבר ז

פסוק א

קמו.

וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו שומע אני ראשון ראשון שנמשח היה קדוש תלמוד לומר וימשחם ויקדש אותם מגיד שלא קידש אחד מהם עד שנמשחו כולם.

(מנחות נז) וימשחם מבפנים ומבחוץ ר' יאשיה אומר מדת הלח נמשחו מבפנים ונמשחו מבחוץ מדת היבש נמשחו מבפנים ולא נמשחו מבחוץ. ר' יונתן אומר מדת הלח נמשחו מבפנים ולא נמשחו מבחוץ ומדת היבש לא נמשחו לא מבפנים ולא מבחוץ. תדע לך שאין מקודשות שנאמר (ויקרא כג) ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים שני עשרונים [וכו' תאפינה בכורים לה'] הא אימתי הן לה' לאחר אפיה. רבי אומר וימשחם ויקדש אותם למה נאמר והלא כבר נאמר וימשח אותו ויקדש אותו ומה תלמוד לומר וימשחם ויקדש אותם מגיד שבמשיחתן של אלו הוקדשו כל הכלים לעתיד לבא.

פסוק ב

קמו.

ויקריבו נשיאי ישראל שומע אני שהיו הדיוטות ונתמנו תלמוד לומר ראשי בית אבותם. ולא ראשי בית אבותם לבד אלא אף נשיאי שבטים נשיאים בני נשיאים הם (נשיאי המטות) [העומדים על הפקודים] הם שהיו ממונים עליהם במצרים שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל.

פסוק ג

קמח.

שש עגלות צב אין צב אלא מטוקסים שלא היו מחוסרים כלום רבי אומר אין צב אלא מחופים (וכמנקסי פסקאות) [וכמין גלוסקאות] היו מחופים. ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר (ישעיה סו) והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות.

קמט.

שש עגלות צב שומע אני עגלה על כל אחד ואחד תלמוד לומר עגלה על שני הנשיאים. שומע אני שור על שני הנשיאים תלמוד לומר ושור לאחד.

קנ.

ויקריבו אותם לפני המשכן באו ועמדו לפני המשכן ולא קבל משה מהם עד שנאמר לו מפי הקב"ה קח מאתם הא הסכימה דעתם לדעת עליונה. ר' נתן אומר וכי מה ראו נשיאים להתנדב בתחילה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו ישראל מה שמתנדבים ומה שמחסרים אנו משלימים. כיון שראו נשיאים שהשלימו ישראל

את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים אמרו הנשיאים מה עלינו לעשות שנאמר והנשיאים הביאו את אבני

השהם לכך התנדבו (בו) [כאן] תחלה.

פסוק ו

קנא.

ויקח משה את העגלות ואת הבקר. הרי משה נוטלו ומחלקן לפי דעתו את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר נתן לבני גרשון ואת ארבע העגלות ואת שמונת הבקר נתן לבני מררי. [וכן מצינו בדוד בחלוקת ראשי משמרות] לפי [מה] שהם ששה עשר לאלעזר ושמונה לאיתמר שנאמר (דברי הימים א' כד) וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה ויחלקום בגורלות אלה עם אלה וגו' ויכתבם שמעיה [בן נתנאל] הסופר מן הלוי לפני המלך והשרים וצדוק הכהן ואחימלך בן אביתר.

ולבני קהת לא נתן וגו'. ר' נתן אומר (מכאן) [זה] נתעלם מעיני דוד שלא נשאו הלויים את הארון אלא בעגלה שנאמר וירכיבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה ויחר אף ה' בעוזא ויכהו שם על השל ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעוזא. א"ל אחיתופל לדוד לא היה לך ללמוד ממשה רבך שלא נשאו הלויים הארון אלא בכתף שנאמר ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. (הרי) [לכן] דוד משלחו ומעלהו [אח"כ] בכתף שנא' (דה"א טו) ויקרא דויד לצדוק ואביתר הכהנים וללויים לאוריאל עשיה ויואל שמעיה

ואליאל ועמינדב ויאמר להם אתם ראשי האבות ללויים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון ה' אלהי ישראל וגו' כי למבראשונה לא אתם פרץ ה'. וכתוב ויתקדשו הכהנים והלויים וגו' וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר צוה משה וגו' בכתפם במוטות עליהם. [גי' הגר"א היכן צוה ולבני קהת לא נתן] (דה"א כד) אלה פקודתם לעבודתם לבא לבית ה' כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר צוהו ה' אלהי ישראל [והיכן צוה ולבני קהת לא נתן לא] חדשו כלום אלא מפי משה ומשה מפי הגבורה.

פסוק י

קנב.

ויקריבו הנשיאים את חנוכת המזבח מגיד הכתוב כשם שהתנדבו הנשיאים למלאכת המשכן כך התנדבו לחנוכת המזבח.

ויקריבו הנשיאים באו ועמדו לפני המזבח ולא קבל משה מהם עד שנאמר לו מפי הקודש יקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח ועדיין לא היה יודע משה כיצד יקריבו. אם למסעות אם לתולדות עד שנאמר לו מפי הקב"ה יקריבו למסעות. ועדיין לא היה יודע משה כיצד יקריבו הנשיאים אם כולם כאחד או כל אחד ואחד יומו עד שנאמר לו מפי הקודש יקריבו כל אחד ואחד יומו שנאמר נשיא אחד ליום.

נשיא אחד ליום. לפי שהיה נחשון מלך והוא הקריב תחלה לא יאמר הואיל והקרבתי תחלה אקריב עם כל אחד ואחד יומו לכך נאמר נשיא אחד ליום.

פסוק יב

קנג.

ויהי המקריב ביום הראשון שאין ת"ל ראשון אלא ראשון לכל ימות השנה.

נחשון בן עמינדב למטה יהודה יחסו הכתוב על שם שבטו. או שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון בן עמינדב משלו הביא ולא שגבה משבטו והביא. הא מה ת"ל נחשון בן עמינדב למטה יהודה יחסו הכתוב על שם שבטו.

פסוק יג

קנד.

קרבנו קערת כסף אחת מגיד שלא נעשו מתחלה אלא לשם קרבנות.

קנה

מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש אין לי אלא מזרק שנתפרש בו בשקל הקדש קערה מנין ת"ל שניהם. מה זה בשקל הקדש אף זה בשקל הקדש. ר' חנניא בן אחי ר' יהושע אומר אין צריך שהרי כבר נאמר כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות בשקל הקדש. ומה ת"ל שניהם מלאים לפי שהוא אומר שלשים ומאה משקלה שומע אני הואיל ולא שוה לו במשקל לא ישוה לו במדה [ת"ל שניהם מלאים]. ומה הפרש בין קערה למזרק קערה גלדה עבה מזרק גלדו דק. שניהם מלאים סלת מן הנדבה.

פסוק יד

קנו

כף אחת שעושה מה שבתורה אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקלה של כסף או היא של כסף ומשקלה של זהב ת"ל כל זהב הכפות עשרים ומאה הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון היא של זהב ומשקלה של כסף. מלאה קטורת זו קטורת נדבה.

פסוק יז

קנו

זה קרבן נחשון משלו הביא ולא שגבה מן שבטו והביא. זה קרבן זה מביא נדבה ואין היחיד מביא נדבה. זה קרבן זה מביא חטאת שלא על חטא ואין היחיד מביא חטאת שלא על חטא זה דוחה את השבת ואת הטומאה ואין היחיד דוחה את השבת ואת הטומאה.

פסוק יח

קנה

ביום השני הקריב נתנאל בן צוער הקריב את קרבנו מה ת"ל לפי שבא ראובן וערער אמר דיי שקדמני יהודה (למסעות) אקריב אני לתולדות נזף בו משה ואמר לו מפי הקדש נאמר לי להקריב למסעות שנאמר הקרב אין הקרב אלא שנאמר לו מפי הקדש להקרב למסעות.

נשיא יששכר לפי שזכה נתנאל בבינה העלה עליו הכתוב כאילו הוא הקריב תחילה. אבא חנן אומר משום ר' אליעזר לפי שזכה נתנאל בעצה מעלה עליו הכתוב כאלו הוא הקריב תחלה וזכה שניתן בינה בחלקו שנאמר (דברי הימים יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ואומר (שופטים ה') ושרי ביששכר עם דבורה ויששכר כן ברק בעמק. וכן הכתוב משבחו בבתי דינים במצרים שנאמר לישוב משפחת הישובי (במדבר

כו) ואין ישוב אלא ב"ד שנאמר (יחזקאל ל"ג) ויבואו אליך כמבוא עם וישבו לפניך עמי (ואומר ויעקב איש תם יושב אהלים) (דברים ל"ג) ולזבולון אמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך.

ספרי על במדבר ח

פסוק ב

א.

וידבר ה' אל משה לאמר למה נאמרה פרשה זו לפי שהוא אומר והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה (שמות כה) יכול יהיו כל הנרות דולקים על פני כל המנורה ת"ל אל מול פני המנורה יאירו שיהיו נרות מקבילים את המנורה ומנורה את הנרות. הא כיצד שלשה כלפי מזרח ושלשה כלפי מערב ואחת באמצע. נמצאו כולם מקבילים את האמצעי מכאן היה ר' נתן אומר אמצעי מכובד.

ב.

דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות לפי כל מעשה הפרשה באהרן הביא את אהרן לכלל דבור. ואמרת אליו הרי זה אמירה לאהרן.

ג.

בהעלותך את הנרות עשה לה מעלות. אל מול פני המנורה עשה לה מול ופנים.

ד.

יאירו שבעת הנרות שומע אני שיהיו דולקים לעולם ת"ל מערב עד בקר. אי מערב עד בקר [יכול כולם ת"ל] לפני ה' תמיד שיהיה נר מערבי תדיר שממנו מדליק את הנרות בין הערבים.

פסוק ג

ה.

ויעש כן אהרן להודיע שבחו של אהרן שכשם שאמר לו משה כן עשה. [אל מול פני] המנורה עשה לו ופנים.

העלה נרותיה עשה לה מעלה. מכאן אמרו אבן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות שהכהן עומד ומטיב את הנרות הניח הכוז על מעלה שניה ויצא.

כאשר צוה ה' את משה חצי לוג לכל נר ונר

ו.

[יערוך אוהו אהרן ובניו] אין לי אלא מנורה שעשה בה אה הבנים כאב הקטורת מנין הרי אתה דן. נאמר עבודה באהל מועד במנורה ונאמר עבודה בא"מ בקטורת אם למדתי למנורה שעשה בה את הבנים כאב אף הקטורת נעשה בה את הבנים כאב. הרי עבודת יוהכ"פ תוכיח שאף ע"פ שנאמר בה עבודה באהל מועד לא עשה בא הבנים כאב. לא אם אמרת בעבודת יום הכפורים שלא נאמר בו בגדי זהב באהרן נילף דבר שנאמר בו עבודה באהרן ובגדי זהב מדבר שנאמר בו עבודה באהרן ובגדי זהב. אם למדתי למנורה שעשה בה הבנים כאב אף הקטורת נעשה בה הבנים כאב. והרי עבודת פר העלם דבר של משיח יוכיח שנאמר בה עבודה באהרן ובגדי זהב ולא עשה בה את הבנים כאב היא תוכיח לקטורת שאע"פ שנאמר בה עבודה באהרן ובגדי זהב לא עשה בה את הבנים כאב. אמרת הפרש נאמר [במנורה] עבודה באהל מועד (ובמנורה) ובגדי זהב ונאמר בה תמיד ונאמר [בקטורת] עבודה באהל מועד (ובקטורת) ובגדי זהב ונאמר בה תמיד ואל תבא עבודת יוהכ"פ ותוכיח שנאמר בה עבודה באהל מועד אבל אינה בבגדי זהב ולא פר העלם דבר של משיח שאע"פ שנאמר בה עבודה באהל מועד ובגדי זהב אבל לא נאמר בו תמיד. אלמד דבר מדבר ואדון דבר מדבר. אלמד דבר ששוה בשלשה דרכים מדבר ששוה בשלשה דרכים ואל אלמד דבר ששוה בג' דרכים מדבר שלא שוה אלא בדרך אחד או בב'. אם למדתי במנורה שעשה בה את הבנים כאב אף הקטורת נעשה בה את הבנים כאב.

פסוק ד

ז.

וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה היא כמראה ר' עקיבא אומר זה אחד משלשה דברים שנתקשה בהם משה וההאה לו הקב"ה באצבע. כיוצא בזה אתה אומר החדש הזה לכם ראש חדשים. כיוצא בו אתה אומר וזה לכם הטמא.

ח.

מקשה אין מקשה אלא מן קשה מעשה אומן מעשה קורנס. עד ירכה עד פרחה אין לי אלא ירכה ופרחה גביעיה כפתוריה ופרחיה מנין. ת"ל ועשית מנורת [וכו'] או יעשה אברים אברים ת"ל ממנה יהיו. מקשה היא עוד למה נאמר והלא כבר נאמר מקשה זהב ומה ת"ל מקשה היא לפי שמצינו (בכלי בית עולמים) [בחצוצרות] שאם אין להם מן קשה עושה מן גרוטי. שומע אני אף במנורה כן ת"ל מקשה היא שנה עליו הכתוב לפסול. מכאן אמרו אין של זהב עושין של כסף ושל ברזל ושל עופרת דברי רבי ר' יוסי ברבי יהודה אומר אף של עץ (ושל חרס). אבל אין להם מן קשה אל יעשו מן גרוטי. מה שאין כן בחצוצרות אין של כסף לא יעשו של זהב אבל אין להם מן קשה עושה מן גרוטי. נמצא כשר במנורה פסול בחצוצרות כשר בחצוצרות פסול במנורה. אין לי אלא מנורה (נרות) גביעיה כפתוריה ופרחיה מנין [ת"ל כולה מקשה אחת וגו'] יכול אף נרותיה מלקחיה ומחתותיה ת"ל ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה] (אלא בזמן שהיא) מן הככר ומן הזהב [הם באים ואינם באים] מן קשה.

ט.

כמראה אשר הראה ה' את משה להודיע שבחו של משה שכשם שאמר לו המקום כן עשה. ר' נתן אומר אין צריך שהרי כבר נאמר וראה ועשה מגיד הכתוב שהראהו הקב"ה למשה כלים עשויים ומנורה עשויה ונעשית כמה שנאמר כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה.

פסוק כד

י.

זאת אשר ללויים שנים פוסלים בלויים ואין המום פוסל בלויים. שהיה בדין ומה במקום שלא פסלו שנים פסלו במומים כאן שפסלו שנים אינו דין שיפסלו במומים ת"ל [זאת] אשר ללויים שנים פוסלים בלויים ואין מומים פוסלים בהם.

יא.

ומבן (חמשים) [חמש ועשרים] שנה כתוב אחד אומר מבן חמש ועשרים שנה ומעלה וכתוב אחד אומר (במדבר ה') מבן שלשים שנה כיצד יתקיימו שני הכתובים מבן חמש ועשרים שנה לתלמוד ומבן שלשים לעבודה.

פסוק כה

יב.

ומבן חמשים שנה ישוב שומע אני מכל עבודה במשמע ת"ל ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו באהל מועד מלמד שחוזר לנעילת שערים ולעבודת בני גרשון. ר' יהודה אומר (הואיל ו) חזרה תורה ואמרה לא יעבוד (עוד) אם למדתי שהעובד בשלשים אינו עובד (בעשרים וחמשה) [בחמשים] כך הכהן לא יעבוד (בעשרים וחמשה) [בחמשים] ת"ל ולא יעבוד עוד.

ושרת את אחיו באהל מועד ועבודה לא יעבוד שנים פוסלים בלויים ואין פוסלים בכהנים. שהיה בדין ומה אם במקום שלא פסל מומים פסל שנים כאן שפסל מומים אינו דין שיפסול שנים ת"ל ושרת את אחיו [וגו'] שנים פוסלים בלויים ואין פוסלים בכהונה. שעד שלא נכנסו לארץ היו הלויים כשרים מבן שלשים שנה ועד בן חמשים שנה והכהנים משיביאו שתי שערות עד עולם. אבל משנכנסו לארץ אין הלויים נפסלים אלא בקול.

ספרי על במדבר ט

פסוק א

יג.

וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר בגנות ישראל הכתוב מדבר שהיה להם אחד עשר חדש שהיו חונים לפני הר סיני. וללמדך שאין מוקדם ומאוחר בתורה שבתחלת הספר הוא אומר וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד [בחדש השני] וכאן הוא אומר בחדש הראשון ללמדך שאין מוקדם ומאוחר בתורה. רבי אומר אין צריך שהרי כבר נאמר ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת ועדיין לא אכלו ללמדך שאין מוקדם ומאוחר בתורה וללמדך שמונים מיציאתם ממצרים שנאמר בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים. באו לארץ התחילו מונים לביאתם שנאמר כי תבואו אל הארץ. נבנה הבית התחילו מונים לבנינו שנאמר (מלכים א' ט) ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה. חרב הבית התחילו מונים לחרבנו שנאמר (יחזקאל כו) אחרי אשר הוכתה העיר. תקף עליהם עול השעבוד התחילו מונים לשעבודם שנאמר (חגי א') ובשנת שתים לדריוש (דניאל ב') ובשנת שתים למלכות נ"נ וכשם שמונים לשנים כך מונים לחדשים.

פסוק ב

יד.

ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו למה נאמר לפי שהוא אומר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל שומע אני בין בחול בין בשבת ומה אני מקים מחלליה מות יומת בשאר כל המלאכות חוץ משחיטת הפסח או אף בשחיטת הפסח ומה אני מקיים שחטו אותו בשאר כל הימים חוץ מן השבת או אף בשבת. ת"ל ויעשו [במועדו] דברי ר' יאשיה. אמר לו ר' יונתן ממשמע הזה עדיין לא שמענו נם לו רבי יאשיה מפני שהוא אומר צו את בני ישראל את קרבני לחמי וכו' אם ללמד על התמיד שדוחה שבת אינו צריך שהרי כבר נאמר וביום השבת שני כבשים בני שנה. ומה ת"ל במועדו אלא מופנה להקיש לדון הימנו גזרה שוה. נאמר כאן במועדו ונאמר להלן במועדו מה מועדו האמור כאן דוחה את השבת אף מועדו האמור להלן דוחה את השבת.

פסוק ג

טו.

בארבעה עשר יום לחדש הזה [וגו' במועדו] למה נאמר והלא כבר נאמר ויעשו [במועדו] אלא בא הכתוב ולימד על פסח ראשון שכשם שדוחה את השבת כך דוחה את הטומאה. הא עד שלא יאמר יש לי בדין ומה פרה שאינה דוחה את השבת דוחה טומאה פסח ראשון שדוחה את השבת אינו דין שידחה טומאה. הרי פסח שני יוכיח שדוחה את השבת ואינו דוחה את הטומאה והוא יוכיח לפסח ראשון שאע"פ שדוחה

את השבת לא ידחה את הטומאה. ת"ל במועדו בא הכתוב ולימד על פסח ראשון שכשם שדוחה את השבת כך דוחה את הטומאה.

טז.

ככל חקותיו אלו מצות שבגפו שה תמים זכר בן שנה וככל משפטיו אלו מצוות שעל גופו [ושלא על גופן] למצה שבעה ולבעור חמץ.

פסוק ד

יז.

וידבר משה אל בני ישראל לעשות הפסח למה נאמר (לפי שהוא אומר) [והרי כבר נאמר] (ויקרא כ"ג) וידבר משה את מועדי ה' ומה ת"ל וידבר משה אל בני ישראל לעשות הפסח. אמר להם שמרו את הפסח בזמנו נמצאו מועדים בזמנם.

דבר אחר מלמד ששמע פרשת מועדות מסיני ואמרה לישראל חזר ושנאה להם בשעת מעשה.

ד"א אמר להם הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג מכאן אמרו משה תקן להם לישראל להיות שואלים ודורשים בענין.

פסוק ה

יח.

ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא עשו אלא פסח זה לבד וכן הוא אומר הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר (עמוס ה). ר' שמעון בן יוחאי אומר ישראל לא היו מקריבים ומי היה מקריב שבטו של לוי שנאמר ישימו קטורה באפך [וגו'] (ואומר ויעמוד משה בשער המחנה וגו') ישראל עבדו עכו"ם ולוים לא עבדו כי שמרו אמרתך [ואומר ויעמוד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי ובריתך ינצורו (כי מולים היו כל העם היוצאים)] ישראל לא היו מולים ומי היה [מל] שבטו של לוי שנאמר ובריתך ינצורו ככל אשר צוה ה' את משה להודיע שבחן של ישראל שכשם שאמר להם משה כן עשו.

פסוק ו

יט.

ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם מי היו נושאי ארונו של יוסף היו דברי ר' ישמעאל. ר"ע אומר מישאל ואליצפן היו ונטמאו לנדב ואביהוא. ר' יצחק אמר (אין צריך) אם נושאי ארונו של יוסף היו יכולים לטהר ואם מישאל ואליצפן היו יכולים לטהר (למי) [מי] היו למת מצוה נטמאו שנאמר ולא יכלו לעשות

הפסח ביום ההוא. לא היו יכולים לעשות בו ביום אבל היו יכולים לעשות ביום שלאחריו. נמצינו למדין שחל ז' שלהם להיות בערב הפסח.

כ.

ויעמדו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא (שאלו את) [אפשר] משה לא היה יודע אהרן היה יודע. אלא סרס המקרא ודרשהו דברי ר' יאשיה. (ד"א ר' אבא) [אבא חנן] אומר משום ר' אליעזר בבית המדרש באו ועמדו לפניהם.

פסוק ז

כא.

ויאמרו האנשים ההמה אליו מגיד שהיו בני אדם כשרים וחרדים על המצות. רבי אומר (אין צריך) הרי הוא אומר ויאמרו האנשים ההמה אליו. שאין ת"ל ההמה אלא מגיד שאין נשאלים אלא לבעל המעשה.

כב.

למה נגרע א"ל אין קדשים קרבים בטומאה. אמרו לו (אם כן יזרק הדם על הטומאה והבשר נאכל לטהורים) [אם קדשים שיש להם אחריות קרבים קדשים שאין להם אחריות לא יקרבו. אמר להם אין קדשים נאכלים בטומאה.] אמרו לו אם כן יזרק הדם על הטומאה והבשר נאכל לטהורים. והדין נותן ומה חטאת שהיא קדשי קדשים דמה נזרק על הטומאה ובשרה נאכל לטהורים פסח שהוא קדשים קלים דין שיזרק הדם על הטמאים והבשר נאכל לטהורים (א"ל אין קדשים קרבים בטומאה. א"ל אם קדשים שיש להם אחריות יהיו קרבים קדשים שאין להם אחריות לא יהיו קרבים.) אמר להם לא שמעתי עמדו ואשמעה כאדם האומר אשמע דבר מפי רבי. אשרי ילוד אשה שכך היה מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עמו. אמר ר' חדקא [שמעון] השקמוני היה לי חבר מתלמידי ר"ע ואמר יודע היה משה שאין טמא אוכל את הפסח על מה נחלקו אם יזרק הדם עליהם אם לאו. ראויה היתה פרשת טמאים שתאמר על (ידיהם) [ידי משה] אלא שמגלגלים זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חיב.

פסוק י

כג.

וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר שיש איש כי יהיה טמא לנפש זה דבר ששאל או בדרך רחוקה זה דבר שלא שאל. אין לי אלא טמא מת שאר טמאים מנין ת"ל או בדרך רחוקה הרי אתה דן בנין אב מבין שניהם לא ראי טמא מת כראי דרך רחוקה ולא ראי דרך רחוקה כראי טמא מת הצד השווה שבהן שלא עשה את הראשון ועשה את השני כך כל שלא טמא שאז הראשון יעשה את השני.

כד.

בדרך רחוקה איני יודע איזה הוא דרך רחוקה ושערו חכמים כל שהיה בשעת שחיטת הפסח מן המודיעים (ולפנים) [ולחוץ] וכן לכל [רוח] מדתה [ר"ע] [שר"ע] אומר נאמר טמא מת ונאמר דרך רחוקה. מה טמא מת רצה לעשות ואין יכול אף דרך רחוקה רצה לעשות ואין יכול. ר' אליעזר אומר נאמר ריחוק מקום במעשר ונאמר ריחוק מקום בפסח מה ריחוק מקום האמור במעשר חוץ ממקום אכילתו אף ריחוק מקום האמור בפסח חוץ למקום אכילתו. ואיזהו מקום אכילתו מפתח ירושלים ולפנים. ר' יהודה אומר [משמו] נאמר ריחוק מקום בפסח ונאמר ריחוק מקום במעשר מה ריחוק מקום האמור במעשר חוץ למקום הכשרו אף ריחוק מקום האמור בפסח חוץ למקום הכשרו.

או בדרך רחוקה נקוד על הה"א אפי' בדרך קרובה והוא (טמא) לא היה עושה עמהם את הפסח. כיוצא בו (בראשית ט"ז) ישפוט ה' ביני וביניך [נקוד על וביניך] שלא אמרה לו אלא על הגר בלבד. וי"א על המטילין מריבה בינו לבינה. כיוצא בו (שם יח) ויאמרו אליו איה שרה אשתך שהיו יודעים היכן היא. כיוצא בו (שם י"ט) ולא ידע בשכבה ובקומה נקוד על ובקומה לומר בשכבה לא ידע ובקומה ידע. כיוצא בו (שם ל"ג) וישקהו שלא נשקו בכל לבו. רשב"י אומר הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב אלא נהפך רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו. כיוצא בו (שם ל"ז) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם שלא הלכו אלא לרעות את עצמם. כיוצא בו (במדבר כ"א) ונשים עד נפח אשר עד מידבא נקוד עליו שאף מלהלן היה כן. כיוצא בו (שם לג) כל פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן נקוד עליו שלא היה אהרן מן המנין. כיוצא בו (שם כ"ט) ועשרון עשרון נקוד על ועשרון שלא הי' אלא עשרון אחד בלבד. כיוצא בו (דברים כ"ט) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם נקוד [עליו] אמר להם עשיתם הגלויים אף אני מודיע אתכם את הנסתרות. אף כאן אתה אומר בדרך רחוקה נקוד עליו שאפילו היה בדרך קרובה (והיה טמא) ולא היה עושה עמהם את הפסח (ד"א בדרך רחוקה) [או לדורותיכם] שינהג הדבר לדורות.

פסוק יא

כה.

בחדש השני בארבעה עשר יום הוסיף בו הכתוב שתי מצות חוץ ממצוה האמורה בגופו. ואי זה ועצם לא תשברו בו במצוה שבגופו הכתוב מדבר. אתה אומר במצות שבגופו הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא במצות שעל גופו. כשהוא אומר ככל חקותיו וככל משפטיו יעשו אותן הרי מצות שעל גופו אמור. הא מה ת"ל ככל (חקותיו) [חקת הפסח יעשו אותן] במצות שבגופו הכתוב מדבר. או אף לשבעה למצה ולבעור חמץ ת"ל ועצם לא תשברו בו. עצם היה בכלל יצא מוצא מן הכלל. מה עצם במצוה שבגופו הכתוב מדבר אף כשהוא אומר ככל (חקותיו) [חקת הפסח] במצוה שבגופו הכתוב מדבר. איסי בן (עקביא) [יהודה] אומר חוקה האמורה בפסח אינה אלא בגופו.

פסוק יג

כו.

(והאיש אשר הוא טהור) [יעשו אותו] שומע אני אחד יחיד ואחד צבור עושה פסח שני ת"ל ויהי אנשים היחיד עושה פסח שני ואין הצבור עושים פסח שני. רבי נתן אומר אין צריך שהרי כבר נאמר (והאיש) [איש וגו'] היחיד עושה פסח שני ואין הצבור עושים פסח שני.

כז.

וחדל לעשות הפסח אין וחדל אלא כל שיכול לעשות ולא עשה ושיערו חכמים כל שהיה בשעת שחיטת הפסח מן המודיעים ולפנים. וכן [מדתה] לכל [רוח] [מדתה].
ונכרתה אין ונכרתה אלא הפסקה. הנפש ההיא מזידה דברי ר' עקיבא. מעמיה ועמה שלם.

כח.

כי קרבן ה' לא הקריב במועדו על פסח ראשון ענש כרת. אתה אומר על פסח ראשון שדוחה את השבת ודוחה את הטומאה או לא אמא אלא על פסח שני. אמרת כל עצמו אינו בא אלא מפני הטומאה.

כט.

חטאו ישא האיש ההוא אין לי אלא איש אשה מנין. תלמוד לומר ונכרתה הנפש ההיא להביא את האישה.

פסוק יד

ל.

וכי יגור אתכם גר שומע אני כיון שנתגייר יעשה פסח מיד תלמוד לומר כאזרח. מה אזרח בארבעה עשר אף גר בארבעה עשר. ר' שמעון בן אלעזר אומר הרי שנתגייר בין שני פסחים שומע אני יעשה פסח שני תלמוד לומר כאזרח. מה אזרח שלא עשה את הראשון יעשה את השני כך כל שלא עשה את הראשון יעשה את השני.

כחקת הפסח אין לי אלא בפסח אין לי אלא בפסח שוה הגר לאזרח בכל מצוות שבתורה מנין ת"ל חקה אחת יהיה לכם. בא הכתוב והשוה הגר לאזרח לכל מצוות שבתורה.

ספרי על דברים יב

פסוק א

א.

אלה החקים . (קידושין לו) אלו המדרשות.

והמשפטים אלו הדינים.

אשר תשמרון זו משנה.

לעשות זה מעשה.

בארץ. יכול כל המצות כולם נוהגות בחוצה לארץ ת"ל לעשות בארץ אשר נתן ה' אלהי אבותיך לך לרשתה . יכול לא יהיו כל המצות כולן נוהגות אלא בארץ ת"ל כל הימים אשר אתם חיים על האדמה . אחר שריבה הכתוב ומיעט הרי אנו לומדים אותם מן האמור בענין. ומה אמור בענין - אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים מה עבודת כוכבים מיוחדת שהיא מצות הגוף שאינה תלויה בארץ ונוהגת בארץ ובחוצה לארץ; כך כל מצוה שאינה תלויה בארץ - נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. ושתלויה בארץ - אינה נוהגת אלא בארץ; חוץ מן הערלה ומן הכלאים ר' אליעזר אומר אף החדש.

פסוק ב

ב.

אבד תאבדון . מנין אתה אומר שאם קצץ אשרה והחליפה (= גדלה מחדש) אפילו י' פעמים חייב לקצצה ת"ל אבד תאבדון .

את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים . מגיד הכתוב שהיו הכנענים שטופי (בזמה) בעבודת כוכבים יותר מכל הבבליים.

אשר אתם יורשים אותם . שלא תעשו כמעשיהם ויבואו אחרים ויירשו אתכם.

ג.

(ע"ז מה) ר' יוסי הגלילי אומר יכול אפילו עובדים ההרים והגבעות אתה מצווה לאבדם ת"ל אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אלהיהם על הגבעות ולא גבעות אלהיהם אלהיהם תחת כל עץ רענן (ולא עץ רענן אלהיהם). אמר ר' עקיבא אני אהיה אבין (=מבין) לפניך. כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה ועץ רענן - דע שיש שם עבודת כוכבים לכך נאמר על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן .

פסוק ג

ד.

ונתצתם את מזבחותם . זה (אבן שחצב) [מזבח שבנה] מתחלה לעבודת כוכבים.

ושברתם את מצבותם . זו מצבה שחצבה מתחלה לעבודת כוכבים.

ואשריהם תשרפון באש . זו אשרה (שנעשית) [שנטעה] מתחלה לעבודת כוכבים.

ופסילי אלהיהם תגדעון . זו שהיתה נטועה ועבדה לעבודת כוכבים.

[ואבדתם את שמם . זו שהעמיד תחתיה עבודת כוכבים (דבר אחר ונתצתם את מזבחותם) מכאן אמרו (ע"ז מח) ג' אשרות הם אילן שנטעו מתחלה לעבודת כוכבים - הרי זה אסור שנאמר ואשריהם תשרפון באש . [גדעו ופסלו לעבודת כוכבים] והחליף - נוטל מה שהחליף שנאמר ופסילי אלהיהם תגדעון . (לא החליף אלא שהעמידו תחת) [העמיד תחתיה] עבודת כוכבים וסלקה - הרי זה מותר שנאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא . (לא תעשון כן לה' א-להיכם) (ע"ז מו).

שלושה בתים הם בית שבנאו מתחלה לעבודת כוכבים - הרי זה אסור שנאמר (אבד תאבדון את כל המקומות) [ונתצתם] . חידש - נוטל מה שחידש שנאמר (ואבדתם את שמם) [תגדעון] . לא חידש אלא הכניס בתוכו עבודת כוכבים והוציאה - הרי זה מותר שנאמר [ואבדתם את שמם מן המקום ההוא] .

ה.

ונתצתם את מזבחותם . (שם מ) נתצת את המזבח - הנח לו.

[ושברתם] . שברת את המצבה - הנח לה.

מן המקום ההוא . בארץ ישראל אתה מצווה לרדוף אחריה ואי אתה מצווה בחוצה לארץ לרדוף אחריה.

ו.

ר' אליעזר אומר מנין לקוצץ את האשרה שצריך לשרש אחריה - ת"ל ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. אמר לו ר' עקיבא מה אני צריך הלא כבר נאמר אבד תאבדון ? ומה ת"ל ואבדתם את שמם - לשנות את שמם. או יכול לשבח? ת"ל (דברים ז) שקץ תשקצנו.

פסוק ד

ז.

(מכות כב) מנין לנותץ אבן אחד מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות שהוא בלא תעשה - ת"ל ונתצתם את מזבחותם לא תעשון כן לה' א-להיכם . ר' ישמעאל אומר (שבת קב) מנין למוחק אות אחת מן השם שהוא בלא תעשה שנאמר ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' א-להיכם . רבן גמליאל [נ"א ר' שמואל] אומר וכי

תעלה על דעתך שישראל נותצין למזבחותיהם ח"ו אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם ומעשיכם הרעים למקדש אבותינו שיחרב.

פסוק ה

ח.

כי אם אל המקום אשר יבחר ה' א-להיכם מכל שבטיכם (דרוש) על פי נביא. יכול תמתין עד שיאמר לך נביא ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא. וכן אתה מוצא בדוד (תהלים קלב) זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי אם אתן שנת לעיני עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב. מנין שלא (תעשה) [עשה] אלא ע"פ נביא שנא' (ש"ב כד) ויבא גד אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגורן ארונה היבوسی. ואומר ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביו.

ט.

כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם כיצד יתקיימו ב' כתובים הללו - יודעים היו שבית המקדש עתיד ליבנות בחלקו של (יהודה ובנימין) [אחד מהם] לפיכך הפרישו דושנה של יריחו (מיריחו). מי אכלו כל אותם השנים - בני קיני חותן משה אכלוהו ד' מאות ומ' שנה שנאמר (שופטים א) ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים. אבל משנבנה הבית נסעו והלכו להם דברי (ר"ש) [רבי יהודה]. (ר"י) [רבי שמעון] אומר אצל יעבץ (היו שהלכו) [הלכו] ללמוד תורה שנאמר (דה"א ב) ומשפחת סופרים יושבי יעבץ. כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם (הכסף מכל השבטים) באחד שבטיך - זו שילה מכל שבטיכם - זו ירושלים. [ר' יהודה אומר הכסף מכל השבטים והמקום משבט אחר] וכן הוא אומר (ש"א כד) ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים וכתוב אחד אומר (דה"א כב) ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב משקל שש מאות. כיצד יתקיימו שני כתובים הללו - (הן) י"ב שבטים [הם] נטל חמשים שקלים מכל שבט ושבט נמצא לכל השבטים ו' מאות שקלים.

י.

לשום את שמו שם נאמר כאן לשום את שמו ונאמר להלן (במדבר ו) ושמו את שמי מה שמי האמור (להלן בלה"ק אף שמי האמור כאן בלה"ק) [כאן בית הבחירה אף שמי האמור להלן בית הבחירה] ומה שמי האמור להלן ברכת כהנים אף שמי האמור כאן ברכת כהנים. אין לי אלא במקדש בגבולין מנין ת"ל (שמות כב) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך. אם כן למה נאמר לשום את שמו שם לשכנו תדרשו במקדש אתה אומר בכתבו ובמדינה בכנויו.

פסוק ו

יא.

ובאת שמה והבאתם שמה למה נאמר לפי שנאמר (במדבר כט) (אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם) [אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו].

יכול אין לי שקרב ברגל אלא קרבנות הרגל בלבד. מנין לקרבנות צבור ולקרבנות יחיד שהוקדשו לפני הרגל (שיבואו לפני הרגל וקרבנות יחיד) ושהוקדשו ברגל שיבואו ברגל - ת"ל (אלה תעשו לה' במועדיכם) [מלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבותיכם אשר תתנו לה'] לרבות עופות ומנחות לרבות שכולם יבואו ברגל.

יכול רשות - ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכם. אם להתיר (הבאתם ברגל) כבר התיר אם כן למה נאמר אלה תעשו לה' במועדיכם - לקבעם חובה שכולם יבואו ברגל.

יכול באיזה רגל שירצו ת"ל ובאת שמה והבאתם שמה. אם להתיר כבר התיר ואם לקבוע (כחובה) כבר קבע. אם כן למה נאמר ובאת שמה והבאתם שמה - לקבעם חובה שלא יהא אלא ברגל ראשון (שקבע) [שפגע] בו.

יכול אם עבר רגל (אבד) [אחד] ולא הביא יהא עובר עליו משום בל תאחר - ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכם הא אינו עובר עליו משום בל תאחר עד שיעברו עליו רגלי שנה כולה.

יב.

עולותיכם עולת יחיד ועולת צבור.

וזבחיכם זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור.

מעשרותיכם (בכורות נג) ר' עקיבא אומר בשתי מעשרות הכתוב מדבר - אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה.

ותרומת ידכם (יבמות כב) אלו בכורים שנאמר (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' א-להיך.

ובכורות (תמורה כא) זה הבכור.

בקרכם וצאנכם אלו חטאות ואשמות.

פסוק ז

יג.

ואכלתם שם לפני ה' א-להיכם. במחיצה.

יד.

ושמחתם (פסחים קט) נאמר כאן שמחה ונאמר להן (דברים כו) שמחה מה שמחה האמורה להלן שלמים אף שמחה האמורה כאן שלמים.

בכל משלח ידכם בכל מה שאתם שולחים את ידכם ברכה אשלח בו.

אתם ובתיכם זו אשתו.

אשר ברכך ה' א-להיך לפי הברכה - הבא.

פסוק ח

טו.

לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים . (זבחים קיב) עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים.

עד שלא באו לשילה הותרו הבמות משבאו לשילה נאסרו הבמות.

בוא לנוב וגבעון הותרו הבמות.

באו לירושלים נאסרו הבמות מכאן ואיך לא הותרו.

ד"א לא תעשון וכו' . אנו מטלטלים את המשכן היום אנו אסורים בבמות; משנבוא לארץ אין אנו מטלטלים את המשכן ואין אנו (מותרים) [אסורים] בבמה.

טז.

(זבחים קיג קיח) רי יהודה אומר יכול יהיו הצבור מקריבים בבמה ת"ל איש היחיד מקריב בבמה ואין הצבור מקריב בבמה.

כל הישר בעיניו . כל הנידר ונידב - קרב בבמת יחיד וכל שאינו נידר ונידב - אינו קרב בבמת יחיד.

(שם) ד"א פה היום ר"ש אומר היום אנו מקריבים חטאות ואשמות משנבו לארץ אין אנו מקריבים חטאות ואשמות [אפילו בבמה גדולה].

פסוק ט

יז.

כי לא באתם עד הנה . (זבחים קיט ושי"ג) ליתן היתר (=סיבת ההיתר) בבמה.

אל המנוחה ואל הנחלה. נחלה - זו שילה מנוחה - זו ירושלים שנאמר (תהלים קלב) זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אותיה דברי ר' שמעון ר' יהודה אומר חילוף הדברים.

פסוק י

יח.

ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והיה המקום אשר יבחר וגו'. (סנהדרין כ) ר' יהודה אמר ג' מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך ולבנות בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק. ואיני יודע איזה יקדים ת"ל (שמות יז) כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק (כל שישב) [משישב] המלך על כס י-ה - אתה מכרית זרע עמלק. ומנין שכסא י-ה זה המלך שנאמר (דה"א כט) וישב שלמה על כסא ה' למלך.

ועדיין איני יודע איזה יקדים אם לבנות בית הבחירה אם להכרית זרעו של עמלק ת"ל אשר ה' א-להיכם מנחיל אתכם והניח לכם וגו' וישבתם בטח והיה המקום אשר יבחר ה'. ואומר (ש"ב ז) ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו (ואומר) ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון הא-להים יושב בתוך היריעה. (היו שם שתי מחיצות מחיצה לקדש הקדשים ומחיצה לקדשים קלים).

פסוק יא

יט.

והיה המקום אשר יבחר ה' א-להיכם לשכן שמו שם. עולותיכם עולת יחיד ועולת צבור. וזבחיכם זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור.

מעשרותיכם ר' עקיבא אומר בשתי מעשרות הכתוב מדבר - אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה. ותרומת ידכם אלו בכורים.

(ונדבותיכם) [נדריכם] לרבות נדרים ונדבות.

[מבחר] שלא יביאו (אלו) אלא מן המובחר. אין לי אלא נדרים ונדבות. מנין לרבות בכורות ומעשרות חטאות ואשמות - ת"ל [וכל] מבחר (נדריכם).

רבי אומר אם נאמר למעלה למה נאמר למטה? ראשונה לענין שילה שניה לענין ירושלים.

פסוק יב

כ.

ושמחתם. נאמרה כאן שמחה ונאמרה להלן שמחה מה שמחה האמורה להלן שלמים אף שמחה האמורה כאן שלמים.

לפני ה' א-להיכם. במחיצות. [היו שם שתי מחיצות מחיצה לקדש הקדשים ומחיצה לקדשים קלים].

כא.

אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהותיכם . חביב חביב קודם.
והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם. כל מקום שאתה מוצא את הלוי (הזה לומד) - תן לו חלקו. אין לו חלק - תן לו מעשר עני. אין לו מעשר עני - תן לו שלמים.

פסוק יג

כב.

השמר לך . בלא תעשה.
פן תעלה עולותיך (שם קט) ולא עולת עובדי כוכבים דברי ר' שמעון ר' יהודה אומר ולא עולת עכו"ם שהוקדשו בח"ל.

כג.

בכל מקום אשר תראה אבל אתה מעלה בכל מקום שיאמר לך הנביא כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל.
כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם - זו שר' יהודה אומר כסף - מכל שבטיכם מקום בית הבחירה - משבט אחד.

פסוק יד

כד.

כי אם אל המקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולותיך . אין לי אלא עולות שאר קרבנות מנין?
ת"ל ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך .
ועדיין אני אומר עולות הוא בעשה ובלא תעשה שאר קרבנות לא יהיו [אלא] בעשה; בלא תעשה מנין?
ת"ל שם תעלה עולותיך. עולה היתה בכלל ולמה יצאת - להקיש אליה ולומר [לך] מה עולה מיוחדת שהיא בעשה [היא] בלא תעשה; כך כל שהיא בעשה הרי היא בלא תעשה.

פסוק טו

כה.

רק בכל אות נפשך . במה הכתוב מדבר אם בבשר תאווה - כבר אמור. ואם באכילת [קדשים] כבר אמור.
הא אינו מדבר אלא בפסולי המוקדשים שיפדו. (יכול יפדו מכל מום עובר ת"ל רק).
תזבח ואכלת ולא גיזה.

בשר ולא חלב.

יכול יהיו אסורים לאחר זביחה ת"ל כברכת ה' א-להיך .

יכול אם קדם מום קבוע להקדשן ונפדו יהיו אסורים ת"ל רק .

(מלמד) [מנין] שאין נשחטים אלא על מום קבוע - אמרת ק"ו הוא ומה בכור שאינו נוהג בכל הולדות ויוצא לחולין שלא בפדיון - אינו נשחט אלא על מום קבוע; קדשים שהם נוהגים בכל הולדות ואינם יוצאים לחולין אלא בפדיון אינו דין שלא יהיו נשחטים אלא על מום קבוע! לא אם אמרת בבכור שכן קדושתו מרחם וקדושתו חלה עליו על בעל מום קבוע תאמר בקדשים שאין קדושתם מרחם ואין קדושה חלה עליהם על בע"מ קבוע. ת"ל - אשר נתן לך בכל שעריך [ונאמר להלן (דברים טו) בשעריך תאכלנו] שעריך [שעריך] לג"ש. מה שעריך האמור להלן אין נשחטים אלא על בע"מ קבוע; אף שעריך האמור כאן אין נשחטים אלא על בע"מ קבוע.

כו.

דטמא יאכלנו. אין לי אלא טמא טהור מנין - ת"ל (יאכלנו) הטמא והטהור (יחדיו) יאכלנו מגיד הכתוב ששניהם אוכלים בקערה אחת.

יכול אף תרומה נאכלת בקערה אחת ת"ל יחדו יאכלנו זה נאכל מתוך קערה אחת ולא תרומה נאכלת מתוך קערה אחת.

כז.

יכול יהיו חייבים במתנות - ת"ל כצבי וכאיל .

אוציאנו מכלל מתנות ולא אוציאנו מכלל חזה ושוק - ת"ל (אך) [כצבי וכאיל].

אי מה הצבי כולו מותר אף זה כולו מותר ת"ל (רק) [אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל].

ר' שמעון אומר יכול כשם שנתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים בזמן שהם (בעלי מומים) תמימים כך נתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים בזמן שהם בע"מ - ת"ל כצבי וכאיל מגיד כשם שלא נתנה תורה מחיצה בין צבי ואיל כך לא נתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים בזמן שהם בעלי מום.

פסוק טז

כח.

רק הדם לא תאכלו לאו אחד יש בו ולא שני לאוים.

[יכול] כדם המוקדשים ת"ל רק הדם לא תאכלו . לאו אחד יש בו ואין בו שני לאוין.

כט.

כמים. (פסחים כ וש"ג) מה מים מותרים בהנאה אף דם מותר בהנאה. מה מים מכשירים את הזרעים אף דם מכשיר את הזרעים. (חולין לה) מה מים פטורים מלכסות אף דם פטור מלכסות.

פסוק יז

ל.

לא תוכל לאכול בשעריך. ר' יהושע בן קרחה אומר יכול - (אני) אבל אני רשאי. כיוצא בו אתה אומר (יהושע טו) ואת היבוסים יושבי ירושלים לא יכלו להורישם - יכולים היו אבל אינם רשאים.

לא.

מעשר. אין לי אלא טהור טמא מנין? ת"ל דגך.

לקוח בכסף מעשר מנין? ת"ל תירושהך.

אין לי אלא טהור. טמא מנין? ת"ל ויצהרך.

לב.

ר' שמעון אומר מכלל שנאמר לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא היכן הוא מוזהר אני יודע. ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגך תירושהך ויצהרך.

יכול הנותן במתנה יהא חייב - ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך האוכל חייב ואין הנותן במתנה חייב.

לג.

(מכות טו וש"ג) ר' יוסי אומר יכול לא יהיו חייבים אלא על טבל שלא הורם ממנו כלום; מנין הורם ממנו תרומה ולא הורם ממנו מעשר ראשון מעשר ראשון ולא הורם ממנו מעשר שני (מעשר שני ולא הורם ממנו) [ואפילו] מעשר עני מנין - ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך.

לד.

רבי שמעון אומר לא בא הכתוב אלא ליתן מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים.

ותרומת ידך - אלו הבכורים. וכי מה בא הכתוב ללמדנו אם לאוכל בכורים חוץ לחומה - ק"ו ממעשר! ומה מעשר שמותר לזרים האוכל ממנו חוץ לחומה עובר בלא תעשה; בכורים שהם אסורים לזרים - האוכל מהם חוץ לחומה אינו דין שהוא עובר בלא תעשה! (נדבתך אלו תודה ושלמים. וכי מה בא ללמדנו) הא לא בא הכתוב ללמדנו אלא לאוכל בכורים עד שלא קרא עליהם שהוא בלא תעשה.

ונדבתך אלו תודה ושלמים. וכי מה בא ללמדנו אם לאוכל תודה ושלמים חוץ לחומה - ק"ו ממעשר! ומה מעשר שאין חייבים עליו משום פגול ונותר וטמא האוכל ממנו חוץ לחומה עובר בלא תעשה; תודה

ושלמים שחייבים עליהם משום פגול ונותר וטמא האוכל מהם חוץ לחומה אינו דין שהוא עובר בלא תעשה! הא לא בא הכתוב ללמדך אלא לאוכל תודה ושלמים לפני זריקת דמים שהוא עובר בלא תעשה.

ובכורות זה הבכור. וכי מה בא הכתוב ללמדנו אם לאוכל בכור חוץ לחומה - ק"ו ממעשר! אם לפני זריקת דמים - ק"ו מתודה ושלמים! ומה תודה ושלמים (שמותרים לזרים) [שקדושתו מרחם] האוכל ממנו לפני זריקת דם - אינו דין שיהא עובר בל"ת! הא לא בא הכתוב ללמדך אלא לזר שאכל בשר בכור בין לפני זריקת דמים בין לאחר זריקת דמים שיהא עובר בלא תעשה.

בקרך וצאנך זו חטאת ואשם. (מכות יב) וכי מה בא הכתוב ללמדנו אם לאוכל חטאת ואשם חוץ לחומה - ק"ו ממעשר! אם לפני זריקת דמים - ק"ו מתודה ושלמים! אם לאחר זריקת דמים - ק"ו מן הבכור! ומה בכור שהוא קדשים קלים האוכל ממנו לאחר זריקת דמים עובר בלא תעשה; חטאת ואשם שהם קדשי קדשים האוכל מהם (לפני) [לאחר] זריקת דמים אינו דין שיהא עובר בלא תעשה! הם לא בא הכתוב ללמדך אלא לאוכל חטאת ואשם חוץ לקלעים שהוא עובר בלא תעשה.

ונדריך זו עולה. (מכות שם) וכי מה בא הכתוב ללמדנו אם לאוכל עולה חוץ לחומה - ק"ו ממעשר! אם לפני זריקת דמים - ק"ו מתודה ושלמים! אם לאחר זריקת דמים - ק"ו מן הבכור! אם חוץ לקלעים - ק"ו מחטאת ואשם! ומה חטאת ואשם שמוותרים באכילה האוכל מהם חוץ לקלעים עובר בלא תעשה; עולה שאסור באכילה האוכל ממנה חוץ לקלעים אינו דין שיהא עובר בלא תעשה! הא לא בא הכתוב ללמדך אלא לאוכל עולה בין לפני זריקת דמים בין לאחר זריקת דמים בין לפני מן הקלעים בין חוץ לקלעים שעובר בלא תעשה.

פסוק יח

לה.

כי אם לפני ה' א-להיך זו שילה.

תאכלנו במקום אשר יבחר ה' זו ירושלים.

אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך חביב חביב קודם.

והלוי אשר בשעריך - כל מקום שאתה מוצא לוי (הזה לומד) תן לו מחלקו. אין לו חלק - תן לו מעשר עני אין מעשר עני - תן לו שלמים.

פסוק יט

לו.

השמר לך - בלא תעשה.

פן - בלא תעשה.

(תעזוב את הלוי) כל ימיך - אפילו שמטים ויובלות.

על אדמתך - ולא הגולה.

פסוק כ

לז.

כי ירחיב ה' א-להיך את גבולך. עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה ירחיב ה' את גבולך.

כאשר דבר לך. ומה דבר לך - (בראשית טו) את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמוני.

רבי אומר כבר אלו אמורים. ומה דבר לך - (יחזקאל מט) מפאת קדים עד פאת ים דן אחר (יהודה אחד) אשר אחד.

לח.

ואמרת אוכלה בשר כי תאוה נפשך לאכל בשר. (חולין טו) (ר' שמעון) [ר' ישמעאל] אומר מגיד שבשר תאוה נאסר להם לישראל במדבר ומשבאו לארץ התירו להם.

(שם יז) ר' עקיבא אומר לא בא הכתוב ללמד אלא מצות האמורות כאן [לאסור להן בשר נחירה]. שבתחילה הותר להם בשר נחירה ומשנכנסו לארץ נאסר להם. ר' אלעזר בן עזריה אומר לא בא הכתוב אלא ללמד ד"א (=דרך ארץ) - שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון.

יכול יקח אדם בשר מן השוק ויאכל - ת"ל וזבחת מבקרך ומצאנך. הא אין אדם אוכל בשר עד שיהיו לו בקר וצאן. יכול יזבח כל צאנו וכל בקרו - ת"ל מבקרך ולא כל בקרך ולא כל צאנך.

פסוק כא

לט.

כאשר ציויתך. מה קדשים בשחיטה אף חולין בשחיטה.

אי מה קדשים במקום אף חולין במקום? ת"ל כי ירחק ממך המקום וזבחת - ברחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח בקרוב מקום; פרט לחולין (שנשחטו) [שלא ישחטו] בעזרה.

(קדושין לו) אין לי אלא תמימים בעלי מומים מנין? ת"ל (ויקרא א) ושחטו פתח אהל מועד. (יכול אף) חיה ועוף (פתח אהל מועד) [מנין] - ת"ל [ושחט] אותו פתח אהל מועד - אותו פתח אהל מועד ואין חיה ועוף פתח א"מ (=אהל מועד).

מ.

אי מה קדשים בזמן אף חולין בזמן? ת"ל (ואכלת בשעריך) בכל אות נפשך.

אי מה קדשים במחיצה אף חולין במחיצה? ת"ל ואכלת בשעריך (בכל אות נפשך).

אי מה קדשים בטהרה אף חולין בטהרה? ת"ל (הטהור) והטמא יאכלנו . אין לי אלא טמא טהור מנין?
ת"ל (טהור יאכלנו) הטמא והטהור יאכלנו - מגיד ששניהם אכלים בקערה אחת. יכול אף תרומה [תהיה]
[תהא] נאכלת מתוך קערה אחת - ת"ל יחדו יאכלנו. זה נאכל מתוך קערה אחת ואין תרומה נאכלת מתוך
קערה אחת.

פסוק כב

מא.

יכול יהיו חייבים בחזה ושוק - ת"ל כצבי.

אוציאו מכלל חזה ושוק ולא אוציאנו מכלל שתי כליות ויותרת הכבד - ת"ל כאיל .

אי מה צבי כולו מותר אף זה כולו מותר - ת"ל אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל .

(חולין כח) ר' אלעזר הקפ"ר אומר וכי מה בא הכתוב ללמדנו (בין צבי לאיל) [מן צבי ואיל]? הרי זה בא ללמד
ונמצא למד - מה בהמה בשחיטה אף חיה בשחיטה אבל עוף אינו אלא מדברי סופרים. (ד"א) [רבי אומר]
כאשר צויתך - מלמד שנצטוו משה על הושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף וברוב שנים בבהמה.

פסוק כג

מב.

רק חזק לבלתי אכול הדם . רבי יהודה אומר מגיד שהיו שטופים בדם קודם מתן תורה.

יכול אף משקבלו אותה (בשמחה) מהר סיני - [ת"ל רק הדם - משקבלו אותה עושים בשמחה.

(מכות כג) רבן גמליאל אומר הרי הוא אומר רק חזק לבלתי אכול הדם . מה דם שאין בכל המצות קל ממנו הזהירך הכתוב
עליו; שאר מצות עאכ"ו].

אמר ר' שמעון בן עזאי והרי ג' מצות עשה בתורה כיוצא בזו! לומר מה (דם) [הם] שאין בכל המצות קל
(ממנו) [מהם] - הזהירך הכתוב (עליו) [עליהם] שאר מצות עאכ"ו.

(חולין לו) רבי אומר כל מצוה שהחזיקו ישראל בשמחה מהר סיני עדיין עושים אותה בשמחה. וכל מצוה
שלא קבלו אותה בשמחה אין עושים אותה בשמחה. רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מצוה שמסרו
ישראל נפשם עליה בשעת הגזרה - נוהגים אותה בפרהסיא וכל מצוה שלא מסרו ישראל נפשם עליה
בשעת הגזרה - עדיין היא מרופה בידם.

מג.

כי הדם הוא הנפש להגיד מה גרם.

ולא תאכל הנפש עם הבשר - (חולין קיב) זה אבר מן החי. והלא דין הוא - ומה בשר בחלב שמותר לבני נח אסור לישראל; אבר מן החי שאסור לבני נח אינו דין שיהא אסור לישראל! יפת תואר וכל הדומים לה יוכיחו - שאסור לבני נח ומותר לישראל; אף אתה אל תתמה על אבר מן החי שאעפ"י שאסור לבני נח שיהא מותר לישראל. ת"ל לא תאכל הנפש עם הבשר - זה אבר מן החי.

(שם נט) ר' חנינא בן גמליאל אומר זה הדם מן החי.

פסוק כד

מד.

לא תאכלנו. (חולין קט) לרבות בשר בחלב. והרי דין הוא ומה נבלה שאין חייבים על בשולה - חייבים על אכילתה בשר בחלב שחייבים על בשולו - אינו דין שחייבים על אכילתו! כלאי זרעים יוכיחו שחייבים על זריעתן ואין חייבים על אכילתן. ואף אתה אל תתמה על בשר בחלב שאעפ"י שחייבים על בשולו - לא יהיו חייבים על אכילתו; ת"ל - לא תאכלו - לרבות בשר בחלב.

(שם) רבי אליעזר אומר ומה פסח שאין חייבים על בשולו - חייבים על אכילתו בשר בחלב שחייבים על בשולו - אינו דין שחייבים על אכילתו! פטום הקטרת יוכיח שחייבים על פטומה ואין חייבים על ריחה. ואף אתה אל תתמה על בשר בחלב שאף על פי שחייבים על בשולו - שלא יהו חייבים על אכילתו; ת"ל לא תאכל לרבות בשר בחלב.

(מכות כג) (רבן גמליאל אומר הרי הוא אומר רק חזק לבלתי אכול הדם. מה דם שאין בכל המצות קל ממנו הזהירך הכתוב עליו; שאר מצות עאכ"ו).

פסוק כו

מה.

רק קדשיך אשר יהיו לך וגו'. במה הכתוב מדבר? אם בקדשי ארץ ישראל הרי כבר אמור! הא אינו מדבר אלא בקדשי ח"ל.

תשא ובאת. שחייב בטפול הבאתו עד שיביאם לבית הבחירה. ר' יהודה אומר עד שיביאם עד באר הגולה - חייב באחריותם מבאר הגולה ואילך - אין חייב באחריותם.

יכול אף מעשר ובכור - ת"ל ונדריך קדשים שהם באים בנדר ונדבה. יצאו בכור ומעשר שאין באים בנדר ונדבה.

יכול שאני מוציא חטאת ואשם? ת"ל קדשיך.

ומי לחשך (=לחש אמר) להביא את חטאת ואשם ולהוציא את בכור ומעשר אחר שריבה הכתוב ומיעט? מביא אני חטאת ואשם שאין להם פרנסה אלא במקומם ומוציא אני בכור ומעשר שיכולים להתפרנס בכל מקום.

רבי עקיבא אומר בתמורה הכתוב מדבר. תשא ובאת. יכול אף בכור ומעשר? ת"ל ונדריך.

מו.

[בכורות ח] [בן עזאי אומר רק קדשיך - במעשר בהמה הכתוב מדבר].

יכול יהיה מעשר בהמה נוהג בשותפות? ת"ל (אשר) יהיו לך .

יכול שאני מוציא את האחים שקנו בתפוסת הבית ואח"כ חלקו - ת"ל אשר יהיו לך .

[בן עזאי אומר] יכול יהיה מעשר בהמה נוהג ביתום? ת"ל (רק קדשיך) [והעברת].

פסוק כז

מז.

ועשית עולותיך הבשר והדם. (מקיש דם לבשר).

רבי יהושע אומר: אם אין דם אין בשר אם אין בשר אין דם.

ר' אליעזר אומר ודם זבחיך ישפך - דם אעפ"י שאין בשר. הא מה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם - מקיש בשר לדם מה דם בזריקה אף בשר בזריקה.

יכול יהא עומד ברחוק (ועומד) וזורק? ת"ל (ויקרא א) וערך הכהן אותם - עומד בקרוב [וזורק] וסודרו על גבי מערכה.

מח.

מכלל שנאמר (שם) והקטיר הכהן את הכל - לרבות את העצמות ואת הגידים והקרנים והטלפים. יכול אפילו שפרשו? ת"ל ועשית עולותיך הבשר והדם .

ועשית עולותיך. יכול יחלוץ גידים ועצמות (ויחלוץ בשר) ויעלה (הדם) [הבשר] לגבי המזבח? ת"ל את הכל . הא כיצד מחוברים - יקריבו פרשו אפילו בראשו של מזבח - ירדו.

מט.

מנין לכל הקדשים שיהיו טעונים מתן (דמים ויסוד) [יסוד] (ושפיכה) [בשפיכה אחת] על גבי המזבח - ת"ל ועשית עולותיך הבשר והדם [ודם זבחיך ישפך].

[ד"א] מנין (למעשר ופסח) [לכל הקדשים] שאם נתנו במתנה אחת שכיפר - שנאמר ועשית עולותיך הבשר והדם [ודם זבחיך ישפך].

[ד"א] מנין למעשר ופסח שלא ינתנו [אלא במתנה אחת] - ת"ל ודם זבחיך ישפך .

ג.

ר' ישמעאל אומר בתמורת קדשים [ובולדיהם] הכתוב מדבר.

תשא ובאת אל המקום. הרי הוא בא אל המקום מה יעשה לו? ת"ל ועשית עולותיך. מה עולה טעונה הפשט ונתוח וכליל לאשים אף תמורה כיוצא בה. ומה עולה טעונה מתן [ארבע] (יסוד ושפיכה אחת) על גבי המזבח [ושפיכה אחת ליסוד] אף תמורתה כיוצא בה. ומה עולה פקעו אברים מעל גבי המזבח - מחזירים למערכה אף תמורה כיוצא בה (פקעו אברים מעל גבי המזבח מחזירים למערכה). ומה כל הקדשים אינן מותרים באכילת בשר אלא לאחר זריקת דמים; אף תמורתם כיוצא בהם - אינן מותרים באכילת בשר אלא לאחר זריקת דמים.

פסוק כח

נא.

שמור ושמעת. אם שמעת מעט סופך לשמוע הרבה. אם שמרת מעט סופך לשמור הרבה. אם שמרת מה ששמעת סופך לשמור מה שלא שמעת. שמרת מה שבידך סופך לשמור לעתיד לבא.

ד"א זכה אדם ללמוד תורה זוכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות.

ד"א שמור ושמעת - כל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה.

את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך. (אבות פ"ב) שתהא מצוה קלה חביבה עליך כמצוה חמורה.

גב.

כי תעשה הטוב והישר. הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם דברי ר' עקיבא. ר' ישמעאל אומר הישר בעיני (אדם) [שמים] והטוב בעיני (שמים) [אדם]. וכה"א (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב בעיני א-להים ואדם.

פסוק כט

נג.

כי יכרית ה' א-להיך את הגוים. עשה מצוה (אחת) האמורה בענין שבשכרה יכרית ה' א-להיך את הגוים.

אשר אתה בא שמה לרשת אותם מפניך. בשכר שתבוא (ותירש) [תירש].

(שנאמר) וירשת אותם וישבת בארצם. מכלל שנאמר (וירשת) [וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם] יכול אי אתה רשאי להוסיף על הבנין? ת"ל וישבת בארצם! כל מקום שאתה רוצה לבנות - בנה.

(וירשת אותם) [וישבת בארצם]. מעשה בר' יהודה בן בתירא ור' מתיא בן חרש ורבי חנינא בן אחי ר' יהושע ור' יותנן שהיו יוצאים ח"ל. הגיעו לפלטום [מקום בח"ל] וזכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם וזלגו

דמעוטיהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה (וירשת אותם) וישבת בארצם וחזרו ובאו למקומם. אמרו
ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצות שבתורה.

ומעשה בר' אלעזר מן שמוע ור' יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירא ללמוד
הימנו תורה. והגיעו לציידן וזכרו את א"י זקפו עיניהם וזלגו דמעוטיהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא
הזה וירשת אותם וישבת בארצם חזרו ובאו להם למקומם. אמרו ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצות
שבתורה.

פסוק ל

גד.

השמר לך . בלא תעשה.

פן . בלא תעשה.

פן תנקש אחריהם . שמא תמשך אחריהם או שמא תדמה להם או שמא תעשה כמעשיהם ויהיו לך
למוקש.

אחרי השמדם מפניך . מפני מה אני משמידם מפניך - שלא תעשה כמעשיהם ויבואו אחרים וישמידוך
(מפניך).

ופן תדרוש לא-להיהם לאמר . שלא תאמר הואיל והם יוצאים באבטיגא [אף אני יוצא באבטיגא] הואיל והם
יוצאים בארגמן אף אני אצא בארגמן הואיל והם יוצאין בתולסין אף אני אצא בתולסין.

ואעשה כן גם אני. יש כן לעבודה [של עכו"ם] ויש כן (למתעבד) [לעבודת מזבח]. מכאן אמרו דבר שמקריבים
אותו לגבי מזבח - אין מקריבים אותו לעבודת כוכבים ואם הקריב אותו לעבודת כוכבים חייב. דבר
שמקריבים אותו לעבודת כוכבים אם הקריבו למזבח (כיוצא בו) פטור. [ודבר שאין מקריבים למזבח והקריבו
לעכו"ם - אם מקריב כיוצא בו חייב ואם לאו פטור].

יכול (יהיו) [אם הם] מקריבים חטאות ואשמות? ת"ל - כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו לא-להיהם - לא
(נתכוונו להקריב) [נתכוין הכתוב] אלא דבר שהקב"ה שונא אותו שנאמר כי גם את בניהם ואת בנותיהם. אין
לי אלא בנים ובנות אבות ואמהות מנין? ת"ל כי גם את בניהם ואת בנותיהם . אמר ר' יעקב אני ראיתי
כנעני אחד שכפתו לאביו (והניחו) לפני כלבו ואכלו.

ספרי על דברים יג

פסוק א

גה.

א

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם. שתהא (עליך) מצוה קלה חביבה עליך כמצוה חמורה.
אותו תשמרו לעשות. ר' אליעזר בן יעקב אומר ליתן לא תעשה על כל (עשה) האמור בפרשה.
לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו. מכאן אמרו (זבחים פח) הניתנים במתנה אחת שנתערבו בניתנים (במתנה אחת) [במתנות ארבע] - ינתנו במתנה אחת.
ד"א לא תוסף עליו. מנין שאין מוסיפים לא על לולב ולא על הציצית ת"ל לא תוסף עליו. ומנין שאין פוחתים מהם - ת"ל ולא תגרע ממנו.
(ר"ה כה) ומנין שאם פתח לברך ברכת כהנים שלא יאמר "הואיל ופתחתי לברך אומר ה' א-להי אבותיכם יוסף עליכם וכו'" ת"ל [כל] הדבר! אפילו דבר (=מילים) לא תוסף עליו.

פסוק ב

גו.

כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום. [לפי שנאמר נביא מקרבך מאחריך כמוני] מה משה בכה אמר (=ה') אף נביאים בכה אמר ומה משה אמר מקצת (=משלו) וקיים [מקצת] (=של קודמים לו) אף נביאים אמרו מקצת וקיימו מקצת ומה משה אמר כלל ופרט (=התנבא לדברים וליחיד) אף נביאים אמרו כלל ופרט. אי מה משה בן שמונים ובן עמרם אף שאר נביאים כן? ת"ל נביא מכל מקום.
או חולם חלום. מכלל שנאמר למשה (במדבר יב) פה אל פה אדבר בו יכול שאר הנביאים כך? תלמוד לומר או חולם חלום.

גז.

ונתן אליך אות - בשמים. וכן הוא אומר והיו לאותות ולמועדים.
מופת - בארץ. וכה"א (שופטים ו) אם טל יהיה על הגזה לבדה וגו' ויעש א-להים כן בלילה ההוא.

פסוק ג

גח.

ובא האות והמופת אשר דבר עליך וכו'. (סנהדרין צ) אמר ר' יוסי הגלילי ראה עד היכן הגיע הכתוב לסוף [דעתם של] עובדי עבודת כוכבים ונתן להם ממשלה; (להעמיד) אפילו [יעמיד] חמה ולבנה כוכבים ומזלות - אל תשמע להם. מפני מה - כי מנסה ה' א-להיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים.
אמר רבי עקיבא חס ושלום (שמא יעמיד) [שיעמיד] הקב"ה חמה ולבנה כוכבים ומזלות לעובדי עבודת כוכבים. הא אינו מדבר אלא במי שהיו נביאי אמת בתחלה וחזרו להיות נביאי השקר כחנניה בן עזור.

פסוק ד

נט.

לא תשמע אל דברי הנביא ההוא - לא תחזור בו.
או אל חולם החלום ההוא - ולא חשוד למפרע.
כי מנסה ה' א-להיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים וגו'.

פסוק ה

ס.

אחרי ה' א-להיכם תלכו. זו מצות עשה.
ואותו תיראו. שיהא מוראו עליכם.
ואת מצותיו תשמורו. זו מצות לא תעשה.
ובקולו תשמעו. בקול נביאו.
ואותו תעבודו . (בתורתו) עבדהו במקדשו.
ובו תדבקו. הפרישו עצמכם מעבודת כוכבים ודבקו במקום.

פסוק ו

סא.

והנביא ההוא . ולא אנוס.
או חולם החלום ההוא . ולא מוטעה.
יומת כי דבר סרה על ה' א-להיכם . והרי דברים ק"ו - ומה המזייף דברי חברו חייב מיתה המזייף דבריו
של מקום עאכ"ו.
המוציא אתכם מארץ מצרים . אפילו אין לו עליך אלא שהוציאך מארץ מצרים - די.
והפודך מבית עבדים . אפילו אין לו עליך אלא שפדך מבית עבדים - די.

סב.

להדיחך מן הדרך. (סנהדרין פט) נאמרה כאן הדחה ונאמרה להלן הדחה מה הדחה האמורה להלן בסקילה
אף הדחה האמורה כאן בסקילה. ר' שמעון אומר אין מיתתו של זה אלא בחנק.

(ד"א להדיחך) מן הדרך. (זו מצות עשה) [אפילו מקצתו].

אשר צוך ה' אלהיך. זו מצות לא תעשה.

ללכת בה. (לא האומר מקצת ומשייר מקצת) [זו מצות עשה].

ובערת הרע מקרבך. בער עושי רעות מישראל.

פסוק ז

סג.

כי יסיתך אחיך בן אמך. אין הסתה אלא טעות שנאמר (מ"א כא) אשר הסתה אותו איזבל אשתו.

אחרים אומרים אין הסתה אלא גירוי שנאמר (ש"א כו) ועתה שמע נא אדוני המלך אם ה' הסיתך בי ירח מנחה.

סד.

מכלל שנאמר (דברים כה) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות - למדנו (סנהדרין כז) שאין מעדיין זה על זה; [למדנו שמכמינין לו עדים].

סה.

אחיך. זה אחיך מאביך.

בן אמך. זה בן אמך.

או בנך. זה בנך מ"מ (=מכל מקום).

או בתך. זה בתך מ"מ.

או אשת. זו ארוסה.

חיקך. זו נשואה.

או רעך. זה הגר.

אשר כנפשך. זה אביך.

בסתר לאמר. מלמד שאין אומרים דבריהם אלא בסתר. וכה"א (משלי ז) בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה. אבל דברי תורה אין נאמרים אלא בפרהסיא וכה"א (שם א) חכמות בחוץ תרונה וגו'.

סו.

נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך. רי יוסי הגלילי אומר הרי זה דבר גנאי לישראל. שעובדי כוכבים אין מניחים מה שמסרו להם אבותיהם וישראל מניחים מה שמסרו להם אבותיהם והולכים ועובדים עבודת כוכבים.

מאלהי העמים אשר סביבותיכם הקרובים וגו'. (סנהדרין סא) מהקרובים אתה יודע מה הן הרחוקים. מקצה הארץ ועד קצה הארץ. אלו חמה ולבנה שמהלכים מסוף העולם ועד סופו.

פסוק ט

סז.

לא תאבה לו. מכלל שנאמר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך יכול אתה אוהב לזה? ת"ל לא תאבה לו. מכלל שנאמר (שמות כב) עזוב תעזוב עמו יכול אתה עוזב עם זה? ת"ל ולא תשמע אליו. מכלל שנאמר (ויקרא יט) ולא תעמוד על דם רעך יכול אי אתה רשאי לעמוד על דמו של זה ת"ל ולא תחוס עינך עליו.

סח.

ולא תחמול. לא תלמד עליו זכות. ולא תכסה עליו. אם אתה יודע לו חובה אי אתה רשאי לשתוק. (סנהדרין לג) מנין שאם יצא מבית דין חייב שאין מחזירים אותו לזכות? ת"ל כי הרוג. ומנין שאם יצא מב"ד זכאי שמחזירים אותו לחובה? ת"ל תהרגנו. ידך תהיה בו בראשונה להמיתו. מצוה ביד הניסת שימיתו ואח"כ ביד כל אדם שנאמר ויד כל העם באחרונה.

פסוק יא

סט.

וסקלתו באבנים ומת. (סנהדרין מג) יכול באבנים מרובות ת"ל (ויקרא כד) וירגמו אותו אבן. אי באבן יכול באבן אחת ת"ל באבנים. אמור מעתה לא מת בראשונה ימות בשניה. כי בקש להדיחך. נאמר כאן הדחה ונאמר להלן הדחה מה הדחה האמורה (להלן) [כאן] בסקילה אף הדחה האמורה [כאן] [להלן] בסקילה. מעל ה' א-להיך המוציאך וגו'. אפילו אין לו עליך אלא שהוציאך מארץ מצרים די.

פסוק יב

ע.

וכל ישראל ישמעו ויראון . (סנהדרין מג) משמרים אותו עד הרגל וממיתים אותו ברגל שנאמר וכל ישראל ישמעו ויראון דברי ר' עקיבא.

ר' יהודה אומר אין מענים (בב"ד בלא זה בלבד) [את דינו של זה אלא ממייתין אותו מיד. וכותבין ושולחין "איש פלוני נתחייב מיתה בב"ד"].

ומנין לאומר "אעבוד" "אלך ואעבוד" "נלך ונעבוד" "אלך ואזבח" "נלך ונזבח" (או) "אלך ואקטיר" "נלך ונקטיר" "אלך ואנסך" "נלך וננסך" "אשתחוה" "אלך ואשתחוה" "נלך ונשתחוה" - ת"ל ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע (הזה בקרבך) לא כדבר ולא כרע (הזה).

(סנהדרין פז) יכול אף המגפף והמנשק והמרחיץ והמרבץ והסך והמלביש והמנעיל והמעטיף? ת"ל הזה הזה בסקילה ואין כל אלו בסקילה.

פסוק יג

עא.

כי תשמע. ולא (=ואין) (החוזר מהמצות) [החזיר (=החיפוש אחר) מהמצוה].

יכול יהיה רטוש (=ל' עזיבה)? ת"ל ודרשת וחקרת ושאלת היטב . (ודרשת מן התורה וחקרת מן העדים ושאלת (סנהדרין לג) מן התלמוד).

עב.

באחת עריך . עיר אחת עושים עיר הנדחת ואין עושים שלש עיירות נידחות. יכול אף לא שתים? ת"ל באחת עריך .

אשר ה' א-להיך נותן לך. (בכל מקום) [פרט לחוץ לארץ].

לשבת שם . פרט לירושלים שלא נתנה לבית דירה.

פסוק יד

עג.

יצאו אנשים. ולא נשים. אנשים ולא קטנים. אנשים - אין פחות משנים.

בני בליעל. בני אדם שפרקו עולו של מקום.

מקרבך. ולא מן הספר.

וידיחו את יושבי עירם. ולא את יושבי עיר אחרת.

עד.

לאמר (בהתראה) נלכה ונעבדה אלהים אחרים. [בהתראה].

פסוק טו

עה.

ודרשת וחקרת. מכלל שנאמר (דברים יז) והוגד לך ושמעת ודרשת היטב - " היטב " " היטב " לגז"ש מלמד (סנהדרין מ) שבדקים אותנו בשבע חקירות.

בדיקות מנין? ת"ל והנה אמת נכון הדבר .

אם סופנו לרבות בדיקות מת"ל (=מה תלמוד לומר) חקירות? חקירות - אמר א' א"י עדותם בטלה. בדיקות - אמר אחד איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעים עדותם קיימת.

אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישים זה את זה עדותם בטלה.

עו.

(והנה אמת נכון הדבר) [נעשתה התועבה הזאת בקרבך]. לרבות גרים ועבדים משוחררים.

פסוק טז

עז.

הכה תכה . מנין שאם לא יכלת להמיתו במיתה האמורה בו המיתו באחת מכל מיתות האמורות בתורה בין חמורות בין קלות - ת"ל הכה תכה .

ומנין שלא ירד ויצא - ת"ל הכה תכה .

עח.

את יושבי העיר ההיא. ולא יושבי עיר אחרת.

מכאן אמרו (סנהדרין קיא) "החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום ולנה בתוכה והודחה עמהם אם נשתהה שם ל' יום - הרי היא בסייף וממונם אבד; פחות מכאן הם בסקילה וממונם פלט".

עט.

החרם אותה . פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה.

ואת כל אשר בה . לרבות נכסי צדיקים שבתוכה. מכאן אמרו נכסי צדיקים שבתוכה אבודים ושבחוצה לה פליטים; ושל רשעים - בין בתוכה ובין בחוצה לה אבודים.

ואת בהמתה . ולא בהמת הקדש.

ואת כל שללה . לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה.

פסוק יז

פ.

אל תוך רחובה . אין לה רחוב - עושין לה רחוב.

היה רחובה חוצה לה מנין שכונסים אותו לתוכה? ת"ל אל תוך רחובה .

פא.

ושרפת באש את העיר ואת כל שללה . ולא שלל שמים.

מכאן אמרו הקדשות שבתוכה - יפדו תרומות - ירקבו מעשר שני וכתבי הקדש - יגנזו.

פב.

כליל לה' א-להיך . [אם עשיתם דין בעיר הנדחת מעלה אני עליכם כאלו עשיתם עולה כליל לפני.

והיתה תל עולם.] וכה"א [ביריחו] (יהושע ו) וישבע יהושע וגו' ארור האיש אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו . וכי אין אנו יודעים שיריחו שמה? אלא שלא יבנה אותה ויקרא [שמה כעיר אחרת ושלא יבנה עיר אחרת ויקרא] שמה יריחו.

(שם) (בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה). [וכה"א (מ"א טז) בנה חיאל בית האלי את יריחו באבירים בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה]. יכול שוגג? ת"ל (מ"א יז) כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון אמור מעתה מזיד היה.

פג.

לא תבנה עוד . לא תעשה אותה אפילו גנות ופרדסים אפילו שובך יוני הדרסאות; כדברי רבי עקיבא.

פסוק יח

פד.

ולא ידבק בידך מאומה מן החרם . מכאן אמרו (ע"ז מט) "נטל ממנה מקל או מזלג או כרכר או שרביט - כולם אסורים בהנאה. מה יעשה להם? יוליכם לים המלח. כללו של דבר - כל הנהנה מעבודת כוכבים יוליך הנאה לים המלח".

למען ישוב ה' מחרון אפו . כל זמן שעבודת כוכבים בעולם חרון אף בעולם. נסתלקה עבודת כוכבים - נסתלק החרון.

פה.

ונתן לך רחמים ורחמך והרבך . (שבת קטו) "רבן גמליאל ברבי אומר כל זמן שאתה מרחם על הבריות מרחמים עליך מן השמים".

כאשר נשבע לאבותיך . הכל בזכות אבותיך.

פסוק יט

פו.

כי תשמע בקול ה' א-להיך לשמור . מכאן אמרו התחיל אדם לשמוע קימעה סופו משמיעים לו הרבה.

לשמור את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום . שתהא מצוה קלה חביבה עליך כחמורה.

לעשות הישר בעיני ה' א-להיך . זו שאמר ר' ישמעאל "הישר" בעיני שמים.

ספרי על דברים יד

פסוק א

פז.

בנים אתם לה' א-להיכם . (קדושין לו) ר' יהודה אומר אם נוהגים אתם כבנים הרי אתם בנים ואם לאו אין אתם בנים. ר' מאיר אומר בין כך ובין כך בנים אתם לה' א-להיכם וכה"א והיה מספר בני ישראל כחול הים [והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי].

פח.

לא תתגודדו . (יבמות יג) לא תעשו אגודות אגודות אלא היו כלכם אגודה אחת. וכה"א (עמוס ט) ואגודתו על ארץ יסדה .

ד"א לא תתגודדו . לא תתגודדו כדרך שאחרים מתגודדין שנאמר (מ"א יח) ויתגודדו כמשפטם בחרבות .

פט.

ולא תשימו קרחה . (מכות כ) יכול לא יהיו חייבים אלא על בין העינים בלבד! מנין לרבות את כל הראש?
ת"ל (ויקרא כא) בראשם לרבות את כל הראש.

[ומנין שחייב על כל קרחה וקרחה? ת"ל לא יקרחו קרחה].

יכול הכהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתרות חייבים על כל קרחה וקרחה וחייבים על הראש כבין העינים; אבל ישראל שלא ריבה בהם הכתוב מצות יתרות - לא יהיו חייבים אלא א' ולא יהיו חייבים אלא על בין העינים בלבד! ת"ל "קרחה" "קרחה" "לג"ש - מה קרחה האמורה בכהנים חייבים על כל קרחה וקרחה וחייבים על הראש כבין העינים; אף קרחה האמורה בישראל - חייבין על כל קרחה וקרחה וחייבין על כל הראש כבין העינים. ומה קרחה האמורה בישראל אין חייבים אלא על המת בלבד; אף קרחה האמורה בכהנים אין חייבים אלא על המת.

פסוק ב

צ.

כי עם קדוש אתה לה' א-להיך . קדושה שהיא עליך היא גרמה לך.

(ד"א לא תגרום לעם אחר להיות קדוש.

כיוצא בו כי בו) [בך] בחר ה' . [כמ"ש] כי יעקב בחר לו י-ה להיות לו לעם סגלה ישראל לסגולתו .

ד"א כי עם קדוש אתה . קדושת עצמך.

ובך בחר ה' א-להיך להיות לו לעם סגלה מכל העמים . מלמד שכל אחד ואחד מהישרים חביב לפני הקב"ה ככל הבבליים.

יכול אף מאבות הראשונים? ת"ל מכל העמים אשר על פני האדמה אמור מעתה משלפניו ומשלאחריו; ולא מאבות הראשונים.

[ד"א לא תגרום לעם אחר להיות קדוש כיוצא בך].

צא.

וכל בהמה מפרסת וגו' . עד שיהו בה ג' סימנים הללו אינה מותרת באכילה.

אבא חנן אומר משום ר' אליעזר (חולין נוש"נ) "השסועה" - (מין חיה) [בריה בפ"ע ויש לה ב' גבין וב' שדראות].

צב.

אמר ר' יאשיה (חולין קלט) כל מקום שנאמר "צפור" - בטוור הכתוב מדבר.

אמר ר' יצחק עוף טהור נקרא "עוף" ונקרא "צפור" והטמא אין נקרא אלא "עוף" בלבד.

פסוק ג

צג.

לא תאכל כל תועבה . ר' אליעזר אומר (בכורות לד) מנין לצורם אזן של בכור ואכל ממנה שעובר בלא תעשה? ת"ל לא תאכל כל תועבה .

אחרים אומרים בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר. נאמר כאן " תועבה " ונאמר להלן (דברים יז) לא תזבח לה' א-להיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת . מה תועבה האמורה להלן בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר; אף תועבה האמורה כאן בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר.

פסוק ד

צד.

זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים איל וצבי ויחמור . (חולין עא) מלמד שחיה בכלל בהמה.

מנין שאף בהמה בכלל חיה? ת"ל (ויקרא יח) זאת החיה [אשר תאכלו מכל הבהמה] - מלמד שחיה קרויה בהמה ובהמה קרויה חיה.

(חולין סג) ומלמד שבהמה טמאה מרובה מטהורה (בכל) [שבכל] מקום הכתוב פורט את המועט (ת"ל) [שנאמר] זאת הבהמה איל וצבי ויחמור .

[ותאו .] (חולין פ) ר' יוסי אומר תאו זה שור הבר.

פסוק ו

צה.

וכל בהמה מפרסת פרסה . לפי שמצינו שריבה הכתוב טרפה כעין טרפות אף אני ארבה את הפסול כעין פסולים. ואיזה? זה (חולין קטו) החורש בשור וחמור ובמוקדשים! ת"ל שור שה כשבים ושה עזים [וגו'] תאכלו .

מרבה אני את אלו ועדיין לא ארבה אני את הרובע ואת הנרבע מוקצה ונעבד אתנן ומחיר וכלאים [ויוצא דופן]! ת"ל שור שה כשבים [וגו'] תאכלו .

מרבה אני את אלו ועדיין לא ארבה אני את שנעבדה בו עבירה על פי עד אחד או ע"פ הבעלים! ת"ל שור שה כשבים [וגו'] תאכלו .

מרבה אני את אלו ועדיין לא ארבה אני את שנעבדה בו עבירה על פי שנים עדים ועדיין לא נגמר דינו!
תלמוד לומר שור שה כשבים [וגו'] תאכלו .

צו.

מרבה אני את אלו שגדלו בטהרה ועדיין לא ארבה את ולד טרפה שינקה מן הכשרה! ת"ל " בבהמה " .
מרבה אני את ולד טרפה שינקה מן הכשרה ועדיין לא ארבה את ולד טרפה שינקה מן בהמה (טהורה עם
הטמאה) [כשרה עם הטרפה]! ת"ל [" כל] בבהמה " .

כל בהמה בבהמה תאכלו . לרבות [את השליל. כל בבהמה תאכלו לרבות] את השליא.

יכול אפילו יצאת מקצתה? ת"ל " אותה " . " אותה " תאכלו " אותה " באכילה ואין בהמה טמאה באכילה.

אין לי אלא בעשה מנין אף בלא תעשה? ת"ל את הגמל ואת הארנבת ואת השפן ואת החזיר .

מבשרם לא תאכלו . אין לי אלא אלו בלבד שאר בהמה טמאה מנין? ודין הוא ומה אלו שיש בהם סימני
טהרה - הרי הן בלא תעשה; שאר בהמה טמאה שאין בהם סימני טהרה אינו דין שיהיה בלא תעשה על
אכילתן! נמצא הגמל והארנבת ושפן והחזיר מן הכתוב ושאר בהמה טמאה מק"ו. נמצא מצות עשה
שלהם מן הכתוב ומצות ל"ת מק"ו.

פסוק ז

צז.

אך את זה לא תאכלו . (חלין ס) אמר ר' עקיבא וכי משה קניגי (=צייד חיות מדבריות) ובלסטרי (=זורק חיצים
על חיות לצודן) היה! מכאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים.

פסוק יא

צח.

כל צפור טהורה תאכלו . (קדושין לד וש"ג) מכלל שנאמר (ויקרא יד) וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים -
יכול כשם ששחוטה אסורה כך משולחת אסורה? ת"ל כל צפור טהורה תאכלו . או כשם שמשולחת
מותרת כך שחוטה מותרת? ת"ל (יב) וזה אשר לא תאכלו מהם .

פסוק יב

צט.

הנשר והפרס והעזניה . ר' עקיבא אומר נאמר כאן " נשר " ונאמר להלן " נשר " (ויקרא יא). מה " נשר " האמור להלן עשה את כל האמור (בנשר) עם הנשר "בל תאכיל" כ"בל תאכל"; אף " נשר " האמור כאן עשה כל האמור עם הנשר "בל תאכיל" כ"בל תאכל".

ר' שמעון אומר נאמר כאן " איה " ונאמר להלן (שם) " איה " מה " איה " האמורה כאן עשה (חולין סו) את הראה מין איה; אף איה האמורה להלן עשה את הראה מין איה.

פסוק כא

ק.

לא תאכלו כל נבלה . אין לי אלא נבלה טרפה מנין? ת"ל " נבלה " - כל נבלה.

קא.

לגר אשר בשעריך תתננה . (פסחים נא וש"נ) מלמד שנותנה במתנה לגר תושב.

מנין אף לנכרי? ת"ל לנכרי .

ומנין שמוכרה לגר תושב? ת"ל או מכור .

ומנין אף [נתינה] לנכרי? ת"ל לנכרי . כשתמצא לומר מוכרה ונותנה במתנה - לנכרי ולגר תושב (ואין הבדל ביניהם למעשה) .

ר' יהודה אומר דברים ככתבם.

קב.

כי עם קדוש אתה לה' א-להיך . [קדש עצמך במותר לך] . דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי לנהוג היתר בפניהם.

(כי עם קדוש אתה לה' א-להיך . קדש א"ע (=את עצמך) .

קג.

לא תבשל גדי בחלב אמו . ג' פעמים - פרט לחיה ועוף ובהמה טמאה.

רי יוסי הגלילי אומר נאמר לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה [ונאמר לא תבשל גדי בחלב אמו את שאסור משום נבלה - אסור לבשל בחלב עוף. עוף שנאסר משום נבלה יכול יהא אסור לבשל בחלב? ת"ל בחלב אמו] יצא עוף שאין לו חלב אם.

לא תבשל גדי בחלב אמו . למה נאמר ג' פעמים? כנגד ג' בריתות שכרת הקב"ה עם ישראל -

* אחת בחורב

* ואחת בערבות מואב

* ואחת בהר גרזים ובהר עיבל.

פסוק כב

קד.

עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה . מלמד שאין מעשרים משנה לחברתה.

אין לי אלא מעשר שני שבו דבר הכתוב מנין לרבות שאר מעשרות? ת"ל עשר תעשר .

מנין למעשר בהמה שאין מעשרים אותה משנה לחברתה? ת"ל עשר תעשר .

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון מנין למעשר בהמה שהוא בעמוד ועשר? ת"ל עשר תעשר .

קה.

[היוצא השדה .] יכול [כל] דבר שגידולו מן הארץ כגון סטיס וקוצה יהיה חייב במעשר? ת"ל עשר תעשר ואכלת .

יכול אף דבש וחלב? ת"ל היוצא השדה שנה שנה . אמור מעתה דבר היוצא (מרשות שדה) [מן השדה ונאכל].

מכלל שנאמר ואכלת לפני ה' א-להיך במקום וגו' מעשר דגןך תירושך ויצהרך יכול אין לחייב אלא על דגן תירוש ויצהר. מנין לרבות שאר פירות? ת"ל תבואת (זרעך) .

יאמר (זה) ["תבואות"]! אלמלי כן הייתי אומר מה תבואה מיוחדת שמכניסה לקיום (ודרכה לאכול כמות שהיא) אף איני מרבה אלא כיוצא בה. הא מה אני מרבה - את האורז ואת הדוחן ואת הפרגים ואת השומשומים. מנין לרבות (שאר) קטניות? ת"ל (עשר תעשר) [זרעך] .

מרבה אני את הקטניות שדרכם להאכל כמות שהן ועדיין לא ארבה את התורמוסים ואת החרדל שאין דרכם להאכל כמות שהם! ת"ל (עשר תעשר . יכול אע"פ שלא השרישו) [ת"ל היוצא השדה .

יכול אף שאינם ראויים לאכילה? ת"ל ואכלת .

מנין לרבות ירקות למעשרות (מזרע הארץ)? ת"ל (ויקרא כז) וכל מעשר הארץ - לרבות [את הירקות]; מזרע הארץ - לרבות שום ושחליים וגרגיר.

יכול שאני מרבה [זרע] לפת צנונות וזרעוני גינה שאינן נאכלים? ת"ל מזרע הארץ ולא כל זרע הארץ.

מפרי העץ . לרבות פירות האילן.

יכול שאני מרבה חרובי שיטה וחרובי צלמונה וחרובי גידודא שאין נאכלים? ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ.

מנין שאדם מעשר את שהוא אוכל? ת"ל (תעשר. מנין שזורע? ת"ל היוצא השדה) [ואכלת].

יכול אע"פ שלא נגמרה מלאכתו (בשדה)? ת"ל (במדבר יח) כדגן מן הגורן (והרי הוא בשדה) וכמלאה מן היקב (עד שהיקב בשדה).

יכול יהא אדם אוכל אכילת (עראי) [קבע] בשדה? ת"ל (עשר תעשר) [השדה].

מנין [אף מה] שכונס? ת"ל תבואת (זרעך).

[מנין אף מה שהוא מוכר? ת"ל היוצא השדה].

(ב"מ פח) אמרו [מ"מ (=מפני מה) חרבו חנויות בני חנן שתי שנים קודם לארץ ישראל? שהיו מוציאים פירותיהם מיד מעשר. שהיו דורשים לומר עשר תעשר ואכלת - ולא מוכר. תבואת זרעך - [ולא לוקח].

פסוק כג

קו.

ואכלת לפני ה' א-להיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך. ר' יוסי אומר ג' דברים משום ג' זקנים

* (בכורות נג ו"ג) רבי עקיבא אומר יכול יהיה אדם מעלה בכורות מח"ל לארץ? ת"ל ואכלת לפני ה' א-להיך במקום אשר יבחר וגו' ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכורות. מח"ל שאין אתה מביא מעשר דגן אי אתה מביא בכורות.

* (תמורה כא) שמעון בן (זומא) [עזאי] אומר יכול כשם שנתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים כך נתנה תורה מחיצה בין בכור למעשר שני! ודין הוא בכור טעון הבאת מקום [ומעשר טעון הכאת מקום]; מה בכור אינו נאכל אלא לפני מן החומה אף מעשר שני אינו נאכל אלא לפני מן החומה! מה לבכור (שכן) מיעט מקום אכילתו שכן מיעט זמן אכילתו; תאמר במעשר שני שריבה זמן אכילתו הואיל וריבה זמן אכילתו ירבה מקום אכילתו! ת"ל ואכלת לפני ה' א-להיך במקום אשר יבחר וגו' מה בכור אינו נאכל אלא לפני מן החומה אף מעשר אינו נאכל אלא לפני מן החומה.

* (תמורה שם ו"ג) ר' (שמעון) [ישמעאל] אומר יכול יהיה אדם מעלה מעשר שני בזמן הזה ואוכלו! ודין הוא בכור ומעשר טעונים הבאת מקום. מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף מעשר שני אינו נאכל אלא בפני הבית. לא אם אמרת בבכור שכן יש ממנו דמים ואימורים למזבח; תאמר במעשר שני שאין ממנו דמים ואימורים למזבח! בכורים יוכיחו שאין בהם דמים ואימורים [למזבח] ואין נאכלים אלא בפני הבית. לא אם אמרת בבכורים שכן טעונים הנחה לפני המזבח; תאמר במעשר שני שאין טעון הנחה לפני המזבח! ת"ל ואכלת לפני ה' א-להיך במקום אשר יבחר וגו'. מקיש (בכור למעשר שני) [מעשר שני לבכור] מה בכור אינו נאכל [אלא] בפני הבית אף מעשר שני אינו נאכל [אלא] בפני הבית.

(שם וש"נ) אחרים אומרים יכול בכור שעבר זמנו משנה לחברתה יהיה פסול כפסולי המוקדשים! ת"ל ואכלת לפני ה' א-להיך במקום אשר יבחר וגו' מקיש בכור למעשר שני - מה מעשר שני נאכל משנה לחברתה אף בכור נאכל משנה לחברתה.

פסוק כד

קז.

וכי ירבה ממך הדרך . (יכול) ברחוק זמן הכתוב מדבר? (ת"ל כי ירבה ממך הדרך) [כי ירחק ממך המקום] - ברחוק מקום הכתוב מדבר (ולא ברחוק זמן).

אין לי אלא בזמן שהוא מרובה מנין אפילו למועט? ת"ל כי לא תוכל שאתו .

אין לי אלא עני עשיר מנין? ת"ל כי יברכך ה' א-להיך .

פסוק כה

קח.

ונתתה בכסף . מלמד שאין מתחלל אלא על הכסף.

ומנין לעשות שאר מטבע ככסף? ודין הוא הואיל והקדש מתחלל (על הכסף) ומעשר שני מתחלל. מה הקדש עשה בו שאר (מטלטלין) [מטבע] ככסף אף מעשר שני נעשה בו שאר מטבע ככסף.

מה להקדש שעשה בו שאר מטלטלין ככסף תאמר במעשר שלא עשה בו שאר מטלטלין ככסף? (שנאמר ונתתה בכסף) [ת"ל "כסף" "כסף" "ריבה"].

קט.

וצרת הכסף . דבר שדרכו ליצר דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר דבר שיש בו צורה פרט לאסימון שאין עליו צורה.

בידך . פרט לכשיצא חוץ לרשותך.

קי.

והלכת אל המקום אשר יבחר ה' א-להיך בו . זו שילה ובית עולמים.

פסוק כו

קיא.

ונתתה הכסף. [ג' כספים נאמרו בענין

* אחד למעשר טהור

* ואחד למעשר טמא

* ואחד ללקוח בכסף מעשר].

ר' יהודה אומר יכול הלקוח בכסף מעשר שנטמא (טעון פדיון) [יפדה]? ודין הוא ומה מעשר שני שנטמא הרי הוא נפדה הלקוח בכסף מעשר שנטמא אינו דין שיפדה! ת"ל הכסף (כסף) כסף ראשון ולא כסף שני.

(ג' כספים נאמר בענין

* אחד למעשר טהור

* ואחד למעשר טמא

* ואחד ללקוח בכסף מעשר).

קיב.

בכל אשר תאוו נפשך (בבקר ובצאן). יכול בעבדים ושפחות וקרקעות [ובהמה טמאה]? ת"ל בבקר ובצאן.

אין לי אלא אכילה שתיה מנין? ת"ל בין ובשכר.

אין לי אלא אכילה ושתיה מנין אף משביחי אכילה ושתיה כגון (עוקצין פ"ג) הקושט והחימום (והחמם והחימות גירסאות נוספות) וראשי בשמים והתיאה והחלתית והפלפלים וחלת חריע? ת"ל ובכל אשר תשאלך נפשך.

יכול אף מים ומלח? ת"ל בבקר ובצאן ובין ובשכר. מה אלו מיוחדים שהם פרי מפרי וגידולו מן הארץ; אף אין לי אלא פרי מפרי וגידולו מן הארץ.

קיג.

בן בג אומר

בבקר - ולקחת פרה ע"י עורה.

בצאן - ולקחת רחל על ידי גיזתה.

בין - ולקחת חבית ע"י קנקנה.

ובשכר - ולקחת תמד משתחמץ.

יכול יקח בהמה למשתה בנו? הרי אתה דן נאמר כאן "שמחה" ונאמר להלן "שמחה". מה "שמחה" האמורה (כאן) [להלן] - שלמים אף "שמחה" האמורה (להלן) [כאן] שלמים.

אי מה "שמחה" האמורה להלן עולה ושלמים אף "שמחה" האמורה כאן עולה ושלמים? ת"ל ואכלת ושמחת - שמחה שיש בה אכילה יצאו עולות שאין עמם אכילה.

פסוק כז

קיד.

והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו . כל מקום שאתה מוצא הלוי הזה - תן לו חלקו (=מעשר ראשון) . אין לו חלקו - תן לו מעשר שני. אין לו מע"ש - תן לו מעשר עני. אין לו מעשר עני - תן לו שלמים. אין לו שלמים - פרנסהו מן הצדקה שנאמר אתה והלוי .
כי אין לו חלק ונחלה עמך . להגיד מה גרם.

פסוק כח

קטו.

מקצה שלש שנים . יכול אפילו בחג? ת"ל (דברים כו) כי תכלה לעשר .
יכול בחנוכה? ת"ל " קץ " (והלא) [ולהלן] נאמר (שם לא) " קץ " . מה " קץ " האמור להלן רגל אף " קץ " האמור כאן רגל.

אי מה " קץ " האמור להלן חג הסוכות אף " קץ " האמור כאן חג הסוכות? ת"ל כי תכלה לעשר רגל שמעשר כלה בו הוא אומר שזה חג הפסח. מכאן אמרו (מעשר שני פ"ה) "ערב יו"ט האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית היה בעור. ברביעית - מפני מעשר עני שבשלישית בשביעית - מפני מעשר עני שבששית".

יכול אף שנה של שביעית תהא חייבת (במעשר) [בבעור]? ת"ל שנת המעשר שנה שחייבת במעשר; יצאה שנה שביעית שאינה חייבת במעשר.

(ראש השנה יב) יכול יהיו שני מעשרות נוהגים בה? ת"ל שנת המעשר . מעשר אחד נוהג בה ואין שני מעשרות נוהגים בה.

אין לי אלא מעשר עני שבו דבר הכתוב מנין לשאר מעשרות? ת"ל [כל מעשר] תבואתך ריבה.

קטז.

תוציא (את כל מעשר תבואתך) . מלמד שמוציאין אותו ממקום (טומאה) [טהרה] למקום (טהרה) [טומאה] .

יכול אף של שאר שנים יהיו מוציאין אותו ממקום (טומאה) [טהרה] למקום (טהרה) [טומאה]? ת"ל משנה ההיא . של שנה ההיא אתה מוציא ואי אתה מוציא של שאר שנים (ממקום טומאה למקום טהרה). של שנה ההיא אתה מבער ואי אתה מבער ירק שיצא מ"ה ועד פסח.

קיז.

והנחת בשעריך . (ואם) [אם] אין שם עני - הניחו באוצר.

פסוק כט

ק"ח.

(ראש השנה יג) איני יודע מי ידחה מפני מעשר עני אם מעשר ראשון אם מעשר שני? ת"ל ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך. יבא הלוי ויטול חלקו מכל מקום דברי ר' יהודה.

ר' אליעזר בן יעקב אומר אינו צריך הרי הוא אומר (במדבר יח) ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה מה נחלה אינה זזה אף מעשר ראשון אינו זז.

ק"ט.

יכול אפילו לקט שכחה. ת"ל ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך. דברים שאין לו בהם חלק ונחלה עמך אתה נותן לו; יצאו אלו שיש לו בהם חלק ונחלה עמך.

קכ.

והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך. יכול בין חסרים בין שאינם חסרים } ואל תתמה שהרי הוא אומר (דברים כד) ולא תחבול בגד אלמנה - בין עניה בין עשירה }? ת"ל (ויקרא כג) לעני [ולגר]. מה עני חסר אף כולם חסרים.

יכול בין בני ברית בין שאינם בני ברית? ת"ל לוי. מה לוי בן ברית אף כולם בני ברית.

ואכלו ושבעו. תן להם כדי שבעו. מכאן אמרו (פאה פ"ח) "אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים או קב שעורים".

קכא.

בשעריך. מלמד שאין מוציאין (מן הארץ לח"ל) [את העניים חוצה].

אמרו משפחת בית נבלטה היתה בירושלים ונתנו להם שש מאות ככרי זהב ולא רצו (להוציא) [להוציאן] חוץ לירושלים.

ספרי על במדבר טו

פסוק ב

א.

דבר אל בני ישראל כי תבואו אל ארץ מושבותיכם בא הכתוב ללמדך שלא נתחייבו ישראל בנסכים אלא מביאתם לארץ ואילך ולאחר ירושה [וישיבה] הכתוב מדבר. אתה אומר אחר ירושה וישיבה הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא בכניסתם לארץ מיד ת"ל (כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וירשתם אותה וישבתם בה) [כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך וירשתה וישבתה בה] (הואיל ונאמרו ביאות בתורה סתם ופרט באחת מהם

שאינו אלא לאחר ירושה וישיבה) ללמדך שכ"מ שנאמר מושבותיכם (בארץ) [לאחר ירושה וישיבה] הכתוב מדבר דברי ר' ישמעאל. א"ל ר"ע לפי שהוא אומר שבת היא לה' בכל מושבותיכם שומע אני בין בארץ בין בח"ל. א"ל ר' ישמעאל א"צ. ומא מצות קלות נוהגות בארץ ובח"ל שבת חמורה אינו דין שתהא נוהגת בארץ ובח"ל. אמר אחד מתלמידי ר' ישמעאל בא הכתוב ללמדך שלא נתחייב היחיד בנסכים אלא מביאתם לארץ. רשב"י אומר בא הכתוב ללמדך על נסכים שיהיו קרבים בב"ה. אבא חנן אומר משום ר' אליעזר למה נאמר לפי שהיה בדין. הואיל ומצינו שריבה כלי בית עולמים מכלי אהל מועד כך ריבה נסכי בית עולמים מנסכי אהל מועד ת"ל [כי תבואו] ועשיתם אשה לה' (עולה או זבח) מגיד הבתוב שאי על פי שרדיבה כלי בית עולמים מכלי אהל מועד לא ריבה בנסכים.

פסוק ג

ב.

ועשיתם אשה לה' שומע אני שכל הקרב לאשים יטעון נסכים ת"ל עולה. אין לי אלא עולה מנין לרבות השלמים ת"ל זבח. משמע מביא אלו ומביא חטאת ואשם ת"ל לפלא נדר או לנדבה. לא אמרתי אלא קדשים הבאים בנדר ונדבה. משמע מביא אלו ומוציא אני את עולת חובה הבאים ברגלים. כשהוא אומר במועדיכם להביא את (עולת חובה) [חובות] הבאים ברגלים. מביא את (עולת חוב) [חובות] הבאים ברגלים ומביא את חטאת חובה הבאה ברגלים ת"ל וכי תעשה בן בקר עולה או זבח. בן בקר היה בכלל ויצא מוצא מן הכלל ללמד על הכלל. מה בן בקר שבא בנדר ובנדבה וטעון נסכים כך כל הבא בנדר ובנדבה יטעון נסכים. יצאו חטאת ואשם שאין באים בנדר ובנדבה שלא יטענו נסכים.

ג.

לעשות אשה ריח ניחוח לה' מן הבקר או מן הצאן למה נאמר. לפי שהוא אומר ועשיתם אשה לה' עולה (או זבח) שומע אני אף עולת העוף תטעון נסכים ת"ל מן הבקר או מן הצאן. יצאת עולת העוף שלא תטעון נסכים דברי ר' יאשיהו. ר' יונתן אומר א"צ שהרי כבר נאמר או זבח מה זבח מין בהמה אף עולה מין בהמה. ומה ת"ל לעשות ריח ניחוח לה' מן הבקר או מן הצאן לפי שהוא אומר (ועשיתם אשה לה' עולה או זבח) [אדם כי יקריב וכו' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו] ואם אמר הרי עלי עולה ושלמים שומע אני יביא משניהם כאחת ת"ל מן הבקר או מן הצאן. מגיד שמביא מזה בפ"ע ומזה בפ"ע. [נאמר בפסח מן הכבשים ומן העזים תקחו מזה בפ"ע ומזה בפ"ע]. או יביא משניהם כאחת ת"ל ואם מן הצאן קרבנו. והרי דברים ק"ו ומה עולת חמורה כשרה לבא מין אחד פסח הקל [אינו] דין (הוא) שיכשר לבא מין אחד. הא מה ת"ל מן הכבשים ומן העזים תקחו מזה בפ"ע ומזה בפ"ע. איסי בן עקיבא אומר לעשות אשה ריח ניחוח לה' [וגומר] מזה בפ"ע ומזה בפ"ע. אתה אומר מזה בפ"ע ומזה בפ"ע או יביא משניהם כאחת אמרת ק"ו ומה כבשי עצרת שהם זקוקים לבא ב' כשרו לבא מין א' עולה שאינה זקוקה לבא שנים אין דין שתכשר לבא מין אחד. [לא אם אמרת בשני כבשי עצרת שמיעט הכתוב את הבאתן לפיכך כשרו לבא מין אחד] תאמר בעולה שריבה הכתוב (על [את] הבאתה לפיכך לא תכשר לבא אלא מין שנים. והרי שעירי יוהכ"פ יוכיחו שריבה הכתוב [בהבאתם וכשרו לבא מין אחד והם יוכיחו לעולה שאע"פ שריבה הכתוב] בהבאתה תכשר לבוא מין אחד. לא אם אמרת בשעירי יוהכ"פ [שומע אני] שמיעט הכתוב בהבאתם ואינם באים כל השנה לפיכך כשרו לבא מין אחד תאמר בעולה שריבה הכתוב בהבאתה ובאה בכל ימות השנה [לפיכך לא תכשר לבא אלא מין שנים. הרי חטאת

יוכיח שריבה הכתוב בהבאתה] ובאה בכל ימות השנה וכשרה לבא מין אחד והיא תוכיח לעולה שאע"פ שריבה הכתוב בהבאתה ובאה בכל ימות השנה שתכשר לבא מין אחד. לא אם אמרת בחטאת שמיצט הכתוב בהבאתה ואינה באה בנדר ונדבה לפיכך לא תכשר לבא מין אחד תאמר בעולה שריבה הכתוב בהבאתה ובאה בנדר ונדבה לפיכך לא תכשר לבא אלא מין שנים. (הא מה) תלמוד לומר לעשות ריח ניחוח לה' [וגו'] מזה בפ"ע ומזה בפ"ע.

פסוק ד

ד.

והקריב המקריב אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל והקריב המקריב מכל מקום. והקריב המקריב [קרבונו] ר' נתן אומר זה בנה אב לכל המתנדב במנחה שלא יפחות מעשרון. ולוג שמן ויין לנסך רביעית ההין שמן לבילה ויין לנסך

פסוק ה

ה.

תעשה על העולה או לזבח למה נאמר. לפי שהוא אומר ועשיתם אשה לה' עולה או זבח שאם אמר הרי עלי עולה (הרי עלי מנחה) הרי עלי שלמים שומע אני יביא נסך אחד לשנים ת"ל יעשה על העולה או לזבח. מגיד שמביא לזה בפ"ע ולזה בפ"ע. אבא חנן אומר משם ר' אליעזר למה נאמר לפי שהיה בדין ומה אם במקום ששוה מעשה שור עולה למעשה כבש עולה לא שווה לו בנסכים מקום שלא שווה מעשה כבש עולה למעשה כבש שלמים אינו דין שלא שווה לו בנסכים. ת"ל תעשה על העולה או לזבח מגיד הכתוב שאע"פ שלא שווה מעשה כבש עולה למעשה כבש שלמים שווה לו בנסכים.

ו.

ר' נתן אומר תעשה על העולה זו עולת מצורע לזבח זו חטאתו או לזבח זו אשמו.

ז.

ר' יונתן אומר לכבש האחד להביא עולת יולדת שתטעון נסכים שלא שמענו לה בכל התורה כולה (או אינו מדבר אלא באיל כשהוא אומר או לאיל תעשה מנחה הרי איל אמור ומה ת"ל לכבש האחד להביא את עולת יולדת שתטעון נסכים שלא שמענו לה בכל התורה כולה. ד"א) לכבש האחד להביא אחד עשר במעשר.

פסוק ו

ח.

או לאיל תעשה מנחה. בא הכתוב לחלק בין נסכי כבש לנסכי איל. שהיה בדין בן בקר טעון נסכים ובן צאן טעון נסכים. אם למדת שלא חלקה תורה בין נסכי עגל לנסכי שור כך לא תחלק בין נסכי כבש לנסכי איל ת"ל או לאיל תעשה מנחה בא הכתוב לחלק בין נסכי כבש לנסכי איל. אבא4 חנן אומר משום ר' אליעזר למה נאמר שהיה בדין ומה אם במקום שריבה בנסכים לא ריבה בין עגל לשור מקום שמיעט בנסכים אינו דין שלא נרבה בין כבש לאיל. ת"ל או לאיל תעשה מנחה. מגיד הכתוב שאעפ"י שמיעט בנסכים ריבה בין כבש לאיל. ד"א או לאיל תעשה להביא איל (עולה וכו') [עולת כפורים].

ט.

תעשה מנחה סלת שני עשרונים למה נאמר (להביא) שהיה בדין הואיל וכבש העומר טעון שני עשרונות ואיל עוילה טעון שני עשרונות אם למדתי לכבש העומר שאעפ"י שכפל עשרונותיו לא כפל לנסכיו [אף איל לעולה אעפ"י שנכפל עשרונותיו לא יכפול נסכיו] ת"ל לאיל תעשה מנחה. ויין לנסך שלישית ההין שמן לבילה ויין לניסוך. תקריב ריח ניחוח לה' נחת רוח הוא לפני שאמרתי ונעשה רצוני.

פסוק ח

י.

וכי תעשה בן בקר בקר היה בכלל ויצא מן הכלל לימד על הכלל מה בן בקר שהוא בא בנדר ונדבה וטעון נסכים אף כל הבא בנדר ונדבה טעון נסכים. יצאו חטאת (ואשם) שאין באים בנדר ונדבה שלא יטענו נסכים.

עולה או זבח למה נאמר לפי שהוא אומר ועשיתם אשה לה' עולה או זבח שאם אמר הרי עלי עולה הרי עלי שלמים שומע אני יביא נסך א' לשניהם. ת"ל (עולה או זבח) [על העולה או לזבח] מגיד הכתוב שמביא לזה בפ"ע ולזה בפ"ע.

או איל אמר הרי עלי שוורים לשלמים שומע אני יביא נסך אחד לכולם ת"ל עולה או זבח מגיד שמביא לכל אחד ואחד בפני עצמו. אבא חנן אומר משום ר' אליעזר למה נאמר שהיה בדין ומה אם במקום ששורה מעשה כבש עולה למעשה שור עולה לא שורה לו בנסכים (ק"ו) [מקום] שלא שורה מעשה שור עולה למעשה שור שלמים אינו דין (שישורה) [שלא ישורה] לו בנסכים. ת"ל עולה או זבח מגיד הכתוב שאף על פי שלא שורה מעשה שור עולה למעשה שור שלמים שורה בנסכים.

פסוק י

יא.

(וכי תעשה בן בקר והקריב על בן הבקר) ויין תקריב לנסך שמן לבילה ויין לניסוך.

אשה ריח ניחוח לה' ע"ג ספלים. אתה אומר ע"ג ספלים או אינו אלא ע"ג האשים. אי אמרת כן נמצא מכבה את (המנורה) [המדורה] והתורה אמרה אש תמיד תוקד. הא מה ת"ל אשה ריח ניחוח לה' שאמרת ונעשה רצוני.

פסוק יא

י.

ראשי-ספרי; מלבים במד טו11 <

יב.

או לאיל האחד למה נאמר שהיה בדין הואיל ומצינו (מה במקום שמיעט בנסכים) שחלקה תורה בין נסכי בן שנה לנסכי בני שתים כך תחלק בין נסכי בני שתים לנסכי בני שלש ת"ל או לאיל (תעשה מנחה) [האחד] מגיד הכתוב שאעפ"י שחלקה תורה בין נסכי בני שנה לנסכי בני שתים לא תחלק בין נסכי בני שתים לנסכי בני שלש.

או לשה בכבשים או בעזים למה נאמר. שהיה בדין הואיל ומצינו שחלקה תורה בין נסכי נבש לנסכי איל כך תחלק בין נסכי כשבה לנסכי רחל ת"ל או לשה בכבשים.

או בעזים למה נאמר שהיה בדין הואיל ומצינו שחלקה תורה בין נסכי כבש לנסכי איל כך תחלק בין נסכי גדי לנסכי תיש. ת"ל או בעזים מקיש גדול שבעזים לקטן שבכבשים מה זה שלשה לוגים אף זה שלשה לוגים.

פסוק יב

יג.

כמספר אשר תעשו אין לי אלא אלו תמורותיהם מנין (שנאמר) [ת"ל] כמספר אשר תעשו. שלא ימעט. או אם רצה להרבות ירבה ת"ל ככה תעשו לאחד כמספרם דברי ר' יאשיהו. ר' יונתן אומר א"צ שהרי כבר נאמר כל האזרח יעשה ככה את אלה שלא ימעט ולא ירבה. ומה ת"ל כמספר אשר תעשו יכול אם רצה לכפול יכפול ת"ל ככה תעשו לאחד כמספרם. מכאן אמרו מערבין נסכו פרים (בנסכי פרים נסכי אילים) בנסכי אילים נסכי כבשים בנסכי כבשים של יחיד בשל צבור של היום בשל אמש אבל אין מערבין נסכי כבשים בנסכי פרים ואילים.

פסוק יג

יד.

[האזרח מלמד שמתנדבים נסכים וכמה ג' לוגין. ומנין ששם רצה להוסיף יוסיף ת"ל יעשה. יכול יפחות ת"ל ככה] מכאן אמרו האומר הרי עלי יין (דמשמע לוג א' יביא ב'. ב' יביא ג' ג' יביא ד' ד' יביא ה' ה' יביא ו'). [לא יביא לוג ב' וה' אבל ג' וד' וששה] ומכאן ואילך יביא. כשם שהצבור מביא חובה כך יחיד מתנדב (חובה) [נדבה]. ד"א ככה תעשו לאחד כמספרם להביא את אחד עשר שבמעשר.

טו.

כל האזרח יעשה ככה למה נאמר לפי שהוא אומר ומעוך וכתות ובתוק וכרות [וגו'] אלה אי אתה מקבל אבל אתה מקבל מהן (תמידים) [עולות] אחר שלמדנו והנכרי מביא עולה זכיתי לדין כבתחלה. ישראל מביא עולה והנכרי מביא עולה. אי מה ישראל מביא נסכים אף הנכרי מביא נסכים. ת"ל כל האזרח יעשה ככה את אלה ישראל מביא נסכים ואין נכרי מביא נסכים. מכאן אמרו נכרי ששילח עולותיו ממדינת הים לא שלח עמה נסכים יקרבו משל צבור.

פסוק יד

טז.

וכי יגור אין לי אלא גר המתגייר גר שנתגייר מנין תלמוד לומר או אשר בתוכם לדורותיכם.

יז.

ועשה אשה מין הדמים. אתה אומר מין הדמים או אינו אלא מין המנחה ת"ל (ככם) [כן יעשה] מה אתם מין דמים אף הגרים מין דמים. או מה ישראל בדם בהמה אף הגרים בדם בהמה ת"ל [ככם כגר יהיה] לכם [הקדשתים] [הקשתים] ולא (הגרים הקדשתים) [הקשתים] לדם בהמה. רבי אומר מה ישראל שלא בא בברית אלא בג' דברים במילה ובטבילה ובהרצאת קרבן אף הגרים כיוצא בהם. אי מה ישראל בדם (מילה) [עולה] ובזבחי שלמים אף הגרים בדם (מילה) [עולה] ובזבחי שלמים ת"ל ועשה אשה ריח ניחוח לה'. אמרת צא וראה איזה מין דמים שכולו עולה לאשים ואין לך הימנו היתר אי אתה מוצא אלא בעולת העוף. אמר להביא פרידה אחת אינו יכול שלא מצינו פרידה אחת קריבה בכל התורה כולה. מכאן אמרו כל הקניין שבתורה חציין עולה וחציין חטאת חוץ מן אגר מפני שכולו לאשים.

יח.

אשר תעשו כן יעשה למה נאמר לפי שהיה בדין הואיל ומצינו שחלקה תורה את קרבנותיו כך תחלק את נסכיו ת"ל כאשר תעשו כן יעשה מה אתם ששה לפר ד לאיל וג' לכבש אף הגרים כיוצא בהם.

פסוק טז

יט.

אשר תעשו כן יעשה למה נאמר לפי שהיה בדין הואיל ומצינו שחלקה תורה את קרבנותיו כך תחלק את נסכיו ת"ל כאשר תעשו כן יעשה מה אתם ששה לפר ד לאיל וג' לכבש אף הגרים כיוצא בהם.

כ.

ככם כגר יהיה לפני ה' למה נאמר. לפי שנאמר והיה על מצח אהרן וגו' תמיד לרצון לפני ה'. אין לי אלא הציץ מרצה לישראל לגרים מנין ת"ל ככם כגר יהיה לפני ה'. תורה אחת ומשפט אחד בא הכתוב והשוה הגר לאזרח לכל מצות שבתורה.

פסוק יח

כא.

וידבר ה' אל משה [וגו'] בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה ר' ישמעאל אומר שינה הכתוב ביאה זו מכל ביאות שבתורה. שבכל ביאות שבתורה אומר והיה כי תבואו אל הארץ והיה כי יביאך וכאן הוא אומר בבואכם. ללמדך שכיון שנכנסו לארץ מיד נתחייבו בחלה.

כב.

אשר אני מביא אתכם שמה מכאן אתה אומר פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה (ובמעשר). יצאו מכאן לשם ר' אליעזר מחייב ור' עקיבא פוטר. ר' יהודה אומר (אפילו) פירות חו"ל שנכנסו לארץ ר' אליעזר פוטר שנאמר והיה באכלכם מלחם הארץ. [ור' עקיבא מחייב שנאמר שמה].

פסוק יט

כג.

[מלחם הארץ] למה נאמר לפי שהוא אומר ראשית עריסותיכם שומע אני אף שאר פירות במשמע. הרי אתה דן נאמר כאן לחם (עוני) ונאמר להלן לחם. מה לחם האמור להלן חמשת המינים אף לחם האמור כאן חמשת המינים. ואלו הן חטים ושעורים וכוסמין ושבולת שועל ושיפון (יצאו אורז ודוחן והפרגים והשומשומים שאין באים לידי חימוץ אלא לידי סרחון).

כד.

הרימו תרומה לה' בתרומה גדולה הכתוב מדבר. או אינו אלא בתרומת חלה. כשהוא אומר חלה תרימו תרומה הרי חלה אמורה הא מה אני מקיים תרימו תרומת ה' בתרומה גדולה הכתוב מדבר דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אומר לפי שהוא אומר ראשית דגן תירושך ויצהרך חובה. אתה או מר חובה זו אינו אלא רשות תלמוד לומר תרימו תרומה לה'. [תתנו את כל תרומת ה' חובה ולא רשות].

פסוק כ

כו.

כתרומת גרן כן תרימו אותה מה תרומת גרן אחת [לאלף] אף חלה אחת [לאלף] מה תרומת גרן מדמעת ועולה באחד ומאה (אף זו אם נפלה לתוך מאה מדמעת) וחייבים בחומש אף תרומת חלה כיוצא בה דברי ר' יאשיה. [אמר לו] ר' יונתן (אומר) אתה מקישה לתרומת גרן סתומה אני אקישה לתרומת מעשר המפורשת. (אומר לו) ותנטל אחת מעשרה. (אמר לו תנטל) אמר לו הרי הוא אומר כתרומת גרן כן תרימו אותה לתרומת גרן הקשתה ולא הקשתה לתרומת מעשר.

ל.

ראשית עריסותיכם שומע אני אף עיסת תרומה ועיסת מעשר שני במשמע. ת"ל תלה תרימו תרומה את שמורם קדש והשאר חולין ולא שזה וזה קדש. אבל אמרו עיסת מעשר שני בירושלים חייבת בחלה.

פסוק כא

.

ראשי ספרי; מלבים במד טו21 <

כה.

[מראשית עריסותיכם למה נאמר לפי שהוא אומר] והיה באכלכם מלחם מארץ שומע אני אף הקמחים במשמע תלמוד לומר מראשית עריסותיכם משיתערס. מכאן אמרו אוכלים ארעי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותיטמטם בשעורים. (בלבלה) [גלגלה] בחטים וטימטמה בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה (כאן) [כיון] שנותנת מים מגבהת חלתה ובלבד שתהא שם חמשת רבעים קמח ועוד כדי שיהיה [מהן] כשיעור שאין מפרישין (קמח מן החלה) [חלה מן הקמח]. איזו היא גמר מלאכתה קרימתה בתנור דברי רבי עקיבא. רבי יוחנן בן נורי אומר עד שיתגלגל בחטים ומטמטם בשעורים. הרי שלא הפריש חלה מן העיסה שומע אני שלא יפריש מן הלחם ת"ל והיה באכלכם מלחם הארץ.

כז.

מראשית עריסותיכם למה נאמר לפי שהוא אומר ראשית עריסותיכם שומע אני הראשונה שבעיסות תלמוד לומר מראשית עריסותיכם מקצתה ולא כולה.

כח.

מראשית עריסותיכם להביא לקט שכחה ופאה שחיבים בחלה. שהיה בדין ומה שאר הפירות שחיבים במעשר פטורים מן החלה לקט שכחה ופאה שפטורים מן המעשר אין דין שיהיו פטורים מן החלה. ת"ל מראשית עריסותיכם להביא לקט שכחה ופאה שחיבים בחלה.

כט.

(מראשית) [ראשית] עריסותיכם (להביא) [להוציא] שאר פירות שפטורים מן החלה. שהיה בדין ומה לקט שכחה ופאה שפטורים מן המעשר חייבים בחלה שאר פירות שחיבים במעשר אינו דין שיהיו חייבים בחלה. ת"ל לחם מה לחם האמור להלן מחמשת המינים אף לחם האמור כאן מתמשת המינים.

לא.

לדורותיכם להביא את עיסת שביעית שהיא חיבת בחלה. שהיה בדין ומה שאר פירות שחיבים במעשר פטורים מן החלה עיסת שביעית שפטורה מן המעשר אינו דיו שתהא פטורה מן החלה. והרי לקט שכחה ופאה יוכיחו שפטורים מן המעשר חייבים בחלה והן יוכיחו לעיסת שביעית שאף על פי שפטורה מן המעשר שתהא חיבת בחלה. לא אם אמרת בלקט שכחה ופאה שמינם חיבת במעשרות לפיכך חייבים בחלה תאמר בעיסת שביעית שמינם פטורים מן המעשרות לפיכך תהיה פטורה מן החלה. תלמוד לומר לדורותיכם להביא אה עיסת שביעית שתהא חיבת בחלה. מכאן אמרו האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חיב מיתה.

פסוק כב

לב.

וכי תשגו ולא תעשו ע"ג היתה בכלל כל המצוות שהצבור מביאים עליה פר והרי הכתוב מוציאה מכללה להחמיר עליה (ולדון בקבועה) שיהיה צבור מביאים עליה פר לעולה ושעיד לחטאת לכך נאמרה פרשה זו.

לג.

וכי תשגו ולא תעשו [את כל המצוות האלה] בע"ג הכתוב מדבר. אתה אומר בע"ג או אינו אלא (באחד מכל) [בכל] מצוות האמורות בתורה. תלמוד לומר והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה ייחד הכתוב מצוה (זו) [אחת] בפני עצמה ואיזו זו ע"ג. אתה אומר ע"ג או אינו אלא אחת מכל מצוות האמורות בתורה תלמוד לומר וכי תשגו ולא תעשו [את כל המצוות] באו כל המצוות ללמד על מצויה אחת מה העובר על כל המצוות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה [אף מצוה אחת שעובר עליה פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה].

ואיזה זה ע"ג שפורק עול ומפר ברית) [אף העובר על מצוה אחת פורק עול ומפר ברית] ומגלה פנים בתורה שנאמר (דברים יז) לעבור בריתו ואין ברית אלא תורה שנאמר אלה דברי הברית. רבי אומר נאמר כאן כל ונאמר להלן כל מה כל האמור להלן בעבודת גלולים הכתוב מדבר אף כל האמור כאן בעבודת גלולים הכתוב מדבר.

אשר דבר ה' אל משה מנין אתה אומר שכל המודה בע"ג כופר בעשרת הדברות תלמוד לומר אשר דבר ה' אל משה ולהלן הוא אומר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר אחת דבר אלהים (תהלים סב) הלא כה דברי כאש נאם ה' (ירמיה כג). מנין אף במה שנצטוו משה שנאמר את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה. מנין אף במה שנצטוו (נביאים) [אבות] תלמוד לומר למן היום אשר צוה ה'. ומהיכן התחיל הקב"ה לצוות מאדם שנאמר ויצו ה' אלהים על האדם. ומנין אף במה שנצטוו הנביאים שנאמר והלאה לדורותיכם. מגיד הכתוב שכל המודה בע"ג כופר בעשרת הדברות ובמה שנצטוו משה ובמה שנצטוו האבות ובמה שנצטוו הנביאים וכל הנופר בעכו"ם מודה בכל התורה.

והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה יחד הכתוב מצוה זו (אמורה) בפני עצמה ואיזו זו עכו"ם.

פסוק כד

לד.

ועשו כל העדה פר בן בקר [אחד] למה נאמר שהיה בדין ומה אם במקום שאין הצבור מביאים פר לעולה מביא פר לחטאת כאן שהצבור מביא פר לעולה אינו דין שמביא פר לחטאת. תלמוד לומר ועשו כל העדה פר [בן בקר אחד] ומנחתו ונסכו. לעולה או אף לחטאת תלמוד לומר כמשפט כסדר האמור.

ושפעיר עזים אחד למה נאמר. שהיה בדין ומה אם במקום שאין הצבור מביא פר לעולה מביא ב' שעירים לחטאת כאן שהצבור מביא פר לעולה אינו דין שיביא ב' שעירים לחטאת. תלמוד לומר ושעיר עזים אחד לחטאת.

פסוק כה

לה.

וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל מנין אתה אומר שאם עכב אחד מן השבטים ולא הביא שהיה מעכב את הכפרה תלמוד לומר וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל ונסלח להם. שומע אני בין שוגג בין מזיד תלמוד לומר כי שגגה היא. ר' אליעזר אומר [שלא תאמר] בא הכתוב לעשות זדון הצבור כשגגה תלמוד לומר כי שגגה היא. רבי אומר (מגין) [עדיין] אתה אומר שאם היו מקצת הצבור שוגגים ומקצת מזידים שיהיו לפניו כשגגה תלמוד לומר כי (שגגה היא) [לכל העם בשגגה].

לו.

והם הביאו את קרבנם אשה לה' ר' יאשיה אומר שבט שעשה על הוראת בית דינו ועשו שאר שבטים מנין שיהיו מביאים על ידיו. תלמוד לומר והם הביאו את קרבנם אשה לה'. ר' יונתן אומר אין לי אלא שבט שעשה על הוראת ב"ד אותו השבט חייב שהוא לבדו מביא. עשה על הוראת ב"ד הגדול מנין שאר שבטים מביאים על ידו. שנאמר והם הביאו את קרבנם אשה לה'. ר' יהודה אומר שבט שעשה על הוראת בית דינו אותו שבט חייב ושאר כל השבטים פטורים עשה על הוראת ב"ד הגדול אותו שבט מביא פר ושאר כל השבטים מביאים על ידו. ומה הם מביאים על ידו שנים עשר פרים. רשב"י אומר פר אחד לב"ד. במה דברים אמורים בשאר מצות אבל בע"ג מתחייב פר ומתחייב שעיר. פר לעולה ושעיר לחטאת. לכך נאמר פרשה זו. רוב השבט ככל השבט רוב הצבור ככל הצבור.

לז.

והם הביאו את קרבנם אשה לה' זו עולה. וחטאתם זו חטאת. על שגגתם זו [פר העלם דבר של צבור] חטאתם כשגגתם. מה שגגתם בכל המעשים אף חטאתם בכל המעשים.

פסוק כו

לח.

ונסלח אין לי אלא אנשים נשים מנין תלמוד לומר ונסלח לכל עדת בני ישראל (בשגגה) ולגר הגר בתוכם לפי שמעשה בישראל צריך להביא את הגרים.

לט.

כי לכל העם בשגגה להוציא את המשיח. שהיה בדין הואיל והצבור מביא (קרבן) [פר] על [כל] המצוות (מביא קרבן על עכו"ם) ומשיח מביא (קרבן) [פר] על כל המצוות (ומביא קרבן על עכו"ם) אם למדתי לצבור כשם שמביאים פר על כל המצוות [כך מביא פר על עכו"ם] אף משיח [כשם] שמביא פר על כל המצוות יביא פר על עכו"ם. ועוד ק"ו ומה אם במקום שאין הצבור מביא פר משיח מביא פר כאן שהצבור מביאים פר אינו דין שמשיח מביא פר. תלמוד לומר כי לכל העם בשגגה להוציא את המשיח.

פסוק כז

מ.

ואם נפש אחת תחטא בשגגה עבודה זרה היתה בכלל כל המצוות שהיחיד מביא עליהם כשבה או שעירה נשיא מביא שעיר משיח וב"ד מביאים פר. הרי הכתוב מוציאן מכללן (להחמיר עליהם ולידון בקבועה) שיהיו יחיד נשיא ומשיח מביאים עליהם עז בת שנתה לחטאת לכך נאמרה פרשה זו.

מא.

[נפש אחת תחטא] בעבודה זרה הכתוב [מדבר]. אתה אומר בעבודה זרה הכתוב [מדבר] או אינו [אלא] באחת מכל מצות האמורות בתורה. אמרת במה ענין מדבר בעבודה זרה. ר' יצחק אומר בעבודה זרה הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא באחת מכל מצות האמורות בתורה. הרי אתה דן צבור בכלל היה והוציא הכתוב מכלל ושינה את קרבנותיו ויחיד היה בכל והוציא הכתוב מכלל ושינה את קרבנותיו. מה להלן בעבודה זרה הכתוב מדבר אף כאן בע"ז הכתוב מדבר.

מב.

ואם נפש אחת תחטא בשגגה להוציא את המזידה.

מג.

והקריבה עז בת שנתה זה בנין אב כל מקום שנאמר עז צריך שתהיה בת שנתה.

פסוק כח

מד.

וכפר הכהן על הנפש השוגגת חטאים שבידו הם גרמו לו שיבוא לידי חטאת. בחטאה בשגגה להוציא את דקדוקי עבודת כוכבים. שהיה בדין ומה אם מצות קלות הרי הוא חייב על דקדוקיהם עבודת כוכבים חמורה אינו דין שיהיה חייב בדקדוקיהן. תלמוד לומר בחטאה בשגגה להוציא את דקדוקי עכו"ם.

מה.

לכפר עליו להוציא את הספק. שהיה בדין ומה אם מצות קלות הרי הוא חייב על ספיקן עכו"ם חמורה אינו דין שיהא חייב על ספיקן. תלמוד לומר לכפר להוציא את הספק. ונסלח לו סליחה גמורה ככל סליחות שבתורה. צבור ומשיח אין מביאים אשם תלוי.

פסוק כט

!

ראשי-ספרי; מלבים במד טו29 <

מו.

תורה אחת יהיה לכם ליחיד ולנשיא ולמשיח. שהיה בדין הואיל וצבור מביא (קרבן) [פר] על המצות [ומשיח מביא פר על המצות] (ומביא קרבן על עבודת גלולים) אם למדתי לצבור כשם שמביא (קרבן) [פר] על המצות

מביא על עבודת גלולים [אף משיח שמביא פר על המצות יביא פר על עבודת גלולים]. ועוד ק"ו ומה אם במקום שאין הצבור מביא פר משיח מביא פר. כאן שהצבור מביא פר אינו דין שיהא המשיח מביא פר תלמוד לומר תורה אחת יהיה לכם ליחיד ולנשיא ולמשיח.

מז.

לעושה בשגגה ר' יהודה בן בתירא אומר הרי כל העושה בשגגה כעבודת גלולים (כעושה בזדון) מה עבודת גלולים מיוחדת מעשה שחייבין על זדונה כרת ושגגתה חטאת אף כל העושה מעשה בשגגה מעשה שחייבים על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת.

פסוק ל

מח.

והנפש אשר תעשה ביד רמה זה המגלה פנים בתורה כמנשה בן חזקיה. (את ה' הוא מגדף) שהיה יושב ודורש בהגדה של דופי לפני המקום. אמר לא היה לו לכתוב בתורה וילך ראובן בימי קציר חטים ולא היה לו לכתוב אחות לוטן תמנע. עליו מפורש בקבלה תשב באחיי תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך. כסבור אתה שמא כדרכי בשר ודם דרכי המקום אוכיחך ואערכה לעיניך. בא ישעיה ופירש בקבלה הוי מושכי העון בחבלי השוא ובעבות העגלה חטאה. תחילתו של חטא הוא דומה לחוט שי בוכיא אבל סופו היות כעבות העגלה חטאה. רבי אומר העושה מצוה אחת לשמה אל ישמח על אותה מצוה [לבד] שלסוף גוררת מצוה הרבה והעושה עבירה אחת אל ידאג עליה [לבד] לסוף גוררת עבירות הרבה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה.

מט.

את ה' הוא מגדף ר"א בן עזריה אמר כאדם שאומר לחברו (גורת מן) [גרפת את] הקערה וחסרת. איסי בן יהודה אומר כאדם שאומר לחברו גרפת את כל הקערה כולה ולא שיירת ממנה כלום. ונכרתה אין הכרתה אלא הפסקה הנפש ההוא מזידה (דברי ר"ע) מעמיה ועמה שלום.

פסוק לא

ג.

הכרת תכרת הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב דברי ר"ע. א"ל ר' ישמעאל (לפי שהוא אומר הכרת תכרת הנפ) [והלא כבר נאמר את ה' הוא מגדף ונכרתה וכי ג' עולמות יש. אלא ונכרתה בעולם הזה הכרת בעולם הבא הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם.

נא.

עונה בה כל המתים במיתה מתכפרים אבל זו עונה בה. כענין שנאמר ותהי עונותם על עצמותם. או אפילו עשה תשובה תלמוד לומר עונה בה ולא כל זמן שעשה תשובה. וכן הוא אומר שחת לו לא בניו מומם. כשמומם במ בניו וכשין מומם במ הם בניו. ר' ישמעאל אומר עונה בה למה נאמר לפי שהוא אומר פוקד עון אבות על בנים יכול אף עכו"ם נפקדת על בנים על שלשים ועל רבעים תלמוד לומר עונה בה. בה עון תלוי ואין נפקדת על בנים ולא על שלשים ולא על רבעים. ר' נתן אומר סימן טוב לאדם שנפרעים ממנו לאחר מיתתו. מת ולא נספד ולא נקבר אכלתו חיה או שירדו עליו גשמים הרי זה סימן טוב שנפרעים ממנו לאמר מיתתו. ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנאמר (ירמיה ח) בעת ההיא נאם ה' יוציא את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ושטחום לשמש ולירח. אמר רבי שמעון בן אלעזר מכאן זייפתי ספרי כותיים שהיו כותים אומרים אין מתים חיים אמרתי להם הרי הוא אומר הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה. שאין תלמוד לומר עונה בה אלא שעתיד ליתן את החשבון ליום הדין.

פסוק לב

גב.

ויהיו בני ישראל במדבר בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא שמרו אלא שבת ראשונה ושניה חללו.

גג.

וימצאו איש מקושש עצים תולש מן הקרקע היה. אתה אומר תולש מן הקרקע או איש עצמו וישמו מקושש תלמוד לומר ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים. הא מה תלמוד לומר וימצאו איש מקושש עצים תולש מן הקרקע. ומי היה צלפחד דברי ר' עקיבא. נאמר כאן מדבר ונאמר להלן מדבר (במדבר כז) מה מדבר האמור להלן צלפחד אף מדבר האמור כאן צלפחד. ר' יהודה בן בתירא אומר עתיד ליתן את הדין כל האומר צלפחד מקושש היה. אם מי שאמר והיה העולם כסה עליו ואתה מגלה עליו. אלא מאין היה מן המעפילים היה שנאמר ויעפילו לעלות אל ראש ההר.

גד.

וימצאו איש מקושש עצים מלמד שמנה משה שומרים וימצאו אותו מקושש.

פסוק לג

גה.

ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש. עוד למה נאמר והלא כבר נאמר וימצאו איש ומה תלמוד לומר ויקריבו אותו [המוצאים אותו] מגיד שהתרו בו (מעין מלאכתו. מכאן לכל אבות שבתורה שמתרין בהם מעין מלאכתם). ר' יצחק אומר אינו צריך מה עכו"ם חמורה אינו חייב עד שיתרה בו מעין מלאכתו ק"ו לכל מצוות שבתורה ומה תלמוד לומר ויקריבו [וגומר] מלמד שהתרו בו [מעין מלאכתו מכאן לכל אבות מלאכות שבתורה שמתרין בהם מעין מלאכתם].

ג.

אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל אם משה לא היה יודע אהרן היה יודע. אלא סרס המקרא ודרשהו דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אמר משום ר' אלעזר בבית המדרש היו ובאו ועמדו לפניהם.

פסוק לד

גז.

ויניחו אותו במשמר מלמד שכל חיבני (כריתות) [מיתות] נחבשים.

כי לא פורש מה יעשה לו. והלא כבר נאמר מחלליה מות יומת ומה תלמוד לומר כי לא פורש. אלא שלא היה יודע באיזה מיתה יומת עד שנאמר לו מפי הקודש.

פסוק לה

גח.

ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש לדורות. רגום אותו באבנים לשעה. כל העדה במעמד כל העדה. אתה אומר במעמד כל העדה או כל העדה כמשמעו. תלמוד לומר יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו הא מה תלמוד לומר כל העדה במעמד כל העדה.

פסוק לו

נט.

ויציאו אותו מלמד שכל חיובי מיתות נהרגים חוץ לבית דין.

ס.

וירגמו אותו באבנים כתוב אחד אומר באבנים וכתוב אחד אומר אבן כיצד יתקימו שני כתובים. בית הסקילה גבוה שתי קומות אחד מן העדים דוחפו על מתניו נהפך על לבו הפכו על מתניו (ואם מת יצא העד נוטל את האבן ונותנה על לבו) אם מת בו יצא ואם לאו העד השני נוטל את האבן ונותנה על לבו. אם מת יצא ואם לאו רוגמים אותו כל ישראל שאמר יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה. נמצא שקיים רגום אותו באבנים ונמצא מקיים וירגמו אותו אבן.

כאשר צוה ה' את משה אמר להם סקלוהו וסקלו תלו ותלו אבל לא שמענו שיתלו [עד] שנאמר כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ דברי ר' אליעזר. אמר ר' חדקא שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא ואמר יודע היה משה שמקושש במיתה אבל לא היא יודע באיזו מיתה יומת.

ראויה היתה פרשת מקושש שתאמר ע"י משה אלא שנתחייב מקושש שתאמר על ידיו (לכך) שמגלגלים זכות ע"י זכאי וחובה על ידי חייב.

פסוק לח

סא.

ויאמר ה' אל משה ועשו להם ציצית אף הנשים במשמע ר"ש פוטר את הנשים מן הציצית מפי שמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות זה הכלל אמר ר' שמעון כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. ונוהג באנשים ולא בנשים בכשרים ולא בפסולים. ר' יהודה בן בבא אומר ביחוד (פטרן נוטלים) [פטרן] חכמים את הרדיד של אשה מן הציצית ולא חייבו בטלית אלא מפני שפעמים שבעלה מתכסה בה.

סב.

ועשו להם ציצית אין ציצית אלא דבר היוצא ודבר כל שהוא. וכבר נכנסו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לעליית יונתן בן בתירא ואמרו ציצית אין להם שיעור כיוצא בו אמרו לולב אין לו שיעור.

סג.

ועשו להם ציצית שומע אני יעשה חוט (בפני עצמו) [אחד] ת"ל גדילים. מכמה גדילים אתה עושה אין פחות משלשה דברי (ב"ש) [וב"ה]. [וב"ה] אומרים שלשה של צמר ורביעית של תכלת והלכה כבית שמאי. בד"א בתחלתו אבל שיריו וגרדומי כל שהוא.

ועשו להם ציצית שומע אני יעשה כולה [ציצית]. ת"ל גדילים אי גדילים שומע אני יעשה כולה. גדילים. ת"ל ציצית הא כיצד שתהא גדילה יוצאת מן הכנף וציצית מן הגדילים.

סד.

על כנפי בגדיהם שומע אני אף בעלי שלש ובעלי חמש ובעלי שש ובעלי שבע ובעלי שמונה במשמע ת"ל על ארבע כנפות כסותך. יצאו בעלי שלש ובעלי חמש ובעלי שש ושבע ושמונה (מן המשמע משמע מוציא את אלו ומוציא) [ומנין להוציא] כרים וכסתות. ת"ל אשר תכסה בה. שומע אני כסות לילה במשמע ת"ל וראיתם אותו ביום ולא בלילה. ואם היתה מיוחדת ליום ולילה חייבת בציצית. משמע מוציא את אלו ומוציא כסות סומא. ת"ל והיה לכם לציצית מכל מקום.

סה.

ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת טווי ושזור. אין לי אלא תכלת טווי ושזור לבן מנין. הרי אתה דן הואיל ואמרה תורה תן תכלת ותן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור.

סו.

ונתנו על מקום האריג ולא על מקום (הפתיל) [הגדיל] נתנו על מקום (הפתיל) [הגדיל] כשרה. (ר' יהודה פוסל על הקרן ועל הגדיל). ראב"י פוסל [על הגדיל ועל הקרן]. שנאמר על ארבע כנפות כסותך ולא על שמונה. ונתנו על ציצית הכנף למה נאמר לפי שהוא אומר ועשו להם ציצית שומע אני יארגנה עמה ת"ל (ועשו) [ונתנו] הא כיצד (תופר) [קושרו] עמו.

פסוק לט

סז.

[והיה לכם לציצית] ארבע ציציות מעכבין זו את זו שארבעתם מצוה אחת הן. ר' ישמעאל אומר ארבע מצות הם.

סח.

ר' אלעזר בר"ש אומר למה נקרא שמה תכלת ע"ש שנתכלו המצרים בבכורות. שנאמר ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור. ד"א על שם שכלו המצרים בים. (ד"א) למה נקרא ציצית על שם שהציץ המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר קול דודי הנה זה בא (ואומר) [וגומר] משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים. ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר כל המקיים מצות ציצית מהו אומר בימים ההם אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי (זכריה ח). וכל המבטל מצות כנף מהו אומר (איוב לח) לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה. ר' מאיר אומר וראיתם אותם לא נאמר אלא וראיתם אותו מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית מעלים עליו כאלו הקביל פני שכינה שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר (יחזקאל א') וממעל לרקיע אשר על ראשם.

סט.

וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם [ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת] זו (פרשת) [קריאת] שמע. אתה אומר (פרשת) [קריאת] שמע או אינו אלא (פרשת והיה אם שמוע) [באחד משאר כל המצות ת"ל אני ה' אלהיכם] אמרת צא וראה איזה פרשה שיש בה קבול עול מ"ש ומיעט בא ע"ז אין אתה מוצא אלא (פרשת) [קריאת] שמע. [וזכרתם שמזכיר את הפרשה בפה. יכול] תקדום פרשת והיה אם שמוע לפרשת שמע אמרת תקדום פרשה שיש בה קיבול עול מ"ש ומיעט בה ע"ז לפרשת והיה אם שמוע (שאינה אלא ללמד) [שבה קבלת עול מצות]. ותקדום פרשת ציצית לפרשת והיה אם שמוע אמרת תקדום פרשה שהיא נוהגת ביום ובלילה לפרשת ציצית שאינה נוהגת אלא ביום. או יהא קורא שלש פרשיות בערב כדרך שקורא שלש בשחר ת"ל וראיתם אותו ביום ולא בלילה. ר"ש בן יוחאי אומר תקדום פרשת שמע שהיא ללמוד לפרשת והיה אם שמוע שאינה אלא ללמד ותקדום (ללמוד וללמד לשמור ולעשות) [פרשת והיה אם שמוע שהוא ללמד] לפרשת ציצית שאינה אלא לעשות. שעל כך ניתנה תורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

וראיתם אותו וזכרתם מגיד שכל המקיים מצות ציצית מעלים עליו כאלו קיים כל המצות. והרי דברים ק"ו ומה מקיים מצות ציצית מעלים עליו כאלו קיים כל המצות ק"ו לכל מצות שבתורה.

ע.

ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות כענין שנאמר ומוציא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה (והמלך ישמח באלהים). ואחרי עיניכם זו זנות שנאמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני. אשר אתם זונים אחריהם זו עבודת כוכבים כענין שנאמר ויזנו אחרי הבעלים. ר' נתן אומר שלא היא שותה בכוסו (ומשמש) [ונותן עיניו] בכוס של חברו. ד"א ולא תתורו אחרי לבבכם מגיד שהעינים הולכים אחר הלב. או הלב אחרי העינים אמרת וכי [לא] יש סומא שעושה כל תועבות שבעולם. אלא מה ת"ל המש תתורו אהרי לבבכם מגיד שהעינים הולכים אחר הלב. ר' ישמעאל אומר לא תתורו אחרי לבבכם למה נאמר לפי שהוא אומר (קהלת) שמח בחור בילדותך בדרך ישר או בדרך שתרצה ת"ל ולא תתורו אחרי לבבכם.

פסוק מ

עא.

למען תזכרו ועשיתם לעשות זכרון כמעשה.

עב.

והייתם קדושים לאלהיכם זו קדושת כל המצות אתה אומר זו קדושת מצות או אינו אלא קדושת ציצית. אמרת במה ענין מדבר בקדושת כל המצות. רבי אומר זו קדושת ציצית אתה אומר זו קדושת ציצית או אינו אלא קדושת כל המצות כשהוא אומר קדושים תהיו הרי כל המצות אמורות הא מה ת"ל והייתם קדושים לאלהיכם זו קדושת ציצית מגיד שהציצית מוספת קדושה לישראל.

פסוק מא

עג.

אני ה' אלהיכם וכי מה ענין יציאת מצרים בכאן. אלא שלא יאמר הרי אני נותן צבעונים וקלא אילן והם דומים לתכלת ומי מודיע עלי (בגלוי) אני ה' אלהיכם. דעו מה עשיתי למצרים שהיו מעשיהם בסתר ופרסמתים בגלוי. והרי דברים ק"ו ומה אם מדת פורענות מועטת העושה בסתר המקום מפרסמו בגלוי ק"ו למדת הטוב מרובה. ד"א למה מזכירים יציאת מצרים על כל מצוה ומצוה. למה הדבר דומה למלך שנשבה בן אוהבו ומשפדאו לא פדאו לשום בן אלא לשום עבד שאם יגזור ולא יהיה מקבל עליו א"ל עבדי אתה. כיון שנכנס למדינה א"ל נעול לי סנדלי וטול לפני כלים להוליך לבית המרחץ. התחיל הבן ההוא מנתק הוציא עליו שטר ואמר לו עבדי עתה. כך כשפדה הקב"ה את זרע אוהבו לא פדאם לשום בנים אלא לשום עבדים כשיגזור ולא יהיו מקבלים עליהם יאמר להם עבדי אתם. כיון שיצאו למדבר התחיל לגזור עליהם מקצת מצות קלות ומקצת חמורות כגון שבת ועריות ציצית ותפילין התחילו ישראל להיות מנתקים אמר להם עבדי אתם על מנת כן פדית אתכם על מנת (תנאי) שאהיה גוזר ואתם מקיימים.

עד.

אני ה' אלהיכם עוד למה נאמר והלא כבר נאמר אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ומה ת"ל אני ה' אלהיכם עוד כדי שלא יהיו ישראל אומרים מפני מה צונו המקום לא שנעשה ונטול שכר [אנחנו] לא עושים ולא נוטלים שכר. כענין שאמרו ישראל ליחזקאל (יחזקאל יד) ויבא אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני. אמרו לו עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו אמר להם הן. אמרו לו הואיל שמכרו המקום [לאו"ה] יצאנו מרשותו (לגמרי) אמר להם הרי עבד שמכרו רבו על מנת לחזור שמא יצא חוץ לרשותו (שם כ) והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים (אשר סביבותינו) מכשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. ביד חזקה דבר שנאמר (שמות ט) הנה יד ה' הויה בזרוע נטויה זו חרב שנאמר (ד"ה א' כ"א) וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים ובחמה שפוכה זה רעב אחר שאני מביא עליכם ג' פורעניות הללו זו אחר זו ואחר כך אמלוך עליכם על כרחכם .

עה.

רבי נתן אומר אין כל מצוה ומצוה שאין מתן שכרה בצדה צא ולמד ממצות ציצית מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצוות ציצית שמע שיש זונה בכרכי הים מיתה נוטלת ד' מאות זהובים בשכרה שיגר לה שבע מאות זוזים וקבעה לו זמן כיון שהגיע זמנו בא וישב לו על פתח ביתה נכנסה שפחתה ואמרה לה אותו האיש שקבעת לו זמן הרי הוא יושב על פתח הבית אמרה לה יכנס כיון שנכנס הציעה לו שבע מטות [אחת] [שש] של כסף ואחת של זהב והיא היתה בעליונה. ובין כל אחת ואחת [ספסלים] [סולם] של כסף ועליון של זהב. כיון שהגיע לאותו מעשה באו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו נדמו לו כארבעה אנשים מיד נשמט וישב לו על גבי קרקע אף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע אמרה לו נפה של רומי איני [מניחתך] [מניחך] עד שתאמר מה [מום] ראית בי אמר לה העבודה לא ראיתי בך מום שאיו כיופיך בכל העולם אלא מצוה [קלה] [אחת] צונו ה' אלהינו וכחוב בה אני ה' אלהיכם אני ה' אלהיכם ב' פעמים. אני ה' אלהיכם אני עתיד לשלם שכר. אני ה' אלהיכם עתיד ליפרע. אמרה לו העבודה איני מניחתך עד שתכתוב לי שמך ושם עירך ושם מדרשך שאתה למד בו תורה וכתב לה שמו ושם עירו ושם רבו ושם מדרשו שלמד בו תורה עמדה ובזבזה את כל ממונה שלישי למלכות שלישי לעניים ושלישי נטלה עמה [חוץ מאותן מצעות] ובאת ועמדה בבית מדרשו של [ר' חייא] [ר' מאיר] אמרה לו רבי גירני אמר לה ושמה ענין נתת באחד מן התלמידים הוציאה לו כתב שבידה אמר [לו] [לה] זכי במקחך אותן המצעות שהציעה [לך] [לו] באיסור [תציע לך] [הציעה לו] בהיתר זה מתן שכרה בעולם הזה ובעולם הבא איני יודע כמה.

ספרי על דברים טז

פסוק א

קסז.

שמור את חדש האביב. שמור החדש שהוא סמוך לאביב מפני אביב שיהא בזמנו.

(סנהדרין יא ג) יכול אם היתה שנה חסרה י"ד יום או ט"ו יום או ט"ז יום אתה נותן לו י"ד יום או ט"ו יום? תלמוד לומר "חדש" לא פחות (ולא יותר).

יכול אם היתה חסרה מ"ם יום [או נו"ן יום] אתה נותן להם מ"ם יום או נו"ן יום? תלמוד לומר "חדש" לא פחות ולא יותר.

קסח.

ד"א שמור את חדש האביב - בשלשה מקומות מזכיר פרשת מועדות

* בתו"כ (=בתורת כהנים) מפני סדרן.

* בחומש הפקודים מפני קרבן.

* במשנה תורה מפני הצבור.

ללמדך ששמע משה סבר מועדים מסיני ואמרה לישראל; וחזר ושנאה להם בשעת מעשה.

(מגילה לא לב) אמר משה הווי זהירים להיות שונים בענין ודורשים בו.

קסט.

ועשית פסח. שתהא עשייתו לשם פסח. שאם (שחטו) [עשאנו] שלא לשמו פסול.

(אין לי אלא שחיתתו מנין לרבות קבול דמו וזריקת שמו?) [יכול אף צלייתו והדחת קרביו?] תלמוד לומר וזבחת פסח. זביחה בכלל היתה ולמה יצאת? להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהוא משום עבודה אף כל שהוא משום עבודה; יצאו אלו שאינם משום עבודה.

קע.

לה' א-להיך. לשם המיוחד.

כי בחדש האביב. חדש שהוא כשר לא חם ולא צונן. וכה"א (תהלים סח) מושיב יחידים ביתה מוצאים אסירים בכושרות.

הוציאך ה' א-להיך ממצרים לילה. (ברכות ט) וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו ביום שנאמר (במדבר לג) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל (ממצרים) [ביד רמה לעיני כל מצרים] אלא מלמד שנגאלו בלילה.

(ב) וזבחת פסח. שתהא שחיתתו לשם פסח שאם שחטו שלא לשמו פסול.

אין לי אלא שחיתתו מנין לרבות קבול דמו וזריקת דמו? תלמוד לומר ועשית.

יכול שאני מרבה את הקטר חלביו? תלמוד לומר וזבחת.

זביחה בכלל היתה ולמה יצאה? להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא מעכבת את הכפרה אף כל שמעכב את הכפרה. יצאה הקטרה שאינה מעכבת את הכפרה.

לה' א-להיך. לשם המיוחד.

פסוק ב

קעא.

צאן ובקר . (מנחות פב וש"נ) והלא אין פסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים אם כן למה נאמר צאן ובקר ? צאן לפסח ובקר לחגיגה. ולהקיש כל דבר הבא מן הצאן ומן הבקר לפסח - מה פסח שהוא בא חובה ואינו בא אלא מן החולין כך כל דבר שהוא בא חובה אינו בא אלא מן החולין. במקום אשר יבחר ה' א-להיך לשכן שמו שם . זה שילה ובית עולמים.

פסוק ג

קעב.

לא תאכל עליו חמץ . ר' יהודה אומר מנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא תעשה? תלמוד לומר לא תאכל עליו חמץ .

אמר ר' שמעון (יכול) [וכי] כן הוא הדבר (תלמוד לומר) [והלא כבר נאמר] לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות (לחם עוני)? כל שהוא בקום אכול מצה הרי הוא בבל תאכל חמץ וכל שאינו בקום אכול מצה אינו בבל תאכל חמץ.

קעג.

לחם עוני . (פסחים לו) פרט לחלוט ואשישה.

יכול לא יהיה אדם יוצא [אלא] בפת הדראה? תלמוד לומר תאכל עליו מצות אפילו במצה של שלמה (המלך) . אם כן למה נאמר לחם עוני ? פרט לחלוט ואשישה.

רבי שמעון אומר למה נקרא לחם עוני? על שם ענוי שנתענו במצרים.

קעד.

כי בחפזון יצאת מארץ מצרים . (ברכות ט) יכול חפזון לישראל (ולמצרים)? תלמוד לומר (שמות יא) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו . אמור מעתה לא היה חפזון כי אם למצרים.

למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים . זו היא (ברכות ב) שאמר ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך "ימי חייך" הימים "כל ימי חייך" הלילות. וחכמים אומרים "ימי חייך" העולם הזה "כל ימי חייך" להביא לימות המשיח.

פסוק ד

קעה.

ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים . (פסחים ה) שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים.

ולא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של גבוה.
לא יראה לך (שאתה) [אתה] רואה ליפטר לך (לא יראה לך שאור) בטל בלבך.
מכאן אמרו (פסחים מט) "ההולך לשחוט את פסחו" וכולה מתניתא.
קעו.

ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור . זה חילוק שבין בית שמאי ובית הלל (ריש ביצה). שבית שמאי
אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת; ובית הלל אומרים זה וזה בכזית.
קעז.

ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר . איזה זביחה אתה זובח על מנת לאכלו בערב?
הוי אומר זה [חגיגה הנאכלת עם] הפסח.
ביום הראשון לבקר . לבקרו של שני.

פסוק ה

קעח.

לא תוכל לזבוח את הפסח . ר' יהודה אומר מנין (לשוחט את הפסח על החמץ בארבעה עשר שעובר בלא תעשה)
[שאין שוחטים את הפסח על היחיד] תלמוד לומר לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך .

ר' יוסי אומר פעמים שהוא אחד ושוחטין אותו עליו ופעמים שהם עשרה ואין שוחטים אותו עליהם. הא
כיצד? אחד ויכול לאכלו שוחטים אותו עליו; (ופעמים שם) עשרה ואין יכולים לאכלו אין שוחטים אותו
עליהם שלא יביאו את הפסח לידי פסול.

ר' אלעזר בן מתיא אומר לפי שמצינו שהצבור מביאין פסח בטומאה בזמן שהם רובם טמאים יכול יהיה
יחיד מכריע? תלמוד לומר לא תוכל לזבוח את הפסח [באחד] .

ר' שמעון אומר השוחט את הפסח (על היחיד) בבמת יחיד בשעת איסור הבמות עובר בלא תעשה. יכול
אף בשעת היתר הבמה? תלמוד לומר באחד שעריך בזמן שישראל מכונסים במקום אחד - בשעת איסור
הבמה ולא בשעת היתר הבמה.

פסוק ו

קעט.

כי אם אל המקום וגו' שם תזבח את הפסח וגו' . (ברכות ט) רבי אליעזר אומר בערב אתה זובח וכבוא
השמש אתה אוכל מועד צאתך ממצרים אתה שורף.

[ר' יהושע אומר בערב אתה זובח וכבוא השמש אתה אוכל] עד מתי - עד מועד צאתך ממצרים .

פסוק ז

קפ.

ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' א-להיך בו . מלמד שמחזיר [אותו שלם] (את החתיכות ואת האברים) ואין מחזיר אותו חתיכות דברי ר' יהודה. ר' יוסי אומר בשבת בין כך ובין כך אסור ביו"ט בין כך ובין כך מותר.

קפא.

ופנית בבקר והלכת לאהליך . (חגיגה יז וש"נ) מלמד שטעונים לינה.

אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות עופות ומנחות יין ולבונה ועצים? תלמוד לומר ופנית בבקר כל פנות שאתה פונה מן בקר ואילך.

(פסחים צה וש"נ) ר' יהודה אומר יכול יהיה פסח קטן טעון לינה? תלמוד לומר (ועשית פסח) ופנית בבקר והלכת לאהליך ששת ימים תאכל מצות . את שטעון ששה טעון לינה יצא פסח קטן שאין טעון אלא יום אחד. וחכמים אומרים הרי הוא כעצים ולבונה שטעונים לינה.

פסוק ח

קפב.

ששת ימים תאכל מצות . (מנחות סו) ר' שמעון [בן אלעזר] אומר כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר (שמות יג) שבעת ימים תאכל מצות (מצה הנאכלת כל ו' אוכל) ששה מן החדש (וביום) שבעה מן הישן.

קפג.

וביום השביעי עצרת לה' א-להיך לא תעשה מלאכה . (ביצה טו וש"נ) יכול יהא אדם עצור כל היום כולו בבית המדרש? תלמוד לומר (במדבר כט) עצרת תהיה לכם . הא כיצד? תן חלק לבית המדרש וחלק לאכילה ושתייה.

קפד.

ר' ישמעאל אומר לפי שלא למדנו שימי מועד אסורים במלאכה (חגיגה יח) ומנין לימי מועד שאסורים במלאכה? תלמוד לומר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת . מה שביעי עצור אף ששי עצור.

אי מה שביעי עצור מכל מלאכה אף ששי עצור מכל מלאכה? תלמוד לומר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' א-להיך לא תעשה מלאכה . שביעי עצור מכל מלאכה ואין ששה ימים עצורים מכל מלאכה. הא לא מסרו הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת.

פסוק ט

קפה.

שבעה שבועות תספר לך . (מנחות סה סו) בב"ד.

ומנין לכל אחד ואחד? ת"ל (ויקרא כג) וספרתם לכם לכל אחד ואחד.

קפו.

מהחל חרמש בקמה . משהתחיל חרמש בקמה שיהא הכל בקמה שיהיה תחלה לכל הנקצרים לא תהא קצירתו אלא בחרמש.

קפז.

יכול יקצור [ויביא] ויספור (ויביא) כל זמן שירצה? תלמוד לומר מהחל חרמש בקמה .

יכול יקצור ויספור ויביא כל זמן שירצה? תלמוד לומר [מיום הביאכם תספרו].

קפח.

(תלמוד לומר שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי הם תמימות? בזמן שאתה מתחיל מבערב. יכול יקצור בלילה ויספור בלילה? תלמוד לומר (שם) מיום הביאכם את עומר התנופה .)

יכול יקצור ביום ויספור ביום ויביא ביום? תלמוד לומר שבע שבתות תמימות תהיינה . אימתי הם תמימות? בזמן שאתה מתחיל מבערב.

יכול יקצור (ביום) בלילה ויספור בלילה ויביא בלילה? תלמוד לומר מיום הביאכם תספרו אין הבאה אלא ביום.

הא באיזה צד? קצירה וספירה בלילה והבאה ביום.

פסוק י

קפט.

ועשית חג שבועות לה' א-להיך . מכלל שנאמר (שמות כג) וחג הקציר בכורי (מ) עשיך יכול אם יש לך קציר אתה עושה יו"ט ואם לאו אין אתה עושה יו"ט? תלמוד לומר ועשית חג שבועות לה' א-להיך בין שיש לו קציר ובין שאין לו קציר אתה עושה יו"ט.

קצ.

מסת נדבת ירך . (חגיגה ח) מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין.

ומנין שאם רצה (להביא) [לערב] ממעשר (יביא) [יערב]? תלמוד לומר כאשר יברכך ה' א-להיך .

פסוק יא

קצא.

ושמחת לפני ה' א-להיך. (פסחים קט) נאמר כאן "שמחה" ונאמר להלן "שמחה" מה "שמחה" האמורה להלן "שלמים" אף שמחה האמורה כאן "שלמים".

אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך. חביב חביב קודם.

(חגיגה ו) ר' יוסי הגלילי אומר שלש מצות נוהגות ברגל ואלו הן

* חגיגה

* ראייה

* ושמחה.

יש בראייה מה שאין בשתייהם ויש בחגיגה מה שאין בשתייהם ויש בשמחה בה שאין בשתייהם -

* ראייה כולה לגבוה משא"כ בשתייהם.

* חגיגה נוהגת לפני הדבור ולאחר הדבור מה שאין כן בשתייהם.

* שמחה נוהגת באנשים ובנשים משא"כ בשתייהם.

הא מפני שיש בזו מה שאין בזו ויש בזו מה שאין בזו הוצרך הכתוב לומר את כולם.

פסוק יב

קצב.

וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית וגו'. מלמד שכל שנוהגים בעצרת נוהגים בפסח וחג. או [אף] (אינו אלא) כל שנוהגים בפסח וחג נוהגים בעצרת תלמוד לומר "האלה". אלה נוהגים בעצרת ואין מצה סוכה לולב ושבעה נוהגים בעצרת.

פסוק יג

קצג.

חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים. (להדיוט. ומנין אף לגבוה? תלמוד לומר חג) [למה נאמר? לפי שנאמר] חג הסוכות שבעת ימים לה' (אם כן למה נאמר?) [יכלול לגבוה! תלמוד לומר] תעשה לך.

[אם כן מה תלמוד לומר "לה"?] כל זמן שאתה עושה סוכה [לך] מעלה אני עליך כאלו אתה עושה לגבוה.

קצד.

תעשה . (לך . סוכה ט) פרט לסוכה ישנה . [ולא מן העשוי] . מכאן אתה אומר (שם יא) הדלה עליה את הגפן ואת הקיסוס וסיכך על גבן פסולה .

קצה .

ר' אליעזר אומר כשם שאין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חברו; כך אין אדם יוצא ידי חובתו ביו"ט הראשון בסוכתו של חברו שנאמר חג הסוכות תעשה לך . וחכמים אומרים בלולבו של חברו אינו יוצא שנאמר (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל (סוכה מא) - לכל אחד ואחד . אבל יוצא הוא בסוכתו של חברו שנאמר (שם) כל האזרח בישראל ישבו בסכות כל ישראל ישבו בסוכה אחת .

קצו .

ר' שמעון אומר פסח וחג שאין עונת מלאכה - עשה זה ז' וזה ח' (ימים) עצרת שהיא עונת מלאכה אינה אלא יום אחד בלבד . מלמד שחסך הכתוב על ישראל .

קצז .

באספך מגרנך ומייקבך . מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על מי שנה שעברה [ומתעשרים לשנה שעברה]; אך כל שגדלים על מי שנה שעברה - מתעשרים לשנה שעברה] . יצאו ירקות שאין גדלים על מי שנה שעברה [מתעשרים לשנה הבאה] דברי ר' יוסי הגלילי .

ר' עקיבא אומר מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על (כל) [רוב] מים ומתעשרים לשנה שעברה; [אף כל שגדלים על רוב מים - מתעשרים לשנה שעברה] . יצאו ירקות שאין גדלים על (כל) [רוב] מים (לפיקך) מתעשרים לשנה הבאה .

פסוק יד

קצח .

ושמחת . (בחגך) [חגיגה ח] בכל מיני שמחות .

יכול אף בעופות ומנחות? תלמוד לומר בחגך - במי שחגיגה באה מהם יצאו עופות ומנחות שאין חגיגה באה מהם .

אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך . חביב חביב קודם .

פסוק טו

קצט .

שבעת ימים תחוג לה' א-להיך . (במקום אשר יבחר ה' . ולהלן הוא אומר חג הסוכות שבעת ימים לה' מה תלמוד לומר שבעת ימים לה' ? מלמד שכל הרגל תשלומין לראשון .

[יכול יהיה חוגג והולך כל ז' ? תלמוד לומר וחגותם אותו " אותו " אתה חוגג ואי אתה חוגג כל שבעה] .

אם כן למה נאמר שבעת ימים ? תשלומין כל שבעה.

ד.

כי יברכך ה' א-להיך . יכול בו במין? תלמוד לומר בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך .

דא.

והיית אך שמח . (סוכה מח וש"נ) לרבות לילי יו"ט (הראשון) [האחרון] לשמחה.

יכול שאני מרבה אף יו"ט (האחרון) [הראשון]? תלמוד לומר אך .

(מכאן אמרו ישראל יוצאים ידי חובתם בנדירים ונדבות. יכול אף בעופות ובמנחות? תלמוד לומר אך.)

פסוק טז

רב.

שלוש פעמים בשנה . (חגיגה ג) אין " פעמים " אלא (זמנים) [רגלים]. וכה"א (ישעיה כו) תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים .

יראה . כדרך שבא לראות כך בא ליראות.

רג.

(זכורך) [זכור]. להוציא את הנשים.

זכור . להוציא טומטום ואנדרוגינוס.

כל זכורך . להביא את הקטנים.

(מכאן אמרו) (חגיגה ב) איזהו קטן? כל שאינו יכול לרכוב על כתפו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית דברי בית שמאי; שנאמר זכורך . ובית הלל אומרים כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית; שנאמר רגלים .

רד.

את פני ה' א-להיך . אם אתה עושה כן פונה אני מכל עסקי ואיני עוסק אלא בך.

רה.

בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות . (ר"ה ד) רבי (שמואל) [שמעון] אומר אין תלמוד לומר " חג הסוכות " שבו מדבר הכתוב! אלא מה תלמוד לומר " חג הסוכות " מלמד שאינו עובר ב"בל תאחר" עד שיעברו רגלי כל השנה.

דו.

ולא יראה את פני ה' ריקם. מן (הצדקה) [הקרוב]. וחכמים נתנו שעור בית שמאי אומרים [הראיה שתי כסף והחגיגה מעה כסף ובית הלל אומרים] הראיה מעה כסף (ושמחה) [והחגיגה] שתי כסף.

פסוק יז

דז.

איש כמתנת ידו כברכת. מכאן אמרו (חגיגה ה) מי שיש לו אוכלים מרובים ונכסים מועטים - מביא שלמים מרובים ועולות מועטות. אוכלים מועטים ונכסים מרובים - מביא עולות מרובות [שולמים מועטים]. זה וזה מועט עליו אמרו מעה כסף ושתי כסף. זה וזה מרובים על זה נאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' א-להיך אשר נתן לך.

פסוק יח

א.

שופטים ושטרים תתן לך. (סנהדרין טז) מנין שממנים ב"ד לכל ישראל? ת"ל שופטים תתן לך. ומנין שממנים שוטרים לכל ישראל? ת"ל שוטרים תתן לך.

רבי יהודה אומר מנין שממנים אחד על גבי כולם? תלמוד לומר תתן לך ואומר [והנה אמריהו כהן הראש עליכם] ושטרים הלויים לפניכם (דה"ב יט).

ומנין שממנים ב"ד לכל עיר ועיר? תלמוד לומר שופטים בכל שעריך. ומנין שממנים שוטרים לכל עיר ועיר? תלמוד לומר ושטרים לשעריך.

ומנין שממנים ב"ד לכל שבט ושבט? ת"ל ושופטים לשבטיך. ומנין שממנים שוטרים לכל שבט ושבט? ת"ל ושטרים לשבטיך.

רשב"ג אומר לשבטיך ושפטו - מצוה לכל שבט ושבט להיות דן את שבטו. ושפטו את העם. בעל כרחם.

פסוק יט

ב.

משפט צדק. [לא תטה משפט בממון לא תכיר פנים בדין. ד"א] זה מינוי הדיינים. (והלא) [שהלא] כבר נאמר [ושפטתם צדק] לא תטה משפט [לא תכיר פנים!] מה תלמוד לומר משפט צדק? זה מינוי הדיינים.

לא תטה משפט. שלא תאמר "איש פלוני נאה" "איש פלוני קרובי".

לא תכיר פנים . שלא תאמר "איש פלוני עשיר" "איש פלוני עני".

ג.

ולא תקח שחד . ואין צריך לומר לזכות את הזכאי ולחייב את החייב. כי השחד יעור עיני חכמים ואין צריך לומר עיני טפשים. ויסלף דברי צדיקים ואין צריך לומר דברי רשעים. כי השחד יעור אומר על טהור טמא ועל טמא טהור. ויסלף דברי צדיקים אומר על אסור מותר ועל מותר אסור.

[אלא] כי השחד יעור עיני חכמים - (ויסלף דברי צדיקים) אינו יוצא ידי עולמו עד שיורהו צדק בהוראתו. ויסלף דברי צדיקים - אינו יוצא ידי עולמו עד (שידע) [שלא ידע] מה מדבר.

(ד"א לא תטה משפט - בממון לא תכיר פנים - בדין).

פסוק כ

ד.

זכאי אין מחזירין אותו לחובה? תלמוד לומר צדק צדק תרדוף .

יצא חייב מנין שמחזירין אותו לזכות? שנאמר צדק צדק תרדף .

(סנהדרין לב וש"נ) ד"א צדק צדק תרדף הלך אחר ב"ד היפה. אחר ב"ד של ריב"ז ואחר ב"ד של ר' אליעזר.

למען תחיה וירשת את הארץ . מלמד שמינוי הדיינים כדאי להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם (ושלא להפילם בחרב).

פסוק כא

ה.

'א-להיך .

(תמיד כח) ר' אליעזר בן יעקב אומר מנין שאין עושין אכסדראות בעזרה? תלמוד לומר [כל עץ] אצל מזבח ה' א-להיך .

כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבות במה.

פסוק כב

ו.

ולא תקים לך מצבה אשר שנה ה' א-להיך. אין לי אלא מצבה (ואשרה) עבודת כוכבים מנין? ודין הוא ומה מצבה שאהובה לאבות שנואה לבנים (אשרה) עבודת כוכבים ששנואה לאבות אינו דין שתהא שנואה לבנים!

ספרי על דברים יז

פסוק א

ז.

לא תזבח לה' א-להיך שור ושה. (זבחים לו) ר' יהודה אומר יכול השוחט חטאת בדרום יהיה עובר בלא תעשה? תלמוד לומר לא תזבח לה' א-להיך שור ושה אשר יהיה בו מום על מום - עובר בלא תעשה. וחכמים אומרים אף השוחט חטאת בדרום עובר בלא תעשה.

יכול המקדים קדשים זה לזה - עולה לחטאת פסח לתמיד מוספים לתמידים יהיה עובר בלא תעשה? תלמוד לומר (דברים יב) (לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגן תירוש ויצהרך (שם טז) לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך) לא תזבח לה' א-להיך שור ושה אשר יהיה בו מום על אלו עובר (בעשה) [בלא תעשה] ואין מקדים קדשים זה לזה עובר בלא תעשה.

ח.

אשר יהיה בו מום. אין לי אלא שנולד תם ונעשה בעל מום.

נולד בעל מום ממעי אמו מנין? תלמוד לומר כל דבר רע.

(בכורות מא) מנין לבעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית? תלמוד לומר כל דבר רע.

מנין לחולה ולזקן ולמזוהם? תלמוד לומר שור ושה כל דבר רע.

ומנין לקדשים ששחטן חוץ לזמנם וחוץ למקומם שהוא עובר בלא תעשה? תלמוד לומר כל דבר דבר שתלוי בדבור.

ומנין לרובע ונרבע ומוקצה ונעבד? תלמוד לומר כי תועבת ה' א-להיך (הוא).

ומנין לאתנן ומחיר וכלאים וטרפה ויוצא דופן? תלמוד לומר כי תועבת. ר' יהושע אומר (תמורה ל) היא תועבה ואין הולד תועבה.

ר' שמעון אומר לפי שמצינו ברובע ונרבע שהם פסולים בבהמה יכול אף באדם? תלמוד לומר "היא" בזבח דברתי ולא דברתי בזובח.

פסוק ב

ט.

כי ימצא . בעדים. (מכלל) שנאמר להלן על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר זה בנין אב. שכל מקום שנאמר " ימצא " - בשנים עדים ובשלשה עדים הכתוב מדבר.

י.

באחד שעריך . מה תלמוד לומר? לפי שנאמר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך . (כתובות מה) שומע אני שער (שנמצאו בו ולא שער) שנדונו בו! ת"ל " שעריך " " שעריך " לגז"ש - מה " שעריך " האמור (להלן) [כאן] שער שנמצאו בו ולא שער שנדונו בו; אף " שעריך " האמור (כאן) [להלן] שער שנמצאו בו ולא שער שנדונו בו.

יא.

[איש או אשה . מה תלמוד לומר?] (סנהדרין פט) לפי שמצינו שהנדחים [המרובים] בסייף. יכול אף (המדיחים) [המועטים]? תלמוד לומר את האיש או את האשה .

וסקלתם באבנים ומתו . לפי שמצינו (סנהדרין קיא) שאין עושין עיר הנדחת לא על פי (עד אחד) [יחיד] ולא ע"פ (האשה) [שנים]. יכול יהא פטור? תלמוד לומר איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני ה' א-להיך לעבור בריתו .

קרוי ה' שמות

* חרם

* תועבה

* שנאוי

* משוקץ

* עול.

(ד"א המקרא) [והמקום] קרא לו חמשה שמות

* רע

* ומפר ברית

* מנאץ

* מכעיס

* ממרה.

(וחמשה) [וגורם חמשה] דברים

* מטמא את (הארץ) [המקדש]

* מחלל את השם

* [ומסלק את השכינה

* ומפיל את ישראל בחרב

* ומגלה אותם מארצם.]

פסוק ג

יב.

אין לי אלא (זה בלבד) עובד מנין (? תלמוד לומר וילך ויעבוד אלהים אחרים . ומנין אף) למשתחוה? תלמוד לומר וישתחו להם ולשמש או לירח או לכל צבא השמים .

[כשהוא אומר] אשר לא צויתי (כשהוא אומר לעובדם) להביא את המשתף.

רבי יוסי הגלילי אומר מכלל שנאמר (דברים ד) אשר חלק ה' א-להיך אותם לכל העמים יכול שחלקם לעובדי כוכבים? ת"ל (אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם) (אשר לא צויתי).

רבי יוסי אומר אלעזר בני אומר שלשה דברים (ירמיה ט)

* אשר לא צויתי בתורה.

* ולא דברתי (בעשרת הדברות) [לנביאים].

* ולא עלתה על לבי שיקריב אדם בנו על גבי המזבח.

(תענית ד) אחרים אומרים אשר לא צויתי (זה בנו של מישע מלך מואב. ולא דברתי זה בתו של יפתח.) ולא עלתה על לבי (שהקריב אדם את בתו על גבי המזבח) [זה יצחק בן אברהם].

פסוק ד

יג.

והגד לך ושמעת ודרשת היטב . ולהלן הוא אומר ודרשת וחקרת ושאלת היטב " היטב " לגזרה שוה. מלמד שבודקין אותו בז' חקירות. אין לי אלא חקירות בדיקות מנין? תלמוד לומר והנה אמת נכון הדבר .

אם סופנו לרבות בדיקות מה תלמוד לומר "חקירות" (=מה צורך בחקירות)? אלא שבחקירות אמר אחד איני יודע - עדותם בטלה. בדיקות אמר אחד איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעים - עדותם קיימת. אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישים זה את זה - עדותם בטלה.

בישראל. אין לי אלא ישראל גרים נשים ועבדים מנין? תלמוד לומר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה.

אל שערך. שומע אני שער (שנמצאו בו ושער) שנדונו בו! תלמוד לומר "שערך" "שערך" לגזרה שוה. נאמר כאן "שערך" ונאמר להלן "שערך" מה "שערך" האמור להלן שער שנמצאו בו ולא שער שנדונו בו; אף "שערך" האמור כאן שער שנמצאו בו ולא שער שנדונו בו.

פסוק ה

יד.

ההוא. ולא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה.

ההיא. ולא אנוסה ולא שוגגת ולא מוטעת.

וסקלתם באבנים. יכול באבנים מרובות? תלמוד לומר (ויקרא כח) באבן.

אי באבן יכול באבן אחת? תלמוד לומר באבנים. אמור מעתה לא מת בראשונה ימות בשניה.

פסוק ו

טו.

על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת. אין לי מת כסדר הזה [אלא זה] בלבד מנין לרבות שאר המומתים? תלמוד לומר על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת.

טז.

מנין שלא ילמד עד חובה? תלמוד לומר לא יומת על פי עד אחד.

ומנין שלא ילמד תלמיד עליו חובה? תלמוד לומר לא יומת על פי עד אחד.

פסוק ז

יז.

יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה. (סנהדרין סה) מצוה בעדים להמיתו.

ומנין שאם לא מת ביד עדים שימות ביד כל אדם? תלמוד לומר ויד כל העם באחרונה .
ובערת הרע מקרבך . בער עושה הרעות מישראל.

פסוק ח

יח.

כי יפלא . (מלמד ש) במופלא [שבב"ד] הכתוב מדבר .

ממך . זו עצה .

דבר . זו הלכה .

למשפט . זה הדין .

בין דם לדם . בין דם נידה לדם זיבה לדם יולדת .

בין דין לדין . בין דיני ממונות לדיני נפשות לדיני מכות .

בין נגע לנגע . בין נגעי אדם לנגעי בתים לנגעי בגדים .

דברי . אלו ערכין וחרמים והקדשות .

ריבות . זו השקאת סוטה ועריפת העגלה וטהרת מצורע .

בשעריך . זה לקט שכחה ופאה .

(וקמת מיד) .

יט.

וקמת . (בבית) [מבית] דין .

[ועלית למקום] . מכאן אמרו (סנהדרין סה) שלשה בתי דינים היו שם

* אחד על פתח הר הבית

* ואחד על פתח העזרה

* ואחד על לשכת הגזית .

באים לזו שעל פתח הר הבית . (אם שמעו) אמרו להם [”כך דרשתי וכך דרשו חברי”] ”כך למדתי וכך למדו חברי” . אם שמעו אומרים להם ואם לאו באים לזה שעל פתח העזרה . ואומר ”כך דרשתי וכך דרשו חברי” ”כך למדתי וכך למדו חברי” . אם שמעו אמרו להם ואם לאו אלו באים לבית דין שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאת לכל ישראל שנאמר אל המקום אשר יבחר ה' א-להיך בו .

וקמת ועלית . (סנהדרין סה וש"נ) מלמד שארץ ישראל גבוה מכל הארצות ובית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל.

פסוק ט

כ.

ובאת . לרבות בית דין שביבנה.

אל הכהנים הלויים . מצות בית דין שיהיו בו כהנים ולויים.

יכול (מצוה) אם אין בו יהיה פסול? תלמוד לומר ואל השופט אף על פי שאין בו כהנים ולויים - כשר.

כא.

אשר יהיה בימים ההם . (ר"ה כה וש"נ) אמר רבי יוסי הגלילי וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא נמצא בימיו? אלא שופט שהוא כשר (ומוחזק) באותן הימים. היה קרוב ונתרחק - כשר. [דבר אחר אין לך אלא שופט שבימיך.] וכן הוא אומר (קהלת ז) אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה .

ודרשת והגידו לך את דבר המשפט . אלו דקדוקי משפט.

פסוק י

כב.

ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה'. על הוראת בית דין הגדול שבירושלים חייבים מיתה ואין חייבים מיתה על הוראת בית דין שביבנה.

פסוק יא

כג.

על פי התורה אשר יורוך . על דברי תורה חייבים מיתה ואין חייבים מיתה על דברי סופרים.

כד.

ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה . זו מצות עשה.

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך . זו מצות לא תעשה.

ימין ושמאל . אפילו [נראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל - שמע להם.

פסוק יב

כה.

והאיש אשר יעשה בזדון . ולא שמע מפּי בית דין מורה.
אשר יעשה . על מעשה הוא חייב ואינו חייב על הוראה.
בזדון . על הזדון הוא חייב ואינו חייב על השוגג.
לבלתי שמוע אל הכהן . ולא שומע מפּי שומע.

כו.

אל הכהן העומד לשרת . מגיד הכתוב (סנהדרין פד) שאין שירות כשר אלא מעומד. הא אם ישב ועבד עבודתו פסולה.
או אל השופט . זה שאמרנו "אף על פי שאין בו כהנים ולוים כשר".
ומת האיש . (סנהדרין נב) סתם מיתה האמורה בתורה בחנק.
ההוא . לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה.
ובערת הרע מִישראל . בער עושה הרעות מִישראל.

פסוק יד

כז.

כי תבוא אל הארץ . עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תכנס לארץ.
אשר ה' א-להיך נותן לך . בזכותך.
וירשתה וישבתה בה . בשכר שתירש תשב.

כח.

ואמרת אשימה עלי מלך ככל וגו' . (סנהדרין נב) ר' נהוראי אומר הפסוק בגנאי ישראל הוא מדבר שנאמר (שמואל א ח)
כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם .
אמר ר' יהודה והלא מצוה היא מן התורה לשאול להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' א-להיך בו ולמה
נענשו בימי שמואל? מפני שהקדימו על ידם.
ככל הגוים אשר סביבותי . ר' נהוראי אומר לא בקשו להם מלך אלא להעבידם עבודת כוכבים שנא' (שמואל א ח) והיינו
גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו .

פסוק טו

כט.

שום תשים . מת מנה אחר תחתיו.

מלך . ולא מלכה.

אשר יבחר ה' א-להיך בו . (סנהדרין כ) על פי נביא.

בקרבך . ולא מחוץ לארץ.

אחיק . ולא אחרים.

ל.

תשים עליך מלך . והלא כבר נאמר . שום תשים עליך מלך ומה תלמוד לומר תשים עליך מלך ? שתהא אימתו עליך . מכאן אמרו מלך (סנהדרין כב) אין רוכבים על סוסו ואין משתמשים בשרביטו ואין רואים אותו ערום ולא כשהוא מסתפר ולא בבית המרחץ.

דבר אחר (שום) תשים עליך מלך זו מצות עשה.

לא.

תוכל לתת עליך איש נכרי . זו מצות לא תעשה.

איש נכרי [אשר לא אחיק הוא] . מכאן אמרו (יבמות מה) אין ממנים פרנס על הצבור [עד שתהא אמו מישראל] .

אשר לא אחיק הוא . [זה העבד] . (סוטה מא) כשהיה אגריפס מגיע לפסוק זה היה בוכה עד שהיו גלגלי עיניו דומעות. והיו אומרים לו כל ישראל "אל תירא אגריפס. אחינו אתה אחינו אתה".

פסוק טז

לב.

רק לא ירבה לו סוסים . (סנהדרין כא) יכול לא ירבה למרכבתו ולא לפרשיו? תלמוד לומר לא ירבה לו לו אין מרבה אבל מרבה הוא למרכבתו ולפרשיו.

אם כן למה נאמר (למען הרבות סוס) [סוסים] ? סוסים בטלים.

מנין אפילו סוס אחד והוא בטל? [תלמוד לומר סוס . ומנין כי] כדאי הוא שיחזיר את העם למצרים? תלמוד לומר לא ירבה לו סוסים ולא ישיב .

והלא דברים קל וחומר - ומה (מצוה) [מצרים] שהברית כרותה עליה (שלא יוסיפו לראותה עוד עד עולם) - עבירה מחזירתם לשם; שאר ארצות שאין הברית כרותה עליהם על אחת כמה וכמה.

פסוק יז

לג.

ולא ירבה לו נשים . (סנהדרין כא) על י"ח.

ר' יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהיו מסירות את לבו שנאמר ולא יסור לבבו .

ר' שמעון אומר אפילו אחת והיא מסירה את לבו - לא ישאנה. אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים ? אפילו כאביגיל.

וכסף וזהב לא ירבה לו מאד . (סנהדרין כא) יכול אפי' ליתן לאפסניא (=לצבא) ? ת"ל לא ירבה לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא ליתן באפסניא.

פסוק יח

לד.

והיה כשבתו על כסא ממלכתו . אם עושה הוא כל האמור בענין כדאי הוא שישב על כסא ממלכתו.

לה.

וכתב לו (את משנה התורה הזאת על ספר) . (סנהדרין כא) לשמו. שלא יהא נאות בשל אבותיו.

משנה . אין לי אלא משנה תורה שאר דברי תורה מנין? תלמוד לומר לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת . אם כן למה נאמר " משנה תורה " ? משום (סנהדרין כב) שעתידה להשתנות.

אחרים אומרים (סוטה מא) אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד.

לו.

על ספר . ולא על לוח ולא על נייר אלא יכתבנו על המגילה (שנאמר על ספר) .

מלפני הכהנים הלויים . [מן הספר שבעזרה] .

פסוק יט

לז.

והיתה עמו . מכאן אמרו (סנהדרין כא) המלך יוצא למלחמה והיא עמו יושב בדין והיא אצלו מיסב והיא כנגדו (שנאמר והיתה עמו) .

וקרא בו כל ימי חייו . ימי חייו - הימים כל ימי חייו - הלילות.

לה.

למען ילמד ליראה את ה' א-להיו . מלמד (שהמורא מביא לידי מקרא מקרא מביא לידי תרגום תרגום מביא לידי משנה משנה מביא לידי תלמוד תלמוד מביא לידי מעשה מעשה מביא לידי יראה.) [שהתלמוד מביא לידי יראה יראה מביא לידי שמירה שמירה מביא לידי מעשה]. לפי שמצינו ששוה הדיוט למלך בדברי תורה. יכול ישוה לו בדברים אחרים? ת"ל לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה [לעשותם לבלתי רום לבבו מאחיו]. לדברי תורה שוה לו ואין שוה לו לדברים אחרים.

מכאן אמרו (סנהדרין כ) "מלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחים בידו; להרחיב לו אסרטיאות ואין ממחים בידו". (סנהדרין כ וש"נ) דרך המלך אין לו שיעור וכל העם בוזזים ונותנים לפניו והוא נוטל חלק בראש.

לבלתי רום לבבו מאחיו . ולא משל (הקדש) [הקודם].

ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל . שלא יסור מן המצוה ימין ושמאל.

פסוק כ

לט.

למען יאריך ימים על ממלכתו . אם עושה הוא מה שכתוב בענין כדאי הוא שיאריך ימים על ממלכתו. הוא ובניו . (הוריות יא) שאם מת בנו עומד תחתיו. ואין לי אלא זה בלבד מנין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם? תלמוד לומר הוא ובניו בקרב ישראל . כל זמן שהם בקרב ישראל - בנו עומד תחתיו. ר' חנינא בן גמלא אומר הרי הוא אומר (מלכים א ג) וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד . על מה שלא התניתי בתורה (ליתן לך) - נתתי לך על מה שהתניתי לא אתן לך אלא אם כן עשית. וכה"א (מלכים א ט) ואתה אם תלך לפני כאשר הלך דוד אביך בתם לבב וביושר לעשות ככל אשר צויתך חוקי ומשפטי תשמור והארכת את ימך .

ספרי על דברים יח

פסוק א

מ.

לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה . מכלל שנאמר (דברים יח) ושרת בשם ה' א-להיו אין לי אלא [כהנים לויים מנין?] אין לי אלא תמימים בעלי מומים מנין? תלמוד לומר כל שבט לוי !

חלק . זו ביזה.

ונחלה . זו נחלת הארץ.

אשי ה' . אלו קדשי מקדש. קדשי הגבול מנין? תלמוד לומר ונחלתו יאכלון .

פסוק ב

מא.

ונחלה . זו נחלת שלשה (עמים) .

לא יהיה לו בקרב אחיו . זו נחלת חמשה [נ"א שבעה].

ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו . להגיד מה גרם.

פסוק ג

מב.

וזו יהיה משפט הכהנים . מלמד (חולין קל) שהמתנות יוצאות בדיינים.

יכול אף כל הקדשים יהיו חייבים במתנות? ודין הוא ומה חולין שאינם חייבים בחזה ושוק חייבים במתנות; קדשים שחייבים בחזה ושוק אינו דין שיהיו חייבים במתנות! ת"ל וזה יהיה משפט הכהנים .

מג.

מאת העם . (חולין קלב) לא מאת אחרים (=גוים) ולא מאת אחיו הכהנים.

מד.

מאת זובחי הזבח . פרט לטרפה.

מאת זובחי הזבח . אין לי אלא בשעת זביחה בלבד . מכאן אמרו (חולין קלד) גר שנתגייר והיה לו פרה . נשחטה עד שלא נתגייר - פטור משנתגייר - חייב . ספק - פטור והמוציא מחברו עליו הראיה.

מה.

תרומת ראשית אין חייב אלא בארץ; אף מתנות אין חייב עליהם אלא בארץ!

נראה למי דומה - דנים דבר שאין תלוי בארץ [ואינו] מקודש מדבר שאין תלוי בארץ ואינו מקודש; ואל תוכיח תרומת ראשית שהיא תלויה בארץ ומקודש!

או כלך לדרך זו - דנים דבר שנוהג בין במרובה [בין במועט מדבר שנוהג בין במרובה] בין במועט; ואל יוכיח ראשית הגז שאינו נוהג אלא במרובה!

תלמוד לומר אם שור אם שיה בין בארץ בין בחוץ לארץ.

מו.

ונתן לכהן . לכהן עצמו.

הזרוע . (חולין קלד) זרוע של ימין.

והלחיים . זה לחי התחתון.

והקבה . כמשמעו.

רבי יהודה אומר דורשי רשומות היו אומרים נתן לו " זרוע " תחת היד וכה"א (במדבר כב) ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו . " הלחיים " זו תחת תפלה וכה"א (תהלים קר) ויעמד פינחס ויפלל . " קבה " תחת (במדבר כב) האשה אל קבתה .

פסוק ד

מז.

ראשית (דגנך תירושך ויצהרך) . מלמד (תרומות פ"ב) שאין תורמים אותן אלא מן המובחר . (בכורות נד) מצינו בשני מינים שבאלו אין תורמים מזה על זה; כך שני מינים [נ"א שבתבואה ושבירק] אין תורמים מזה על זה.

מח.

וראשית גז . (בתורה ה) ולא ראשית השטף.

(ראשית) גז [צאנך] . פרט לטרפה.

מט.

ראשית גז . בין בארץ בין בחוץ לארץ.

צאנך . ולא של אחרים . מכאן אמרו (חולין קלה) הלוקח גז צאנו של נכרי פטור מראשית הגז . גז צאנו של חברו אם שייר המוכר - חייב ואם לאו - הלוקח חייב . (שנאמר).

ג.

נתן לו . שיהיה לו כדי מתנה . מכאן אמרו (חולין קלה) כמה נותן לו? משקל ה' סלעים ביהודה שהם עשרה בגליל . מלובן כדי לעשות ממנו בגד קטן . (שנאמר נתן לו שיהא בו כדי מתנה).

(חולין קלז) וכמה צאן יהא לו ויהא חייב בראשית הגז? בית שמאי אומרים שתי רחלות שנאמר (ישעיה ו) והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן .

ובית הלל אומרים חמש שנאמר (שמואל א כה) וחמש צאן עשויות .

רבי עקיבא אומר ראשית גז - שתים . צאנך - ארבע נתן - הרי חמש .

פסוק ה

גא.

כי בו בחר ה' א-להיך מכל שבטיך לעמוד לשרת. מגיד הכתוב (זבחים כג ושי"ג) שאין שירות כשר בו אלא מעומד. ואם ישב ושרת עבודתו פסולה. הוא ובניו כל הימים. בין בארץ בין בחוץ לארץ.

פסוק ו

גב.

וכי יבא הלוי (הוא). יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר? תלמוד לומר (מאחד שעריך משלא נטלו שעריהם במקום אחד יצאו לויים שנטלו שעריהם במקום אחד). ושרת בראוי לשירות. יצאו לויים שאינם ראויים לשירות. מכל ישראל אשר הוא גר שם. מכל מקומות מושבותיהם.

ובא בכל אות נפשו. מנין [לכהן שבא ומקריב קרבנותיהם בכל עת ובכל שעה שירצה? תלמוד לומר ובא בכל אות נפשו].

מנין [אתה אומר שכהן בא ונושא את כפיו במשמר [שאינו] שלו? תלמוד לומר ובא בכל אות נפשו [ושרת בשם ה' איזה שירות שהוא בשם ה'? זה ברכת כהנים].

(מכאן) [מנין] אתה אומר (סוכה נה) שכל המשמרות שוים בקרבנות הרגל הבאים מחמת הרגל? שנאמר ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה'. יכול לעולם? תלמוד לומר מאחד שעריך. בשעה שישראל נכנסים בשער אחד בשלש רגלים.

(ושרת בשם ה' א-להיו) [העומדים לשרת]. על גבי הרצפה. מכאן אמרו (זבחים טז) (ערל טמא) יושב עומד על גבי הכלים או על גבי בהמה או על גבי חברו - פסול.

פסוק ח

גג.

מנין אתה אומר כל המשמרות שוים באמורי הרגלים ובחילוק לחם הפנים? תלמוד לומר חלק חלק יאכלו. חלק לאכילה חלק לעבודה.

(חלק לעבודה חלק לאכילה). (סוכה נו) יכול יהיו כל המשמרות שוים בקרבנות הרגל הבאים שלא מחמת הרגל? תלמוד לומר לבד ממכריו על האבות. מה מכרו האבות זה לזה - אני בשבתי (=בשבת [שבוע] שלי) ואתה בשבתך.

פסוק ט

גד.

כי אתה בא אל הארץ . עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תכנס לארץ .
אשר ה' א-להיך נותן לך . בשכרה.

גה.

לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם . (שבת עה וש"נ) יכול אי אתה יכול להבין ולהורות? תלמוד לומר
לעשות . לעשות אי אתה למד אבל אתה למד להבין ולהורות.

פסוק י

גו.

לא ימצא בך . להזהיר בית דין על כך.

גי.

מעביר בנו ובתו באש . אין לי אלא בנו ובתו . בן בנו ובן בתו מנין? תלמוד לומר (ויקרא כ) בתתו מזרעו
למולך .

ועדיין אני אומר כאן באש ולהלן במולך! מנין אתה אומר ליתן את האמור כאן להלן ואת האמור להלן
כאן? נאמר " העברה " (ויקרא יח) " העברה " לגזרה שוה. מה " העברה " האמורה כאן באש אף " העברה
" האמורה להן באש. ומה " העברה " האמורה להן למולך אף " העברה " האמור כאן למולך. נמצאת א"א
(=אי אפשר) שימסור ויעביר באש ולמולך עד שיאמר שני כתובים. ואם לאו - לא שמענו.

(קוסם . אחד מרובה ואחד מועט).

קסמים . לחייב על כל קסם וקסם. איזהו קוסם? זה האוחז במקלו ואמר אם אלך אם לא אלך. וכה"א (הושע ד) עמי
בעצו ישאל ומקלו יגיד לו .

ד"א שועל בימינו ובשמאלו [ומכוין מעשיו על פי זה] .

דבר אחר מעביר בנו ובתו באש (מגילה כה) זה הוא הבעל ארמית ומעמיד ממנה בן אויב למקום. עונש
שמענו אזהרה לא שמענו! תלמוד לומר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש . זה שהוא מעביר בנו ובתו
לעבודת כוכבים וכורת עמה ברית שנאמר (ירמיה לד) העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו .

גח.

קוסם . אחד מרובה ואחד מועט.

קסמים . לחייב על כל קסם וקסם. איזהו קוסם? זה האוחז במקלו ואמר אם אלך אם לא אלך. וכן הוא אומר (הושע ד) עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו .

דבר אחר שועל בימינו ובשמאלו [ומכוין מעשיו על פי זה] .

נט.

מעונן . (סנהדרין סה) ר' ישמעאל אומר זה המעביר על העין.

(רבי עקיבא אומר אלו נותני העתים).

וחכמים אומרים אלו אוחזי העינים.

[רבי עקיבא אומר אלו נותני העתים.] כגון אלו האומרים למודי ערב שביעיות להיות [חטים] יפות עקורי קטניות מהיות רעות.

ס.

ומנחש . איזהו מנחש? כגון האומר "נפלה פתו מפיו" "מקלו מידו" "נחש מימינו" ו"שועל משמאלו" ו"פסק (זנבו) [צבי] את הדרך לפניו".

והאומר "אל תתחיל בו שהרי [שחרית הוא]" "ראש חודש הוא" (שהרי "ערב שבת) "מוצאי שבת הוא".

סא.

ומכשף . (סנהדרין סז) העושה מעשה [חייב] (ולא) האוחז את העינים [פטור].

רבי עקיבא אומר משום רבי יהושע שנים מלקטים קשואים אחד לוקט - פטור ואחד לוקט - חייב. העושה מעשה - חייב האוחז את העינים - פטור.

פסוק יא

סב.

וחובר חבר . (סנהדרין סה) אחד חובר את הנחש ואחד חובר את העקרב.

סג.

ושואל אוב . זה פיתום המדבר משחיו.

ידעוני . המדבר בפיו.

הם עצמם בסקילה והנשאל בהם באזהרה (ודורש אל המתים). אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלתו. מה בין מעלה בזכורו לנשאל בגלגלתו? מעלה בזכורו - אין עולה כדרכו ואין נשאל בשבת; נשאל בגלגלתו - עולה כדרכו ונשאל בשבת.

פסוק יב

סד.

כי תועבת ה' כל עושה אלה. ואפילו אחת מהם. [לפי שאומר] ובגלל התועבות האלה ה' א-להיך מוריש אותם מפניך יכול לא יהא חייב עד שיעבור על כולם? תלמוד לומר כל עושה אלה אפילו אחת מהם.

סה.

(כשהיה ר' אלעזר [נ"א ר"ע] מגיע לפסוק זה היה אומר "חבל עלינו. מה אם מי שמדבק בטומאה - רוח טומאה שורה עליו; המדבק בשכינה דין הוא שתשרה עליו רוח הקדש! ומי גרם - (ישעיה נט) כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין א-להיכם".

פסוק יג

סו.

תמים תהיה עם ה' א-להיך. כשאתה תם חלקך עם ה' א-להיך. וכן דוד אומר (תהלים כז) ואני בתומי אלך פדני וחנני. (תהלים מא) ואני בתומי תמכת בי ותציבני לפניך לעולם.

פסוק יד

סז.

כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם. עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה אתה יורש אותם. אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו. שמא תאמר "להם יש במה לשאול ולי אין לי!" תלמוד לומר ואתה לא כן נתן לך ה' א-להיך. לך נתנה! ואתה מניח דברי תורה ומתעסק בבטולה!

פסוק טו

סח.

נביא מקרבך מאחריך כמוני יקים לך ה' א-להיך. "מקרבך" ולא בחוצה לארץ. "מאחריך" ולא מאחרים. "יקים לך" ולא לעובדי גלולים. ומה אני מקיים (ירמיה ח) נביא לגוים נתתיך? (בנוהג) [לנוהגים] מנהג גוים. אליו תשמעון. (סנהדרין פט וש"נ) אפילו אומר לך "עבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה" כאלהו בהר הכרמל; לפי שעה - שמע לו.

פסוק טז

סט.

ככל אשר שאלת מעם ה' א-להיך בחורב . בזו זכו שעמדו להם נביאים. דכתיב לא אוסף לשמוע את קול ה' א-להי ויאמר ה' אלי היטיבו אשר דברו כווננו לדעת.

נביא אקים . הא למדת שבשכר יראה זכו שעמדו להם נביאים.

ונתתי דברי בפיו . בפיו אני נותן אבל איני מדבר עמו פנים בפנים. מכאן ואילך הוי יודע היאך רוח הקדש נתנת בפני הנביאים.

ודבר אליהם . שלא (להשיב את) [להושיב על ידי] מתורגמן.

את כל אשר אצונו . על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

פסוק יט

ע.

"ג". אפילו כוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור -

(אין שומעים לו) [מיתתו בידי אדם. שנאמר] אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי [ואשר ידבר בשם אלהים אחרים] ומת בסתם מיתה האמורה בתורה זו חנק.

פסוק כא

עא.

וכי תאמר . עדיין עתידים אתם לומר "איכה נדע את הדבר?". ירמיה אמר (ירמיה כז) (הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה) [על הכלים הנותרים בית ה' בבבלה יובאו ושמה יהיו]. וחנניה אומר (שם כח) (הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה) [אני משיב אל המקום הזה את כלי בית ה']. למי אשמע? תלמוד לומר אשר ידבר הנביא בשם ה' [וגו']. ואיזה הדבר אשר דברו המקום? זה שהוא אומר בזדון דברו הנביא . על זדון הוא חייב ואינו חייב על שגגה.

לא תגור ממנו . אל תמנע עצמך מללמד חובה עליו.

ספרי על דברים יט

פסוק ב

עב.

בתוך ארצך . ולא בספר (=גבול) .

אשר ה' א-להיך נותן לך לרשתה . משתכבוש - תירש.

פסוק ג

עג.

תכין לך הדרך . (מכות ט) תכין סרטיאות שיהיו (מפורשות) [מפולשות] לתוכה.

ושלשת את גבול ארצך . שלא יהיו מפוזרות אלא [משולשות]. ויהיו מכוונות כשתי שורות שבכרם.

אשר ינחילך ה' א-להיך . לרבות עבר הירדן.

לנוס שמה (כל רוצח) . שלא יהיה גולה מעיר לעיר.

פסוק ד

עד.

[כל רוצח .] וזה דבר הרוצח . מכאן אמרו (שביעית י) רוצח שגלה מעירו לעיר מקלט [ידבר ויאמר "רוצח אני"].

מכלל שנאמר פן ירדף גואל הדם אחרי הרוצח אין לי אלא רודף וגואל . רודף ואינו גואל גואל ואינו רודף לא רודף ולא גואל מנין? תלמוד לומר " רוצח " " רוצח " ריבה .

מכלל שנאמר כי יחם לבבו אין לי אלא מי שיש לו חמות הלב . (מכות ט) האב את הבן והבן את האב (האב את האב והבן את הבן) מנין? תלמוד לומר " רוצח " " רוצח " ריבה .

עה.

מה תלמוד לומר " שמה " " שמה " " שמה " שלשה פעמים? (מכות ט)

1.

שם תהיה דירתו

2.

שם תהיה מיתתו

3.

שם תהיה קבורתו.

מה תלמוד לומר " רעהו " " רעהו " " רעהו " שלשה פעמים? (מכות ט)

4.

" רעהו " פרט לאחרים (=גוים)

5.

" רעהו " פרטו לגר [תושב]

6.

" רעהו " כבר קראו הכתוב " רעהו " שנאמר אשר יכה את רעהו בבלי דעת .

עו.

והוא לא שונא לו (מתמול שלשום) . (מכות יא ע"ב) הא אם שונא לו אינו גולה.

מתמול שלשום . זו שר' יהודה אומר " תמול " - שנים " שלשום " - ג'.

(על כן אנכי מצוך. להזהיר ב"ד על כך).

פסוק ה

עז.

ואשר יבא את רעהו ביער . (מכות ח) מה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אף כל שהוא רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם. יצא חצר של בעל הבית שאין רשות לניזק (ולמזיק) ליכנס לשם.

לחטוב עצים . (שם) אבא שאול אומר מה חטיבת עצים רשות אף כל שהוא רשות; יצא אב המכה את בנו.

עח.

ונדחה ידו בגרזן . מכאן אתה אומר נתכוין לקוץ את האילן ונפל על אדם והרגו הרי זה גולה.

ונשל הברזל מן העץ . (מכות ז) המבקע. רבי אומר מן העץ המתבקע.

עט.

ומצא . במצוי. [פרט לממציא את עצמו.] (מכות ח) מכאן היה ר' אליעזר בן יעקב אומר אם משיצאה אבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה - הרי זה פטור.

פ.

הוא ינוס אל אחת הערים האלה . שלא יהיה גולה מעיר לעיר.

פסוק ו

פא.

פן ירדוף גואל הדם . מצוה ביד גואל הדם לרדוף.

(כי יחם לבבו) [והוא לא שונא לו] . הא אם שונא לו - אינו גולה.

מתמול שלשום . ר' יהודה אומר " תמול " - שנים " שלשום " - שלשה.

על כן אנכי מצוך לאמר . להזהיר בית דין על כך.

פסוק ח

פב.

ואם ירחיב ה' א-להיך את גבולך . עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה ירחיב ה' את גבולך.

כאשר נשבע לאבותיך . הכל בזכות אבותיך.

ונתן לך את כל הארץ אשר (נשבע) [דבר לתת] לאבותיך . (הכל בזכות אבות) [זה קיני קנזי וקדמוני].

כי תשמור את כל המצוה הזאת לעשותה ויספת לך . מכאן אמרו שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן. וכשבאו לארץ הפרישו עוד שלש ולעתיד לבא עתידים להפריש עוד שלש. שלש על שלש הרי ששה ועוד ג' הרי תשע.

ר' נהוראי אומר שלש על שלש ועוד שלש הרי תשע ועוד ג' הרי י"ב.

אבא שאול אומר שלש על שלש ועוד שלש הרי תשע. " על השלש " הרי שתים עשרה. " האלה " הרי חמש עשרה.

(ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך אשר ה' א-להיך נותן לך נחלה).

פסוק יא

פג.

וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו . מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה.

(ויקרא יט) (ואהבת לרעך כמוך. אם עבר על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה.) עבר על ואהבת לרעך כמוך סופו לעבור על (שם) לא תשנא ועל (שם) לא תקום ולא תטור . וסופו לעבור על (שם) וחי אחיך עמך עד שבא לידי שפיכת דמים. לכך נאמר וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו .

פד.

[ונס אל אחת מן הערים האל .] (מכות ט) מכאן היה רבי יוסי ברבי יהודה אומר ההורג את הנפש בין בשוגג בין במזיד הכל מקדימין לערי מקלט. ובית דין שולחים ומביאים אותם משם. מי שנתחייב מיתה - הרגוהו שנאמ' ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם . מי שלא נתחייב מיתה - פטרוהו שנאמר והצילו העדה את הרוצח . מי שנתחייב גלות - מחזירין אותו למקומו שנאמר והשיבו אותו העדה . רבי אומר רוצח [מעצמו] גולה לעיר מקלט. כסבור שקלטן כשם שקולט שוגג כך קולט מזיד. (זקני העיר שולחים ומביאים אותו משם שנאמר ושלחו זקני עירו ומת.)

פסוק יב

פה.

[ונתנו אותו ביד גואל הדם]. מנין לא מת ביד גואל הדם ימות ביד כל אדם? תלמוד לומר (ונתנו אותו ביד גואל הדם) ומת . לא תחוס עינך עליו ובערת דם הנקי . שמא תאמר הואיל ונהרג זה למה אנו באים לחוב בדמו של זה? תלמוד לומר לא תחוס עינך עליו . ובערת דם הנקי . בער עושי הרעות מישראל.

פסוק יד

פו.

לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים . והלא כבר נאמר (ויקרא יט) לא תגזול ומה תלמוד לומר לא תסיג ? מלמד שכל העוקר תחומו של חברו עובר בשני לאוין . יכול [אף] בחוצה לארץ? תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל . בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לאו אחד בלבד . מנין לעוקר תחומין של שבטים שעובר בלא תעשה? תלמוד לומר (משלי כג) אל תסג גבול עולם . מנין למחליף דברי ר' אליעזר בדברי רבי יהושע ודברי רבי יהושע בדברי ר' אליעזר - לומר על טהור טמא ועל טמא טהור שהוא עובר בלא תעשה? תלמוד לומר לא תסיג גבול (רעך) [עולם] . מנין למוכר קבר אבותיו

שעובר בלא תעשה? תלמוד לומר לא תסיג גבול רעך . יכול אפילו לא נקבר אדם בו מעולם? תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל . הא אם קבר בו אפילו נפל אחד ברשותו אינו עובר בלא תעשה.

פסוק טז

פז.

לא יקום עד אחד באיש . אין לי אלא לדיני נפשות (לדיני ממונות) [למכות] מניין? תלמוד לומר לכל עון . לקרבנות מניין? תלמוד לומר לכל חטאת .

(למכות) [להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה] מניין? תלמוד לומר לכל חטא (אשר יחטא .

להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה) [לדיני ממונות] מניין? תלמוד לומר (לכל עון ולכל חטאת) [אשר יחטא] .

אין לי אלא עדות איש לעדות אשה מניין? תלמוד לומר לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא . אם סופנו לרבות אשה מה תלמוד לומר " איש " ? (לעון אינו קם) קם הוא באשה להשיאה דברי רבי (יהושע) [יהודה] .

פח.

ר' יוסי אומר לעון אינו קם; אבל קם הוא לשבועה. א"ר יוסי קל וחומר - ומה במקום שאין פיו מצטרף עם עד אחד למיתה הרי זה נשבע על פי עצמו; מקום (שפיו) [שעד אחד] מצטרף עם עד אחד לממון אינו דין שיהא נשבע על פי (עצמו) [עד אחד]! לאו מה לנשבע על פי עצמו שכן משלם על פי עצמו; ישבע על פי עד אחד שכן [אין] משלם על פי עד אחד! תלמוד לומר " לכל עון " לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה.

על פי שני עדים או על פי שלשה עדים . לא על פי כתבם ולא על פי מתורגמן. מכאן אמרו (ריש סוטה) המקנא לאשתו רבי אליעזר אומר מקנא על פי שנים ומשקה לה על פי עד אחד.

[רבי יהושע אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים. שהיה בדין ומה אם עדות הראשון שאינה אוסרתה איסור עולם אין מתקיימת פחות משנים; עדות שניה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים פחות משנים! תלמוד לומר " ועד אין בה " כל שיש בה לא היתה שותה.

פסוק טז

פט.

כי יקום עד חמש באיש לענות בו סרה . (סנהדרין כד) אין חמש אלא גזלן (שנאמר לענות בו סרה) ואין סרה אלא (עבירה) [שקירה] שנאמר כי דבר סרה (דברים יג). ואומר (ירמיה כט) השנה אתה מת כי דברת סרה על ה' . מגיד שאינו חייב עד שיכחיש את עצמו.

מכאן אמרו (מכות ה) אין העדים נעשים זוממים עד שיזומו את עצמם. כיצד? "מעידני את איש פלוני שהרג את הנפש". [א"ל "היאך אתם מעידים שהרי נהרג זה או הורג זה היה עמנו אותו היום במקום פלוני!" אין אלו זוממין. אבל אמרו להם "היאך אתם מעידים שהרי אתם הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני!" הרי אלו זוממים ונהרגים].

פסוק יז

צ.

ועמדו. מצוה (בעדים) בבעלי דינים שיעמדו.

שני האנשים. (שבועות ל) אין לי אלא בזמן שהם שני אנשים. איש עם אשה ואשה עם איש שתי נשים זו עם זו מניין? תלמוד לומר אשר להם הריב מכל מקום.

[אם כן מה תלמוד לומר "האנשים"? לפי שנאמר על פי שנים עדים וגו'] יכול אף אשה תהיה כשרה לעדות? נאמר כאן "שני" ונאמר להלן "שני". מה "שני" האמור כאן אנשים ולא נשים; אף "שני" האמור להלן אנשים ולא נשים.

אשר להם הריב. (סנהדרין יט) יבוא בעל השור ויעמוד על שורו.

לפני ה'. (סנהדרין ו) שהם סבורים לפני בשר ודם הם עומדים ואין עומדים אלא לפני המקום.

לפני הכהנים והשופטים אשר יהיו בימים ההם. זה שאמר רבי יוסי הגלילי וכי תעלה על דעתך שופט שאינו בימין? אלא שופט שהוא כשר (ומוחזק לך) באותן הימים. היה קרוב ונתרחק - כשר.

[דבר אחר אין לך אלא שופט שבימין]. וכן הוא אומר (קהלת ז) אל תאמר מה היה.

ודרשו השופטים היטב. ולהלן הוא אומר ודרשת וחקרת ושאלת היטב. "היטב" "היטב" לגזרה שוה מלמד שבודקין אותו בשבע חקירות. בדיקות מניין תלמוד לומר והנה אמת נכון הדבר.

פסוק יח

צא.

מנין שהעד עושה עצמו שקר? תלמוד לומר והנה עד שקר העד.

יכול אף משנחקרה עדותם בבית דין? תלמוד לומר שקר ענה באחיו. אמור מעתה כל זמן שבית דין צריכים להם ולא משנחקרה עדותם בבית דין. כשתמצא לומר זומם מזומם ואפילו הן מאה.

פסוק יט

צב.

ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו . אם ממון ממון אם מכות מכות אם עונשים עונשים.

צג.

עונש שמענו. אזהרה מנין? תלמוד לומר ועשיתם לו [וגומר.] [נ"א תלמוד לומר לא תענה].

צד.

[לעשות לאחיו] . מכאן אמרו (מכות ה) אין עדים זוממים נהרגים עד שיגמר הדין. שהרי צדוקים אומרים עד שיהרג הנידון שנאמר נפש בנפש . [א"ל חכמים והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים. אם כן למה נאמר נפש בנפש יכול משקבלו עדותם יהרגנו! תלמוד לומר נפש בנפש הא אין נהרגין עד שיגמר הדין.]

צה.

רבי יוסי הגלילי אומר מה תלמוד לומר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ? לפי שמצינו בכל ענשים שבתורה שוה מיתת איש למיתת אשה; וזוממיהם כיוצא בהם. אבל בת כהן ובעלה לא השוה מיתת איש למיתת אשה אלא שמיתת האיש בחנק ומיתת האשה בשרפה. אבל זוממיה לא שמענו מה יעשה להם! תלמוד לומר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו כמיתת אחיו מיתתו ולא כמיתת אחותו מיתתו.

צו.

ומנין שהמבייש משלם ממון? נאמר כאן " לא תחוס עינך " ונאמר להלן (דברים כה) " לא תחוס עינך ". מה " לא תחוס עינך " האמור (להלן) [כאן] ממון אף " לא תחוס עינך " האמור (להלן) [כאן] ממון. רבי יהודה אומר נאמר כאן " יד ורגל " ונאמר להלן (שמות כא) " יד ורגל "; מה " יד ורגל " האמור (כאן) [להלן] ממון אף " יד ורגל " האמור (להלן) [כאן] ממון.

צז.

רבי יוסי הגלילי אומר מנין שלא יצא למלחמה עד שיהיו בו ידים ורגלים ועינים ושנים? תלמוד לומר לא תחוס עינך נפש בנפש... כי תצא למלחמה .

ספרי על דברים כ

פסוק א

צח.

[כי תצא למלחמה .] (סוטה מד) אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמת מצוה; אבל במלחמת חובה הכל יוצאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. (כשישראל העושים רצונו של מקום כל העכו"ם נעשים כסוס אחד שנאמר (שמות טו) סוס ורוכבו רמה בים וכי סוס אחד היה!) מתניתין.

כי תצא למלחמה על אויבך . במלחמת הרשות הכתוב מדבר .

על אויבך . כנגד אויבך אתה נלחם .

צט.

וראית סוס רכב . מה הם יוצאים אליך בסוס ורכב אף אתה צא אליהם (בעם רב) [בסוס ורכב .

סוס ורכב . וכי סוס אחד הם והלא כבר נאמר " עם רב " ! אלא כשישראל העושים רצונו של מקום כולם נעשים כסוס אחד] .

לא תירא מהם כי ה' א-להיך עמך המעלך מארץ מצרים . מי שהעלך מארץ מצרים הוא עומד לך בעת צרה .

פסוק ב

ק.

והיה כקרבכם אל המלחמה . יכול זה יום שקרבים בו למלחמה? כשהוא אומר שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה . אמור הא מה תלמוד לומר והיה כקרבכם אל המלחמה ? (סוטה מב) כיון שמגיעים לספר (=גבול) כהן מתנה עליהם כל התנאים הללו .

פסוק ג

קא.

ואמר אליהם שמע ישראל . מי האיש הירא ורך הלבב . ויספו השוטרים . למה נאמרו כל הדברים הללו? שלא יהיו ערי ישראל נשמות .

[אן] כדברי ר' יוחנן בן זכאי בוא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות מפני הירא ורך הלבב . כשהוא חוזר יאמרו "שמא בנה בית" "שמא ארש אשה" . וכולם היו צריכים להביא עדותן חוץ מן הירא ורך הלבב (אולי "לבב") שעדיו עמו .

שמע קול הגפת תריסין ונבעת קול צהלת סוסים ומרתית קול תקיעת קרנים נבהל רואה שימוט סייפים ומים שותתין על ברכיו.

קב.

[ד"א] (סוטה מב) ואמר אליהם שמע ישראל . על אויביכם ולא על אחיכם. לא יהודה על שמעון [נ"א בנימין] ולא שמעון על יהודה. שאם תפלו בידם ירחמו עליכם כענין שנאמר (ד"ה בכח) וישבו בני ישראל מאחיהם וגו' ושם היה נביא לה'. ועתה בני יהודה וירושלים אתם אומרים וגו'. ונאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו וגו'. על אויביכם אתם הולכים שאם תפלו בידם אין מרחמים עליכם.

אל ירך ללבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם . אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות. אל תיראו מפני הגפת תריסין ושפעת קלגסים. ואל תחפזו מקול הקרנות. ואל תערצו מקול הצוחה. כדרך שהכנענים עושים מגיפים ומריעים וצווחים ורומסים.

פסוק ד

קג.

[כי ה' א-להיכם . הם באים בנצחוננו של בשר ודם] ואתם באים בנצוחו של מקום.

כי ה' א-להיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם . מי שהיה עמכם במדבר הוא יהיה עמכם בעת (צרה) [מלחמה]. וכן הוא אומר להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם מנחשים ועקרבים ורוחות הרעים.

פסוק ה

קד.

(סוטה מג) עד כאן משוח מלחמה מדבר מכאן ואילך ודברו השוטרם .

(אפילו אלמנה אפילו שומרת יבם או אפילו שמע שמת לו אחיו במלחמה חוזר).

הכל שומעים דברי כהן מערכי המלחמה והם חוזרים ומספקים מים ומזון לאחיהם ומתקנים את הדרכים. ודברו שוטרם . יכול דברים (אחרים) [של עצמם]? כשהוא אומר ויספו שוטרם לדבר אל העם מלמד שהם הדברים [של עצמם]. ומה תלמוד לומר ודברו השוטרם ? כיון שהתחיל (שוטר) [כהן] לדבר (כהן) [שוטר] משמיע להם כתנאים האלו.

קה.

מי האיש אשר בנה . (סוטה מג) אין לי אלא בונה ירש לקח ניתן לו במתנה מנין? תלמוד לומר מי האיש .

קו.

(אשר בנה) בית . אין לי אלא בית מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצר? תלמוד לומר אשר בנה . יכול אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת? תלמוד לומר " בית " . מה בית מיוחד שהוא בית דירה יצאו אלו שאינם בית דירה.
ולא חנכו . פרט לגזלן.

קז.

ילך וישוב לביתו . (ילך וישמע) [שומע] דברי כהן מערכי המלחמה וחוזר.
פן ימות במלחמה . אם אינו שומע לדברי כהן סוף שהוא מת במלחמה.

קח.

ואיש אחר יחנכו . יכול (דודו ובן דודו) [בנו או בן אחיו]? נאמר כאן " אחר " ונאמר להלן (דברים כח) " אחר " מה " אחר " האמור להלן נכרי אף " אחר " האמור כאן נכרי.

פסוק ו

קט.

ומי האיש אשר נטע . (סוטה מג) אין לי אלא נטע ירש לקח ניתן לו במתנה מנין? תלמוד לומר מי האיש (אשר נטע).

כרם . אין לי אלא כרם מנין חמשה אילני מאכל [מחמשה מינים]? תלמוד לומר אשר נטע . יכול אפילו ארבעה אילני מאכל וחמשה אילני סרק? תלמוד לומר כרם .

קי.

רבי אליעזר בן יעקב אומר אין לי במשמע אלא כרם.

ולא חללו . פרט למברין פרט למרכיב.

ילך ושוב לביתו . (ילך וישמע) [שומע] לדברי כהן מערכי המלחמה ויחזור.

פן ימות במלחמה . אם לא ישמע לדברי כהן סוף מת במלחמה.

ואיש אחר יחללנו . יכול (דודו או בן דודו) [בנו או בן אחיו]? נאמר כאן " אחר " ונאמר להלן " אחר " ; מה " אחר " האמור להלן נכרי אף " אחר " האמור כאן נכרי.

קיא.

ומי האיש אשר ארש אשה . (סוטה מג) אחד המארכ את הבתולה ואחד המארכ את האלמנה ואפילו שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו.

ולא לקחה . באשה הראויה לו. פרט למחזיר גרושתו ואלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל ובת ישראל לנתין ולממזר.

ילך וישוב לביתו . (ילך וישמע) [שומע] לדברי כהן ויחזור [ויספיק מים ומזון ויתקן את הדרכים].

פסוק ז

קיא.

ומי האיש אשר ארש אשה . (סוטה מג) אחד המארכ את הבתולה ואחד המארכ את האלמנה ואפילו שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו.

ולא לקחה . באשה הראויה לו. פרט למחזיר גרושתו ואלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל ובת ישראל לנתין ולממזר.

ילך וישוב לביתו . (ילך וישמע) [שומע] לדברי כהן ויחזור [ויספיק מים ומזון ויתקן את הדרכים].

פסוק ח

קיב.

ויספו השוטרים לדבר אל העם . ??? שהם הדברים [של עצמם].

הירא ורך הלבב . שיש עבירה בידו בסתר ילך וישוב לביתו.

רבי עקיבא אומר הירא ורך הלבב כמשמעו. רבי יוסי הגלילי אומר (הירא) ורך הלבב זה בן (ארבעים) [ששים] שנה.

קיג.

ולא ימס את לבב אחיו כלבבו . מלמד שאם היה אחר מתירא מן העבירה שבידו כולם חוזרים ובאים.

פסוק ט

קיד.

והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם . (סוטה מד) בעקבו של עם מעמידים זקפים מלפניהם [וזקפים מאחריהם] וכשילים של ברזל בידיהם. וכל המבקש לחזור הרשות בידן לקפח את שוקיו. שתחלת ניסה נפילה שנאמר נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם . במה דברים אמורים במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה הכל יוצאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

פסוק י

קטו.

כי תקרב אל עיר . במלחמת הרשות הכתוב מדבר .

אל עיר . ולא לכרך .

אל עיר . ולא לכפר .

קטז.

להלחם עליה . ולא להרעיבה ולא להצמאיה (אולי "להצמיאה") ולא להמיתה במיתת תחלואים .

קיז.

וקראת אליה לשלום . גדול השלום שאפילו (מתים צריכים שלום גדול השלום שאפילו) במלחמה צריכים שלום .

גדול השלום שאפילו [מתים צריכים שלום .

גדול השלום] שדרי רום צריכים שלום שנאמר (איוב כד) עושה שלום במרומיו .

גדול השלום שחותמים ברכת כהנים בשלום .

ואף משה היה אוהב שלום שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות דברי שלום .

פסוק יא

קיח.

והיה אם שלום תענך . יכול אפילו מקצתן? תלמוד לומר ופתחה לך כולה ולא מקצת .

קיט.

והיה כל העם הנמצא בה . לרבות כנענים שבתוכה .

יהיו לך למס ועבדוך . אמרו "מקבלים עלינו מסים ולא שעבוד" "שעבוד ולא מסים" - אין שומעים להם; עד שיקבלו עליהם זו וזו .

פסוק יב

קכ.

ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה . הכתוב מבשרך שאם אינה משלמת עמך סוף שהיא עושה עמך מלחמה .

וצרת עליה . אף להרעיבה אף להצמיאה אף להמיתה במיתת תחלואים.
ונתנה ה' א-להיך בידה. אם עשית את כל האמור בענין סוף שה' א-להיך נותנה בידך.

פסוק יג

קכא.

והכית את כל זכורה . שומע אני אף הקטנים (שבתוכה)! ת"ל רק הנשים והטף (והבהמה). או אינו אלא טף של נקבות? אמרת ומה מדין שהמית את הנקבות הגדולות החיה את הקטנות; כאן שהחיה את הגדולות אינו דין שהחיה את הקטנות! הא אינו אומר כאן " טף " אלא טף זכרים.
(רק הנשים והטף והבהמה) ואת כל שללה תבוז לך . יכול תהיה ביזתם אסורה לך? ת"ל תבוז לך ואכלת שלל אויביך .

פסוק טז

קכב.

כן תעשה לכל הערים הרחוקות . הרחוקות בתורה הזאת ואין קרובות בתורה הזאת.
(אשר לא מערי הגוים האלה הנה) רק מערי העמים האלה לא תחיה כל נשמה . (סנהדרין סז) בסיף.
כי החרם תחרימם . יכול ביזתם תהיה אסורה לך? ת"ל (דברים ו) ובתים מלאים כל טוב .
החתי והאמורי הכנעני . כשהוא אומר כאשר צוך ה' א-להיך לרבות את הגרגשי.

פסוק יח

קכג.

למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות . מלמד שאם עושים תשובה אין נהרגים.
וחטאתם לה' א-להיכם . אם לא עשיתם כל האמור בענין נקראים חטאים לה'.

פסוק יט

קכד.

כי תצור אל עיר . במלחמת הרשות הכתוב מדבר.
אל עיר . ולא לכרך.
אל עיר . ולא לכפר.

קכה.

ימים רבים. " ימים " שנים " רבים " שלשה. [מגיד שתובע שלום שנים ושלשה ימים עד שלא נלחם בה. ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנאמר ויבא דוד ואנשיו צקלג ביום השלישי. ד"א] מכאן אמרו (שבת יט) "אין צרים על עיר של עובדי כוכבים פחות משלשה ימים קודם לשבת [ואם התחילו אין מפסיקים. ואין מפליגים בספינה לים אלא ג' ימים קודם לשבת". בד"א בדרך רחוקה אבל בדרך קרובה מפליגים אותה.

קכו.

להלחם עליה לתפשה. ולא לשבותה.

לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן. אין לי אלא ברזל מנין אף למשוך ממנה אמת המים? ת"ל לא תשחית את עצה בכל דבר.

(ד"א כי תצור אל עיר מגיד שתובע שלום ב' ג' ימים עד שלא נלחם בה. וכה"א (ש"א ב) וישב דוד בצקלג ימים שנים. ואין צרים על עיר תחלה בשבת אלא קודם לשבת ג' ימים. ואם הקיפיה ואירעה שבת להיות אין השבת מפסקת מלחמתה. זו אחד מג' דברים שדרש שמאי הזקן (שבת יט) אין מפליגין את הספינה לים הגדול אלא ג' ימים קודם לשבת. בד"א - בדרך רחוקה אבל בדרך קרובה מפליגים אותה).

קכז.

כי ממנו תאכל. מצות עשה.

[ואותו לא תכרות. זו מצות לא תעשה.

כי האדם עץ השדה]. שחיינו של אדם (אינו אלא) מן האילן. ר' ישמעאל אומר מכאן חס המקום על פירות האילן ק"ו מאילן. ומה אילן שעושה פירות הזהירך הכתוב עליו; פירות עצמם על אחת כמה וכמה. [ד"א] [הא אם מעכבך] לבא מפניך במצור - קצצהו.

פסוק כ

קכח.

רק עץ אשר תדע. (ב"ק צא) זה אילן מאכל.

כי לא עץ מאכל הוא. זה אילן סרק. אם סופנו לרבות את אילן (סרק) [מאכל] מה ת"ל [כי לא] עץ מאכל? שאילן סרק קודם לאילן מאכל.

קכט.

יכול אפילו מעולה ממנו בדמים וכדברי ר' אלעזר ברבי שמעון? ת"ל [רק וגו'] אותו תשחית.

קל.

וכרת. עשה אתה ממנו תקון וכדכיאות.

ובנית מצור (על העיר). עשה אתה לו מיני מטרניאות.

(ובנית מצור) על העיר . מביא אתה לה בליסטריאות.

עד רדתה . אפילו בשבת.

ספרי על דברים כא

פסוק א

קלא.

כי ימצא . ולא בשעה שמצוי. מכאן אמרו (סוטה מז) משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה. משבא אליעזר בן דינאי ותחינא בן פרישה היה נקרא חזרו (לקרותם) [לקרותו] בן (הרצחנים) [הרצחן].

קלב.

חלל . ולא חנוק. חלל . ולא מפרפר.

באדמה . ולא טמון בגל.

נופל . ולא תלוי באילן.

בשדה . ולא צף על פני המים.

אשר ה' א-להיך נותן לך . לרבות עבר הירדן.

ר' אליעזר אומר בכולם [אם היה חלל] היו עורפים. א"ל ר' יוסי בר"י וכי אינו אלא חנוק ומושלך בשדה שמא היו עורפים! (אלא) [א"ל] בכולם אם היה חלל עורפים.

קלג.

לא נודע מי הכהו . [הא נודע] ואפילו אחד (מהם) [בסוף העולם] ראהו לא היו עורפים.

רבי עקיבא אומר מנין שאם ראוהו ב"ד שהרג ולא היו מכירים אותו לא היו עורפים? ת"ל וענו ואמרו .

פסוק ב

קלד.

ויצאו זקניך . " זקניך " שנים " ושופטיך " שנים. ואין ב"ד שקול מוסיפים עליהם עוד אחד הרי ה' דברי ר' יהודה. ר' שמעון אומר " זקניך ושופטיך " שנים. אין ב"ד שקול מוסיפים עליהם עוד אחד הרי שלשה.

קלה.

ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל . מן החלל אל הערים ולא מן הערים אל החלל. נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכים את הראש אצל הגוף דברי ר' אליעזר. ורבי עקיבא אומר הגוף אצל

הראש. נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה ע"ג (=עובדי גילולים) או לעיר שאין בה ב"ד לא היו מודדין. ואין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד.

פסוק ג

קלו.

והיתה העיר הקרובה . הקרובה שבקרובות. מכאן אמרו (בסוטה מז) נמצא מכוון בין שתי עיירות שתיהם מביאים שתי עגלות דברי ר' אליעזר. וחכ"א עיר אחת מביאה ואין שתי עיירות מביאות (שתי עגלות). ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה.

קלז.

ולקחו זקני העיר ההיא . ולא זקני ירושלים.

קלח.

עגלת בקר . (ריש פרה) רבי אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים; וחכ"א עגלה בת שתיים ופרה בת ג' ובת ד'. (ד"א) [שנאמר] עגלת בקר שיהא בה שני דרכים. הא כיצד? (בשתיים) [בת שתיים] (עגלת בקר) [עגלה ובקר. כיוצא בן] דבר אחר רחיצה בזקנים וכפרה בכהנים.

קלט.

אשר לא עובד בה . כל עבודה. ומנין בעול [שאינו של עבודה]? ת"ל אשר לא משכה בעל .

פסוק ד

קמ.

והורידו זקני העיר ההיא . מצוה בזקני העיר ההיא.

קמא.

אל נחל איתן . (ריש פרה) כמשמעו קשה. ואף על פי שאינה איתן כשר.

קמב.

עורפין אותה בקופיץ מאחריה ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד. יכול יהא אסור מלהדוק שם פשתן ומלנקר שם את האבנים? ת"ל לא יזרע . זריעה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה - מה זריעה מיוחדת שהוא (חובת קרקע) [בקרקע] יצאו אלו שאינם (חובת קרקע) [בקרקע].

קמג.

וערפו שם . נאמר כאן " עריפה " ונאמן (אולי "נאמר") להלן (שמות יג) " עריפה " . מה " עריפה " האמור (להלן) [כאן] עורפים בקופיץ מאחריה ואסור בהנאה וקוברו; אף " עריפה " האמורה (כאן) [להלן] עורפו בקופיץ מאחוריו וקוברו ואסור בהנאה.
בנחל . אע"פ שאינו איתן.

פסוק ה

קמד.

ונגשו הכהנים בני לוי . מכלל שנאמר (דברים יח) (ושרת בשם ה' א-להיו) [לשרתו] אין לי אלא תמימים.
בעלי מומים מניין? ת"ל בני לוי .

כי בם בחר ה' א-להיך . מגיד שברכת כהנים כשרה בבעלי מומים.

לשרתו ולברך בשם ה' . מקיש ברכה לשירות מה שירות בעמידה אף ברכה בעמידה.

קמה.

ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע . (סנהדרין לד וש"נ) מקיש ריבים לנגעים [ונגעים לריבים] מה (ריבים) [נגעים] ביום אף [נגעים] [ריבים] ביום . מה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים.

אי מה ריבים בשלשה אף נגעים בשלשה? ודין הוא אם ממונו בג' (=בשלשה דיינים) גופו אינו דין שיהא בג'! ת"ל (ויקרא כז) או אל אחד מבניו הכהנים ללמדך שכהן אחד רואה את הנגעים.

פסוק ו

קמו.

וכל זקני העיר ההוא . אפילו הם מאה . לפי שאמרנו למעלה ג' וחמשה יכול אף כאן כן? ת"ל ועל זקני העיר ההוא ואפילו הם מאה.

ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל . על מקום עריפתה של עגלה . יכול יעלו מן הנחל ויאמרו? ת"ל בנחל שתהיה (אמירתם וענייתם) [רחיצתם ואמירתם] בנחל.

פסוק ז

קמז.

וענו ואמרו . בלשון הקודש.

ידינו לא שפכו . (סוטה מז) וכי עלתה על לבנו שזקני ב"ד שופכי דמים הם! אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא (לויה) [מזון] ולא ראינוהו והנחנוהו [בלא לויה]. והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל (כשהוא אומר).

פסוק ח

קמח.

אשר פדית ה' . מלמד שכפרה זו מכפרת על יוצאי מצרים.

כפר לעמך . אלו החיים.

אשר פדית . אלו המתים. מלמד שהמתים צריכים כפרה. נמצינו למדין ששופך דמים חוטא [עד יצ"מ (=יציאת מצרים)].

אשר פדית . על מנת כן פדיתנו שלא יהיו בנו שופכי דמים. ד"א על מנת כן פדיתנו שאם נחטא אתה מכפר לנו.

קמט.

[ונכפר להם הדם .] ורוח הקודש אומר "כל זמן שתעשו ככה הדם מכפר להם".

ואתה תבער . בער עושי הרעות מישראל.

פסוק י

א.

כי תצא למלחמה. במלחמת הרשות הכותב (אולי "הכתוב") מדבר.

על אויביך . כנגד אויביך.

ונתנו ה' א-להיך . אם עשית כל האמור בענין סוף שה' א-להיך נותנו בידך.

ב.

ושבית שביו . לרבות כנענים שבה.

פסוק יא

ג.

וראית בשביה . בשעת שביה.

ד.

אשת . אף על פי שהיא אשת איש.

ה.

יפת תואר . אין לי אלא בזמן שהיא יפת תואר. מנין אף על פי שהיא כעורה? ת"ל וחשקת אף על פי שאינה יפת תואר.

ו.

ולקחת לך לאשה . שלא תאמר "הרי זו לאבא" "הרי זו לאחי".

פסוק יב

ז.

והבאת אל תוך ביתך . ולא לבית אחר.

וגלחה את ראשה וגו' . (יבמות מח) ר' אליעזר אומר תקוץ רבי עקיבא אומר תגדל.

אמר רבי אליעזר נאמרה "עשיה" בראש ונאמרה "עשיה" בצפרנים. מה "עשיה" האמורה בראש העברה; אף "עשיה" האמורה בצפרנים העברה.

רבי עקיבא אומר נאמר "עשיה" בראש ונאמר "עשיה" בצפרנים. מה "עשיה" האמורה בראש נוול; אף "עשיה" האמורה בצפרנים נוול. וראיה לדבר (שמואל ב יט) ומפיבושת בן שאול ירד לקראת (דוד) המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו . ד"א (דניאל ד) עד די שעריה כנשרין רבה וטפרוהי כצפרין .

פסוק יג

ח.

והסירה את שמלת שביה מעליה . מלמד שמעביר ממנה בגדים נאים ומלבישה בגדי אלמנות. שהכנענים בנותיהם היו מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם.

ט.

וישבה בביתך . בבית שמשתמש בו. נתקל בה ונכנס נתקל בה ויוצא; רואה (בקרואה) [בקלקולה] ורואה בנוולה.

י.

ובכתה את אביה ואת אמה . (יבמות מח) אביה ואמה ממש דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר אין אביה ואמה אלא עבודת כוכבים שנא' (ירמיה ב) אומרים לעץ אבי אתה .

יא.

ירח ימים . שלשים יום. דבר אחר (יבמות מח) " ירח " אחד " ימים " שנים] " ואחר כן " [הרי ג' כדי (בגדי נוייה שהיו עליה וחמדה) תקון הולד. כדברי רבי עקיבא להבחין בין זרע ראשון לזרע שני.
ר' אליעזר אומר " ירח ימים " כמשמעו. וכל לכך למה? כדי שתהיה בת ישראל שמחה וזו בוכה זו מתקשטת וזו מתנוולת.

יב.

[ואחר כן תבוא אליה]. הא אם לא עשה בה את כל המעשים האלו ובא עליה - הרי זה בעילת זנות.

יג.

ואחר כן תבוא אליה ובעלתה . אין לך בה אלא מצות בעילה לבד.
והיתה לך לאשה . כענין שנאמר (שמות כא) שארה כסותה ועונתה לא יגרע .

פסוק יד

יד.

והיה אם לא חפצת בה . הכתוב מבשרך שאתה עתיד לשנאותה.
ושלחתה לנפשה . ולא לבית אלהיה.
ושלחתה . בגט כדברי רבי יונתן. ואם היתה חולה ימתין לה עד שתבריא. קל וחומר לבנות ישראל שהם קדושות וטהורות.

טו.

(ומכור) לא תמכרנה בכסף . אין לי אלא שלא ימכר בכסף. מנין שלא יתננה במתנה ושלא יעשה בה טובה?
תלמוד לומר ומכור לא תמכרנה (בכסף).

טז.

לא תתעמר בה . לא תשתמש בה. דבר אחר לא תתעמר בה (כדברי ר' יונתן. ד"א) הרי זו אזהרה (לב"ד)
[לבד].

תחת אשר עניתה . אפילו לאחר מעשה יחיד.

פסוק טו

יז.

כי תהיין לאיש שתי נשים . במי שיש לו בהם הויה (יבמות כב) יצאו שפחה ונכרית שאין בהם הויה. (שתיים כמשמעו) [משמע] מוציא את אלו ומוציא את היבמה! [מוציא אני את אלו שאין להן קדושין עליו ולא על אחרים; ולא מוציא את היבמה שכן ישנה בקדושין אצל אחרים].

יח.

רבי שמעון אומר בדרך ארץ הכתוב מדבר. מגיד שסופו להיות שונא אותה ואוהב אחרת.

יט.

וילדו לו בנים . להוציא את הספק בן תשעה לראשון או בן שבעה לשני.

כ.

אין לי אלא היוצא ממקום הלידה. יוצא דופן מנין? תלמוד לומר וילדו לו מכל מקום.

כא.

(ד"א) כי תהיין לאיש שתי נשים . אין לי אלא שתיים. מנין שאפילו הן מרובות? תלמוד לומר נשים . אין לי אלא בזמן שהן מרובות ומקצתן אהובות ומקצתן שנואות. מנין שאפילו כולן אהובות אפילו כולן שנואות? תלמוד לומר (אהובה) (אהובה) (אהובה) (שנואה) (שנואה) (שנואה) ריבה הכתוב. אין לי אלא בזמן שהן מרובות וכולן אהובות או כולן שנואות. מנין אפילו הן שתיים? תלמוד לומר שתי נשים .

אין לי אלא בזמן שהן שתי נשים (אחת אהובה ואחת שנואה). מנין אפילו אחת והיא אהובה אפילו אחת והיא שנואה? תלמוד לומר " אהובה " " אהובה " " שנואה " " שנואה " ריבה הכתוב.

כב.

[ד"א] איזו היא אהובה - (קדושין מח וש"נ) אהובה לפני המקום שנואה - זו שנואה לפני המקום. יכול אין לי אלא אנוסה ומפותה שאינן לו כדרך כל הנשים. מנין אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט? תלמוד לומר " שנואה " " שנואה " ריבה את העריות שהן בלא תעשה.

ועדיין לא ארבה את העריות שחייבים עליהן כרת בידי שמים. תלמוד לומר " שנואה " " שנואה " ריבה את העריות שהן בלא תעשה וחייבים עליהן כרת.

(קדושין מח) יכול אפי' שפחה ואפילו נכרית תלמוד לומר כי תהיין לאיש כל שיש בה הויה יצאו אלו שאין בהם הויה.

וילדו לו בנים . מי שהולדות שלו . יצאו אלו שאין הולדות שלו.

כג.

ד"א וילדו לו בנים הבנים בתורה (=בדין) הזאת ואין הבנות בתורה הזאת. לפי שמצאנו שהבנות נכנסות בנחלה תחת האחים לחלוק בשוה. יכול תהיה בכורה נוהגת בהם? תלמוד לומר וילדו לו בנים בתורה הזאת ואין הבנות בתורה הזאת.

והיה הבן . (ב"ב קכ) ולא טומטום ואנדרוגינוס.

הבכור . (ב"ב קכז) ולא הספק.

לשניאה . הכתוב מבשרך שבן הבכור לשניאה.

פסוק טז

כד.

והיה ביום הנחילו את בניו . (ב"ב יג וש"ג) ביום מפילים נחלות ואין מפילים נחלות בלילה.

את אשר יהיה לו . מכאן שהבן נוטל בראוי כבמוחזק.

כה.

לא יוכל לבכר . מלמד שאינו רשאי לבכר . יכול לא יהיה רשאי לבכר ואם בכר יהיה מבוכר? תלמוד לומר לא יוכל לבכר . הא אם בכר - אינו מבוכר.

כו.

את בן האהובה . [על פני.] (בכורות מו) כיון שיצא ראשו ורובו בחיים פוטר את הבא אחריו מן הבכורה.

על פני בן השנואה הבכור . אף על פי שבן הבכור לשנואה.

פסוק יז

כז.

כי את הבכור בן השנואה יכיר . (קדושין מח וש"ג) יכירנו לאחרים . (מלמד שנאמן אדם לומר "זה בני בכור"). רבי יהודה אומר כשם שנאמן אדם לומר "זה בני בכור" כך נאמן לומר "זה בני בן חלוצה" ו"בן גרושה הוא". וחכמים אומרים אינו נאמן.

כה.

לתת לו פי שנים . (בבא בתרא כב) פי שנים (בששה) [כאחד]. או פי שנים בכל הנכסים? הרי אתה דן הואיל ונוחל עם אחד ונוחל עם חמשה. מה מצינו כשנוחל עם אחד - פי שנים כאחד אף כשנוחל עם חמשה - פי שנים כאחד.

או כלך לדרך זו. הואיל ונוחל עם אחד ונוחל עם חמשה. מה מצינו כשנוחל עם אחד פי שנים בכל הנכסים; אף כשנוחל עם חמשה פי שנים בכל הנכסים! תלמוד לומר והיה ביום הנחילו את בניו ריבה נחלה לבנים.

אחר שלמדנו שריבה נחלה לבנים הא אין עליך לדון כדין האחרון אלא כדין הראשון. הואיל ונוחל עם אחד ונוחל עם חמשה מה מצינו כשנוחל עם אחד פי שנים כאחד; אף כשנוחל עם חמשה פי שנים כאחד מהם. וכן הוא אומר (בראשית מה) (ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך . ואומר) (דה"א ה) ובני ראובן וכו' הוא הבכור] ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף . [ואומר (דה"א ה) כי יהודה גבר באחיו] (והבכורה) נתנה) ליוסף . ואומר (דה"א ה) ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך] .

הואיל ומצאנו שהבכורה ליוסף והבכורה לדורות. מה מצינו בבכורה ליוסף - פי שנים כאחד אף בכורה האמורה לדורות - פי שנים כאחד מהם.

כט.

בכל אשר ימצא לו . (בכורות יב וש"נ) מלמד שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק.

כי הוא ראשית אונו . ולא ראשית עונה (של אשה).

לו משפט הבכורה . מלמד שהבכורה יוצאה בדיינים.

פסוק יח

ל.

אב ממ"ש איננו שומע בקול אביו ! ופי' חז"ל שבא לדייק שהאב צריך שיהיה איש ולא בן והבן צריך שיהיה בן לא איש.

לא.

סורר ומורה . שני פעמים. (ומורה [סורר] שוטה. ומורה שמורה לעצמו דרך אחרת.

(ד"א) (בשביל שאכל זה ממון אביו אמרת בן סורר ומורה ימות! אלא נדון על שם סופו - מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב. אביו של זה חשק יפת תואר והכניס שטן לתוך ביתו ונעשה בנו סורר ומורה. סופו להמיתו מיתה משונה שנאמר וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת). (לא בשבת ולא ביו"ט).

ד"א סורר על דברי אביו ומורה על דברי אמו. סורר על דברי תורה ומורה על דברי הנביאים. סורר על דברי עדים ומורה על דברי הדיינים.

(סוטה כה וש"נ) אמר רבי יאשיה שלשה דברים סח לי רבי זעירא משום אנשי ירושלים

1.

סוטה אם רצה בעלה למחול לה מחול.

2.

סורר ומורה אם רצו אביו ואמו למחול לו מחלים לו.

3.

זקן ממרא על פי ב"ד אם רצו חביריו למחול לו מחלים לו.

וכשבאתי והרציתי הדברים לפני רבי יהודה בן בתירא על שנים הודה לי ועל אחד לא הודה לי. על סוטה ועל בן סורר ומורה הודה לי ועל זקן ממרא על פי ב"ד לא הודה לי; מפני שהיה מעמיד מחלוקת בישראל.

לב.

איננו שומע בקול אביו ובקול אמו. יכול אפילו אמרו לו אביו ואמו להדליק את הנר ולא הדליק? תלמוד לומר "איננו שומע" "איננו שומע" לגזרה שוה. מה "איננו שומע" האמור (כאן) [להלן] בן סורר ומורה זולל וסובא; אף "איננו שומע" האמורה (להלן) [כאן] בן סורר ומורה זולל וסובא. (מה "איננו שומע") [רבי יוסי ברבי יהודה אומר] עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו (וכו').

לג.

ויסרו אותו. במכות.

ולא ישמע אליהם. מלמד שמלקים אותו בפני שלשה.

פסוק יט

לד.

ותפשו בו אביו ואמו. (סוטה כה) מלמד שאינו חייב עד שיהיה לו אב ואם דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה.

והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו. (מכות י) מצוה בזקני עירו ובשער מקומו.

ואמרו אל זקני עירו בננו זה. שלקה בפניכם. מלמד שאם מת אחד מהם אינו נסקל.

(סנהדרין שם) היה אחד מהם גידם או חגר או אלם או חרש או סומא אינו נעשה בן סורר ומורה. שנא' "ותפשו בו" ולא גדמים. "והוציאו אותו" ולא חגרים. "ואמרו" ולא אלמים. "בננו זה" ולא סומים. "איננו שומע בקולנו" ולא חרשים. מתרים בו בפני שלשה ומלקים אותו. חזר וקלקל נידון בכ"ג ואין נסקל עד

שיהיו שם שלשה הראשונים שנאמר " בננו זה " זה שלקה בפניכם. " זולל וסובא " זולל בבשר וסובא
ביין. אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר (משלי כג) אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו. ואומר (משלי
כג) זולל וסובא יורש וקרעים תלביש נומה.

פסוק כא

לה.

ורגמוהו כל אנשי עירו. וכי כל אנשי עירו רוגמים אותו? אלא במעמד כל אנשי עירו.
באבנים. יכול באבנים מרובות? תלמוד לומר באבן. יכול באבן אחת? תלמוד לומר באבנים. אמור מעתה
לא מת בראשונה ימות בשניה.

(סנהדרין עא) א"ר יוסי וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין נסקל? אלא הגיעה תורה לסוף
ענינו של זה ואמרה ימות זכאי ואל ימות חייב. שמיתתם של רשעים נאה להם ונאה לעולם ורע לצדיקים
רע להם ורע לעולם. יין ושינה לרשעים נאה להם ונאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם. שקט
לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים נאה להם ונאה לעולם.

ובערת הרע. בער עושי הרעות מישראל.

פסוק כב

לו.

וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת. (סוטה כג וש"ג) האיש נתלה ואין האשה נתלית. רבי אליעזר אומר
אף האשה נתלית.

אמר להם רבי אליעזר והלא שמען בן שטח תלה נשים באשקלון! אמרו לו שמונים נשים תלה ואין דנים
שנים ביום אחד; אלא שהשעה צריכה ללמד בה את אחרים.

לז.

ותלית אותו. יכול יהיו כל הנסקלים נתלים? תלמוד לומר כי קללת א-להים תלוי אחר שריבה הכתוב
מיעט. הרי אנו למדין אותו מן המגדף - מה מגדף מיוחד שפושט ידו בעיקר והוא נתלה; כך כל הפושט
ידו בעיקר הוא נתלה. רבי אליעזר אומר מה המגדף מיוחד שהוא נסקל והרי הוא נתלה; כך כל הנסקלים
- נתלים.

לח.

יכול יהיו תולים אותו חי? תלמוד לומר והומת ותלית אותו.

"אותו" ולא את כליו. ("אותו" ולא את עדין). "אותו" ולא את זוממיו. "אותו" מלמד שאין דנים שנים ביום אחד.

לט.

על עץ. בעץ התלוש ולא בעץ המחובר.

פסוק כג

מ.

מנין למלין את מתו שעובר בלא תעשה? תלמוד לומר "לא תלין נבלתו על העץ".

הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים יכול יהיה עובר עליו? תלמוד לומר "על העץ". מה עץ מיוחד שהוא ניוול לו אף כל שהוא ניוול לו.

"לא תלין נבלתו על העץ" - מצות לא תעשה "כי קבור תקברנו" - מצות עשה. כיצד עושים לו? ממתנינים לו עד שחשכה ותולין לו ומתירין אותו. ואם (לאו) [לן] עובר בלא תעשה שנאמר "לא תלין נבלתו גו".

כלומר מפני מה זה תלוי? מפני שקלל את השם ונמצא [שם שמים] מתחלל!

האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה.

רבי יהודה אומר אחד האיש ואחד האשה. אלא שהאיש תולין אותו ופניו כלפי העם ואחוריו כלפי העץ; והאשה פניה כלפי העץ ואחוריה כלפי העם. האיש מכסים אותו פרק אחד מלפניו והאשה שני פרקים - אחד מלפניה ואחד מאחריה מפני שכולה ערוה.

מא.

"ולא תטמא את אדמתך" - ונמצא שם שמים מתחלל.

"אשר ה' א-להיך נותן לך" - להזהיר בית דין על כך.

ספרי על דברים כב

פסוק א

מב.

לא תראה. (ב"מ לג) יכול אפילו הוא רחוק ממנו מלא מיל? תלמוד לומר (שמות כג) כי תפגע. אי כי תפגע שומע אני כמשמעו! תלמוד לומר לא תראה. הא כיצד? שיערו חכמים אחד משבעה [ומחצה] במיל שהוא ריס. (נמצינו למדין שהוא עובר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה. עזב תעזוב עמו זו פקידה. הקם תקים עמו זו טעינה דברי רבי יהודה בן בתירא).

לא תראה את שור אחיך . מצות לא תעשה. ולהלן הוא אומר כי תפגע מצות עשה. [נמצינו למדין שהוא עובר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה].

מג.

שור אחיך . אין לי אלא שור אחיך שור אויבך מנין? תלמוד לומר " שור אויבך " מכל מקום. אם כן למה נאמר " אחיך "? אלא מלמד שלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע.

מד.

או את שיו נדחים . כדרך הנדחים. מכאן אתה אומר איזהו אבדה? מצא חמור או פרה רועים בדרך אין זו אבדה. חמור וכליו הפוכים פרה ורצה בין הכרמים הרי זו אבדה.

מה.

והתעלמת . פעמים שאתה מתעלם (ופעמים שאי אתה מתעלם). כיצד? היה כהן והיא בבית הקברות או שהיה זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה שלו מרובה משל חברו - פטור. לכך נאמר " והתעלמת " פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאין אתה מתעלם.

מו.

השב תשיבם . החזירה וברחה החזירה וברחה אפילו ארבעה וחמשה פעמים - [חייב להחזירה] שנאמר השב תשיבם . החזירה למקום שראוה אחרים ולא נטפלו בה נגנבה או אבדה - חייב באחריותה עד שיכניסה לרשותו. לכך נאמר השב תשיבם לאחיך .

פסוק ב

מז.

ואם לא קרוב . [שיכול] אין לי אלא קרוב רחוק מנין? תלמוד לומר [ואם לא קרוב . אין לי אלא רחוק וקרוב שמכירו אם אין מכירו מנין? תלמוד לומר ולא ידעתו] .

ואספתו . [מציאה שדרכה להאסף להביא השבורה].

אל תוך ביתך . ולא לבית אחר.

והיה עמך עד דרוש אחיך אותו . (ב"מ כח) וכי עלתה על דעתך שאתה נותן לו עד שלא יתן סימניו! אם כן למה נאמר עד דרוש אחיך אותו ? עד שתדרוש את אחיך אם רמאי הוא אם אינו רמאי.

מח.

והשבותו לו . (ב"ק פט) אף את עצמו אתה משיב.

פסוק ג

מט.

וכן תעשה לחמורו . (היתה חמור) עושה והיא אוכלת.

(ב"מ כט) כסות מנערה אחת לל' יום; שוטחה לצרכה אבל לא לכבודו.

כלי כסף וכלי נחשת משתמש בהם לצרכו אבל לא לשחקן.

(ב"מ ל) כלי עץ משתמש בהם כדי שלא ירקבו.

[אין לי אלא אלו בלבד שאר אבדה מנין? תלמוד לומר לכל אבדת אחיך . אם כן] (ב"מ כז) אף השמלה היתה בכלל כל אלו ולמה יצאת? להקיש אליה - מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנים ויש לה תובעים; כך כל שיש לו סימנים ויש לו תובעים.

(אין לי אלא אלו בלבד שאר אבדה מנין? תלמוד לומר לכל אבדת אחיך).

ג.

אשר תאבד ממנו . פרט לפחות משהו פרוטה. ר' יהודה אומר " ומצאת " פרט לפחות משהו פרוטה.

לא תוכל להתעלם . ליתן עליו בלא תעשה.

פסוק ד

נא.

לא תראה את חמור אחיך . זו מצות לא תעשה. ולהלן הוא אומר (שמות כג) כי תראה - מצות עשה. אין לי אלא חמור אחיך חמור שונאך מנין? תלמוד לומר (שמות כג) חמור שונאך מכל מקום. אם כן למה נאמר " אחיך " אלא מלמד שלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע.

נב.

נופלים . ולא עומדים.

בדרך . ולא ברפת. מכאן אמרו (ב"מ לב) מצאה ברפת - אין חייב בה ברשות הרבים - חייב בה.

והתעלמת מהם . (ב"מ ל ו"ט) פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאין אתה מתעלם. כיצד היה כהן והיא בבית הקברות או שהיה זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה שלו מרובה משל חברו - פטור. שנאמר והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאין אתה מתעלם.

גג.

[עזב תעזב עמו . זו פריקה .

הקם תקים עמו . (ב"מ לב) זו טעינה דברי ר"י בן בתירה].

העמידה ונפלה העמידה ונפלה אפילו חמשה פעמים - חייב שנאמר הקם תקים (עמו). הלך וישב לו ואמר לו "הואיל ועליך מצוה לפרוק פרוק" - פטור שנאמר הקם תקים עמו . יכול אפי' זקן אפי' מוכה שחין? ת"ל הקם תקים עמו .

פסוק ה

גג.

לא יהיה כלי גבר על אשה . (נזיר כט) וכי מה בא הכתוב ללמדנו? [אם] שלא תלבש אשה כלים לבנים ואיש לא יתכסה בגדי צבעונים (ת"ל) [הרי כבר נאמר] " תועבה " דבר הבא לידי תועבה! [אלא] זה כללו של דבר - שלא תלבש אשה מה שהאיש לובש ותלך לבין האנשים; והאיש לא יתקשט בתכשיטי נשים וילך לבין הנשים.

ר"א בן יעקב אומר [מנין] שלא תלבש אשה כלי זין ותצא למלחמה? (ומה) תלמוד לומר לא יהיה כלי גבר על אשה . [ומנין] שאיש לא יתקשט בתכשיטי נשים? תלמוד לומר ולא ילבש גבר שמלת אשה .

כי תועבת ה' א-להיך . קרוי חמישה שמות

1.

חרם

2.

תועבה

3.

שנאוי

4.

משוקץ

5.

עול.

פסוק ו

גה.

כי יקרא . (חולין קלט) פרט למזומן.

מיעוט אפרוחים - שנים מיעוט ביצים - שנים. מנין [אפילו] אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח? תלמוד לומר " קן " " קן " מכל מקום.

(מכלל שנאמר והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים) יכול שאני מוציא אווזים ותרנגולים שקננו בפרדס? תלמוד לומר לפניך .

אין לי אלא ברשות היחיד ברשות הרבים מנין? תלמוד לומר בדרך .

על האילנות מנין? תלמוד לומר בכל עץ .

על הארץ מנין? תלמוד לומר או על הארץ .

נט.

והאם רובצת על האפרוחים . מה אפרוחים בני קיימא (יצאו מתים) אף ביצים בני קיימא; יצאו מוזרות. מה ביצים צריכים לאמם אף אפרוחים צריכים לאמם; יצאו מפריחים שאין צריכים לאמם.

ס.

והאם רובצת . כשהיא רובצת עליהם פרט למעופפת. יכול אף על פי שכנפיה נוגעים בהם? תלמוד לומר והאם רובצת על האפרוחים אף על פי שאינה עמהם.

סא.

יכול עוף טמא הרובץ על ביצי עוף טהור וטהור רובץ על ביצי עוף טמא יהא חייב לשלח? תלמוד לומר והאם רובצת על האפרוחים עד שיהיו כולם מין אחד.

סב.

לא תקח האם על הבנים . מכלל שנאמר (ויקרא יד) ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות יכול יקחנה לטהר בה את המצורע? תלמוד לומר לא תקח .

לא תקח האם זו מצות לא תעשה. שלח תשלח את האם זו מצות עשה. שלחה וחזרה שלחה וחזרה אפילו ארבעה וחמשה פעמים - חייב לשלח שנאמר שלח תשלח .

(האווזים ותרנגולים שמרדו ושקננו בפרדס - חייב לשלח בבית - פטור מלשלח.)

אפרוחים או ביצים . מיעוט אפרוחים - שנים מיעוט ביצים - שנים. מה אפרוחים שיש בהם צורך יצאו מתים שאין בהם צורך; אף ביצים שיש בהם צורך יצאו ביצים מוזרות שאין בהם צורך. ואם אין שם אלא ביצה אחת או אפרוח אחד - חייב לשלח.)

ד"א כי יקרא קן צפור לפניך מכל מקום. בדרך בכל עץ או על הארץ מה דרך ר"ה יצאו מקושרות שהם ברשות אחר.

[ד"א שלח בטהורה הכתוב מדבר. או אף בטמאה הכתוב מדבר? תלמוד לומר (דברים יד) כל צפור טהורה תאכלו. זה בנין אב כל מקום שנאמר " צפור " בטהורה הכתוב מדבר כדברי רבי יאשיה. הא אם שילחה והחזיר בדרך את פניו - פטור מלשלח].

פסוק ז

סג.

שלח תשלח [את האם]. בנקבות הכתוב מדבר ולא בזכרים.

[קורא זכר] רבי אליעזר מחייב בשלוח שנאמר שלח תשלח ; וחכמים פוטרים האם - פרט לקורא זכר.

סד.

הנוטל אם מעל הבנים (רבי יוסי ב) רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח; וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה. זה הכלל כל מצות עשה שיש בה קום עשה אין חייבים עליה.

(לא תקח האם על הבנים אפילו לטהר בה את המצורע.)

[והארכת ימים] והרי הדברים קל וחומר מה מצוה קלה שהיא כאיסור (אמרה תורה יטב לך והארכת ימים) כתוב בה אריכות ימים מצות חמורות שבתורה על אחת כמה וכמה.

פסוק ח

סה.

כי תבנה בית חדש . אין לי אלא בונה. לקח ירש ונתן לו במתנה מנין? תלמוד לומר (בית מכל מקום.)

ו לא תשים דמים בביתך [מכל מקום]. אין לי אלא בית. מנין הבונה בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות? תלמוד לומר [כי תבנה] (ולא תשים דמים בביתך).

יכול אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת? תלמוד לומר בית . מה בית מיוחד שהוא בית דירה; יצאו אלו שאינם בית דירה.

סו.

אין לי אלא גג. מנין לרבות בורות שיחין ומערות חריצים ונעיצים? תלמוד לומר ולא תשים דמים בביתך . אם כן למה נאמר גג ? פרט לכבש בית (לרבות היכל גג) פרט לאולם.

סז.

חדש . רבי אומר משעת חדושו עשה לו מעקה. כמה הוא מקום מעגילו - שלשה טפחים בית דורסו - עשרה.

סח.

ועשית מעקה לגגך . זו מצות עשה. לא תשים דמים בביתך . מצות לא תעשה.
כי יפול הנופל ממנו . ראוי זה שיפול אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.
ממנו . ולא לתוכו. שאם היה רשות הרבים גבוה ממנו עשרה טפחים ונפל ממנו לתוכו - פטור שנאמר " ממנו " ולא לתוכו.
ד"א כי תבנה ר' ישמעאל אומר בא הכתוב ללמדך כיצד הוא נדון שנאמר (קהלת ט) כי לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה .
(סוכה ג) בית שאין בו ד' על ד' -

1.

פטור מן המעקה

2.

ומן המזודה

3.

ומן הערוב

4.

ואין עושין אותו עיבור לעיר

5.

ולא טיבול למעשרות

6.

ואין נותנים לו ד' אמות לפתחו

7.

הנודר מן הבית - מותר לישב בו

8.

ואין מטמא בנגעים

9.

(ואין צמות ביובל)

10.

[ואין נחלט בבתי ערי חומה]

11.

ואין חוזרים עליו מעורכי המלחמה.

פסוק ט

סט.

לא תזרע כרמך כלאים. מה אני צריך והלא כבר נאמר (ויקרא יט) שדך לא תזרע? (מ"ק ב וש"נ) מלמד שכל המקיים כלאים עובר בשני לאוין.

ע.

אין לי אלא כרם שלם. מנין אפילו כרם יחידי ועושה פירות? תלמוד לומר לומר כרם מכל מקום.

עא.

ומנין לכלאי הכרם שאסור בהנאה? נאמר כאן "קדש" ונאמר להלן "קדש"; מה להלן איסור הנאה אף כאן איסור הנאה.

עב.

פן תקדש המלאה הזרע (כלאים ז) מאימתי מלאה מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן (המצרי).

עג.

הזרע [אשר תזרע]. פרט (כלאים ה) לזרע שיצא עם הזבלים או עם המים. הזרע והרוח מסערתו. יכול שאני (מרבה) [מוציא] הזרע והרוח מסייעתו? ת"ל אשר תזרע.

עד.

(כלאים ה) המקיים קוצים בכרם - רבי אליעזר אומר קדש שנאמר אשר תזרע. וחכמים אומרים " זרע " - פרט למקיים קוצים בכרם.

עה.

ותבואת הכרם. מאימתי התבואה מתקדשת - משתשריש וענבים - משיעשו כפול הלבן. אין לי אלא כרם שהוא עושה פירות שאין עושה פירות מנין? תלמוד לומר (כרם) [לא תזרע כרמך] מכל מקום. אין לי אלא כרם שלך כרם של אחרים מנין? תלמוד לומר (לא תזרע כרמך) [כרם] מכל מקום. (כלאים ו) המתניח זמורות של גפן על גבי זרעים אפילו אמה על אמה הגפן אסורה היא ופרותיה.

עו.

יכול לא (יחרש על) [יזרע] זה בפ"ע (ועל) וזה בפ"ע? ת"ל יחדו אבל זבפ"ע (=זה בפני עצמו) וזבפ"ע - מותר.

עז.

(ד"א) כלאים. לחייב משום כרם ומשום שדה.

ד"א פן תקדש המלאה פן תאסר המלאה כדברי רבי יהודה.

עח.

אשר תזרע. אין לי אלא שזרע. זרע חבירו ורצה לקיים מנין? תלמוד לומר תזרע מכל מקום.

פסוק י

עט.

לא תחרוש בשור ובחמור . יכול לעולם? כשהוא אומר (שמות כג) למען ינוח שורך וחמורך (כמוך) [הרי? שור וחמור עושים מלאכה. אם כן למה נאמר לא תחרוש בשור ובחמור] יחדיו? אין לי אלא שור וחמור. מנין לרבות שאר בהמה וחיה כיוצא בשור? תלמוד לומר לא תחרוש [יחדיו] מכל מקום. אם כן למה נאמר בשור ובחמור ? בשור וחמור אי אתה חורש אבל (כלאים ח) אתה חורש באדם ובחמור.

פ.

ד"א לא תחרוש אין לי אלא חורש. מנין לרבות את הדש ואת היושב בקרון (והיוצא) [והמוציא] והמנהיג? תלמוד לומר " יחדיו " מכל מקום. רבי מאיר פוטר היושב בקרון.

יחדיו . פרט (לרמך) [לפרד]. יחדיו . (פרט) [לרבות] לקושר הסוס בצדי הקרון או לאחר הקרון (או הדולפקיס לגמלים).

פסוק יא

פא.

לא תלבש שעטנז . יכול לא ילבש אדם גיזי צמר ואניצי פשתן? תלמוד לומר שעטנז דבר שהוא שוע טוי ונוז. רבי שמעון בן אלעזר אומר נלוז ומליז את אביו שבשמים עליו.

[הלבדים אסורים משום כלאים. אף על פי שאין בהם משום ארוג יש בהם משום שוע].

פב.

לא תלבש . אין לי אלא שלא ילבש מנין שלא יתכסה? תלמוד לומר לא יעלה עליך . יכול לא יפשילנו לקופה אחריו? תלמוד לומר לא תלבש . לבישה בכלל היתה ולמה יצאת? להקיש אליה ולומר לך - מה לבישה מיוחדת שהוא הנאת הגוף [אף כל הנאת הגוף].

יכול לא ילבש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן וחלוק של פשתן על גבי חלוק של צמר? ת"ל יחדיו [אבל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו מותר].

חנניא בן גמליאל אומר (שם) מנין שלא (יסרק סרק) [יקשור סרט] של צמר ושל פשתן לחגור בו את מתניו אף על פי שהרצועה באמצע? תלמוד לומר יחדיו מכל מקום. כשתמצא לומר השק והקופה מצרפין את הכלאים.

(צמר ופשתים יחדיו . אבל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו - מותר.

(שם) הלבדים אסורים משום כלאים. אף על פי שאין בהם משום אריג יש בהם משום שוע).

פסוק יב

פג.

גדילים תעשה לך . (אמור מעתה) שניהם נאמרו בדבור אחד.

זכור ושמור נאמרו בדבור אחד.

מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בני שנה נאמרו בדבור אחד.

ערות אשת אחיך לא תגלה יבמה יבא עליה נאמרו בדבור אחד.

וכל בת יורשת נחלה ממתות בני ישראל וגו' ולא תסוב נחלה ממטה למטה בדבור אחד.

נאמר מה שאי אפשר לבשר ודם לומר שני דברים כאחד שנאמר (תהלים סב) אחת דבר א-להים שתיים זו שמעתי .

פד.

גדילים תעשה לך . למה נאמר? לפי שנאמר (במדבר טו) ועשו להם ציצית שומע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו תלמוד לומר גדילים .

(מנחות מא וש"נ) כמה גדילים נעשים? אין פחות משלשה חוטים כדברי בית הלל. ובית שמאי אומרים מארבעה חוטים של צמר וארבע חוטים של לבן של ארבע ארבע ארבעות.

[ד"א גדילים תעשה לך זה לבן. מנין לרבות (את ה) [חוט אחת של] תכלת? תלמוד לומר (במדבר שם) ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת .]

והלכה כדברי בית שמאי. במה דברים אמורים - בתחלה; אבל בשיריה ובגרדומיה כל שהוא.

פה.

(על ארבע . יצאו בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז' ובעלי ח'). (ד"א גדילים תעשה לך זה לבן. מנין לרבות את התכלת? תלמוד לומר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת .)

תעשה . ולא מן העשוי. שלא יוציא נימין מן הטלית ויעשה [ציצית]. על ארבע ולא על ח'. [יצאו בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז' ובעלי ח'. (כסותך). ופרט ליגע ולתכלתא ולתבלטירים ולקרקים לסדסים לבורדסים לפי שאינם מרובעים.

רבי אליעזר בן יעקב אומר מנין שלא יתן על אמצע בגד אלא על שפתו? שנאמר על ארבע כנפות כסותך פרט לסדין.

תנסה . פרט לסגוס.

בה . פרט למעפורת שלא מכסה בה ראשו ורובו.

פסוק יג

פו.

כי יקח איש אשה ובא אליה (ושנאה). [בדברים]. רבי יהודה אומר (כתובות מה) אם בא אליה לוקה ואם לאו אינו לוקה.

פז.

ושנאה. [רבי ישמעאל אומר בא וראה מה שנאה גורמת שמביאתו לידי לשון הרע].

מכאן אתה אומר עבר אדם עבירה קלה סופו לעבור עבירה חמורה. עבר אדם על ואהבת לרעך כמוך סופו לעבור על לא תקום ולא תטור ועל לא תשנא את אחיך (ואהבת לרעך כמוך) וחי אחיך אמך (אולי "עמך") עד שבא לידי שפיכות דמים. לכך נאמר כי יקח איש אשה [ושנאה].

פסוק יד

פח.

ושם לה עלילות דברים. יכול אפילו אמר לה "הקדחת לי את התבשיל" והיא לא הקדיחה! תלמוד לומר "עלילות דברים" "עלילות דברים" לגזרה שוה. מה "עלילות דברים" האמור להלן טענת בתולים; אף "עלילות דברים" האמור כאן טענת בתולים. (ומה) [אי מה] "עלילות דברים" האמור (כאן) [להלן מקום] בתולים מנין לרבות ביאות אחרות? תלמוד לומר והוציא עליה שם רע.

פט.

ואמר. [מלמד שתובע מתחיל בדברים תחלה]. את האשה הזאת. מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידתה.

לקחתי ואקרב אליה. הרי עדים שזנתה בבית אביה. (איש או אשה) למה נאמר? לפי שהוא אומר (ויקרא כ) ואיש אשר ינאף את אשת איש. אחד שבאו לה עדים בביתה בעלה שזנתה בבית אביה; ואחד שבאו לה עדים בבית אביה שזנתה בבית אביה - משמע שתהא נדונית על שער העיר. הרי הכתוב מוציא את שבאו לה עדים בבית בעלה שזנתה בבית אביה שתהא נדונית על פתח בית אביה. לכך נאמר כי יקח איש אשה.

(רבי ישמעאל אומר בוא וראה מה שנאה גורמת שהיא מביאה לידי לשון הרע).

פסוק טז

צ.

ולקח אבי הנערה ואמה . אין לי אלא שיש לה אב ואם. יש לה אב ולא אם ולא אב לא אב ולא אם
מנין? תלמוד לומר (נערה) [והוציאו את בתולי הנערה] מכל מקום. אם כן למה נאמר אבי הנערה ואמה ?
הם שגדלו גדולים רעים יבאו (ויתנו) [ויראו] להם גידוליהם.
(והוציאו את בתולי הנערה כמשמעה).

פסוק טז

צא.

ואמר אבי הנערה אל הזקנים . מכאן שאין רשות לאשה לדבר במקום האיש.
את בתי נתתי לאיש הזה . (כתובות כב) מלמד שהרשות לאב לקדש את בתו הקטנה.

פסוק יז

צב.

והנה הוא שם עלילות דברים . ואלה בתולי בתי . (כתובות כב וש"ג) הרי עדים להזים עדיו של זה.
רבי יהודה אומר אינו חייב לעולם אלא אם כן בעל.

(מלמד שתובע מתחיל בדברים) (תחלה. והיא בעולת בעל) רבי ישמעאל אומר (בא הכתוב ללמד על היבמה שהבא
עליה אינו חייב עד שתבעל). ופרשו השמלה לפני זקני העיר . (שם) יחוורו הדברים כשמלה. וזה אחד מן
הדברים שהיה רבי ישמעאל דורש מן התורה כמשל. כיוצא בו (שמות כב) אם זרחה השמש עליו דמים לו
. וכי עליו זורחת השמש בלבד! ומה תלמוד לומר אם זרחה השמש עליו ? מה שמש שלום בעולם אף זה
אם הוא יודע שהוא שלום (=הגנב) והרגו הרי זה חייב. כיוצא בו (כתובות כא) אם יקום והתהלך בחוץ על
משענתו - על בוריו. וכן הוא אומר ופרשו את השמלה .

(רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר ופרשו את השמלה) לפני זקני העיר נמצאו עדי הבעל זוממים (ד"א ופרשו
השמלה) יבואו עדיו של זה ועדיו של זה ויאמרו דבריהם לפני זקני העיר.

רבי אליעזר [בן יעקב] אומר דברים ככתבן.

פסוק יח

צג.

ולקחו זקני העיר ההיא את האיש . ולא את הקטן.

ויסרו אותנו . במכות.

וענשו אותנו . בממון.

מאה כסף . (כתובות מה וש"נ) כסף צורי.

פסוק יט

צד.

ונתנו לאבי הנערה . ולא לאבי בוגרת.

ונתנו לאבי הנערה . ולא לאבי גיורת שהיתה הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה; שאין לה מאה כסף.

צה.

כי הוציא שם רע . ולא על זו בלבד הוציא שם רע (אמרו) אלא על כל בתולות ישראל.

צו.

ולו תהיה לאשה . מלמד ששונה בעציצו ואפילו היא חגרת ואפי' היא סומא ואפי' היא מוכת שחין. נמצא בה דבר זימה או שאינה ראויה לבא בישראל יכול יהיה רשאי לקיימה? ת"ל ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו.

צז.

לא יוכל לשלחה כל ימיו . ואפילו לאחר זמן. (ת"ל כל ימיו . הוא לאחר זמן).

פסוק כ

צח.

(ואם אמת היה הדבר) [לא נמצאו בתולים לנערה] . אין לי אלא כדרכה . שלא כדרכה מנין? ת"ל (היה) [אם אמת היה הדבר הזה] לא נמצאו בתולים לנערה אין עדים להזים עדים של זה.

פסוק כא

צט.

והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה . אין לי אלא שיש לה אב ויש לה פתח בית אב. יש לה פתח בית אב ואין לה אב מניין? ת"ל והוציאו את הנערה מכל מקום.

ק.

וסקלוה כל אנשי עירה . וכי כל האנשים רוגמים אותה? אלא במעמד כל אנשי עירה. באבנים . יכול באבנים מרובות? ת"ל באבן . אי באבן יכול אפילו באבן אחת? ת"ל באבנים . אמור מעתה אם לא מתה בראשונה תמות בשניה.

קא.

כי עשתה נבלה בישראל. לא את עצמה בלבד נוולה אלא כל בתולות ישראל. לזנות בית אביה. נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה מאביה האמור (להלן) [כאן] זנות עם זיקת הבעל אף אביה האמור (כאן) [להלן] זנות עם זיקת הבעל.

פסוק כב

קב.

כי ימצא איש . בעדים.
שוכב עם אשה בעולת בעל . להביא את שנבעלה בבית אביה ועדיין היא ארוסה.
דבר אחר. בעולת בעל ר' ישמעאל אומר בא הכתוב ללמדך על היבמה; שהבא עליה אינו חייב עד שתבעל. ומתו . בסתם מיתה האמורה בתורה - בחנק.
גם שניהם . ולא העושה מעשה חדודים.
כשהוא אומר " גם " לרבות הבאים (מאחריהם) [אחריהם].
האיש השוכב עם האשה . ואע"פ שהיא קטנה.
והאשה . אע"פ שנבעלה לקטן.
ובערת הרע . בער עושי הרעות מישראל.
מכאן עד סדר נצבים לא מצאנו באמתחת כתבי יד הגאון המחבר ז"ל וחבל עד דאבדין. אמנם אנחנו קבצנו ובררנו על פי דרכו אשר הלך בו המחבר בבאורו התורה והמצוה עד כה.

פסוק כג

קג.

כי יהיה נערה בתולה מארשה . מלמד שאינו חייב עד שתהא נערה בתולה מארשה לאיש.
ומצאה איש בעיר . אלו לא יצאת בעיר לא היה מסתקף לה.
בעיר . (מלמד) [מגיד] שפרצה קוראה לגנב.
ושכב עמה . (כל) [על] שכיבה.

פסוק כד

קד.

והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההיא . זו היא שאמרנו שער שנמצא בו ולא שער שנדונית בו.
וסקלתם אותם באבנים . יכול באבנים מרובות? ת"ל באבן . אי באבן יכול אפילו באבן אחת? ת"ל באבנים
 . אמור מעתה לא מתו בראשונה ימותו בשניה.
את הנערה על דבר אשר לא צעקה . (כשהוא אומר על דבר אע"פ שהתראה) [ומה ת"ל על דבר ? בהתראה].
להביא את המזידה בהתראת עדים.
ואת האיש על דבר אשר ענה את אשת רעהו . (כשהוא אומר על דבר אע"פ שהתראה) [ומה ת"ל על דבר ?
בהתראה].
(אין לי אלא בעיר בשדה מנין? ת"ל ואם בשדה ימצא האיש ושכב עמה).

פסוק כה

קה.

ושכב עמה . פרט לאחד מחזיק ואחד שוכב דברי ר' יהודה.
ומת האיש אשר שכב עמה לבדו . הראשון בסקילה והשני בחנק דברי רבי.

פסוק כו

קו.

ולנערה לא תעשה דבר . מלמד שפטרה הכתוב מן המיתה. מנין אף מן הקרבן? ת"ל חטא . מנין אף מן
המכות? ת"ל מות . מלמד (שכל) [שמכל] עונשים שבתורה (פטורים) [פטורה]. (ומצילים אותם בנפשם.

אין לי אלא זה הרודף אחר חברו להרגו ואחר הזכר - ת"ל כן הדבר הזה).

[כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן וגו'. וכי מה למדנו מרוצח מעתה? אלא הרי זה בה ללמד ונמצא למד מקיש רוצח לנערה המאורסה. מה נעה"מ (=נערה המאורסה) ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו.

אין לי אלא אלו הרודף אחר הזכר אחר חייבי כריתות ומיתת ב"ד מנין? ת"ל כן הדבר]. יכול אף הרודף אחר בהמה והמחלל את השבת והעובד עכו"ם? ת"ל הזה. הזה בסקילה ואין כל אלו בסקילה.

פסוק כז

קז.

כי בשדה מצאה. יכול בעיר חייבת בשדה פטורה? ת"ל צעקה וגומר. ואם אין לה מושיעים בין בעיר בין בשדה - פטורה ואם יש לה מושיעים בין בעיר בין בשדה - חייבת.

צעקה. פרט לשאמרה "הניחו לו" דברי ר' יהודה. [ואין מושיע לה הא יש לה מושיע בכל דבר שיוכל להושיע].

פסוק כח

קח.

נוסחא הישנה

כי ימצא איש. במפותה. ומה אונס חמור אינו חייב אלא על נערה בתולה; מפתה הקל אינו דין שלא יהא חייב אלא על נערה בתולה! או חילוף - אם מפתה הקל הרי הוא חייב על נערה ועל שאינה נערה; ומה ת"ל "בתולה" באונס? שיכול אין לי שלא יהיה נותן לה; אבל יהיה נותן לאביה! ת"ל "בתולה" פרט לבעולה. אין לי אלא בעולה מוכת עץ מנין? ת"ל "בתולה" פרט למוכת עץ.

נאמר כאן "אשר לא אורשה" ונאמר להלן "אשר לא אורשה" במפותה. מה אונס חמור אינו חייב עד שנתארסה ועד שנתגרשה; מפתה הקל אינו דין שלא יהיה חייב עד שנתארסה ועד שנתגרשה! או חילוף - מה אם מפותה הקל הרי זה חייב עד שנתארסה או עד שנתגרשה; אונס חמור אינו דין שיהא חייב עד שנתארסה ונתגרשה! מה ת"ל "אשר לא אורשה" שני פעמים שלא יהיה נותן לה ולאביה.

נאמר כאן "נערה" ונאמר "נערה" במפותה. מה אונס חמור אינו חייב אלא על הנערה; אף מפותה הקל אינו דין שלא יהיה חייב אלא על הנערה! או חילוף - ומה מפותה הקל הרי הוא חייב על נערה ועל שאינה נערה! ת"ל ונתן לאבי הנערה ולא לאבי הבוגרת. והרי דברים ק"ו - ומה אונס חמור אינו חייב על הבוגרת; מפתה הקל אינו דין שלא יהיה חייב על הבוגרת! להחליף את הדין אי אתה יכול שהרי כבר נאמר "נערה" "נערה" שני פעמים).

נוסחא החדשה

[כי ימצא איש נערה בתולה . נאמר " בתולה " באונס ונאמר " בתולה " במפתה. שאין ת"ל "בתולה" במפתה - מה אונס חמור אינו חייב אלא על בתולה מפתה הקל אינו דין שלא יהיה חייב אלא על בתולה! או חילוף - אם מפתה הקל הרי הוא חייב על בתולה ועל שאינה בתולה; אונס חמור אינו דין שיהא חייב על בתולה ועל שאינה בתולה! והלא נאמר " בתולה " באונס; שיכול אין לי להוציא בעולה אלא שלא יהא נותן לאביה; אבל יהא נותן לה! ת"ל " בתולה " " בתולה " פרט לבעולה. מוכת עץ מנין? ת"ל " הבתולות " פרט למוכת עץ.

נאמר כאן " נערה " ולא נאמר "נערה" במפותה. מפותה מנין? ודין הוא מה אונס חמור אינו חייב אלא על הנערה; מפותה הקל אינו דין שלא יהא חייב אלא על הנערה! או חילוף - ומה מפותה הקל הרי הוא חייב על נערה ועל שאינה נערה; אונס חמור אינו דין שיהא חייב על נערה ועל שאינה נערה! והלא כבר נאמר " נערה " להוציא את שאינה נערה! שיכול אין לי אלא שלא יתן לאביה אבל יתן לה! ת"ל ונתן לאבי הנערה ולא לאבי הבוגרת. והרי דברים ק"ו ומה אונס חמור אינו חייב על הבוגרת; מפותה הקל אינו דין שלא יהא חייב על הבוגרת! להחליף את הדין אי אתה יכול שהרי כבר נאמר " נערה " " נערה " שני פעמים.

אשר לא אורשה . להוציא שנתארסה ונתגרשה. ונאמר אשר לא אורשה במפותה. מה אונס חמור אינו חייב על שנתארסה ונתגרשה; מפותה הקל אינו דין שלא יהא חייב על שנתארסה ונתגרשה! או חילוף - מה אם מפותה הקל הרי הוא חייב על שנתארסה ונתגרשה; אונס חמור אינו דין שיהא חייב על שנתארסה ונתגרשה! והלא כבר נאמר אשר לא אורשה ! שיכול שלא יתן לאביה אבל יתן לה! ת"ל " אשר לא אורשה " שני פעמים שלא יתן לה ולאביה דברי ר' יוסי הגלילי.

ר"ע אומר אפילו נתארמלה ונתגרשה. והדין נותן הואיל ואביה זכאי בכסף קדושיה וזכאי בכסף קנסה. מה כסף קדושיה אפילו נתארסה ונתגרשה; אף כסף קנסה אפילו נתארסה ונתגרשה. א"כ מה ת"ל אשר לא אורשה ? מופנה להקיש ולדון גזרה שוה. נאמר כאן " אשר לא אורשה " ונאמר להלן " אשר לא אורשה "; מה כאן חמשים אף להלן חמשים ומה להלן שקלים אף כאן שקלים].

ושכב עמה . (על) [כל] שכיבה.

ונמצאו . בעדים.

פסוק כט

קט.

ונתן האיש . ולא הקטן.

(לאבי הנערה . כל שכיבה - לאבי הנערה שיהיה שלו)

[השוכב . כל שכיבה].

לאבי הנערה . ולא לאבי הבוגרות.

חמשים כסף . כסף צורי.

ולו תהיה לאשה . מלמד ששותה בעציצו; ואפילו היא חигרת ואפילו היא סומא ואפילו היא מוכת עץ [שחין]. נמצא בה דבר זימה או שאינה ראויה לבא בישראל יכול יהיה רשאי לקיימה? ת"ל ולו תהיה לאשה הראויה לו.

תחת אשר ענה . לרבות את היתומה. מכאן אמרו יתומה [שנתארסה] שנתארמלה או שנתגרשה - האונס חייב והמפתה פטור.

לא יוכל שלחה כל ימיו . (משלחה הוא ליבם) [אבל היבם משלחה].

ספרי על דברים כג

פסוק א

קי.

לא יקח איש את אשת אביו . מכאן אמרו (נושאיין על האנוסה ועל המפותה. האונס והמפתה על הנושאה [אולי "הנשואה" - חייב]. נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו. ר' יהודה אוסר באנוסת אביו ובמפותת אביו (לכך נאמר) [שנאמר] לא יקח איש את אשת אביו .

פסוק ב

קיא.

לא יבא פצוע דכה וכרות שפכה . איזהו פצוע דכה - כל שנפצעו הביצים שלו אפילו אחת מהן. אין לי אלא כולו מנין אף מקצתו? [ת"ל דכה].

וכרות שפכה . כל שנכרת הגיד.

אמר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה שמעתי בכרם ביבנה שמי שאין לו אלא אחת זהו סריס חמה. מה בין פצוע דכה לכרות שפכה - אלא שפצוע דכה חוזר וכרות שפכה אינו חוזר. זו מהלכות רופאים.

בקהל ה' . ר' יהודה אומר ד' קהלות הן -

* קהל כהנים

* קהל לויים

* קהל ישראל

* קהל גרים.

וחכמים אומרים [אינן] אלא שלשה.

פסוק ג

קיב.

לא יבא ממזר בקהל ה' . (בין איש בין אשה - לא יבוא ממזר כל שהוא מומזר מום זר) [מום זר. כל שהוא מום זר בין איש בין אשה].

איזהו ממזר? כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי ר"ע שנאמר לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו [... לא יבא ממזר]. מה אשת אב מיוחדת שאר בשר שהוא ב"לא יבא" והולד ממזר; כך כל שאר בשר שהוא בלא יבא והולד ממזר.

שמעון התימני אומר כל שחייבים עליה כרת בידי שמים - הולד ממזר [שנאמר לא יקח איש את אשת אביו ... ולא יבא ממזר . מה אשת אב מיוחדת שחייבין עליה כרת בידי שמים הולד ממזר; אף כל שחייבין עליה כרת בי"ש (=בידי שמים) - הולד ממזר].

ר' יהושע אומר כל שחייבים עליהם כריתות (נ"א מיתות) ב"ד הולד ממזר שנאמר לא יקח איש את אשת אביו ... ולא יבא ממזר . מה אשת אב מיוחדת שחייבים עליה מיתת ב"ד והולד ממזר; אף כל שחייבים עליהם מיתות ב"ד - הולד ממזר.

גם דור עשירי . נאמר כאן " דור עשירי " ונאמר למטן " דור עשירי " . מה " דור עשירי " האמור למטן עד עולם אף " דור עשירי " האמור כאן עד עולם.

פסוק ד

קיג.

לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' . בזכרים הכתוב מדבר ולא בנקבות [שנאמר] " עמוני " ולא עמונית " מואבי " ולא מואבית (דברי ר' יהודה. וחכמים אומרים על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים . מי דרכו לקדם - אנשים ולא נשים).

שהיה בדין ומה ממזר שלא נאמר בו " עד עולם " עשה בו נשים כאנשים; עמונים ומואבים שנאמר בהם " עד עולם " - לא עשה בהם נשים כאנשים! או חילוף - ומה עמונים ומואבים שנאמר בהם " עד עולם " לא עשה בהם נשים כאנשים; ממזר שלא נאמר בו " עד עולם " אינו דין שלא נעשה בו נשים כאנשים! ת"ל לא יבא ממזר [מום זר] בין איש בין אשה.

אחר שריבה הכתוב ומיעט הא אין עליך לדון אלא כדין הראשון - ומה ממזר שלא נאמר בו " עד עולם " עשה בו נשים כאנשים; עמוני ומואבי שנאמר בהם " עד עולם " אינו דין שנעשה בהם נשים כאנשים! ת"ל " עמוני " ולא עמונית דברי ר' יהודה.

[ר"ש אומר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים מי דרכו לקדם - אנשים ולא נשים.

גם דור עשירי וגו'. אם נאמר "עד עולם" למה נאמר "דור עשירי" (ואם נאמר "דור עשירי" למה נאמר "עד עולם")? אלא מופנה להקיש ולדון ג"ש. נאמר כאן "דור עשירי" ונאמר להלן "דור עשירי". מה "דור עשירי" האמור כאן - עד עולם אף "דור עשירי" האמור (למטן) [להלן] - עד עולם.

פסוק ה

קיד.

על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. (כשהוא אומר על דבר) [שאין תלמוד לומר "על דבר" אלא] אף על העצה. וכה"א עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב.
בדרך. בשעת טרופיכם.
בצאתכם ממצרים. בשעת גאולתכם.
ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור. הרי דבר (גנאי) לבלעם.

פסוק ו

קטו.

ולא אבה ה' א-להיך לשמוע אל בלעם [ויהפוך]. מלמד (שאף) שהמקלל נתקלל. מפני מה? כי אהבך ה' א-להיך.

פסוק ז

קטז.

לא תדרוש שלומם וטובתם. מכלל שנ' וקראת אליה לשלום יכול אף אלו כן? ת"ל לא תדרוש שלומם.
מכלל שנאמר בטוב לו לא תוננו יכול אף אלו כן? ת"ל "וטובתם".
כל ימיך לעולם. לעולמי עולמים.

פסוק ח

קיז.

לא תתעב אדומי. מפני מה? כי אחיך הוא גדולה אחוה.

לא תתעב מצרי. מפני מה? כי גר היית בארצו. א"ר אלעזר בן עזריה המצרים לא קבלו את ישראל אלא לצורך עצמם וקבע להם שכר. והרי דברים ק"ו ומה אם מי שלא נתכוין לזכות וזכה מעלה עליו הכתוב כאלו זכה; המתכון לזכות עאכ"ו.

ר' שמעון אומר מצריים הם טבעו את ישראל בים ואדומים הם קדמו את ישראל בחרב ולא אסרם הכתוב אלא עד ג' דורות. עמונים ומואבים שנטלו עצה להחטיא את ישראל אסרם הכתוב איסור עולם. ללמדך שהמחטיא את האדם קשה לו מן ההורגו. שההורגו אין מוציאו [אלא] מן העולם הזה (ומהעולם הבא); והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא.

פסוק ט

ק"ח.

בנים. " בנים " ולא בנות דברי ר' שמעון. וחכ"א " אשר יולדו להם " - לרבות את הבנות.

אמר רבי שמעון ק"ו הדברים - ומה במקום שאסר את הזכרים לעולם התיר את הנקבות מיד; מקום שלא אסר את הזכרים אלא עד ג' דורות אינו דין שנתיר הנקבות [מיד]! אמרו לו אם הלכה נקבל אם לדין יש תשובה. אמר להם הלכה אני אומר והכתוב מסייעני - " בנים " ולא בנות.

דור שלישי. יכול (ראשון) שני ושלישי יהיה אסור? ת"ל דור שלישי. א"ר יהודא (בנימין) [בנימין] גר המצרי היה לי חבר מתלמידי ר"ע ואמר "אני גר מצרי ונשוא אשה גיורת מצרית. והריני הולך להשיא את בני אשה בת גיורת מצרית כדי שיהא בן בני כשר לבא בקהל". לקיים מה שנאמר דור שלישי יבא וגו'.

פסוק י

ק"ט.

כי תצא מחנה. כשתהיה יוצא הוי יוצא במחנה.

על איביך. כנגד אויביך אתה (נלחם) [יוצא].

ונשמרת מכל דבר רע. שומע אני בטהרות ובטומאות ובמעשרות הכתוב מדבר ת"ל " ערוה ". אין לי אלא ערוה מנין לרבות ע"ז ושפיכות דמים קללת השם? ת"ל ונשמרת מכל דבר רע. (יכול בטומאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר? ת"ל " ערוה "). מה ערוה מיחודת מעשה שגלו בה כנענים ומסלק השכינה; כך כל מעשה שגלו בה כנענים ומסלק שכינה.

כשהוא אומר " דבר רע " אף לשון הרע.

פסוק יא

קכ.

כי יהיה בך . ולא באחרים.

איש . פרט לקטן.

(אשר לא יהיה טהור) מקרה לילה . אין לי אלא קרי לילה. קרי יום מנין? ת"ל אשר לא יהיה טהור מכל מקום.
א"כ למה נאמר " מקרה לילה " ? אלא (מלמד) שדבר הכתוב בהווה.

ויצא אל מחוץ המחנה . זו מצות עשה.

לא יבא אל תוך המחנה . זו מצות לא תעשה. ר' שמעון התימני אומר ויצא אל מחוץ למחנה זו מחנה לויה.
לא יבא אל תוך המחנה זו מחנה שכינה.

פסוק יב

קכא.

והיה לפנות ערב ירחץ במים . מלמד שהקרי פוטר בזיבה מעת לעת.

וכבוא השמש יבוא . ביאת שמשו מעכבתו מליכנס לפניו מן המחנה.

פסוק יג

קכב.

(ויתד תהיה לך על אזנך) ויד תהיה לך מחוץ למחנה . אין " יד " אלא מקום שנאמר והנה מציב לו יד ואומר
איש על ידו לדגליהם .

ויצאת שמה חוץ . (ולא בעמידה) [ולא במחנה].

פסוק יד

קכג.

ויתד תהיה לך על אזנך . אין " אזנך " אלא מקום זיינך.

והיה בשבתך חוץ . בישיבה [ולא בעמידה].

וחפרתה בה . שומע אני יהיה חופר באחת ומכסה באחת [ת"ל ושבתי וכסית].

ר' ישמעאל אומר מנין שלא יהא אדם הופך (מתניו כלפי דרום) [אחוריו כלפי המחנה]? ת"ל (וחפרת בה) ושבת וכסית את צאתך.

פסוק טו

קכד.

כי ה' א-להיך מתהלך בקרב מחנך [וגו' והיה מחנך קדוש]. קדשהו. מכאן אמרו לא יקרא אדם ק"ש בצד משרה של כובסים; ולא יכנס לא למרחץ ולא לברסקי וספרים ותפלין בידו.

להצילך ולתת איביך לפניך. אם עשית כל האמור בענין סוף שהוא מצילך ויתן את איביך בידך.

(והיה מחנך קדוש. קדשהו. מכאן אמרו לא יכנס אדם בהר הבית במקלו ובמנעלו ובאבק שעל גבי רגליו.)

ולא יראה בך ערות דבר [ושב מאחריך]. מלמד שהעריות מסלקות השכינה.

פסוק טז

קכה.

לא תסגיר עבד אל אדוניו. מכאן אמרו המוכר עבדו לעכו"ם [או] לחוץ (לא) [לארץ] - יצא בן חורין.

אשר ינצל אליך מעם אדוניו. לרבות גר תושב.

פסוק יז

קכו.

עמך ישב. (ולא) בעיר עצמו.

בקרבך. במקום שפרנסתו יוצאה.

[באחד שעריך]. בשעריך ולא בירושלים. כשהוא אומר " באחד שעריך " שלא יהיה גולה מעיר לעיר.

בטוב לו. מנוה הרע לנוה היפה.

לא תוננו. זו אונאת דברים.

פסוק יח

קכז.

לא תהיה קדשה מבנות ישראל . (לא תהיה מוזהר עליהם בכנענים. שהיה בדין) [מבנות ישראל אתה מוזהר ואין אתה מוזהר בכנעניות.

ולא יהיה קדש מבני ישראל . מבני ישראל אתה מוזהר ואין אתה מוזהר בכנענים.

ומה ת"ל " קדש " ומה ת"ל " קדשה " ?] ומה קדשה קלה אתה מוזהר עליה בישראל; קדש חמור אינו דין שיהא מוזהר עליו בישראל! או חילוף - אם קדש חמור אי אתה מוזהר עליו בכנענים; קדשה קלה אינו דין שלא תהיה מוזהר עליה! (ומה ת"ל " קדש " ?) צריך לאמרו.שאלו נאמר "קדשה" ולא נאמר "קדש" הייתי אומר (אם קדשה קלה אתה מוזהר עליה בישראל; קדש חמור לא תהיה מוזהר עליו בכנענים! ת"ל לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש .) [קדש חמור אתה מוזהר עליו בישראל; אבל קדשה קלה אי אתה מוזהר עליה בישראל. או קדשה קלה אי אתה מוזהר עליה בכנענית; אבל קדש חמור אתה מוזהר עליה בכנענים! ת"ל לא תהיה קדשה ולא יהיה קדש מבני ישראל ואי אתה מוזהר עליו בכנענים.

פסוק יט

קכח.

לא תביא אתנן זונה . אין לי אלא אתנן זונה. אתנן כל העריות מנין? ת"ל (אתנן) [כי תועבת] מכל מקום. ואיזו אתנן זונה? האומר לזונה "הילך זה בשכרך" אפילו מאה - כולם אסורים. האומר לחברו "הילך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי" - ר' אומר אינו אתנן וחכ"א הרי זה אתנן.

ומחיר כלב . איזהו מחיר כלב? האומר לחברו "הילך טלה זה תחת כלב זה". (מחיר) יכול אפילו העבירו ברגלו לעזרה יהיה חייב? ת"ל " כי תועבת ". נאמר כאן " תועבה " ונאמר להלן " תועבה " מה " תועבה " האומר להלן - (בשם זובח) [בזובח] אף " תועבה " האמורה כאן - (בשם זובח) [בזובח].

(נדר . פרט לדבר הנדור. כשהוא אומר " לכל נדר " לרבות במה).

בית ה' א-להיך . פרט לפרת חטאת שאינה באה לבית דברי ר' אליעזר. וחכ"א לרבות את הריקועים. [כשהוא אומר " לכל " לרבות את הבמה. " נדר " פרט לדבר הנדור].

לכל נדר . לרבות את העוף. [שהיה בדין] ומה מוקדשים שהמום פוסל בהם אין אתנן ומחיר חל עליהם; עוף שאין המום פוסל בו אינו דין שלא יהיה אתנן ומחיר חל עליהם! ת"ל " לכל נדר " להביא את העוף. יכול אפילו שכר פקיעתה יהיה אסור? ת"ל " כי תועבת ד' .

גם שניהם . שנים ולא ד'. הם . ולא ולדותיהם.

פסוק כ

קכט.

לא תשיך לאחיך. אין לי אלא לזה מלוה מנין? ת"ל אל תקח מאתו נשך ותרבית. מכלל שנאמר "כספך" - ולא כסף אחרים "אכלך" - ולא אוכל אחרים. או "כספך" - ולא כסף מעשה "אכלך" - ולא אוכל בהמה? כשהוא אומר "נשך כסף" לרבות כסף מעשר. "נשך אוכל" לרבות אוכל בהמה. אין לי אלא "נשך כסף נשך אוכל" מנין לרבות כל דבר? ת"ל "נשך כל דבר אשר ישך". ר' שמעון אומר מנין שלא יאמר לו "צא ושאל בשלום פלוני" או "דע אם בא איש פלוני ממקומו"? ת"ל (נשך) כל דבר (אשר ישך).

לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך. "לנכרי תשיך" מצות עשה "ולאחיך לא תשיך" מצות לא תעשה. ר"ג אומר מה ת"ל "ולאחיך לא תשיך" הרי כבר "לא תשיך לאחיך"? אלא יש רבית מוקדמת ויש רבית מאוחרת. כיצד? נתן עיניו ללוות ממנו והיה משלח לו ואומר "בשביל שילוני" זו היא רבית מוקדמת. לזה הימנו והחזיר לו מעותיו והיה משלח לו ואומר "בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלי" זו היא רבית מאוחרת. למען יברכך א-להיך בכל משלח ירך. קבע לו הכתוב ברכה (בשליחות ידיו) [בכל שליחות ידיו]. על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה. בשכר שתבא תירש.

פסוק כב

קל.

כי תדור נדר לה'. נאמר כאן "נדר" ונאמר להלן "נדר". מה "נדר" האמור להלן נדר ונדבה; אף "נדר" האמור כאן נדר ונדבה. ומה "נדר" האמור כאן לא תאחר לשלמו; אף "נדר" האמור להלן לא תאחר לשלמו.

לה' א-להיך. אלו [הדמים] והערכים והחרמים וההקדשות.

לא תאחר לשלמו. הוא ולא חילופיו.

כי דרש ידרשנו. אלו חטאות ואשמות [עולות ושלמים].

ה' א-להיך. (זה הקדש בעל הבית. נוסחא אחרת בדק הבית.) [אלו צדקות ומעשרות ובכור ופסח].

מעמך. זה לקט שכחה ופאה.

והיה בך חטא. ולא בקרבנך חטא.

וכי תחדל לנדור. ר' מאיר אומר טוב אשר לא תדור [משתדור ותשלם]. טוב מזה ומזה שלא תדור כל עיקר. ר' יהודה אומר (טוב אשר לא תדור) טוב מזה ומזה שנודר ומשלם.

פסוק כד

קלא

מוצא שפתיך . זו מצות עשה.
תשמור . זו מצות ל"ת.
ועשית . זו אזהרה לב"ד שיעשוך.
כאשר נדרת . זה נדר.
לה' א-להיך . אלו (ערכים וחרמים והקדשות) [חטאות ואשמות עולות ושלמים].
נדבה . זו נדבה.
כאשר דברת . (זה) [אלו קדשי] בדה"ב (=בדק הבית) .
בפיך . זו צדקה.

פסוק כה

קלב

כי תבא בכרם רעך . יכול לעולם? תלמוד לומר " ואל כליך לא תתן " בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית.
רעך . פרט לעובדי כוכבים. רעך. פרט לגבוה.
ואכלת . ולא מוצץ.
ענבים . ולא תאנים. מכאן אמרו היה עושה בענבים לא יאכל בתאנים בתאנים לא יאכל בענבים. אבל מונע עצמו עד שמגיע למקום היפות ואוכל.
ר' אלעזר (בן) חסמא אומר מנין שלא יאכל פועל יותר משכרו? ת"ל " כנפשך " . וחכ"א " שבעך " מלמד שאוכל פועל יותר על שכרו.
ואל כליך לא תתן . (אפילו) בשעה שאתה נותן לתוך כליו של בעה"ב.

פסוק כו

קלג

כי תבא בקמת רעך . יכול לעולם? ת"ל " וחרמש לא תניף " בשעה שאתה מניף חרמש על קמת רעך.

(מכלל שנאמר) רעך . פרט לעובדי כוכבים. רעך . פרט לגבוה.
וקטפת מלילות בידך . שלא תהא קוצר במגל.
וחרמש לא תניף . בשעה שאתה מניף חרמש על קמת בעל הבית.
ספרי על דברים כד

פסוק א

קלד.

כי יקח איש אשה . מלמד שהאשה נקנית בכסף. שהיה בדין - ומה אמה העבריה שאין נקנית בבעילה נקנית בכסף; אשה שנקנית בבעילה אינו דין שתהא נקנית בכסף! יבמה תוכיח שנקנית בבעילה ואינה נקנית בכסף; אף אתה אל תתמה על האשה שאע"פ שנקנית בבעילה לא תהא נקנית בכסף! ת"ל כי יקח איש אשה מלמד שהאשה נקנית בכסף.

ובעלה . [מלמד שהאשה נקנית בבעילה.] שהיה בדין - ומה יבמה שאין נקנית בכסף נקנית בבעילה; אשה שנקנית בכסף אינו דין שנקנית בבעילה! אמה העבריה תוכיח שנקנית בכסף ואין נקנית בבעילה; אף אתה אל תתמה על האשה שאע"פ שנקנית בכסף שלא תהא נקנית בבעילה! ת"ל ובעלה מלמד שהאשה נקנית בבעילה.

ומנין אף בשטר? ודין הוא - ומה כסף שאינו מוציא הרי הוא קונה; שטר שהוא מוציא אינו דין שיהא קונה! לא אם אמרת בכסף שקונה הקדש ומעשר שני; תוכיח בשטר שאין קונה הקדש ומעשר שני! ת"ל וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ויצאה מביתו [וגו']. מקיש הויתה של זה ליציאתה של זה - מה יציאתה (מזה) בשטר אף הויתה (מזה) בשטר.

פסוק ב

קלד.

ויצאה מביתו . מלמד שהאשה יוצאה מלפני האיש.
והלכה והיתה לאיש אחר . שלא תנשא עמו בשכונה.
אחר . כבר קראתו התורה "אחר".

פסוק ג

268 [1] => 274 [2] => [3] => [4] => [5] => [6] => [7] => [8] => [9] => [10] => [11] => [12] => 1030 [13] => 1037) Warning: non-standard file structure - no mlbim /home/erelsgl/www/tnk1/mlbim/dm/dm-24-03-

קלה

ושנאה האיש האחרון . הכתוב מבשר שעתיד לשנאותה.

או כי ימות האיש האחרון . הכתוב מבשר שעתידה לקוברו.

(אין לי אלא גרושה אלמנה מנין? ת"ל או כי ימות האיש האחרון . אם סופנו לרבות אלמנה מה ת"ל " גרושה " ? אלמנה מותרת ליבם גרושה אסורה ליבם). [אם נאמר " גרושה " למה נאמר אלמנה? גרושה אסורה ליבם אלמנה מותרת ליבם].

יכול אף שקלקלה (על בעלה) לאחר שנתגרשה תהא אסורה לחזור לו? ת"ל וכתב לה ... ויצאה . היוצאה בגט תהא אסורה לחזור לו ולא שקלקלה (על בעלה) תהיה אסורה לחזור לו.

קלו

ומנין לנותן גט ליבמתו שאסורה לחזור לו? ת"ל לא יוכל בעלה הראשון . ומנין לאשה שהלך בעלה למדינת הים ואמרו לה "הרי מת בעליך" וניסת; ואח"כ בא בעלה - (תצא מזה ומזה וצריכה גט מזה ומזה) [שצריכה גט מזה ומזה שתצא מזה ומזה] ? תלמוד לומר לא יוכל בעלה הראשון (אשר שלחה) לשוב לקחתה להיות לו לאשה .

אחרי אשר הטמאה (אשר שלחה) . אין לי אלא מן הנשואים לנשואים (לארוסים מן האירוסים); מן האירוסים לנשואים ומן הנשואים לאירוסים [לאירוסין מן האירוסין] מנין? ת"ל לא יוכל בעלה (הראשון לקחתה . לא יוכל הראשון לקחתה . את אשר שילח.) [לקחתה . הראשון לקחתה. אשר שלחה לקחתה . לשוב לקחתה].

ר' יוסי בן כיפר אומר משום רבי אלעזר בן עזריה מן האירוסין מותרת מן הנשואין אסורה; שנאמר אחרי אשר הוטמאה . וחכ"א בין מן האירוסים ובין מן הנשואים אסורה. א"כ למה נאמר אחרי אשר הוטמאה ? לרבות סוטה שנסתרה.

[כי תועבה היא לפני ה'] . וכן הוא אומר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו וגו' .

כי תועבה היא . ר' יהודה אומר היא תועבה ואין הולד תועבה.

ולא תחטיא את הארץ . להזהיר ב"ד על כך.

פסוק ה

קלז

כי יקח איש אשה חדשה . אין לי אלא בתולה מנין לרבות (ארוסה ושומרת יבם) [נ"א אלמנה וגרושה]? תלמוד לומר ושמח את אשתו מ"מ (=מכל מקום) . א"כ למה נאמר " חדשה " ? מי שחדשה לו פרט למחזיר גרושתו . (ואלמנה לכהן גדול וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר).

לא יצא בצבא . יכול לא יצא בצבא אבל יספיק כלי זיין ומים ומזון? ת"ל ולא יעבור עליו לכל דבר. שומע אני אף בנה בית ולא חנכו נטע כרם [ולא] חללו ארש אשה [ולא] לקחה? ת"ל " עליו " [עליו] אינו עובר אבל עובר הוא על אלו.

נקי יהיה לביתו . זה ביתו.

יהיה . זה כרמו.

ושמח את אשתו . זו אשה.

אשר לקח . להביא את יבמתו.

פסוק ו

קלח.

לא יחבול רחים ורכב . אין לי אלא רחים ורכב (המיוחדים) מנין לרבות כל דבר? ת"ל כי נפש הוא חובל . א"כ למה נאמר " רחים ורכב " ? מה רחים ורכב שהם מיוחדים שהם שני כלים ועושים מלאכה אחת וחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו; כך כל שני כלים שמשמשים מלאכה אחת חייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

כי נפש הוא חובל . להגיד מה גרם.

פסוק ז

קלט.

כי ימצא . בעדים.

איש . פרט לקטן.

גונב נפש מאחיו . ולא מעכו"ם.

מבני ישראל . (להביא את הגונב בנו ומכרו שהוא חייב דברי ר"י בן ברוקא; וחכ"א הגונב בנו ומכרו - פטור) [להוציא מי שחציו עבד וחציו בן חורין].

והתעמר בו . מגיד שאינו חייב עד שיכניסנו לרשותו. ר' יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שנאמר והתעמר בו ומכרו .

ומת . בסתם מיתה האמורה בתורה בחנק.

(ההוא. ולא הגונב מי שחציו עבד וחציו בן חורין).

[הגנב. להביא הגונב בנו ומכרו שהוא חייב דברי ר"י בן ברוקא; וחכ"א הגונב בנו ומכרו - פטור].

ובערת הרע מקרבך . בער עושי הרעות מישראל.

פסוק ח

קמ.

השמר . זה לא תעשה.

בנגע . זה שער לבן.

הצרעת . זו מחיה. אין אלא (עד שלא נזקק לטומאה משנזקק לטומאה מנין?) [כולם מנין אפילו מקצתם]? ת"ל לשמור מאד ולעשות .

אין לי אלא נגעי אדם נגעי בגדים ונגעי בתים מנין? ת"ל ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים .

אין לי אלא מתוך החלט מתוך הסגר (מנין? ת"ל כאשר צויתך . אין לי אלא כולם מנין אף מקצתן? ת"ל לשמור ולעשות . עושה אתה בא והולך ואי אתה חושש שמא הלכה לה צרעתו.) [ועד שלא נזקק לטומאה מנין? ת"ל כאשר צויתים .

תשמרו לעשות . לעשות אי אתה עושה. אבל עושה אתה בסיב שע"ג רגליו ובמוט שעל כתפיו; ואם עברו עברו.

פסוק ט

קמא.

זכור את אשר ... ה' א-להיך למרים . וכי מה ענין זה לזה? (נתנו הענין אצלו) [סמכו ענין לו] ללמדך שאין נגעים באים אלא על לשון הרע. והרי דברים ק"ו - ומה מרים שלא דברה אלא שלא בפניו של משה ולהנייתו של משה ולשבחו של מקום ובנינו של עולם - כך נענשה; כל המדבר בגנותו של חברו ברבים על אחת כמה וכמה.

בדרך . בשעת טרופיכם.

בצאתכם ממצרים . בשעת גאולתכם. (אלא שתלה הכתוב הכל) [ועכבו הכל בשבילה]. וללמדך שכל זמן שהיו הדגלים נוסעים לא היו הולכים עד שמרים מקדמת לפנייהם. וכה"א ואשלח לפניך את משה אהרון ומרים .

פסוק י

קמב.

כי תשה ברעך . אין לי אלא מלוה מנין לרבות שכר שכיר והקפת חנות? ת"ל משאת מאומה .

לא תבא אל ביתו . יכול לא ימשכננו מבפנים אבל ימשכננו מבחוץ? ת"ל (לעבוט עבוטו .

בחוף . לא ימשכננו בחוף אבל ימשכננו מבפנים? ת"ל בחוף תעמוד . כשהוא אומר) [והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך וגו' . יכול יכנס בפנים? ת"ל בחוף אעמוד (אולי " תעמוד ") . כשהוא אומר בחוף תעמוד .]
והאיש . לרבות שליח בית דין .

פסוק יב

קמג

ואם איש עני הוא . אין לי אלא עני עשיר מנין? ת"ל ואם איש . א"כ למה נאמר " עני " ? ממהר אני ליפרע על ידי עני יותר מן העשיר .
לא תשכב בעבוטו . שלא תשכב ועבוטו עמך .

פסוק יג

קמד

השב תשיב לו את העבוט [כבוא השמש . ולהלן הוא אומר עד בא השמש תשיבנו לו] מלמד שמחזיר לו כלי יום ביום וכלי לילה בלילה . סגוס בלילה ומחרישה ביום אבל לא סגוס ביום ומחרישה בלילה .
ושכב בשלמתו וברכך . מלמד שהוא מצוה לברכך . יכול אם ברכך אתה מבורך ואם לאו לא תהיה מבורך ת"ל ולך תהיה צדקה .
[לפני ה' א-להיך] . מלמד שהצדקה עולה לפני כסא הכבוד שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו .

פסוק יד

קמה

לא תעשוק שכיר . והרי כבר נאמר [לא תעשוק את רעך] ולא תגזול ? מלמד שכל הכובש שכר שכיר עובר בה' לאוין (משום בל תעשוק בל תגזול ובל תלין פעולת שכיר ומשום ביומו תתן שכרו ומשום ולא תבא עליו השמש . מכלל שנא' ואליו הוא נושא את נפשו) [ועשה משום פעולת שכיר משום בל תעשוק ומשום בל תגזול ומשום ביומו תתן שכרו ומשום ולא תבא עליו השמש .

כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו . אין לי אלא עני עשיר מנין? אין לי אלא מלאכה שהוא עושה בנפשו מלאכה שאינו עושה בנפשו כגון גרדי וסורק? מנין ת"ל לא תעשוק את רעך ולא תלין פעולת שכיר מ"מ (=מכל מקום) . א"כ למה נאמר " עני ואביון " ? ממהר אני ליפרע על ידי עני ואביון יותר מכל אדם .

מאחיק . ולא מאחרים .

או מגרך . זה גר צדק. (מלמד שעובר עליו בשני לאוין. ר' יוסי ב"ר יהודה אומר משום בל תעשוק).

[בשעריך . זה גר תושב. אין לי אלא שכר אדם מנין לרבות שכר בהמה וכלים? ת"ל " בארצך " כל שבארצך. מלמד שכולם עוברים בכל השמות האלו. ר' יוסי ב"ר יהודה אומר גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו ואין בו משום לא תלין . בהמה וכלים אין בהם אלא משום בל תעשוק .

פסוק טו

קמו.

ביומו תתן שכרו . מלמד ששכיר יום גובה כל הלילה. ושכיר לילה גובה כל היום מנין? ת"ל לא תלין ... ולא תבוא עליו השמש .

כי עני הוא [ואליו הוא נושא את נפשו]. פרט לשפסק עמו.

ואליו הוא נושא את נפשו . וכי למה עלה זה בכבש ומסר לך את נפשו לא שתתן לו שכרו בו ביום! א"כ למה נאמר " ואליו הוא נושא את נפשו " ? אלא מלמד שכל הכובש שכר שכיר מעלה עליו הכתוב כאלו הוא נושא את נפשו.

ולא יקרא עליך אל ה' . יכול מצוה שלא לקרות? ת"ל " וקרא עליך " . יכול מצותנו לקרות? ת"ל " ולא יקרא עליך אל ה' " . יכול אם קרא עליך יהיה בך חטא ואם לא קרא עליך לא יהיה בך חטא? ת"ל " והיה בך חטא " מ"מ (=מכל מקום) . א"כ למה נאמר " וקרא עליך אל ה' " ? ממחר אני ליפרע עלי ידי קורא יותר ממי שאינו קורא.

פסוק טז

קמו.

לא יומתו אבות על בנים . וכי מה בא הכתוב ללמדנו שלא יומתו אבות על ידי בנים ולא בנים על ידי אבות? והרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו ! [אלא בא ללמד] שלא יומתו אבות בעדותם של בנים ולא בנים בעדותם של אבות.

כשהוא אומר " ובנים " לרבות את הקרובים. ואלו הם הקרובים

אחיו

ואחי אביו

ואחי אמו

ובעל אחותו

ובעל אחות אביו

ובעל אחות אמו

ובעל אמו

וחמיו

וגיסו.

איש בחטאו יומתו. (אבות) [גדולים] מתים בעון עצמם (ובנים) [קטנים] מתים בעון אבותם].

פסוק יז

קמח.

לא תטה משפט גר יתום ואלמנה. (מה אני צריך) [מה ת"ל] והלא כבר נאמר לא תטה משפט? מלמד שכל המטה דינו של גר עובר בב' לאוין.

ולא תחבול בגד אלמנה. בין עניה בין עשירה ואפילו היא כמרתא בת ביתוס.

ר' שמעון אומר דברים שאתה חובל (באיש אין אתה מחזיר לאשה; שלא תהא הולך ובא אצלה כדי להשיאה שם רע) [ומחזיר לה אי אתה חובל באלמנה; שלא יהא הולך ובא אצלה ומשיאה שם רע].

פסוק יט

קמט.

כי תקצור. פרט לשקצרוהו ליסטים וכרסמוהו נמלים ושברתו הרוח או בהמה.

קצירך. פרט (לשקצרוהו עכו"ם) [להקדש ושל אחרים]. מכאן אמרו עכו"ם שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה והפאה. ר' יהודה מחייב בשכחה שאין שכחה אלא בשעת העומר.

(קצירך. פרט לאחרים. קצירך. פרט להקדש. כשתמצי לומר קצר הקדש ולקח ישראל - פטור קצר עכו"ם ולקח ישראל - פטור).

ר' יוסי הגלילי אומר מכלל שנאמר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר - כל זמן שיש לו קציר (יש לו עומר ויש לו שכחה) [יש לו שכחה בעומרין]; וכל זמן שאין לו קציר אין לו (עומר ואין לו שכחה) [שכחה בעומרין]. כשתמצי לומר קצר הקדש ולקח ישראל - פטור קצר עכו"ם ולקח ישראל - פטור.

בשדך. פרט למעמר בשדה חברו דברי ר' מאיר; וחכמים מחייבים. (מכאן אתה אומר העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית; שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים עמדו העניים בפיו או שחיפוהו בקש - הרי זה אינו שכחה).

ושכחת עומר בשדה. ולא הגדיש. יכול אף שכחו (פועלים) יותר משנים? ת"ל לגר ליתום ואלמנה יהיה. מכאן אמרו שני עומרים שכחה ג' אינם שכחה. שני צבורי זיתים וחרובין שכחה ג' אינם שכחה. שני גרגרים פרט ג' אינן פרט.

בשדה . פרט לטמונה דברי ר' יהודה; וחכ"א " בשדה " לרבות את הטמונה. בשדה . לרבות את הקמה. שהיה בדין - ומה עומר שהורע כח עני יש לו שכחה; קמה שיפה כח עני בה אינו דין שיש לו שכחה! לא אם אמרת בעומר שאינו מציל לא את העומר ולא את הקמה תאמר בקמה שהיא מצלת את העומר ואת הקמה! ת"ל " בשדה " לרבות את הקמה.

לא תשוב לקחתו . פרט לראשי שורות. מכאן אמרו ראשי שורות - העומר שכנגדו יוכיח. והעומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ושכחו; מודים שאין שכחה. [העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית שכחו הבית ולא שכחוהו פועלים עמדו העניים בפניו או שחיפוהו בקש - הרי זה אינו שכחה].

לא תשוב לקחתו . כולו כאחד. וכמה יהיה בו? שער חכמים בעושה [פחות] מסאתים. מכאן אמרו העומר שיש בו סאתים ושכחו - אין שכחה. שני עומרים ובהם סאתים - רבן גמליאל אומר לבעל הבית וחכ"א לעניים. אמר להם רבן גמליאל וכי מרוב העומרים יופי כחו של בעל הבית או הורע כחו? אמרו לו יופי כחו. אמר להם אם בזמן שהוא עומר אחר ובו סאתים ושכחו אינו שכחה; שני עומרים ובהם סאתים אינו דין שלא יהו שכחה! [אמרו לו אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש תאמר בשני עמרין שהן ככריכות (=עומרים קטנים)].

לא תשוב לקחתו . מכאן אמר ר' ישמעאל שבולת של קציר וראשה מגיע לקמה - אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית; ואם לאו הרי היא של עניים. (ספק בעל הבית המוציא מעניים עליו הראיה.) [ואם ספק לבעל הבית] שהמוציא מחברו עליו הראיה. ומנין (לספק) [שספק] לקט - לקט ספק שכחה - שכחה ספק פאה - פאה? ת"ל לגר ליתום ולאלמנה יהיה .

[למען יברכך ה' א-להיך בכל מעשה ידיך .] א"ר אלעזר בן עזריה מנין למאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני והלך ונפרנס בה מעלה עליו הכתוב כאלו זכה? ת"ל לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען יברכך ה' א-להיך . והרי דברים ק"ו - מי שלא נתכוין לזכות וזכה מעלה עליו הכתוב כאלו זכה; מי שנתכוין לזכות וזכה עאכו"כ.

פסוק כ

קג.

כי תחבוט זיתך . הראשונים היו חובטין זיתיהם ונוהגים בעין יפה. (מכאן אמרו הזית שהוא עומד (ג' על ג') [בין שלש] שורות של שני מלבנין נשכחו - אינן שכחה).

זיתך . פרט לאחרים. זיתך . פרט להקדש.

לא תפאר . לא תפאר לעני. מכאן אמרו מי שאינו מניח את העניים ללקוט או מניח האחד [ואחד לא] או שמסייע לאחד מהם - הרי זה גוזל העניים. על זה נאמר אל תסג גבול עולם .

אחריך . מלמד שיש לו שכחה.

אחריך . מלמד שיש לו פאה.

לגר ליתום ולא למנה . נאמר כאן "גר יתום" ונאמר להלן "גר יתום". מה "גר יתום" האמור להלן (בעושה) [פחות] מסאתים; אף "גר ויתום" האמור כאן (בעושה) [פחות] מסאתים. מכאן אמרו זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. זית שהוא עומד בין ג' שורות של שני מלבנין ושכחו - אינו שכחה.

פסוק כא

קנא.

כי תבצור כרמך . מכאן היה ר' אליעזר אומר כרם שכולו עוללות לבעל הבית. ר' עקיבא אומר לעניים; [שנאמר וכרמך לא תעולל].

לא תעולל . איזו היא עוללות? כל שאין לו לא כתף ולא נטף. יש לה כתף ואין לה נטף ונטף ואין לה כתף - הרי היא של בעל הבית; ואם לאו - הרי הם של עניים.

אחריך . מלמד שיש לו שכחה. אחריך . מלמד שיש לו פאה. מכאן אמרו איזו היא שכחה בעריס (=גפן כסוכה) ? כל שאינו יכול לפשוט את ידו (לאחור) וליטלה. וברגליות (=סרוחה על הארץ) משיעבור הימנה.

לגר ליתום . נאמר כאן "גר יתום" ונאמר להלן "גר יתום". מה "גר יתום" האמור להלן [פחות] מסאתים אף "גר יתום" האמור כאן (בעושה) [פחות] מסאתים.

ספרי על דברים כה

פסוק א

קנב.

כי יהיה ריב . אין שלום יוצא מתוך מריבה. וכה"א ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט מי גרם ללוט ליפרש מן הצדיק ההוא? הוי אומר זו מריבה. (ועמדו שני האנשים אשר להם הריב.) [אף כאן] מי גרם לזה ללקות? הוי אומר זו מריבה.

בין אנשים . אין לי אלא אנשים. נשים (מנין) איש עם אשה ואשה עם איש מנין? ת"ל ונגשו אל המשפט .

ושפטום . בעל כרחם.

והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע . יכול כל מרשיעים לוקים? ת"ל והיה אם בן הכות הרשע פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה. ועדין איני יודע איזו הם הלוקים? ת"ל לא תחסום שור בדישו מה חסימה מיוחדת - מצות ל"ת והוא לוקה; כך כל שהוא מצות לא תעשה הרי הוא לוקה. (או) [יכול] כל מצות לא תעשה שיש בה קום ועשה הרי הוא לוקה (כך כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה והרי הוא לוקה)! ת"ל לא תחסום שור . מה חסימה מיוחדת שאין בה קום ועשה הרי הוא לוקה; כך כל מצות לא תעשה שאין בה קום ועשה הרי הוא לוקה. ר"ש אומר והצדיקו את הצדיק צדקהו כדי שלא ילקה.

והפילו השופט . מלמד שאין מלקין מעומד.

והכהו [לפניו במספר] . שלישי מלפניו שתי ידות מלאחריו.

לפניו . שיהיה (לוקה) [מלקה] ועיניו בו ולא שיהיה (לוקה) [מלקה] ועיניו בדבר אחר . יכול יהיה לוקה ומת יכול יהיה לוקה ומשלם? ת"ל כדי רשעתו אין לוקה ומת (יכול יהא לוקה ומשלם? ת"ל כדי רשעתו) אין לוקה ומשלם.

פסוק ג

קנג.

ארבעים יכנו . יכול מ' שלמות? ת"ל " במספר ארבעים " . מנין סמוך לארבעים . ר' יהודא אומר מ' שלמות; והיכן הוא לוקה [את היתרה]? בין כתפיו.

יכנו . ולא על הקרקע . יכנו . ולא על כסות . יכנו . אין מלקים שנים כאחד .

לא יוסיף . אם היה מוסיף עובר על לא תעשה . אין לי אלא בזמן שמוסיפים על מנין של תורה על (כל אומד ואומד) [אומד] שאמדוהו ב"ד מנין? ת"ל [לא יוסיף] פן יוסיף מ"מ (=מכל מקום) .

מכה רבה . אין לי אלא מכה רבה מעוטה מנין? ת"ל על אלה . א"כ למה נאמר " מכה רבה " ? (מלמד שאין הראשונה מכה רבה) לימד על הראשונות שהן מכה רבה .

ונקלה (אחיך לעיניך) . מכאן אמרו נתקלקל בין ברעי בין במים פטור . ר' יהודה אומר האיש ברעי והאשה במים .

[אחיך] . מלמד שכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן .

ר' חנניה בן (גמלא) [גמליאל] אומר כל היום קורא אותו הכתוב "רשע" שנאמר והיה אם בן הכות הרשע ; אבל כשלקה הכתוב קוראו "אחיך" שנאמר ונקלה אחיך . [ומה אם העובר עבירה אחת - נוטל נפשו עליה העושה מצוה אחת - עאכו"כ שתנתן לו נפשו].

ר' שמעון אומר ממקומו הוא מוכרע שנאמר כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ואומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם . (והרי דברים ק"ו ומה אם מדת פורענות - המטפל בהם בעוברי עבירה הרי הוא כעוברי עבירה; המטפל בעושי מצוה עאכו"ו .

ר' שמעון ברבי אומר ומה הדם שנפשו של אדם קצה הימנו הפורש ממנו מקבל שכר טוב; גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן הפורש מהם עאכו"ו שיזכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות.) [הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושי מצוה].

ר' יהודה אומר הרי הוא אומר מי יגור באהלך . הולך תמים ופועל צדק . לא רגל על לשונו . נבזה בעיניו נמאס . כספו לא נתן בנשך . ובמקום אחר הוא אומר ואיש כי יהיה צדיק . [אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי ב"י ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא קרב] וסוף הענין הוא אומר [צדיק הוא] חיה יחיה . וכי מה עשה זה? ! אלא כל היושב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושי מצוה .

[ר' שמעון ברבי אומר ומה הדם שנפשו של אדם קצה הימנו הפורש ממנו מקבל שכר (טוב); גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן הפורש מהם עאכ"ו שיזכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות.

פסוק ד

קנד

לא תחסום שור בדישו . אין לי אלא שור מנין לעשות חיה ועוף כיוצא בשור? ת"ל (לא תחסום שור) [בדישו] מ"מ (=מכל מקום) . א"כ למה נאמר " שור " ? שור אי אתה חוסם אבל אתה חוסם אדם.

בדישו . אין לי אלא בדישו מנין לרבות שאר עבודות? תלמוד לומר " לא תחסום " מכל מקום. אם כן למה נאמר " בדישו " ? מה דיש מיוחד - שגידולו מן הארץ ותלוש מן הקרקע משעת גמר מלאכתו ובשעה שהוא עושה אוכל; כך כל דבר שגידולו מן הארץ ותלוש מן הקרקע בשעת גמר מלאכתו ובשעה שהוא עושה אוכל.

ר' יוסי בר' יהודה אומר מה דיש מיוחד שעושה בידי וברגליו (ובגופו יצא העושה בידי וברגליו אבל לא בגופו). [יצא העושה בידי ולא ברגליו וברגליו ולא בידיו].

פסוק ה

קנה

כי ישבו אחים . פרט לאחיו שלא היה בעולמו. מכאן אמרו ב' אחים ומת אחד מהם ונולד להם אח ואחר כך ייבם השני את אחת אחיו [ומת. הראשונה יוצאת משום אחת אחיו שלא היה בעולמו והשניה משום צרתה].

יחדו . [המיוחדים בנחלה] פרט לאחים מן האם. לפי שמצינו (שיש באחים מן התורה) [בעריות] ששוה אח מן האם לאח מן האב. יכול אף כאן כן? ת"ל " יחדיו " פרט לאחיו מאמו.

ומת אחד מהם . אין לי אלא בזמן שהם שנים ומת אחד מהם. מנין אפילו הם מרובין (? ת"ל ומת אחד מהם . מנין אפילו מתו כולם? ת"ל ומת אחד מהם ולא נאמר "אחד מהם"). ומתו? ת"ל ומת מהם . א"כ מה ת"ל " אחד " ? אחת אחד מתיבמת ולא אחת שנים. מכאן אמרו שלשה אחים נשואים ג' נכריות [ומת א' מהם ועשה בה השני מאמר ומת - חולצת ולא מתיבמת. שני' ומת אחד מהם שעליה זיקת יבם אחד ולא שעליה זיקת שני יבמין].

לא תהיה אחת המת החוצה לאיש זר . למה אני צריך? לפי שאמרנו להלן "אחת אחת מתיבמת ולא אחת שנים" (יכול אף כאן כן) [יכול תהא פטורה]? ת"ל לא תהי' אחת המת החוצה לאיש זר . כיצד הוא עושה? (או חולצת או מתיבמת) [חולצת ולא מתיבמת]. הנותן גט - פסלה לעצמו ופסלה ע"י אחים. יכול (יהיה גט פוטרה) [תהא פטורה] (בגט זה מזיקת האחים) ? ודין הוא - ומה חליצה שאינה פוטרת באשה פוטרת ביבם; גט שפוטרת באשה אינו דין שפוטרת ביבם! ת"ל לא תהיה אחת המת החוצה לאיש זר [אלא] בחליצה. העושה מאמר ביבמתו - קנאה לעצמו ופסלה על האחים. יכול יהיה מאמר גומר בה? ת"ל יבמה יבא עליה ביאה גומרת בה ואין מאמר גומר בה.

יבמה יבוא עליה . בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון. ואפילו היא שוגגת והוא מזיד או שהוא שוגג והיא מזידה.

ולקח ולקחה ויבם ויבמה . פרט לצרות (מכל העריות וכן) [ועריות]. מכאן אמרו ט"ו נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן וכו'.

פסוק ו

קנו.

והיה הבכור אשר תלד . יכול אם היה שמו יוסי יקרא שמו "יוסי"; יוחנן יקרא שמו "יוחנן"? ת"ל יקום על שם אחיו (מ"מ) [ולא על שם אחי אביו]. א"כ למה נאמר והיה הבכור ? מלמד שמצוה על הגדול ליבם.

אשר תלד . פרט לאילונית שאינה ראויה לילד.

יקום על שם אחיו . (ולא על שם אחי אביו.) [לנחלה . נאמר כאן " שם אחיו " ונאמר להלן " על שם אחיהם יקראו בנחלתם " . מה " שם " האמור להלן לנחלה; אף " שם " האמור כאן לנחלה].

המת . לפי שנאמר להלן אשת אחד מתיבמת ולא אשת שנים. מנין מת ראשון - ייבם שני מת שני - ייבם שלישי? ת"ל " המת " " המת " ריבה הכתוב.

ולא ימחה שמו מישראל . פרט (לסריס) [לאשת סריס] ששמו מחוי.

פסוק ז

קנו.

ואם לא יחפץ האיש . ולא שלא חפץ בה המקום. מוצא אני את העריות שחייבים עליהם מיתות ב"ד; ועדיין לא אוציא את העריות שהם (בלא תעשה) [בכרת]! ת"ל לא אבה יבמי ולא שלא אבה בה המקום.

לקחת את יבמתו . (מה) [למה] אני צריך? מפני שנ' והיה הבכור אשר תלד יכול שאני מוציא עקרה וזקנה (בנ"א ל"ג ואילונית) וקטנה ושאינה ראויה לילד? ת"ל " יבמתו " " יבמתו " ריבה הכתוב.

ועלתה יבמתו השערה . מצוה בב"ד שיהא בגובהה של עיר ושיהיה בזקנים.

מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל . (פרט לסריס שאם רצה להקים אינו יכול. שם .) ר' יהודה אומר נאמר כאן " שם " ונאמר להלן " שם " מה " שם " האמור להלן (נחלה אף " שם " האמור כאן נחלה. מה " שם " האמור לשם זרע אף " שם " האמור כאן זרע.) [(מה " שם " האמור להלן) זרע אף כאן זרע; פרט לסריס שאם רצה להקים לאחיו שם אינו יכול].

בישראל . ולא בגרים. מכאן אמרו שני אחים גרים שהיתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה - פטורים מן החליצה ומן היבום. שנאמר " בישראל " ולא בגרים.

לא אבה יבמי . ולא שלא אבה בה המקום.

פסוק ח

קנה.

וקראו לו זקני עירו . מצוה בזקני עירו [ולא בשלוחם].

ודברו אליו . דברים הגונים. (מה הגונים?) שאם היה הוא ילד והיא זקנה הוא זקן והיא ילדה - (ועמד ואמר שישאנה לו. "כלך אצל כמותך" אומר לו "למה לך להכניס"). [אומרים לו "מה לך אצל ילדה" "מה לך אצל זקנה" "כלך אצל שכמותך ואל תכניס קטטה לביתך"].

ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה . מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידה.

לא חפצתי לקחתה . ולא שלא חפץ בה המקום.

פסוק ט

קנט.

ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים . [מלמד שמהלכת אחריו אל הזקנים].

(וירקה בפניו) [לעיני הזקנים וירקה]. רוק הנראה לעיני הזקנים. (מלמד שמתיוחדת עמו לעיני הזקנים).

וחלצה נעלו . [אין לי אלא] נעלו שלו. של אחרים מניין? ת"ל (חלוץ) הנעל (חלוץ) הנעל מ"מ (=מכל מקום) . א"כ למה נאמר " וחלצה נעלו "? פרט לגדול שאין יכול לילך בו ולקטן שאין חופה את רוב הרגל ושאין לו עקב שחלציתה (אולי "שחלצתה") פסולה.

מעל רגלו . [מכאן אמרו מן הארכובה ולמטה חלצתה כשרה. רגלו.] נאמר כאן " רגלו " ונאמר להלן " רגלו "; מה להלן ימנית אף כאן ימנית. (מכאן אמרו מן הארכובה ולמטה חלצתו כשרה).

וירקה בפניו . יכול בפניו [ממש]? ת"ל " לעיני הזקנים " (רוק הנראה לעיני הזקנים. מכאן אמרו חלצה ורקקה ולא קראה - חלצתה כשרה. קראה ורקקה ולא חלצה - חלצתה פסולה. חלצה וקראה אבל לא רקקה - ר' אליעזר אומר חלצתה פסולה ור"ע אומר חלצתה כשרה).

וענתה ואמרה . נאמר כאן " ענייה " ונאמר להלן " ענייה ". מה " ענייה " האמורה להלן בלשון הקדש אף " ענייה " האמורה כאן בלשון הקדש.

ככה יעשה לאיש . [מכאן אמרו חלצה ורקקה ולא קראה - חלצתה כשרה. קראה ורקקה ולא חלצה - חלצתה פסולה. חלצה וקראה אבל לא רקקה - ר"א אומר חלצתה פסולה ור"ע אומר חלצתה כשרה. א"ל ר"א " ככה יעשה " כל דבר שהוא מעשה מעכב! א"ל ר"ע משם ראייה? " ככה יעשה לאיש " כל דבר שהוא מעשה באיש.

אשר לא יבנה את בית אחיו . (רא"א) אשר לא בנה ולא עתיד לבנות.

בישראל . למה נאמר והלא כבר נאמר " בישראל "! " בישראל " האמור להלן פרט לגרים. " בישראל " האמור כאן פרט לבית דין של גרים].

בית חלוץ הנעל . מצוה בדיינים ולא מצוה בתלמידים. ר' יהודה אומר מצוה על כל העומדים שם לומר "חלוץ הנעל חלוץ הנעל". אמר ר' יהודה פעם אחת היינו יושבים לפי ר' (שמעון) [טרפון] ואמר לנו "ענו כולכם ואמרו "חלוץ הנעל חלוץ הנעל" ."

פסוק יא

קס.

כי ינצו אנשים . אין שלום יוצא מתוך מצות (שורוק בו' . ל' ניצה מריבה) . וכה"א ויהיה ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט . מי גרם ללוט שיפרוש מאותו צדיק? הוי אומר מריבה. וכה"א (ועמדו שני האנשים אשר להם הריב) [וכי יהיה ריב בין אנשים] . מי גרם לזה ללקות? הוי אומר זו מריבה. אנשים . אין לי אלא אנשים. [נשים] איש עם אשה ואשה עם איש מנין? ת"ל " יחדו " מ"מ (=מכל מקום) . איש ואחיו . פרט לעבדים שאין להם אחוה [דברי ר' יהודה].

וקרבה אשת האחד ושלחה . (אשת איש ולא אשת שליח ב"ד. להציל את אישה) ר"א אומר לפי שמצינו (שיש מזיקין) [במזיקין] שבתורה שעשה בהם שאין מתכוין כמתכוין. יכול אף כאן כן? ת"ל [וקרבה וגו' . יכול עד שיהא מתכוין לבייש? ת"ל " והחזיקה " . ממשמע שנאמר ושלחה ידה אין אני יודע שהחזיקה? ומה ת"ל " והחזיקה " לומר לך שאם נתכוונה להזיק אף שלא נתכוונה לבייש].

במבושיו . אין לי אלא מבושיו. מנין לרבות כל דבר שיש בו סכנה? ת"ל " והחזיקה " מכל מקום.

פסוק יב

קסא.

וקצתה את כפה . מלמד שאתה חייב (להצילה) [להצילון]. מנין שאם אין אתה יכול להצילו בכפה הצילו בנפשה? ת"ל לא תחוס עינך .

ר' יהודה אומר נאמר כאן " לא תחוס " ונאמר להלן " לא תחוס " ; מה להלן ממון אף כאן ממון.

פסוק יג

קסב.

לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן . יכול לא יעשה - ליטרא חצי ליטרא ורביע ליטרא? ת"ל גדולה וקטנה . גדולה שהיא מכחשת את הקטנה - שלא יהיה נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה.

ר' עקיבא אומר מנין שלא (יעשה סאה) [יקיים סלע] פחות משקל ולא דינר פחות מטרפעיקע? ת"ל לא יהיה לך .

ר' יוסי בר' [יהודה] אומר אם קיימת [אבן שלמה וצדק הרי הוא ב יהיה לך . ואם עברת על אבן ואבן] הרי הוא ב לא יהיה לך .

פסוק יד

קסג.

לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה . יכול לא יעשה - קב תרקב וחצי תרקב ורביע תרקב? ת"ל גדולה וקטנה גדולה שהיא מכחשת את הקטנה; שלא יהיה נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה.

(ר' אליעזר אומר מנין שלא יעשה אדם מדת בת ארבעת קבים) [ר' עקיבא אומר מנין שלא יקיים אדם מדה חסרה להיות מודד] בה לתוך ביתו? ת"ל לא יהיה לך .

מנין שלא יעיין במקום שמכריעים ולא יכריע במקום שמעיינים? ת"ל (לא יהיה לך . אבן שלמה וצדק) [אבן צדק יהיה לך] . ומנין שאם אמר "הריני מעיין במקום שמכריעים" או "הרי אני מכריע במקום שמעיינים" - לפחות מן הדמים או להוסיף על הדמים. מנין שאין שומעים לו? ת"ל [אבן שלמה] וצדק יהיה לך .

ומנין שלא יגדוש במקום שמוחקין ("לפחות לו מן הדמים" או "הריני גודש במקום שמוחקים להוסיף לו על הדמים" שאין שומעים לו? ת"ל וצדק יהיה לך . מניח אגרדימים על המדות.) [ולא ימחוק במקום שגודשין? ת"ל איפת צדק יהיה לך . ומנין שאם אמר "הריני גודש במקום שמוחקין להוסיף על הדמים" ו"הריני מוחק במקום שגודשין לפחות מן הדמים" . מנין שאין שומעים לו? ת"ל איפה שלמה וצדק יהיה לך .

ד"א וצדק יהיה לך [מכאן אמרו הסיטון מקנח את מדותיו אחת לל' יום ובעל הבית אחת לי"ב חודש.] רשב"ג אומר חילוף הדברים. חנוני מקנח מדותיו פעמים בשבת וממחה משקלותיו פ"א בשבת ומקנח מאזנים על כל משקל ומשקל.

יהיה לך . מנה אגרדמין על כך. ר' אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גוריון אומר איפה לפר ואיפה לאיל (איפה לכבש). [וכי] מדת [פרים] אילים וכבשים אחת היא? אלא מלמד שאיפה גדולה ואיפה קטנה קרויה "איפה".

פסוק טז

קסד.

למען יאריכון ימיך . זו אחת מכל מצות שבתורה שמתן שכרה בצדה. והרי דברים ק"ו - ומה גרוגרת שאין אחד מן מאה (באים) באיסר האיטלקי נאמר בה אריכות ימים; שאר מצות שיש בהם חסרון כיס עאכ"ו.

פסוק טז

קסה.

כי תועבת ה' וגו' . יכול לא יהיה חייב עד שיעבור את כולם? ת"ל כל עושה אלה אפילו אחת מהם.

[כל עושה עול]. מכאן אמרו אין מערבים פירות בפירות - אפילו חדשים בישנים; אפילו סאה בדינר (ואפילו יפה בדינר) [ביפה דינר] וטריסית - לא יערבם וימכרם סאה בדינר.
כל עושה עול. קרוי ה' שמות - עול שנאוי משוקץ חרם תועבה.

פסוק יז

קסו.

זכור את אשר עשה לך עמלק. (זכור בפה ו אל תשכח בלב. וכה"א שמעו עמים ירגזון.) [זכור - יכול בלב? כשהוא אומר לא תשכח הרי בלב אמור! ומה אני מקיים זכור - בפה].
בדרך. בשעת טרופיכם.
בצאתכם. בשעת גאולתכם [מהו אומר? שמעו עמים ירגזון. אבל זה ולא ירא א-להים].

פסוק יח

קסז.

אשר קרך בדרך. אין " קרך " אלא "נזדמן לך".
ויזנב בך כל הנחשלים אחריו. מלמד שלא היה הורג אלא בני אדם שנמכו מדרכי המקום ונחשלו מתחת כנפי המקום.
ואתה עיף ויגע. [ישראל].
ולא ירא א-להים. [עמלק].

פסוק יט

קסח.

והיה בהניח ה' א-להיך לך מכל אויביך מסביב. שלא (תאגוד) [יאגוד] עליך אגודה.
בארץ אשר ה' א-להיך נותן לך לרשתה. (מה שאתה יורש אתה מבקש) [בשכר מצוה זו האמורה בענין תירש].
תמחה את זכר עמלק [מתחת השמים]. (ולהלן) [וכן] הוא אומר כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים שלא יהיה נין ונכד לעמלק תחת השמים. ואומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור - נשבע הקב"ה בכסה"כ (=בכסא הכבוד) שלו שלא יניח נין ונכד של עמלק ולא גמל ולא חמור תחת כל השמים; שלא יאמרו "גמל זה של עמלק".
[לא תשכח. בלב].

פסוק א

א.

והיה כי תבוא אל הארץ (אין "והיה" אלא מיד. כי תבוא אל הארץ). עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תכנס לארץ.

אשר ה' א-להיך [נותן לך. רש"א פרט לעבר הירדן שנטלו מעצמם].

וירשתה וישבתה בה. (מה שתירש - תכבש ותשב.) [בשכר שתירש תשב].

פסוק ב

ב.

ולקחת מראשית כל פרי האדמה. יכול כל הפירות כולם חייבים בביכורים? ת"ל מראשית ולא כל ראשית. ועדין איני יודע איזה מין חייב ואיזה מין פטור? הריני דן - נאמר (הכא) [הבא] בכורי צבור ונאמר (הכא) [הבא] בכורי יחיד; מה בכורי צבור שנאמר להלן מז' המינים; אף בכורי יחיד משבעת המינים. (ומה) [אי מה] להלן חטים ושעורים אף כאן חטים ושעורים. מנין לרבות שאר מינים? ת"ל (בכורי אדמתך) [כל פרי האדמה]. ריבה אחר שריבה הכתוב ומיעט הא אין עליך לדון אלא כדין הראשון. נאמר (הכא) [הבא] בכורי יחיד ונאמר (הכא) [הבא] בכורי צבור; מה בכורי צבור משבעת המינים האמורים בשבח הארץ; [אף בכורי יחיד משבעת המינים האמורים בשבח הארץ]. ואלו הם: חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש.

זית. זה זית אגורי.

דבש. זה דבש תמרים.

מראשית. אפילו אשכול אחד ואפילו גרוגרת אחת.

כל פרי. פרי אתה מביא בכורים ואין אתה מביא יין ושמן בכורים. (הביא ענבים ודרכן מנין שמביא? ת"ל [בכורי אדמתך].

(האדמה. פרט לאריסים ולחכירות ולסקריקין ולגזלן שאין מביאין משום שנאמר ראשית בכורי אדמתך).

אשר תביא מארצך. כל זמן שהם מצוים על פני ארצך. [יכול יביא קודם עצרת? ת"ל וחג הקציר בכורי מעשיך. מאימתי מביאין? מעצרת עד החנוכה].

יכול שאתה קורא (פרשת בכורים) כל זמן שאתה מביא? ת"ל (ואכלת) ושמחת אין קריאה אלא בשעת שמחה. כשתמצא לומר מעצרת ועד החג מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא. ר' יהודה בן בתירא אומר מביא וקורא.

(אשר ד' א-להיך נותן לך. פרט לנוטע).

[אי מארצך יכול אף הנוטע] בתוך שלו ומבריק בתוך של יחיד או בתוך של רבים ומבריק מתוך של רבים; או מתוך של יחיד לתוך שלו והנוטע בתוך שלו ומבריק בתוך שלו ודרך הרבים ודרך היחיד באמצע! (הרי זה אינו מביא. ר' יהודה אומר כזה מביא. מן זה הטעם אינו מביא) [ת"ל ראשית בכורי אדמתך עד שיהיו כל הגדולין מאדמתך. האריסין והחכירות והסקריקין והגזלן אין מביאין מאותו הטעם] משום שנאמר בכורי אדמתך עד שיהיו כל הגדולים מאדמתך.

ושמת בטנא . מלמד שטעונים כלים.

והלכת אל המקום אשר יבחר ה' א' (= ה' א-להיך) בו . זה שילה ובית עולמים. [מכאן אמרו נגנבו או שאבדו - חייב באחריותן. נטמאו בעזרה - נופץ ואינו קורא].

מלבי"ם

ולקחת מראשית כל פרי האדמה . בפ' משפטים (שמות כג יט) ובפ' תשא (שם לד כו) כתיב ראשית בכורי אדמתך וגו' שסמך "ראשית" ל"בכורי" שפירושו ראשית מהבכורים. כי להתבואות והפירות יש זמן להתבשלם והנתבשלו בהתחלת הזמן נקראו "ביכורים". והנתבשלו בימי היותר ראשונים נקראו "ראשית בכורים". וא"כ הוראת "ראשית" הוא ראשית בזמן. וכאן שסמך "ראשית" לכלל פרי אין לפרשו על הזמן שיביא מהפירות שנתבשלו קודם מכל פרי האדמה. דאם כן לא תהיה מצות הביכורים רק מהשעורים שהמה יתבשלו בארץ ישראל קודם מכל התבואות ומכל פרי האילנות; והרי כתיב בכורי כל אשר בארצם (במדבר יח ג)!

וע"כ ד"ראשית" הנאמר כאן הוא ראשית במעלה וחשיבות. כמו ראשית גוים ראשית שמנים שפירושו "המשובחים". ולפי שנמצא שבעה מינים שנשתבחה בהם א"י ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש (דברים ח ה) וכל הקודם בפסוק הוא יותר משובח. וא"כ הייתי אומר ד כל אשר בארצם בא לרבות שיביא יותר ממין אחד אבל די בשנים הראשונים שהמה חטים ושעורים המשובחים מכל המינים; וגם הצבור מביאים מהם העומר ושתי הלחם. לכן נאמר מראשית כל פרי האדמה היינו מכל שבעת המינים שנשתבחה בהם הארץ וזהו שאמר אשר תביא מארצך . מפני שכל אלו שבעת המינים יצמחו בא"י בתכלית הטוב.

אמנם לפ"ז היה לו לומר "ראשית כל פרי" שהרי כל החשובים חייבים בביכורים ואמר "מראשית" ! א"כ ע"כ ד"ראשית" האמור כאן הוא גם ראשית בזמן. וללמד שלא יביא כל הפירות שנתבשלו ראשונים רק מקצת מהם ואפילו אשכול אחד או גרגיר אחד. ולא יתכן שלא בא הכתוב רק ללמוד הזה ולא לרבות כל הז' מינים שחייבים בביכורים; דא"כ הל"ל "מראשית בכורי"! וגם מדכתיב כל פרי האדמה לרבות! ע"כ דבפי" "ראשית" דכאן הוא במעלה וגם בזמן וכמ"ש (=וכמו שכתבתי) . ומזה למד הספרי "מראשית" למעט חוץ משבעת המינים; וגם שאפי' גרגיר אחד. וגרסא הנכונה בספרי "מנין לרבות שאר מינים? ת"ל כל פרי האדמה". והנוסחא "ת"ל בכורי אדמתך" הוא טעות ומקומו להלן כמו שיתבאר בסמוך.

עוד שם בספרי "פרי אתה מביא ואי אתה מביא יין ושמן ביכורים. הביא ענבים ודרכן מנין שמביא? ת"ל בכורי אדמתך". (כמבואר בהתוה"מ משפטים שם). ומפני שלא זכר שם "פרי" נלמד זאת. (ואם יש להביא לכתחלה יין ושמן - עיין בתוס' ערכין יא ע"א ובסוגיא דחולין קב ע"ב ובספר "ספרי דברי רב" האריך בזה).

אשר תביא מארצך . "ארצך" נקרא כל א"י. והלא אין מביא רק מאדמתו כמ"ש בכורי אדמתך ! ודרשו בספרי "כל זמן שהם מצויים על פני ארצך". פי' שאמר הכתוב "אשר תביא" שההבאה תהיה מארצך

ולא מביתך. כי כל עוד שלא הגיעה העת ההיא תכונה ההבאה מהארץ; אבל אחרי שעברה העת ההיא תכונה ההבאה מהבית. והעת המאוחרת לכנסם הוא עד החנוכה ולא יותר.

עוד שם בספרי "אי" מארצך " יכול אף הנוטע בתוך שלו ומבריק בתוך של חברו וכו' ת"ל ראשית בכורי אדמתך ". פי' מנין דמה שאמר אשר תביא מארצך ללמד על זמן ההבאה כנ"ל; אולי בא לרבות מה שמארצך אף שאינו מאדמתך! ומה שאמר " אדמתך " הוא ע"ד ריבה ומיעט שיש הרבה כמוהו בתורה; ולמעט אם אין כלל בהגידולין מאדמתו. ו" מארצך " בא לרבות כשמקצת גידולין מאדמתו והשאר מארצו כהנוטע בתוך שלו ומבריק בשל חברו! לזה אמר " בכורי אדמתך " ר"ל דב' פעמים כתיב " אדמתך " בפ' משפטים ובפ' תשא; לעכב שיהיו כל הגידולין מאדמתו.

ושמת. לשון "שימה" בא להורות שישים בסדר. כמו אשר תשים לפניהם שום תשים עליך מלך שימה בפיהם. מזה נלמד שאם הביא כל ז' המינים בכלי אחד שישים בסדר נכון. כמבואר בתוספתא דביכורים שאם הביא הרבה מינים ביחד לא יביאם בתערובות וכו'.

בטנא. מיותר. דודאי לא ישא בידו מאדמתו עד בהמ"ק! מזה אמרו בספרי "מלמד שטעונין כלים". ע"ד (=על דרך) שאמרו דמנחות טעונים כלים; שפירושו שאחר הקמיצה יניח בכלי שרת. וכן כאן שאפשר קודם שהקדישם לשם ביכורים היו מונחים בכלי - צריך לאחר שקרא שם לתתם בכלי אחרת. כמ"ש ולקחת מראשית כל פרי האדמה ושמת בטנא. ואפשר משום דההבאה בעזרה אל הכהן יכול להביא בידו בלא כלי. לזה כתיב ושמת בטנא בכדי שיכתוב אח"כ ולקח הכהן הטנא. ללמד שההבאה אל הכהן והנחה והתנופה יהיו בכלי אבל לאו דוקא בטנא; דא"כ הל"ל (=היה לו לומר) "ובטנא תשים".

והלכת אל המקום. בספרי "מכאן אמרו נגנבו או שאבדו חייב באחריותן. נטמא בעזרה - נופץ ואינו קורא". פי' דבכל מקום שאמר הכתוב "להביא בית ה'" יזכור רק ההבאה. וא"כ גם כאן למה זכר ההליכה? אלא שבא ללמד שההולכה עד המקום אשר יבחר - הוא חובה; שאם נאבד בדרך צריך להפריש אחרים תחתיהם. אבל לאחר שבא אל המקום אין עליו חובה להביא להכהן אם א"א לקיים במה שהפריש כבר; כגון שנטמא בעזרה - מנפצו ואינו מביא אחרים. דמה שאמר הכתוב ובאת אל הכהן אינו מיותר וא"כ אין ללמוד שיתחייב באחריותן כמו שלמדנו על ההולכה.

אשר יבחר ה'. בספרי "זה שילה ובית עולמים". פי' אבל לא נוב וגבעון. כי שילה נבחר ע"י יהושע וכל הזקנים ועמהם כל קהל ישראל כמ"ש (יהושע יח א) ויקהלו כל עדת ב"י שילה וישכינו שם את אהל מועד. ובפ' משפטים ו (פרשת) תשא כתיב תביא בית ה'. ושילה נקרא "בית ה'" דכתיב ותביאהו בית ה' שלו (ש"א א כד) מפני שהיה בנין אבנים. ומה שנאמר ויטש משכן שלו (תהלים עח) מפני שהגג היה מיריעות שעשה משה משו"ה נקרא ג"כ "משכן". וכ"ש שהבהמ"ק שבירושלים שנקרא מקום אשר יבחר ו בית ה'. אבל נוב וגבעון לא נקראו "מקום אשר יבחר ה'" רק "במה גדולה". וגם לא "בית ה'" כי לא היו שם רק הקרשים והיריעות מאהל מועד שהיה במדבר.

פסוק ג

ג.

ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם . זו היא שאמר ר' יוסי הגלילי וכי עלתה על דעתך שתלך אצל כהן שלא היה בימיך? (אלא כהן שהוא כשר) [אין לך אלא כהן שהוא בימיך]. וכה"א אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה .

ואמרת אליו . שאינך כפוי טובה.

הגדתי היום . פעם אחת (אתה) קורא בשנה ואין (אתה) קורא פעמים בשנה.

כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו . פרט לגרים [ועבדים].

לתת לנו . פרט [לעבדים] [לנשים]. (ר' שמעון אומר פרט לשבעבר הירדן שנטלו מעצמם).

פסוק ד

ד.

ולקח הכהן הטנא מידך . מכאן אמרו העשירים מביאים בכורים בקלתות של כסף ושל זהב ועניים - בסלי נצרים של ערבה קלופה והסלים נתנים לכהנים; (לזכות מתנה לכהנים) [בשביל לזכות לעניים].

מידך . מלמד שטעונים תנופה [דברי ר"א בן יעקב]. (ר"א בן יעקב אומר והנחתו לפני מזבח ה' א-להיך) [והניחו לפני מזבח ה' א-להיך .] כל זמן שיש לך מזבח יש לך בכורים וכל זמן שאין לך מזבח אין לך בכורים. (מכאן אמרו נגנבו או שאבדו - חייב באחריותם; נטמאו בעזרה - נופץ ואין קורא).

פסוק ה

ה.

וענית . נאמר כאן ענייה ונאמר להלן ענייה ; מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש.

[וענית ואמרת .] מכאן אמרו בראשונה כל מי שהוא יודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו. נמנעו מלהביא התקינה להיות מקרין את מי שיודע ואת מי שאינו יודע. סמכו על המקרא וענית אין ענייה אלא מפי אחרים.

ואמרת לפני ה' א' ארמי אובד אבי . מלמד שלא ירד יעקב לארם אלא (לאובד) [להאבד]. ומעלה על לבן הארמי כאלו איבדו.

וירד מצרימה . (מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם). שמא תאמר ירד ליטול כתר מלכות? ת"ל ויגר שם [מלמד שלא ירד אלא לגור שם. וכה"א ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב

בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן]. יכול באוכלוסין הרבה? ת"ל במתי מעט. כמה שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה.

ויהי שם לגוי (גדול). מלמד שהיו ישראל מצוינים שם.

(וירא את ענינו . כמה שנאמר וראיתן על האבנים .

ואת עמלנו . כמה שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכהו וכו' . אגדה).

[גדול ועצום . כמה שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם .

ורב . כמה שנאמר רבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים וגו'].

פסוק ו

ו.

וירעו אותנו המצרים . כמ"ש הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה וגו' .

ויענונו . כמ"ש וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה וגו' .

ויתנו עלינו עבודה קשה . כמ"ש ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך וימררו את חייבם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך .

פסוק ז

ז.

ונצעק אל ה' א-להי אבותינו . כמ"ש ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו' .

וישמע ה' את קולנו . כמ"ש וישמע א-להים את נאקתם וגו' .

וירא את ענינו . זו פרישות דרך ארץ כמ"ש וירא א-להים את בני ישראל וידע א-להים .

ואת עמלנו . אלו הבנים כמ"ש כל הבן הילוד היאורה תשליכהו וכל הבת תחיון .

ואת לחצנו . זו הדחק כמ"ש וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם .

פסוק ח

ח.

ויוציאנו ה'. לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח כמה שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי וגו'. ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור אני ולא שרף. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא השליח. אני ה'.

ביד חזקה. זו הדבר כמ"ש הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה וגו'.

ובזרוע נטויה. זו החרב כמ"ש וחרבו שלופה בידו נטויה וגו'.

ובמורא גדול. זו גלוי שכינה כמ"ש או הנסה א-להים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' א-להיכם במצרים לעיניך.

ובאותות. זה המטה כמ"ש ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות.

ובמופתים. זה הדם כמ"ש ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן.

דבר אחר - ביד חזקה שתים. ובזרוע נטויה שתים. ובמורא גדול שתים. ובאותות שתים. ובמופתים שתים. אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים: דם צפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת בכורות].

ר' יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב.

פסוק ט

ט.

ויביאנו אל המקום הזה. זה בית המקדש. או יכול זה ארץ ישראל! כשהוא אומר ויתן לנו את הארץ הזאת (הוא אומר זו ארץ ישראל) [הרי א"י אמור]. ומת"ל (=ומה תלמוד לומר) ויביאנו אל המקום הזה? [זה בנין בהמ"ק]. ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת. [בשכר ביאתנו אל המקום הזה ניתן לנו את הארץ הזאת].

ארץ זבת חלב ודבש. נאמר כאן ארץ זבת חלב ודבש ונאמר להלן ארץ זבת חלב ודבש. מה להלן ארץ חמשת עממים אף כאן ארץ חמשת עממים. מכאן היה ר' יוסי הגלילי אומר אין מביאים בכורים מעבר לירדן שאינה זבת חלב ודבש.

פסוק י

י.

ועתה. מיד.

הנה . בשמחה.

הבאתי . משלי.

את ראשית פרי האדמה . מכאן אמרו יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה אשכול שביכר רמון שביכר - קושרין אותו בגמי ואומר "הרי אלו בכורים".

אשר נתתה לי ה' . מכאן אמרו האפטרופוס והעבד ושליח ואשה וטומטום ואנדרוגינוס - מביאין ואין קורין שאין יכול לומר " אשר נתתה לי ה' "

והנחתו לפני ה' א-להיך והשתחווית לפני ה' א-להיך . מלמד שטעונים (הנפה) [הנחה] ב' פעמים אחת בשעת קריאה ואחת בשעת השתחואה.

מלבי"ם

ועתה . מיד . הנה . בשמחה . הבאתי . משלי . אחר שספר רוב החסד יאמר שהביא דורון לבית ה' מעט פירות האדמה? ומכ"ש שאמר בעצמו שהיא ארץ זבת וגו' שהמעט הפירות אינם נחשבים שם כלל! אבל משום שבהבאת ביכורים יש ג' דברים-

0. א) שיביאם בעוד שהם חדשים שזמן הקריאה יתחיל מחג השבועות.

1. ב) הבאתם בשמחה. (כמו שהובא בת"א מפ"ג דביכורים ממשנה א עד משנה ה).

2. ג) הטורח להביא מאדמתו.

וזה נכלל בשלש התיבות האלה. ועתה הוא על הזמן שהוא קורא. והנה יבא על השמחה. ובפסיקתא זוטא למד מג"ש (שמות ד יד) הנה הוא וגו' ושמח בלבו . אך אפשר שהוא רק אסמכתא. אבל י"ל דבכל מקום שנאמר " הנה " בא להורות שהיה הדבר בשלמות. וכן כאן בא להורות שהבאתו היא בשלמות היינו שהביא בשמחה. הבאתי יורה שאני בעצמי נשאתי מאדמתי כאשר יסיים " את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' "

והנה ב (ספר) שמות אמר ראשית בכורי שהנה אשר יתבשלו בהתחלת זמן הבישול. כי יכיר אותם תמיד כי בכל מין ומין ניכר הביכורים ע"י תכונת גידולם. וכן לעיל שאמר מראשית כל פרי תפרש ג"כ שיברור מאלה אשר יכיר שהמה ראשית הביכורים. אבל כאן שאמר " ראשית פרי " משמעו ביחוד הפרי שנתבשלה בראשונה. ומאין מכירה אח"כ? לזה אמרו בספרי "מכאן אמרו יורד אדם לתוך שדהו כו' קושרין אותה בגמי" - שעושה בה סימן.

אשר נתתה לי ה' . הלא כבר אמר ב' פעמים - אשר ה' א-להיך נותן לך . ויתן לנו את הארץ הזאת ! לזה אמר בספרי "מכאן אמרו האפורופסין והעבד והשליח וטומטום ואנדרוגינוס - מביאין ואין קורין כו".

והנחתו לפני ה' . כבר נתבאר בדבר הגר"א (לעיל פסוק ד) שדעת הספרי כפשטות הכתוב שהיו שתי הנחות.

והשתחווית . מבואר ברמב"ם שהשתחוויה היתה בפשוט ידים ורגלים.

פסוק יא

יא.

ושמחת . (בכל מיני שמחות) [בשעת שמחה].

בכל הטוב . זה השיר.

אשר נתן לך ה' א-להיך ולביתך . מלמד שאדם מביא בכורים מנכסי אשתו וקורא.

אתה והלוי והגר אשר בקרבך . [בכל מקום שאתה מוצא הלוי תן לו מחלקו. ואם אין לו מחלקו תן לו מעשר שני. אין לו מעשר שני תן לו מעשר עני. אין לו מעשר עני תן לו שלמים. אין לו שלמים פרנסהו מן הצדקה. לכך נאמר אתה והלוי והגר אשר בקרבך] (מכאן אמרו ישראל ממזרים מתודים; לא גרים ועבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ) .

מלבי"ם

ושמחת . בספרי אמרו " ושמחת בשעת שמחה". פירוש שלא צווה ה' להיות שמח רק (=אלא) בעת שמחה ע"ד הכתוב ביום טובה היה בטוב (קהלת ז יא). שהוא מעצרת עד החג שאז זמן אסיפת התבואה והפירות אבל לא אחר החג.

בכל הטוב . אמר בספרי "זה השיר". במס' ערכין יא ע"א אמר רב מתנה מנין לבכורים שטעונין שירה? אתיא " טוב " טוב " מהכא". ופרש"י כתיב הכא בכל הטוב וכתוב (דברים כח מז) בשמחה ובטוב לבב מרוב כל . והספרי שלא הביא הג"ש נראה שדרש מפשטות הכתוב. משום דבדברים (יב יח וטז יד וכז ז) בכולהו כתיב ושמחת ומבואר שם ע"י מה תהיה התעוררות השמחה - אם ע"י אכילת המעשר או החג שנאמר בו והיית אך שמח או ע"י אכילת השלמים. אבל כאן שאמר שתהיה השמחה בכל הטוב שיש לו ומה יתעורר בו הבאת הבכורים לזה אמר "זה השיר" שאמרו שם שירה והוא ארוממך ה' שמדבר מכל טובות וחסדי ה'. ויש להסביר ג"כ הג"ש המובא בגמ' הנ"ל שכמו שבעבודת הבורא תתעורר השמחה ע"י שירות ותשבחות כן השמחה בכל הטוב תהיה ע"י שיר.

אשר נתן לך ה' א-להיך ולביתך . " ולביתך " מיותר דמובן דמהטוב שיש לאדם יהיה טוב לכל ביתו! וזה שאמרו בספרי "מלמד שאדם מביא בכורים מנכסי אשתו".

אתה והלוי והגר אשר בקרבך . ציוה ה' שבעת הבאת הביכורים ישמח גם את הלוי והגר. וז"ש בספרי "בכל מקום שאתה מוצא הלוי תן לו מחלקו (פי' מעשר ראשון). ואם אין לו מע"ר תן לו מעשר שני. אין לו מעשר שני תן לו מעשר עני. אין לו מעשר עני תן לו שלמים. אין לו שלמים פרנסהו מן הצדקה".